

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серію «Наукові роботи студентів УДФСУ» засновано у 2018 році, яка є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:

Пашико П. В., д.е.н. (голова)

Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)

Топчій В. В., д.ю.н.

Мацелюх Н. П., д.е.н.

Кужелєв М. О., д.е.н.

Швабій К. І., д.е.н.

Ріппа С. П., д.е.н.

Мандрагеля В. А., д.філософ.н.

Чмелюк В. В., к.ю.н.

Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.

Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2017

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»

2018

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»

2019

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
  - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
  - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій»
  - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
  - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
  - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»
-

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Кафедра фінансових розслідувань

Кафедра адміністративного права і процесу та митної безпеки

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

*Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р.
серії «Випускникам УДФСУ»*

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ,
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ**

У трьох частинах

Частина 2

**Ірпінь
2019**

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54
З-41

*Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
(протокол № 11 від 21 жовтня 2019 року)*

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету ДФС України : у 3-х ч. Ч. 2. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. – 282 с. – (Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ», т. 18).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54

Матеріали розміщено у авторській редакції.

Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.

© Факультет підготовки, перепідготовки
та підвищення кваліфікації працівників
податкової міліції, 2019
© Університет ДФС України, 2019

ЗМІСТ

Група ПММФз-18-2

Боровик Максим Юрійович

ТАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ
ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ 9

Водолагін Олександр Олександрович

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ
АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ 14

Гаптрахманов Тимур Айратович

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПДВ 19

Глів'яс Дмитро Іванович

СЛІДЧИЙ ОГЛЯД ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО БАНКРУТСТВА 24

Гловацька Олена Петрівна

ФІКСАЦІЯ ХОДУ ТА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ
АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ 28

Даценко Ігор Володимирович

ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПІДСЛІДНИХ ПІДРОЗДІЛАМ ФІНАНСОВИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ 33

Денисюк Анастасія Андріївна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ
СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 38

Литвинчук Денис Русланович

НАЛЕЖНІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ,
ОТРИМАНИХ З МОБІЛЬНИХ ЗАСОБІВ 43

Мардар Юлія Олександрівна

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ
ЗАСОБІВ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ 49

Мартиненко Ірина Володимирівна

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ «ЕЛЕКТРОННИХ» ДОКАЗІВ
УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ.....54

Москаленко Олександр Вадимович

СУТНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ
У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ 59

Нижний Артем Сергійович

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ КОНТРОЛЬНИХ МАРОК
ТА ГОЛОГРАФІЧНИХ ЗАХИСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ 65

Радченко Наталія Олександрівна

ДОПИТ ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО
ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ
ДЛЯ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....71

Рей Євгеній Ігорович

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ
МЕТОДІВ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПРАКТИЦІ
ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ
ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗ.....76

Рябовол Віктор Олександрович

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИННОГО
ЗАХОПЛЕННЯ (РЕЙДЕРСТВА) 80

Полюхович Павло Олександрович

ПОНЯТТЯ ТАКТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ 84

Силенок Костянтин Володимирович

НЕДОЛІКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ
ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРОКУРОРОМ 89

Терещук Роман Романович

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРУПОВОГО МЕТОДУ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ 94

Харченко Світлана Володимирівна

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ,
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
ТА БОРОТЬБИ З ПОДАТКОВИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ 99

Група ПММКз-18-2

Білоконь Вікторія Анатоліївна

ОСОБЛИВОСТІ СЛІДІВ (ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ) ПРОТИПРАВНОГО
ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА 105

Бобко Микола Анатолійович

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ
ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ 111

Бондар Вадим Васильович

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ,
ЯКІ НАДАЮТЬ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ПОСЛУГИ 116

Бондарчук Олександр Володимирович

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
СТОСОВНО ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА 120

Вітер Олександр Володимирович

ЗАХИСТ ДОКУМЕНТІВ ВІД ПІДРОБКИ:
АНАЛІЗ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ 125

Голуб Андрій Євгенович

КОМП'ЮТЕРНЕ ПІРАТСТВО:
ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ 130

Горобець Сергій Леонідович

КРИМІНОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ
ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ, УСТАНОВАХ, ОРГАНІЗАЦІЯХ 135

Гуменюк Ірина Олегівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ БЕСІДИ З ПОТЕРПІЛИМ
ВІД ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРАЦІВНИКАМИ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ 140

Жигун Тарас Романович

ЩОДО ПИТАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАКТОРІВ,
ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ
У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВOSTІ 146

Ковалінський Віталій Юрійович

ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ 151

Козулін Сергій Васильович

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ
ЩОДО ЇЇ ПРОТИДІЇ 155

Костюк Віктор Ігорович

РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ
СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ 161

Костюк Євгеній Віталійович

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
У РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ
ЕКСПЛУАТАЦІЇ КОМП'ЮТЕРІВ,
АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ТА МЕРЕЖ.....167

Матіяш Дмитро Вікторович

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРВИННИХ ДОКУМЕНТІВ 173

Мельник Олександр Віталійович

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У СФЕРІ ОБІГУ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ 179

Мирошніченко Владислав Віталійович

ТАКТИКА ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ПАЛИВНО-
ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ 186

Ницун Анастасія Борисівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ
КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ 191

Олійник Марія Вадимівна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З
КОРУПЦІЙНИМИ ОЗНАКАМИ У СПОРТІ 196

Омельковець Василь Володимирович РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ	201
Пашинський Євгеній Володимирович ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТА НЕДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ З ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	207
Порхун Олександр Володимирович ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ХАРАКТЕРНІ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ПАЛИВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	212
Рожок Сергій Сергійович ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ НЕПРАВДИВОМУ ПОВІДОМЛЕННЮ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН ТА ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ.....	218
Рябчун Юрій Юрійович ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ.....	224
Сергійчук Олександр Миколайович КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТОВАРІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	231
Соловей Юлія Сергіївна КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	236
Цегельник Микола Ігорович МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ПРАВООПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	241
Шевчук Сергій Вікторович ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПІДРОБЛЕННЮ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ОСОБУ	247
Шейн В'ячеслав Валентинович ВИЯВЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИННИХ ДІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ЩО НАДАЮТЬ ОСВІТНІ ПОСЛУГИ.....	251

Група ПММРз-18-1

Мартиненко Денис Євгенович

ПУБЛІЧНА ПОСЛУГА ЯК ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ
ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ З УПОРЯДКУВАННЯ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН 257

Нагорний Дмитро Андрійович

ЩОДО НОРМАТИВНО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАПОБІГАННЮ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ)
ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ,
І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ 262

Савченко Альона Миколаївна

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ)
ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ:
КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ.....266

Сазун Андрій Євгенович

КРИТЕРІЇ ВИДІЛЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ
З МЕТОЮ ЗАДОВОЛЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ
В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ 270

Шкарупа Ольга Михайлівна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДФС УКРАЇНИ
ЯК СУБ'ЄКТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ 274

Група ПММФз-18-2

Боровик Максим Юрійович,

студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Олійник Олеся Дмитрівна,

ст. викладач кафедри спеціальних

дисциплін та організації

професійної підготовки

**ТАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ СЛІДЧОГО
ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ
ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ**

Успіх розслідування злочинів у сфері обігу тютюнових виробів значною мірою залежить від якості та своєчасності проведення такої слідчої (розшукової) дії, як огляд документів. Це зумовлено тим фактором, що по даній категорії кримінальних проваджень у більшості випадків документи виступають основними, а іноді й єдиними доказами вчинення злочинів цього виду.

Питання організації та тактики проведення слідчого огляду взагалі неодноразово розглядалось в юридичній літературі, але при всій широті його висвітлення, підготовка та тактика проведення огляду саме документів, на нашу думку, недостатньо повно розглянуті, тим паче щодо їх особливостей при розслідування даних злочинів [1, с. 767].

Як доречно зазначено в криміналістичній літературі, безпосереднє сприйняття слідчим тих чи інших об'єктів, їх зв'язків, не можна замінити ні допитом осіб, що їх бачили, ні реконструкцією обстановки для проведення експериментальних дій, ні іншими доступними засобами збирання та дослідження доказів [2, с. 17].

В.Ю.Шепітько, загалом підтримуючи думку В.П.Колмакова, визначає слідчий огляд, як слідчу дію, яка здійснюється з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події та обставин, які мають значення для справи [3, с. 149-150].

В.Н.Волошко та Г.А.Пашинян під слідчим оглядом розуміють комплекс пізнавальних дій слідчого, які заключаються в безпосеред-

ньому сприйнятті якостей, стану, характерних ознак та зв'язків об'єктів матеріального світу з метою встановлення місця події, вивчення його обстановки, відшукування засобів вчинення злочину та предметів, які можуть бути речовими доказами, та також інших обставин, що вказують на вчинення злочину або мають значення для правильного розслідування кримінального провадження [4, с. 253].

Враховуючи вищенаведене, під слідчим оглядом документів, при розслідуванні злочинів у сфері обігу тютюнових виробів, ми розуміємо цілеспрямовану, специфічну слідчу дію, метою проведення якої є встановлення факту незаконного обігу тютюнових виробів, та відшукування і фіксація слідів або речових доказів які матимуть вирішальне доказове значення для розслідування кримінального провадження.

В ході розслідування слідчий не може обмежуватись процесуальними діями у вигляді огляду, що проводиться як пошуковий засіб з метою відшукування невідомих даних, які містяться в документі, і як засіб закріплення вже відомих фактів. Можливі випадки, коли слідчий попереднім дослідженням встановлює визначені факти, що можуть мати значення для справи, а потім в ході огляду документів встановлює нові.

В результаті вивчення кримінальних справ про такі злочини, встановлено, що в практичній діяльності склалась система оглядів, що послідовно проводжуються оглядів, які супроводжуються дослідженням документів у вигляді попереднього їх вивчення, поєднане в ряді випадків з вилученням необхідних документів шляхом проведення таких слідчих дій, як тимчасовий доступ до речей та документів чи обшук [7].

На нашу думку, більш правильною слід визнати практику, коли робота слідчого по вивченню документів не обов'язково пов'язується з оглядом чи підготовкою до огляду, оскільки вивчення документів не обов'язково буває попереднім, воно може бути наступним, супроводжувати інші дії.

Як показує аналіз, в процесуальній та криміналістичній літературі, а також у слідчій та судовій практиці не завжди вірно розрізняються документи – речові докази, та документи, що мають статус письмових доказів.

Документи – письмові докази можна розділити на такі групи: 1) документи, складені незалежно від кримінального провадження (напр. документи, які оформлюють різні господарчі операції тощо), або встановлюючи окремі факти, обставини, що мають значення для справи (напр. такі, що встановлюють особу, спеціальність, кваліфікацію, повноваження тієї чи іншої особи); 2) документи, що фіксують обставини події, наявності або відсутності ознак злочину, складені на стадії відкриття кримінального провадження (напр. акти ревізії, інвентаризації; пояснення службової особи); 3) документи, які фіксують фактичні дані, відомі укладачам особисто або з інших документів та складені на вимогу органів розслідування, суду чи за клопотанням учасників процесу (напр. довідки про переміщення вантажів, характеристики; акти ревізій тощо) [5, с. 12].

Для вдосконалення тактики огляду, та підвищення його результативності, необхідно враховувати процеси, пов'язані з діями осіб, уповноважених оформлювати документи або розпоряджатись ними. У зв'язку з цим, необхідно виділити поняття документації – оформлення будь-яких операцій документами. За допомогою документації відбувається відображення господарчих, фінансових та інших операцій. Документація є однією з основних рис бухгалтерської звітності, в якій всі записи робляться тільки на основі повноцінних документів.

Значення набуває і поняття документообігу, під яким розуміється рух документів у звітному процесі, з моменту їх складення до моменту відправлення в архів. В ході підготовки до огляду документів необхідно враховувати особливості різноманітних видів та форм документів, а також документообігу в залежності від видів господарських операцій в сфері тютюнових виробів. Для цього необхідно володіти основними положеннями нормативних актів, які регламентують устрій галузі, ведення документації, форму звітності, які містяться в різноманітних положеннях та інструкціях [5, с. 15].

Виходячи з процесуального та криміналістичного розуміння документів, як джерела доказів, їх специфіка визначається переважаючою роллю в процесі виявлення, розкриття та розслідування даних злочинів. Як зазначено в юридичній літературі, оцінка документа, як джерела доказів міститься в тому, що слідчий вирішує питання про достовірність документа, як джерела доказів, та визначає силу, значення та впевненість інформації, що знаходиться в ньому.

Важливо зазначити, що деякі документи мають суто виробничий характер. Мова йде не тільки про копії, але про документи, які відтворюють для органів розслідування та суду фактичні дані, що містяться в інших документах або містять визначені узагальнення та висновки укладача за результатами вивчення інших документів [6, с. 25].

Для вдосконалення тактики огляду та підвищення його результативності, слідчому необхідно враховувати процеси пов'язані з діяльністю осіб, уповноважених оформлювати документи, розпоряджатись ними. За допомогою документації відбувається відображення службової діяльності винної службової особи або представника влади.

При розробці методів та прийомів огляду документів по справах досліджуваного виду злочинів, насамперед необхідно з'ясувати питання, що стосується об'єкта дослідження, тобто чим з точки зору джерел доказів є оглядуваний документ: речовим доказом чи документом, який містить доказову інформацію в самому тексті. Відміни в процесуальному статусі документа, коли він в одних випадках є речовим доказом, а в інших письмовим доказом, необхідно ретельно враховувати, оскільки в цих оглядах вирішуються різні завдання.

На нашу думку, при проведенні слідчого огляду документів по справам в сфері обігу тютюнових виробів доцільним є фіксація всього ходу проведення даної слідчої дії шляхом відеозапису, та фіксація результатів її проведення шляхом фотографування документів, які становлять інтерес для розслідування.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, ми вважаємо за потрібне зазначити, що від якості та своєчасності проведення слідчого огляду документів, у визначеній мірі залежить успіх розслідування злочинів у сфері обігу тютюнових виробів.

Таким чином, під слідчим оглядом документів, при розслідуванні злочинів у сфері обігу тютюнових виробів, ми розуміємо цілеспрямовану, специфічну слідчу дію, метою проведення якої є встановлення факту вчинення незаконного обігу тютюнових виробів, та відшукування і фіксація слідів або речових доказів, які матимуть вирішальне доказове значення для розслідування кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., дополн. / Р. С. Белкин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
2. Яблоков Н. П. Совершенствование криминалистической классификации преступлений в методике расследования / Н. П. Яблоков // Вестник МГУ. Серия 11. Право. – 1988. № 2. С. 17–23.
3. Шепітько В.Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (Українсько-російський і російсько-український) / Шепітько В.Ю. – Харків: Право, 2001. – 560 с.
4. Волошко Н.В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних із використанням влади чи службового становища / Н.В. волошко // Вісник Запорізького юридичного інституту – 2004. – № 2. – С. 253-259.
5. Давыдова Н. Н. Криминалистические классификации преступлений и методики их расследования (теоретические проблемы) : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Н. Н. Давыдова ; Гос. образоват. учреждение «Саратовская государственная академия права». – С., 2009. 26 с.
6. Васильев А. Н. О криминалистической классификации преступлений / А. Н. Васильев // Методика расследования преступлений (общие положения). – М., 1976. С. 25–26.
7. Швець Н. Л. Проблеми методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав споживачів: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Швець Н. Л. – Харків, 2002. 224 с.

Водолагін

Олександр Олександрович,

студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Жвалюк Віктор Романович,

к.ю.н., професор кафедри ОРД

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ

Питання щодо наукового і практичного значення криміналістичної класифікації, її принципів та критеріїв на сьогоднішній день є дискусійними, оскільки засновувались на системі злочинів за кримінальним законодавством, що в недостатній мірі відповідало потребам практики їх розслідування. Наразі, в криміналістичній теорії розроблено самостійну систему критеріїв криміналістичної класифікації, яка відповідає цілям і призначенню методики розслідування злочинів як практичному керівництву (програмі) з розслідування конкретних злочинів. Такі критерії враховують, в першу чергу, ознаки злочинів, які використовуються в процесі розслідування і відбивають особливості і закономірності їх вчинення за різних умов.

Але питання криміналістичної класифікації стосовно злочинів у сфері незаконного виготовлення й обігу підакцизних товарів, у вітчизняній науковій літературі в комплексному вигляді на монографічному і дисертаційному рівнях не вивчались. У зв'язку з цим, ми розглянемо криміналістичну класифікацію злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів.

Р.С. Белкіним наведено розширений перелік підстав кримінально-правової класифікації, в якому виділено поряд з уже зазначеною, такі як: характер і ступінь суспільної небезпеки злочину; кількість злочинів, які вчинялись особою; форму вини; кількість винних; елементи складу злочинів; ступінь реалізації злочинного наміру» [1, с.739]. «Він також зазначив, що окрема криміналістична методика, побудована лише на підставі кримінально-правової характеристики, носить у значній мірі загальний характер і вимагає для свого конкретного застосування адаптації вельми високого ступеню, оскільки

враховує лише найбільш загальні криміналістичні особливості злочину [1, с.742], тому перспективним для подальшого удосконалення окремих методик розслідування, на думку М.П. Яблокова, є розподіл злочинів за особливостями, які становлять зміст криміналістичних характеристик злочинів і ситуацій, що виникають в процесі розслідування [2, с.17]. Подібний підхід до криміналістичної класифікації злочинів та її підстав знайшов підтримку в роботах інших вчених [3, с.15].

Сьогодні дослідниками проблем розслідування злочинів у сфері господарської діяльності були запропоновані підстави криміналістичної класифікації лише стосовно деяких категорій злочинів у цій сфері. Зокрема, Н.Л. Швець розробила криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних із порушенням прав споживачів і розглядає в ній декілька статей ККУ, а передбачені цим кодексом злочини розподіляє на групи за декількома критеріями (способом, місцем вчинення цих злочинів, особою потерпілого, особою злочинця та характером безпосереднього предмета посягання)» [4, с.15-17].

Аналіз матеріалів кримінальних справ щодо злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів (ст.ст.204, 212, 216, 229 КК України), дозволив встановити певні закономірності і виділити суттєві ознаки, які визначають особливості розслідування, і за якими може бути проведений розподіл цих злочинів на певні види (різновиди).

Вважаємо, що видова класифікація злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів має таку структуру: незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст.204 КК України), ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК), незаконне використання незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору (ст.216 КК), незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст.229 КК).

У результаті вивчення видів підакцизних товарів, що визначені законодавством, було встановлено низку особливостей, які полягають в окремо визначеному правовому регулюванні виробництва та обігу різних видів підакцизних товарів, в особливостях способів і технології виготовлення, способів приховання незаконно виготовлених та одержаних товарів (зокрема й засобів маскуванню та приховання злочинної діяльності), а також у відмінностях ознак особи злочинця,

місця і обстановки виготовлення, збуту тощо. Враховуючи предмет злочину, вважаємо доцільним розподіл злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів на такі підвиди:

1. «За характером та природою предмету злочинного посягання: незаконне виготовлення та обіг незаконно виготовлених нафтопродуктів (дистиляти, бензини спеціальні і моторні, у тому числі паливо реактивне); незаконне виготовлення та обіг незаконно виготовлених алкогольних напоїв; незаконне виготовлення та обіг незаконно виготовленого спирту етилового (та інших його видів, визначених законом); незаконне виготовлення та обіг незаконно виготовлених тютюнових виробів; незаконне виготовлення та обіг незаконно виготовленого пива солодового; незаконне виготовлення та обіг незаконно виготовлених транспортних засобів та кузовів до них; використання незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору для маркування незаконно виготовленої підакцизної продукції; незаконне використання чужого знака для незаконно виготовленої підакцизної продукції, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження такого товару»[1, с. 630-631].

2. «В залежності від якості предмету злочину (незаконно виготовленого підакцизного товару) та враховуючи положення ч.3 ст.204КК, зазначені злочини поділяються на: незаконне виготовлення та обіг якісних товарів (з якісної сировини, з дотриманням технології виробництва, з використанням спеціального обладнання та ін.) - такі злочини мають підвищений ступінь латентності; незаконне виготовлення та обіг неякісних (в тому числі небезпечних для життя і здоров'я) товарів - приводом для відкриття кримінальних проваджень в більшості випадків стають скарги споживачів, які придбали товари, на їх неякісність, погіршення стану здоров'я, спричинення іншої шкоди внаслідок їх використання» [1, с. 640].

Цей вид злочинів (предметом яких виступають товари з недоброякісної сировини (матеріалів) становить більшу суспільну небезпеку, оскільки об'єктом посягання виступають не лише суспільні відносини в сфері господарської діяльності, але й такі важливі і невідновлювані об'єкти як життя і здоров'я людини. Існують відмінності у способі, засобах, обстановці й місці вчинення злочину, характеристики особи злочинця. Крім того, специфікою зазначених злочинів є можливість настання тяжких наслідків та наявність такого

елементу як особа потерпілого, що, в свою чергу, визначає особливості слідчих ситуацій і коло додаткових джерел інформації під час розслідування.

Враховуючи те, що з об'єктивної сторони більшість злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів можуть вчинятися як у формі виготовлення, так і обігу перелічених предметів злочину, кожен з названих за попереднім критерієм вид можна розподілити на підвиди за способом злочинних дій (включаючи стадії готування та приховування):

3. Прості (мають самостійний характер, тобто злочинці не вчиняють, крім основного, інші злочини, наприклад, для приховування та маскуванню своєї незаконної діяльності) злочини у сфері незаконного обігу підакцизних товарів: незаконне виготовлення (виробництво); незаконне придбання з метою збуту; незаконне зберігання з метою збуту; незаконне транспортування з метою збуту; незаконний збут.

4. Складні (включають декілька злочинів, пов'язаних однією метою та вчинення яких направлено на її досягнення), при вчиненні яких перелічені вище прості форми злочинних дій поєднуються за сукупністю злочинів: з використанням чужого знака, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару при позначенні незаконно виготовлених підакцизних товарів; з маркуванням злочинцями незаконно виготовлених підакцизних товарів спеціально розробленими знаками - марками акцизного збору; з іншими злочинами, вчинення яких сприяє реалізації намірів злочинців [1, с. 651].

В залежності від ступеня приховування (маскування самого процесу незаконної діяльності та її результатів), злочини у сфері незаконного обігу підакцизних товарів можна поділити на: відкриті (виготовлення та обіг товарів без здійснення спеціальних заходів приховування); приховані.

Зазвичай, дії злочинців по приховуванню злочинів, пов'язаних з незаконним виготовленням та обігом підакцизних товарів, пов'язані єдиним задумом з готуванням до злочину і його вчиненням. При вчиненні злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, наявність (можливість застосування) певних засобів, що сприяють приховуванню (маскуванню) злочинів, є нерідко беззаперечною умовою їх здійснення (за відсутності таких засобів ризик викриття значно підвищується).

Вважаємо, що вказана вище криміналістична класифікація злочинів у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, яка враховує не лише кримінально-правові ознаки злочинів (форми вчинення, предмет злочину), а й криміналістично значимі (спосіб, місце, обстановку вчинення злочину, особу злочинця тощо) має певне наукове та методичне значення для тактико-криміналістичного забезпечення ухилення відплати акцизного податку і буде врахована при розробці методичних рекомендацій, що відображають специфіку розслідування зазначених злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. - 3-е изд., дополн. / Р. С. Белкин. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
2. Яблоков Н. П. Совершенствование криминалистической классификации преступлений в методике расследования / Н. П. Яблоков // Вестник МГУ. Серия 11. Право. 2008. № 2. С. 17-23.
3. Давыдова Н. Н. Криминалистические классификации преступлений и методики их расследования (теоретические проблемы) : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Н. Н. Давыдова ; Гос. образоват. учреждение «Саратовская государственная академия права». С., 2018. 26 с.
4. Швець Н. Л. Проблеми методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав споживачів: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Швець Н. Л. Харків, 2012. 224 с.

Гаптрахманов Тимур Айратович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Жвалюк Віктор Романович,
к.ю.н., професор кафедри ОРД

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПДВ

Під час розслідування економічних злочинів нерідко виникають питання, для дослідження яких потрібні знання з багатьох галузей людської діяльності. Такі знання в науці називаються спеціальними.

Кримінально-процесуальним та криміналістичним засадам використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування присвячені численні монографічні праці й дисертаційні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, передусім А.Ф. Волобуєва, В.Г. Гончаренка, А.М. Дьячкова, В.В. Лисенка, В.К. Лисиченка, В.М. Махова, Б.В. Романюка, П.В. Цимбала, Ю.Т. Шуматова, Р.С. Якубова та інших фахівців. Незважаючи на теоретичні розвідки в розробці проблеми, у законодавстві та правоохоронній практиці існують різні позиції з приводу того, які саме знання слід вважати спеціальними: такі знання не є загальнодоступними, загальновідомими [1, с. 72]; такі знання мають фахівці вузького профілю, які отримали відповідну спеціальну підготовку та набули досвід роботи у відповідній сфері [2; 3, с.10]. Іноді надається надто широке визначення цього поняття за рахунок віднесення до спеціальних усіх знань, якими володіє особа у відповідній сфері, наприклад, у сфері економіки, оподаткування [4, с. 7].

На думку Б.В. Романюка, слідчий має право при розслідуванні кримінального провадження застосовувати будь-які спеціальні знання (окрім випадків, прямо передбачених законом), якщо він сам визнає їх достатніми для вирішення окремих питань. [5, с. 12].

Закон не обмежує коло слідчих (розшукових) дій, для участі у провадженні яких може залучатися спеціаліст. До осіб, яких викликають слідчі органи як спеціалістів, закон ставить такі вимоги: фахівець має бути незацікавленим у результатах справи та компетентним, тобто мати необхідні спеціальні знання і навички [4].

Оскільки розслідування пов'язане з використанням документів бухгалтерського та податкового обліків, участь фахівців відповідного спрямування у тимчасовому доступі до речей та документів та огляді документів є додатковою гарантією того, що будуть вилучені всі необхідні документи, які стосуються справи. Ця обставина сприяє якісному проведенню документальних перевірок, судово-бухгалтерських та інших експертиз і загалом ефективному веденню досудового розслідування [6, с. 161].

Консультації фахівця допомагають слідчому ознайомитися з наявною у провадженні документацією, особливостями технологічного процесу, розібратись у матеріалах попередньої перевірки в умовах дефіциту інформації, запланувати подальші перевірочні та слідчо-оперативні заходи, висунути вихідні версії.

При розгляді проблем використання спеціальних знань у методиці розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням ПДВ, важливої уваги потребують питання проведення судово-експертних досліджень. Теоретичні проблеми судово-експертних досліджень, зокрема стосовно розслідування розкрадань у різних сферах господарювання, розглядались вченими-криміналістами за радянських часів [7, с. 212].

Досвід роботи в підрозділах податкової міліції та вивчення кримінальних справ показало, що якість досудового розслідування безпосередньо пов'язана з ефективним використанням можливостей судових експертиз. Так, з усієї кількості вивчених нами кримінальних справ, повернутих судом для проведення додаткового розслідування через неповноту досудового розслідування, майже у половині випадків очевидні помилки слідчих на етапах збирання матеріалів для експертних досліджень, призначення експертизи, використання її результатів у доказуванні.

У практиці розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним відшкодуванням ПДВ, найчастіше призначаються такі експертні дослідження:

- 1) судово-бухгалтерська експертиза;
- 2) техніко-криміналістична експертиза документів;
- 4) почеркознавча експертиза;
- 3) інші експертизи: судово-економічна, судово-товарознавча, експертиза матеріалів, речовин і виробів, комп'ютерно-технічна експертиза.

Потреба у проведенні судово-бухгалтерської експертизи виникає стосовно значного кола справ про економічні злочини, коли повнота дослідження обставин, що підлягають встановленню, неможлива без застосування спеціальних знань експерта в галузі бухгалтерського обліку. Цей вид експертизи досліджувався криміналістами в різні часи [6–7].

Процесуальна природа судово-бухгалтерської експертизи врегульована чинним КПК України та Законом України “Про судову експертизу” [8].

Незалежно від того, у яких справах призначається судово-бухгалтерська експертиза, її предметом завжди є фінансово-господарська діяльність, що відображена в документах бухгалтерського обліку, бухгалтерських регістрах та податковій звітності. На підставі дослідження документів експерт-бухгалтер робить висновок щодо законності господарських операцій та правильності їх відображення у бухгалтерському обліку.

Висновок експерта визнається самостійним джерелом доказів у кримінальному процесі України вже тривалий час. Судово-бухгалтерська експертиза має дещо спільне з ревізією та документальною перевіркою, що проводяться за ініціативою правоохоронних і контролюючих органів. Дещо схожі предмет досліджень та методи їх проведення, проте кожний захід має специфічну правову природу [9, с. 205–219].

Перед експертом-бухгалтером можуть бути поставлені й інші завдання, виконання яких пов’язане з перевіркою додержання порядку ведення бухгалтерського обліку та звітності, складання податкових декларацій, записів в облікових реєстрах бухгалтерського обліку тощо [9].

Питання, що ставляться перед експертом-бухгалтером, визначаються обставинами вчинення злочину, характером зібраних під час проведення документальних перевірок доказів. Основним завданням цієї експертизи здебільшого є встановлення відповідності чинному законодавству відображених у податковому обліку податкових зобов’язань та податкового кредиту з ПДВ, зокрема: чи підтверджуються документально висновки фіскальних органів, відображені в акті документальної перевірки, щодо заниження СПД за певний період зобов’язань з ПДВ на певну суму; чи підтверджується документально сума податкового кредиту з ПДВ, пов’язана із закупівлею ТМЦ певного найменування на певну суму протягом зазначеного періоду підзвітними особами; чи підтверджуються документально висновки

фіскальних органів щодо завищення СПД податкового кредиту в певній сумі за певний період; чи підтверджується документально зазначене в акті податкової інспекції донарахування СПД до сплати з бюджету ПДВ на певну суму тощо.

При проведенні почеркознавчих досліджень вирішуються питання як ідентифікаційного, так і діагностичного характеру. До ідентифікаційних питань належить установлення конкретного виконавця рукопису. Для їх вирішення експертові потрібно надати зразки для порівняльного дослідження: вільні, експериментальні, умовно вільні. Якщо у вчиненні злочину брала участь злочинна група, має сенс відібрати зразки почерку у всіх підозрюваних, обвинувачуваних та свідків. Типовими питаннями, які ставляться на почеркознавчу експертизу у справах про злочини, пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ, є такі: чи виконано рукопис (підпис) певною особою; однією чи різними особами виконано декілька рукописів; однією чи різними особами виконано декілька підписів.

При розслідуванні злочинів зазначеної категорії найбільш розповсюдженими є такі види техніко-криміналістичного дослідження документів: дослідження бланків, підписів (у разі технічної підробки); дослідження відбитків печаток і штампів, факсимільних відображень підписів; установлення й ідентифікація технічних пристроїв і приладів; установлення й ідентифікація матеріалів, які використовуються при виготовленні й підробленні документів; установлення відносної давнини виготовлення документа або виконання окремих реквізитів [10].

Таким чином, доведено, що спеціальні економічні знання експерта в методиці розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням ПДВ, вимагають застосування положень різних економічних наук. Ідеться про формування самостійного класу судово-економічних експертиз. Сьогодні така потреба все частіше постає перед слідчою та судовою практикою на тлі розгалуженої структури економічної злочинності. Складна ієрархічна структура економічних наук уже сама по собі свідчить, що поняття “комплексна економічна експертиза” є занадто загальним, оскільки під час розслідування економічних злочинів виникає потреба у встановленні конкретних фактів. Тому в криміналістичній літературі містяться численні пропозиції щодо класифікації (на роди та види) та спеціалізації судово-економічних експертиз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Эйсман А.А. Заключение эксперта (Структура и научное обоснование) / Эйсман А. А. – М. :Юрид. лит, 1973. 152 с.
2. Серов В. А. Специальные познания и формы их использования при расследовании и рассмотрении уголовных дел / В. А. Серов // Развитие и право. – М. , 2010. С. 68–73.
3. Пошюнас П.-З. К. Судебная ревизия и судебно-экономические экспертизы / Пошюнас П.-З. К. – Вильнюс :Минтис, 2010. 232 с.
4. Морозов Г. Е. Участие специалиста в стадии предварительного расследования :автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 “Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность” / Г. Е. Морозов.Саратов, 2007. 20 с.
5. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Б. В. Романюк. – К., 2012. 20 с.
6. Лысенко В. В. Расследование уклонений от уплаты налогов : [пособие] / Лысенко В. В. – Харьков : Консум, 2007.192 с.
7. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : [монографія] / [Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю.Шепітька. – Х. : Право, 2006. 624 с.
8. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28.Ст. 233.
9. Камлик М. І. Особливості обліку та використання обліково-бухгалтерських документів при виявленні та розслідуванні корисливих злочинів у галузях економіки. Судова бухгалтерія / Камлик М. І. – К. : Синтез, 2015.256 с.
10. Довбаш Р.С. Судові експертизи у справах про злочини в сфері оподаткування, зокрема пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ / Р.С. Довбаш, С. С. Чернявський // Криміналістичний вісник. 2013. № 2. С. 149–157.

Глівьяс Дмитро Іванович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Грищук Віктор Леонідович,
*к.ю.н., завідувач кафедри
спеціальних дисциплін та організації
професійної підготовки*

СЛІДЧИЙ ОГЛЯД ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО БАНКРУТСТВА

Розслідування кримінальних банкрутств є дуже складною справою. У зв'язку з тим, що характеризуються різноманіттю способів вчинення, специфічною слідовою картиною та особливим суб'єктом.

Особливістю даних злочинів є те, що на різних етапах вчинення використовуються різного ряду документація. Тобто документи використовуються як засіб досягнення злочинного задуму. А тому документи і є слідами злочину. А всі сліди повинні аналізуватися для з'ясування способу вчинення розслідуваного злочину, особи злочинця [1, с. 249].

Слідчий огляд проводиться у тих випадках, коли раніше вилучені документи не були оглянуті, а також у разі пошуку певної інформації чи певних документів у великій кількості [2, с. 19].

Варто зауважити, що слідчий під час огляду повинен намагатися:

а) самостійно чи за допомогою спеціаліста виявити в документах, що оглядаються факт, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні;

б) самостійно виявляти в документі ознаки, що вказують на можливість при проведенні експертизи встановити в документі факти, що мають істотне значення для справи;

в) повно та процесуально правильно закріпити результати проведеного огляду документа в протоколі [3, с. 242].

А. Д. Марушев зазначає, що «... при розслідуванні злочинів, пов'язаних з кримінальним банкрутством, огляду можуть підлягати: реєстраційні документи; організаційно-розпорядчі документи; бухгалтерські документи; звітні документи підприємства; документи контролюючих органів, які здійснювали фінансово-економічний контроль за господарською діяльністю підприємства-божника (акти податкових

перевірок, ревізій, інвентаризацій, зустрічних перевірок, аналітичні довідки та інші документи контролю й нагляду за фінансово-господарською діяльністю підприємства); документи, що підтверджують характер і механізм відносин підприємства-позичальника з іншими суб'єктами господарювання щодо виконання умов кредитного договору, товарного кредиту, умов укладених угод, документи, що підтверджують дебіторську заборгованість боржника, відомості про стан дебіторської заборгованості боржника; документи, що підтверджують правомірність відчуження майна (активів підприємства-боржника); документи, що відображають процедуру погашення зобов'язань боржником; документи, що відображають процедуру банкрутства в господарському суді; документи, що підтверджують наявність чи відсутність у боржника майна й коштів, що можуть бути спрямовані на задоволення вимог кредиторів» [4, с. 96].

Особливе значення мають чорнові записи, обривки документів, розірвані або пошкоджені документи про майно або незаконні операції з майном і коштами підприємства-боржника. Вилучення і огляд документів слід проводити з використанням загальних рекомендацій із проведення обшуку і огляду приміщень та застосування техніко-криміналістичних засобів і прийомів [4, с. 96-97].

Як зауважує А. Д. Марушев «... успіх розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальним банкрутством, багато в чому залежить від уміння слідчого доброякісно провести огляд документів, установити факти інтелектуальної підробки та матеріального підлогу. Огляд документів при розслідуванні кримінального банкрутства доцільно проводити за принципом від загального до окремого, тобто від зовнішнього вигляду документа до його реквізитів, ретельно дослідити ту його частину, що має або може мати значення для розслідування даної категорії матеріалів кримінального провадження [4, с. 93].

При цьому, найменування бухгалтерського документа залежить від здійснюваної господарської операції та дозволяє одержати інформацію про діяльність підприємства, про зміни в засобах, викликані господарськими процесами [4, с. 93].

Далі проаналізуємо тактичні особливості огляду документів під час розслідування кримінальних банкрутств, які обумовлюються загальними вимогами до подібних заходів. Слід відмітити, що огляд

документів проводить у три етапи: підготовчий, робочий (власне огляд) і заключний.

На підготовчому етапі огляду документів слідчий повинен виконати такі дії: ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, дослідити спеціальну літературу, у тому числі нормативну базу; проконсультуватися з фахівцями; направити запити до установ різного рівня; попередньо доручити провести інвентаризації, зустрічні перевірки тощо; провести негласні слідчі (розшукові) дії з метою виявлення документів, їх місцезнаходження та недопущення їх пошкодження; провести обшук; визначити кількісний і якісний склад учасників огляду; організувати матеріально-технічне забезпечення слідчої (розшукової) дії; визначити час і місце проведення огляду.

Тобто на даному етапі здійснюється планування огляду документів та організація його проведення.

Робочий етап огляду документів полягає у спостереженні та дослідженні цих документів слідчим з метою пошуку доказової інформації. Слід дотримуватися таких правил, як: оглядаючи документ слід звернути увагу на його стан, наявність видимих ознак пошкодження, ознайомитися з змістом документа. Проте, як зауважує О.В. Пчеліна «... особливу увагу слід звертати увагу на наявність, зміст, виконання й розміщення реквізитів документа» [1, с. 251]. Також потрібно виявити й зафіксувати наявність виправлень та їх зміст, інші ознаки, які можуть вказувати на можливу підробку документа [1, с. 251].

Заключний етап огляду документів під час розслідування кримінальних банкрутств полягає у фіксації перебігу і результатів цієї слідчої (розшукової) дії. Основним способом фіксації є складання протоколу слідчої (розшукової) дії, а додатковим - фотозйомка, відеозапис [1, с. 254].

Г. С. Бідняк стверджує, що «... у кримінальних провадженнях щодо банкрутства проводять техніко-криміналістичні дослідження відбитків кліше, печаток (штампів); підписів, що перетинаються з відбитками печаток, бланком документа; підписів, виконаних із застосуванням техніки; бланків документів тощо» [5, с. 164]. Дуже часто такі дослідження потребують як знань у галузі почеркознавства, так і знань з техніко-криміналістичного дослідження документів [5, с. 164].

На думку К.О. Чаплінського, під час огляду документів слід встановлювати та фіксувати ознаки, які:

- 1) індивідуалізують документ за змістом тобто найменування, реквізити, наявність підписів, печаток і штампів, серійний номер і дата складання, зміст;
- 2) індивідуалізують документ за формою: характер позначень, спосіб виконання письмових знаків;
- 3) індивідуалізують матеріал документа: найменування матеріалу, колір, розміри, щільність, характер пошкоджень, ознаки способів відновлення цілісності документа;
- 4) вказують на підробку документ: підчищення, дописування, виправлення, травлення, змивання тексту, копіювання, переклеювання фотокарток або заміна окремих частин документа;
- 5) вказують на зв'язок документа із злочинною подією за іншими якими [6, с. 40].

Отже, проаналізувавши вищевикладене, приходимо до висновків, що успішне проведення огляду документів під час розслідування кримінальних банкрутств багато у чому залежить від дотримання процесуальної процедури, а також багато у чому залежить від правильного вирішення питання щодо доцільності залучення спеціаліста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пчеліна О. В. Тактичні особливості огляду документів під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 248-255.
2. Белозеров Ю. Н., Рябоконь В. В. Производство следственных действий. М. 1990. 66 с.
3. Зарубенко О. В. Тактика огляду документів у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. Вип. 29. С. 240-250.
4. Марушев А. Д. Особливості проведення слідчого огляду в процесі розслідування кримінального банкрутства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Вип. 16. С. 91-98.
5. Бідняк Г.С. Участь спеціаліста у проведенні огляду документів під час розслідування шахрайств. *Криміналістичний вісник*. № 1(25). 2016. С. 162-166.
6. Чаплінський К. О. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2006. 308 с.

Гловацька Олена Петрівна,
студентка групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Мандзюк Олег Андрійович,
*к.ю.н., доцент кафедри спеціальних
дисциплін та організації
професійної підготовки*

ФІКСАЦІЯ ХОДУ ТА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ

У кримінальному процесуальному законодавстві щодо використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку зазначено лише, що протоколи проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [1].

Зважаючи на те, що використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування ухилення від сплати акцизного податку має надзвичайно важливе значення, окремі їх аспекти досліджувалися в роботах М.В. Багрія, Б.Г. Бараненка, Р.І. Благути, О.А. Білічак, В.О. Глушкова, С.О. Гриненка, М.Л. Грібова, О.М. Дроздова, І.М. Козьякова, В.А. Колесника, С.С. Кудінова, Є.Д. Лук'янчикова, В.В. Луцика, Д.Й. Никифорчука, М.А. Погорецького, С.Р. Тагієва, О.Ю. Татарова, Д.М. Цехана, С.С. Чернявського, Р.М. Шехавцова, М.Є. Шумило та ін. Проте низка важливих проблемних питань використання результатів негласних слідчих (розшукових)

дій під час досудового розслідування ухилення від сплати акцизного податку залишилися поза увагою фахівців.

Крім того, закон передбачає можливість допиту осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку як свідків (ч. 2 ст. 256 КПК України) та осіб, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії.

Для того, щоб у практичного працівника була реальна можливість використати всі можливості негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку у доказуванні, необхідно, в першу чергу, мати правильне уявлення про те, що є результатами негласних слідчих (розшукових) дій.

У ч. 1 ст. 256 КПК України, яка регламентує використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні зазначено, що у доказуванні можуть використовуватися «протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії» [1].

У ч. 1 ст. 255 КПК України об'єктами, що повинні бути невідкладно знищені у випадку, якщо прокурор не визнає їх необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, законодавець називає відомості, речі та документи. Так само про «відомості, речі й документи», отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій йдеться також у ч. ч. 4 та 5 ст. 255 КПК України [1].

Не вносить ясності у питання визначення сутності й видів результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій й Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [2].

Так у розділі IV, що регламентує фіксацію результатів негласних слідчих (розшукових) дій та дослідження інформації, йдеться здебільшого про протокол негласної слідчої (розшукової) дії з додатками.

Пункт 4.3. Інструкції передбачає передання прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва лише протоколу з додатками, з якими за необхідності ознайомлюється слідчий.

Таке положення викликає поставлення закономірного питання, чому мова йде лише про протоколи з додатками й яка подальша «доля» інших об'єктів, перерахованих у ч. 1 ст. 256 КПК України.

Ймовірно, відповіддю на це питання є п. 4.7 зазначеної вище Інструкції, який дає розуміння бачення укладачів інструкції сутності й видів додатків до протоколу, якими, на їх погляд, є у тому числі й зразки об'єктів, речей і документів та інші матеріали [2].

Більш того, фраза «та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу» дає підстави зробити хибний висновок про те, що зразки об'єктів, речей і документів, процесуальне значення яких автори нівелювали як можливих речових доказів, документів у кримінальному провадженні з додатками до протоколу, що, як відомо, самостійного процесуального значення не мають, також покликані пояснювати зміст протоколу [2].

Так, зокрема, М. В. Багрій та В. В. Луцик під результатами негласних слідчих (розшукових) дій пропонують розуміти відомості, одержані суб'єктами, уповноваженими на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та зафіксовані у процесуально визначеній формі (протоколі, додатку до нього), а також предмети, речовини, документи, вилучені під час їх проведення, які можуть мати значення для встановлення обставин кримінального провадження або правильного та ефективного проведення розслідування.

Також автори наводять визначення матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій, якими, на їх погляд, є інформація, отримана відповідно до мети проведення негласних слідчих (розшукових) дій та зафіксована на матеріальному носії.

Обов'язковими вимогами до матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій є те, що вони відображають інформацію, здобуту відповідно до мети кримінального провадження та зафіксовану у порядку, визначеному законодавчими та відомчими актами [3, с. 29].

С. С. Кудінов та Р. М. Шехавцов розуміють поняття «використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій» як діяльність уповноважених суб'єктів (прокурора, слідчого, слідчого судді) по залученню до процесу досудового розслідування відомостей (предметів, документів), отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з метою вирішення завдань кримінального провадження.

Зі змісту наведеного визначення, а також запропонованих етапів залучення результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні можна зробити висновок, що результатами негласних слідчих (розшукових) дій науковці вважають «відомості (предмети, документи)» [4, с. 219-220].

Автори зазначають, що «зміст відомостей фактично зафіксований в матеріалах негласних слідчих (розшукових) дій (інформація про певних осіб, їх діяльність, предмети, документи, та ін.)» [4, с. 221], із чого можна зробити висновок, що поняття «інформація» розуміється вченими вужче за поняття «відомості», оскільки до змісту останніх включають також предмети та документи.

Отже, на підставі аналізу зазначених положень законодавчих норм, а також викладених точок зору щодо поняття й сутності результатів негласних слідчих (розшукових) дій, впливає, що поняття «результати негласних слідчих (розшукових) дій» доцільно розуміти у широкому та вузькому значенні.

У вузькому значенні слова «результат» розуміється, як те «що отримано в завершенні якої-небудь діяльності, роботи, підсумок» [5], а у широкому значенні результатами негласної слідчої (розшукової) дії є як матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, так і нематеріалізовані відомості, інформація, наприклад, суб'єктивне сприйняття чогось суб'єктом проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Однак, у кримінальному судочинстві, а тим більше у кримінальному процесуальному доказуванні нематеріалізована інформація, відомості, що не знаходять свого матеріально-фіксованого відображення у матеріалах негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку використовуватися не можуть.

Таким чином, результати негласних слідчих (розшукових) дій розглядаються нами лише як матеріально фіксовані джерела, що виникають в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку та містять певну інформацію, відомості, тобто у вузькому значенні цього терміну.

Результати негласних слідчих (розшукових) дій для їх подальшого використання, в тому числі й у кримінальному процесуальному доказуванні під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку, мають бути трансформовані в передбачену матеріальну форму – відповідні матеріали негласних слідчих (розшукових) дій.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що результати негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку забезпечують здійснення належної інформаційної діяльності суб'єктів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства з метою регулювання суспільних відносин у галузі державного управління.

Результати негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування ухилення від сплати акцизного податку є складним явищем, яке в сучасних умовах наповнюється новим змістом, а відтак, як наукова категорія активно досліджується вченими юридичної науки і потребує постійного осмислення. Аналіз наукових досліджень та юридичної літератури свідчить про багатозначність поняття «результатів негласних слідчих (розшукових) дій», що зумовлено різновидністю поглядів на такі явища як «система», «правове регулювання», «правовий вплив», «механізм правового регулювання» та потребує подальших наукових досліджень та юридичного закріплення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

2. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Інструкція затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, МВС України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5/. URL: <http://www.minjust.gov.ua/42544> (дата звернення: 18.09.2019).

3. Багрій М. В., Луцик В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : навч. посіб. Львів, 2014. 308 с.

4. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник / Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриненко С.О. Харків: "Оберіг", 2013. 344 с.

5. Словник української мови : у 11 т. 1977. Т. 8. 489 с. URL: <http://sum.in.ua/p/8/489/2> (дата звернення: 18.09.2019).

Даценко Ігор Володимирович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Манзюк Олег Андрійович,
*к.ю.н., доцент кафедри спеціальних
дисциплін та організації
професійної підготовки*

ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПІДСЛІДНИХ ПІДРОЗДІЛАМ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ

Методика розслідування будь-яких окремих видів злочинів обов'язково містить вказівки організаційного характеру, і перш за все з тих питань, які тісно пов'язані із загальними методичними вказівками щодо розслідування в цілому.

На наш погляд, проблеми організації планування розслідування злочину як окремої та важливої частини методики їх розслідування та впливу на цей процес здійснюваної протидії розслідуванню виходить на перший план як ключовий елемент у побудові якісної загальної моделі подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності.

«За визначенням О. Ларіна, організація розслідування є ніщо інше як раціональний добір, розстановка та прикладення зусиль, спеціальних знарядь та засобів із створенням та використанням оптимальних умов для досягнення мети судочинства» [1, с. 59].

Проведене дослідження та опрацювання емпіричного матеріалу дало нам змогу сформулювати такі напрями організації досудового розслідування злочинів, підслідних підрозділам фінансових розслідувань в умовах протидії:

- вивчення, опрацювання та систематизація всього масиву інформації, що є в розпорядженні у слідчого, в тому числі і відомостей, що не належать до процесуальних і мають слідчо-орієнтовний характер;

- визначення тактичних та стратегічних цілей розслідування на кожний період висунення нових версій, включаючи коректування попередньо висунутих версій;

- визначення слідчих (розшукових) дій, організаційних заходів та матеріальних витрат слідчого щодо отримання, дослідження та закріплення доказової інформації із урахуванням особистості злочинця, його посади та особливостей протидії, що здійснюється зацікавленими особами;

- визначення можливостей осіб та органів, що взаємодіють зі слідчим щодо отримання, дослідження і закріплення доказової інформації, а також подолання актів протидії розслідуванню та побудова на основі цього дієвої та ефективної моделі взаємодії;

- визначення видів та послідовності слідчих (розшукових) дій, застосування тактичних комбінацій та інших заходів, виходячи із динамічно змінюваної слідчої ситуації, та закріплення їх у відповідних процесуальних актах;

- створення організаційної слідчо-оперативної моделі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Оскільки організація розслідування отримує свою матеріалізацію у плані розслідування, розглянемо ретельніше процес планування досудового розслідування злочинів, підслідних підрозділам фінансових розслідувань в умовах протидії.

«Планування, як окрема та важлива частина діяльності слідчого щодо розслідування злочинів, завжди виступала невід'ємним елементом його наукової організації праці та постійно привертала увагу як практиків, так і теоретиків. Ще 1925 р. видатний вчений-криміналіст В. Громов у своїх роботах зауважував на важливості ролі, яку відіграє планування у процесі розслідування злочинів. Вже тоді він пропонував слідчому створювати окремі плани (пам'ятки) складних справ, в яких той повинен вказувати, які дії та коли треба виконати, а також робити відмітки про таке виконання» [2, с. 65].

«Під плануванням розслідування розуміють також визначення шляхів розкриття злочину, окреслення обставин, які підлягають з'ясуванню, та встановлення доцільних термінів проведення необхідних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів» [3, с. 207].

Вивчивши розмаїття думок науковців з цієї проблематики, ми дійшли висновку, що планування слід розглядати як метод організації досудового розслідування, суть якого полягає у творчій розумовій діяльності слідчого щодо створення уявної організаційної моделі розслідування конкретного злочину, змістом якої є визначення черговості,

строковості, сил та засобів, які слід використати під час встановлення обставин, що підлягають доказуванню, та під час їхнього безпосереднього доказування.

Основною метою планування є створення оптимальної організаційної моделі розслідування злочинів із урахуванням вимог процесуальної економії, доцільності, розумності та законності, а також неухильного забезпечення реалізації принципу змагальності на цьому етапі кримінального провадження.

«Процес планування розслідування має певну структуру, він складається із ряду взаємопов'язаних елементів, які одночасно слугують етапами цього процесу. Більшість вітчизняних та зарубіжних науковців єдині в тому, що планування характеризується такими елементами, як: 1) вивчення початкової інформації; 2) висунення версій; 3) визначення обставин, які необхідно довести, та вирішення інших завдань розслідування; 4) визначення шляхів, засобів і методів розслідування; 5) визначення послідовності і строків вирішення окремих завдань та виконання окремих дій; 6) визначення виконавців; 7) визначення організаційних заходів щодо залучення виконавців, забезпечення використання окремих засобів і проведення відповідних дій; 8) складання письмового плану; 9) корекція плану» [4, с. 9; 75, с. 3].

У процесі дослідження встановлено, що розслідування злочинів у сфері службової діяльності переважно відбувається в умовах конфліктної слідчої ситуації. На цьому етапі особливо складними є випадки, коли слідство супроводжується активною та безперервною протидією не тільки з боку підозрюваного, але й інших зацікавлених осіб. Звичайно, що такий стан речей не може не відображатись на побудові плану розслідування та його корекції у зв'язку із обстановкою, що, як правило, дуже швидко змінюється.

Наголошуємо, що практично у всіх слідчих ситуаціях, які складаються у справах досліджуваної категорії, планування на першочерговому етапі повинне забезпечувати раптовість, а якщо треба, то й одночасне проведення слідчих дій. Також під час планування розслідування в умовах протидії слідчий повинен орієнтуватися на закріплення перш за все тих доказів, які можуть бути знищені або сфальсифіковані.

«Під час визначення сил та засобів, які слідчий планує залучити до процесу досудового розслідування, основним принципом, яким він

повинен керуватись, є принцип процесуальної економії. Його варто розглядати як правову вимогу бережного й раціонального використання процесуальних засобів, часу та сил суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності з одночасним забезпеченням правильного застосування кримінально-процесуального законодавства з метою швидкого й повного розкриття злочинів, викриття винних та притягнення їх до відповідальності» [5, с. 6].

На нашу думку, в плані розслідування повинні бути передбачені заходи, що реалізують такі напрями попередження протидії розслідуванню, як: - правові та процесуальні засоби попередження протидії (наприклад, вибір слідчим відповідного запобіжного заходу, який унеможливив би максимально протидію з боку підозрюваного та інших суб'єктів); - заходи, що запобігають витоку значущої для розслідування інформації; - конкретні заходи щодо захисту доказів, носіїв інформації, документів тощо; - при необхідності заходи щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства; - заходи, направлені на виявлення осіб – представників правоохоронних органів, що перешкоджають розслідуванню, та їх відсторонення від участі в розслідуванні тощо.

У процесі дослідження визначені основні вимоги, які необхідно враховувати при плануванні слідчих (розшукових дій), сформульовані на основі найбільш розповсюджених способів протидії розслідуванню злочинів, підслідних підрозділам фінансових розслідувань в умовах протидії:

Під час подолання приховування злочину робота слідчого повинна бути направлена на викриття схеми злочину, злочинних зв'язків та додаткових епізодів злочинних дій. Тому перше, на що треба звернути увагу, – це на включення до плану розслідування слідчих дій щодо виявлення місця зберігання незаконно здобутих коштів, чорнових документів або фінансових документів, які безпосередньо свідчать про причетність особи до вчинення злочину.

Наявність корупційних зв'язків. Планування розслідування щодо подолання такого виду протидії повинне будуватись на основі розуміння того, що частина слідчих дій повинна спрямовуватися на процес установлення таких зв'язків, їх максимальної нейтралізації та обмеження використання таких зв'язків. Тому до плану розслідування в обов'язковому порядку необхідно включати такі негласні слідчі дії,

як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем. Також до плану розслідування необхідно включити такий дієвий захід, як одночасний допит осіб, а саме фігуранта та особи, які перебувають у корупційних зв'язках із підозрюваним (обвинуваченим). А після цього варто застосувати усі можливі негласні слідчі дії щодо взяття під повний контроль однієї та іншої особи для отримання інформації про задум злочинців та його нейтралізації.

Дача неправдивих показань. Під час подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності у вигляді неправдивих показань слідчі дії повинні бути сплановані таким чином, щоб спочатку здобути неспростовні докази вини підозрюваного (обвинуваченого), а потім проводити його допити, пред'являти ці докази та фіксувати у протоколах слідчих дій його реакцію та ту інформацію, яку він буде надавати.

Здійснення тиску на слідчого та інших учасників процесу. Під час подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності у плані розслідування в обов'язковому порядку варто передбачати заходи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Максимально унеможливити доступ підозрюваного (обвинуваченого) до його злочинних зв'язків, застосовувати на постійній основі негласні слідчі дії щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем задля відстеження реальності його погроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ларин А. М. Расследование по уголовном делу. Планирование, организация / А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 2000. 224 с.
2. Громов В. И. Дознание и предварительное следствие (теория и техника расследования преступлений) / В. И. Громов. – М., 2005. 65 с.
3. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищих закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : ВД «Ін Юре», 2009. 684 с.
4. Антипов В. П. Планирование расследования в проблемных ситуациях / В. П. Антипов. – М., 2003. 115 с.
5. Дубровицкая Л. П. Планирование расследования : учеб. пособие / Л. П. Дубровицкая, И. М. Лузгин. – М., 2002. 138 с.

Денисюк Анастасія Андріївна,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Олійник Олеся Дмитрівна,
*ст. викладач кафедри спеціальних
дисциплін та організації
професійної підготовки*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Суттєву роль у доказуванні обставин вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, відіграють судово-економічні експертизи. Аналіз кримінальних справ свідчить про те, що для слідчих загалом неясним залишається співвідношення ревізії та експертизи як засобів доказування обставин вчинення злочину. Не завжди проводиться ними розмежування між судово-бухгалтерською та іншими видами судово-економічних експертиз. У значній мірі це обумовлено недостатньою теоретичною розробкою проблем використання спеціальних економічних знань при розслідуванні злочинів.

Одним із проблемних є питання про необхідність призначення тої чи іншої економічної експертизи після проведення ревізії. Переважає точка зору, що у випадках, коли висновки ревізора не викликають сумніву у слідчого та аргументованих заперечень з боку інших осіб, необхідності у призначенні відповідної судово-економічної експертизи немає. Якщо ж сумніви в повноті та правильності проведеної ревізії все ж існують, то виникає питання, як їх усунути: провести додаткову або повторну ревізію, призначити експертизу чи вирішити питання шляхом проведення допиту ревізора.

На практиці при розслідуванні економічних злочинів нерідко виникає потреба у проведенні документальних перевірок діяльності багатьох суб'єктів господарювання, причому не тільки тих, службові особи яких вчинили злочин. При цьому мають досліджуватися господарські зв'язки підприємств, установ і організацій з різноманітними юридичними особами. Не всі ці господарські структури мають відношення до злочину. Якщо уявити собі повну відмову від практики

проведення після відкриття кримінального провадження ревізій (перевірок), то слідчому доведеться багато разів призначати відповідні судово-економічні експертизи, причому за їх результатами далеко не всі суб'єкти будуть викриті як причетні до обставин злочину.

З вищевказаного можна зробити висновок про те, що при наявності у слідчого сумнівів у правдивості висновків вже проведеної з ініціативи правоохоронного органу ревізії або обґрунтованих зауважень до її результатів з боку інших осіб у кримінальному провадженні має призначатись відповідна експертиза.

Як відзначає В.К. Степутенкова, судово-бухгалтерська експертиза досліджує господарські та фінансові операції лише з точки зору відповідності їхнього складання та ведення встановленому нормативними актами порядку, а також виявляє порушення облікового процесу. Вирішення ж завдань, які пов'язані з фінансовою діяльністю установи, досягається фінансово-економічним дослідженням змісту документів. Це, в свою чергу, потребує наявності у експерта не загальних економічних, а спеціальних фінансових пізнань [1, с. 46].

Розглядаючи питання щодо відмінностей між предметами судово-бухгалтерської та економічної експертиз, Є.Г. Коваленко відзначив, що бухгалтерська експертиза досліджує господарські операції, які були відображені в документах бухгалтерського обліку, а економічна експертиза досліджує планову, економічну і господарсько-управлінську діяльність підприємств і організацій, ґрунтуючись на даних бухгалтерського обліку [2, с. 127].

На думку Г.А. Матусовського, фінансово-економічна експертиза проводиться для з'ясування питань у галузі фінансування та кредитування: чи витрачались за призначенням кошти, отримані в порядку фінансування; чи дотримувались правила обчислення податків, зборів, відрахувань від прибутку та інших платежів; чи мали місце порушення у галузі кредитування та фінансування тощо [3, с. 50]. Питання, які пов'язані з визначенням цільового використання коштів, до предмета фінансово-економічної експертизи відносить і Є.Р. Росинська [4, с. 208-209]. Тобто фінансово-економічні дослідження є найбільш важливими стосовно встановлення обставин, які мають значення для справи, при розслідуванні злочинних дій у сфері господарської діяльності.

Слід відзначити, що на сьогодні назву “фінансово-економічна експертиза” використовують в основному російські вчені, що обумовлено відповідною розробленою класифікацією судово-економічних експертиз [5, с. 261]. Щодо України, вважаємо правильною і такою, що відповідає вказаним вище нормативно-правовим актам із питань судової експертизи, думку Л.В. Зорич, який пропонує вид економічної експертизи, котра досліджує “обґрунтованість одержання і витрачання кредитів суб’єктами фінансово-господарської діяльності, додержання ними законодавства, яким регламентується формування і витрачання бюджетних коштів, обґрунтованість розподілу прибутку між партнерами, визначає нормування і оплату праці, використання фонду заробітної плати, перерозподілення фондів”, називати фінансово-кредитною відповідно до класифікації матеріальних галузей економічних наук [5, с. 260-261].

Призначенню судово-економічних експертиз у сфері господарської діяльності передують ретельне вивчення матеріалів документальної перевірки, тимчасовий доступ до речей та документів і вивчення необхідних документів, допити службових і матеріально відповідальних осіб щодо фінансово-господарських операцій та інші слідчі (розшукові) дії. Передчасне призначення експертизи, невірне визначення кола об’єктів експертного дослідження тягнуть за собою запити експертами додаткових матеріалів, неможливість відповісти на певні запитання тощо. Тому підготовку цих експертиз доцільно проводити за участю відповідного спеціаліста.

Питання експертам повинні формулюватися, виходячи з можливостей певної експертизи та обставин конкретної кримінального провадження.

Завданнями судово-економічної експертизи у справах про господарські злочини є: а) встановлення правильності та повноти застосованих документальною перевіркою методів та прийомів дослідження даних бухгалтерського обліку при виконанні поставлених перед нею завдань; б) встановлення документального підтвердження фактів отримання установою певної суми за певний період коштів; в) встановлення документального підтвердження використання (перерахування) коштів у певній сумі на фінансування певної статті класифікації видатків; г) встановлення документального підтвердження певних господарських операцій, профінансованих за

рахунок бюджетних коштів; г) встановлення наявності і характеру порушень встановлених правил відображення у бухгалтерському обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати; д) встановлення відповідності чинним нормативним актам з бухгалтерського обліку та звітності відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарських операцій і характеру допущених при цьому порушень; е) визначення кола осіб, на яких покладено обов'язки щодо дотримання вимог нормативних актів з бухгалтерського обліку та звітності.

“Перед експертом-бухгалтером можуть бути поставлені й інші завдання, виконання яких пов'язано з перевіркою додержання порядку ведення бухгалтерського обліку і звітності, складання балансів, записів в облікових реєстрах бухгалтерського обліку тощо” [6].

Як справедливо зазначає В.К. Степутенкова, на судово-бухгалтерську експертизу слід направляти не усі і не будь-які документи, а лише ті, які слугують експерту джерелом фактів, що підлягають встановленню у провадженні [1, с. 45]. У провадженні про злочини у сфері господарської діяльності, разом з постановою про призначення судово-бухгалтерської або фінансово-кредитної експертизи експертові слід надавати:

- первинні та зведені документи бухгалтерського обліку і звітності, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань (головні книги, баланси, меморіальні ордери, журнали-ордери, прибуткові та видаткові ордери, касові книги, виписки банків та додатки до них, розрахункові платіжні відомості, трудові договори, звіти касирів, документи місячної, квартальної та річної звітності установи тощо);
- документи, які встановлюють обсяг повноважень службових осіб;
- акти документальних перевірок та додатки до них;
- чорнові записи (якщо вони виявлені);
- протоколи огляду документів.

При визначенні конкретного кола документів, які слід направляти на експертизу, в складних випадках слідчому доцільно отримувати консультативну допомогу обізнаних осіб.

Отже, розглянуті види судово-економічних експертиз є основними при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності. Саме вони вирішують ключові питання, що виникають у провадженні даної категорії і потребують спеціальних знань. Але при розслідуванні

цих злочинів слідчі іноді стикаються з іншими фаховими питаннями, які потребують дослідження експертами інших спеціальностей. В більшості випадках злочини у сфері господарської діяльності супроводжується підрубкою документів. При цьому виникає необхідність у призначенні почеркознавчої та/або техніко-криміналістичної експертизи документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степутенкова В. Судебные экономические экспертизы // Социалистическая законность. – 2001. № 10. С. 44-47.
2. Коваленко Е.Г. Судебно-экономическая экспертиза по делам о хищениях имущества // Специальные знания в сфере борьбы с посягательствами на собственность: Сборник научных трудов. – Горький: Горьк. высш. школа МВД, 2004. С. 124-128.
3. Матусовский Г.А. Судебные экспертизы в методике расследования хищений // Криминалистика и судебная экспертиза. – 2014. Вып. 29. С. 48-53.
4. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе. – М.: Право и закон, 1996. 224 с.
5. Зорич Л.В. Класифікація економічних експертиз // Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (1 частина). – К.: НАВСУ, 2001 – С. 258-262.
6. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз: Затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 // Судові експертизи в Україні: [Зб. нормат. актів]. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 29-39.

Литвинчук Денис Русланович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Чмелюк Василь Васильович,
*в. о. проректора з питань
підготовки кадрів податкової
міліції, начальник факультету*

НАЛЕЖНІСТЬ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ З МОБІЛЬНИХ ЗАСОБІВ

На початковому етапі розвитку комп'ютерної техніки проблема використання у доказуванні цифрової інформації виникла у США, де існували правила використання «нетрадиційних доказів» (novelevidence). З урахуванням особливостей англосаксонської системи права, джерелом таких правил став судовий прецедент у справі Фрай проти США (FryevsUnitedStates), який стосувався використання у доказуванні нових даних та методик науки і складався із двох елементів: по-перше, суду необхідно визначити, до якої галузі наукового знання відноситься дані та методики, які покладені в основу доказу, а по-друге, чи визнається провідними вченими-фахівцями цієї галузі принцип, на основі якого сформований доказ.

У вітчизняній теорії кримінального процесу докази класифікуються за різними підставами. Розподіл доказів на види – це одна з класифікаційних систем, відповідно до якої вони розподіляються, виходячи із специфічних та найбільш суттєвих особливостей їх форми та змісту» [1, с. 228]. «При цьому, окремі види доказів утворюються у випадку, коли їх форма та зміст володіють специфічними характеристиками, що визначають спеціальний режим їх отримання чи використання у кримінальному процесі. Традиційно, вчені пропонують поділяти докази за механізмом формування на особисті та речові [2]. Ю. М. Грошевой та С. С. Стахівський зазначають, що за змістом формування докази доцільно поділити на дві групи та відносити до другої докази, що містяться в предметах і документах» [3, с. 208].

У зв'язку з цим, практика діяльності правоохоронних органів склалась таким чином, що слідчий, виявивши на жорсткому диску чи в оперативній пам'яті ЕОМ цифрову інформацію, що може містити

слід злочинної діяльності чи в інший спосіб сприяти вирішенню завдань кримінального судочинства, повинен відносити її до речових доказів, у випадку, передбаченому ст. 98 КПК України чи документів відповідно до ст. 99 КПК України.

Але це створює логічні суперечності та неузгодженості, оскільки речові докази – це, у відповідності до ст. 98 КПК України, матеріальні об'єкти. Крізь призму матеріальності об'єкта законодавець у ст. 99 КПК України визначив такий вид доказів як документи, деталізувавши, що до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі й електронні).

«У наукових джерелах зарубіжних країн широкого застосування набув термін «digitalevidence» (цифрові докази), під якими розуміють будь-які збережені дані або дані, що передаються з використанням комп'ютера і підтримують або спростовують намір чи алібі. Цифрові дані виявляються дуже корисними при розслідуванні злочинів, оскільки є текстовою, графічною, звуковою та відеоінформацією» [4].

«Експертами Scientific Working Group on Digital Evidence було запропоновано під терміном «цифрові докази» розуміти будь-яку інформацію доказового значення, яка зафіксована чи передана у цифровій формі» [5].

Саме тому сьогодні можна говорити про існування «цифрових доказів», під якими розуміються фактичні дані, що представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія та після обробки ЕОМ стають доступними для сприйняття людиною. При цьому, обов'язковою ознакою цифрового доказу є конвергентність, під якою розуміється здатність одиничного доказу входити у сукупність інших доказів і набувати у зв'язку з цим доказового значення.

Наряду з людиною, відображати події соціальної природи та зберігати на технічному носіїві, класичний поділ доказів на особисті та речові, на нашу думку, стає неповним. «Електронні документи» мають властивості як особистих доказів (ідеальність слідів, відображення подій і фактів за допомогою знакових систем), так і речових доказів (можливість формування технічним шляхом й незалежно від людини, незмінюваність їх змісту в ході кримінального провадження). Значення «електронного документа» для кримінального провадження визначається його змістом (так само, як і особистого доказу), а також місцем та обставинами його виявлення (як речового доказу).

Отже, в зазначеному поділі доказів «електронні документи» мають займати відокремлене місце. На нашу думку, з позицій сьогодення докази можна поділити на «речові», «особисті» та «електронні». При цьому електронні докази за своїми властивостями займають проміжне місце між «особистими» та «речовими». Критерієм такого поділу є середовище, в якому відбувається відображення події (матеріальний світ, свідомість людини, технічна інформаційна система). При цьому електронні докази можуть походити від осіб (так само, як і «особисті»), а також бути результатом функціонування інформаційної системи, виражаючись у фізичних ознаках матеріальних об'єктів-носіїв інформації (як «речові»).

«Необхідність підвищеної уваги до цифрових доказів зумовлюється тим, що, як слушно відзначає І. П. Пономарьов, у слідчій та судовій практиці останніх років, обґрунтовуючи своє алібі, учасники кримінального провадження все частіше посилаються на те, що під час вчинення злочину вони взаємодіяли з електронними системами (працювали з персональним комп'ютером, користувались мобільним телефоном, потрапляли у поле зору камер спостереження, авторизувались у системах контролю доступу до приміщень), які знаходяться в іншому місці» [6, с. 437].

«У зарубіжній практиці, як відзначає М. А. Іванов, такі пояснення отримали назву «цифрового алібі» (digitalalibi), оскільки основою для їх підтвердження чи спростування є цифрова інформація, яка записана на матеріальних носіях» [7]. «При цьому дослідники звертають увагу на особливості перевірки такого алібі з урахуванням того, що, по-перше, доказова інформація, яка підтверджує чи спростовує «цифрове алібі», недоступна для безпосереднього сприйняття, і для її вивчення необхідно використовувати програмно-технічні засоби; по-друге, така доказова інформація є вкрай нестійкою, оскільки може бути легко знищена (у тому числі й некваліфікованими діями слідчого)» [6, с. 438].

У кримінальному процесі доказ повинен відповідати двом вимогам, які висувуються до його змісту та форми, – відносності і допустимості. Закономірно, що такими ознаками повинен володіти і «цифровий доказ», що може забезпечуватись коректністю фіксації та подальшою незмінністю цифрової інформації. У зв'язку з цим, ґрунтовнішої уваги заслуговує процедура фіксації цифрової інформації та

забезпечення її доказового значення. сьогодні, під час виявлення цифрової інформації у слідчих виникають значні труднощі щодо її фіксації з урахуванням вимог, що висуває кримінально-процесуальне законодавство до доказів та подальшого використання у кримінальному судочинстві.

Виявлена помилка повинна відповідати трьом ключовим умовам: підтверджуватись службою технічної підтримки виробника програмного забезпечення, його уповноваженого представника або компетентної організації, яка займається вивченням та узагальненням помилок та недоліків програмного забезпечення; помилка повинна мати безпосереднє відношення до фіксації інформації і тому могла призвести до її модифікації, що підтверджується висновком експерта; модифікувала під час фіксації саме ту інформації, що має значення для доказування, що підтверджується висновком експерта.

З метою забезпечення допустимості «цифрових доказів» необхідно використовувати можливості сучасних судових техніко-криміналістичних експертиз, зокрема: експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів, інформаційно-комп'ютерної експертизи та комплексної експертизи. При цьому увага експерта має зосереджуватись на виявленні ознак модифікації цифрової інформації, її способів та меж.

Прогресивними у контексті використання «цифрових доказів» у кримінальному провадженні є положення ст. 360 КПК України, якою дозволяються суду скористуватись під час дослідження доказів усними консультаціями чи письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань, оскільки під час дослідження судом «цифрових доказів» існує необхідність пояснення особливостей алгоритму програмування чи обробки даних, а також специфіки комп'ютерної системи.

Отже, детермінувавши сутність електронних доказів, їх значимість та джерела, спрямуємо наше дослідження безпосередньо на визначення принципів належності у випадку їх отримання з мобільних пристроїв. «Аналіз літератури, яку присвячено різним аспектам збирання електронних доказів не тільки з мобільних пристроїв, а і з персональних комп'ютерів, дозволив виділити такі принципи належності електронних доказів, отриманих із мобільних пристроїв» [1; 6].

1. Допустимість. Докази мають бути збережені і зібрані таким чином, щоб вони могли використовуватись у суді. Як наслідок здійснення помилок може бути визнання частини доказів недопустимими.

2. Справжність. Докази мають бути релевантними відносно справи, і експерт-криміналіст повинен мати можливість оцінити справжність доказів. Наприклад, перехоплення передачі електронної пошти не достатньо для доведення, що передбачуваний відправник є відповідальною особою за повідомлення.

3. Повнота. Цей принцип полягає в тому, що наведені докази мають проілюструвати всю картину подій, які відбулися. Чітка і повна картина подій має бути наведена з тим, щоб прояснити, яким чином було залишено докази. Зрозуміло, що неперевірена частина неповних доказів може залишитись непоміченою, що є набагато небезпечнішим, ніж відсутність доказів взагалі.

4. Надійність. Сутність цього принципу полягає в тому, що будь-які зібрані докази мають бути надійними, і ця їх характеристика залежить від обраних інструментів та методології, підґрунтя для надання переваги яким складає науковий підхід.

5. Зрозумілість та правдоподібність. Цей принцип полягає в тому, що судовий експерт повинен бути в змозі чітко та лаконічно пояснити, які прийоми він використовував під час дослідження доказів і яким чином була збережена цілісність даних. Докази мають піддаватися легкому поясненню і бути правдоподібними.

Отже, названі вище характеристики доказів є гарантом прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень, а також засобом запобігання порушення прав і свобод громадян, покарання невинуватого або виправдання особи, яка вчинила злочин.

У роботі поділяється позиція, що приведений перелік принципів належності електронних доказів, отриманих із мобільних пристроїв, не є вичерпним, але подібне узагальнення, що носить рекомендаційний характер, здійснюється вперше у вітчизняній комп'ютерній, а саме мобільній, форензиці. Також вбачається доцільним у подальшому напрямку дослідження цієї тематики вирішити питання щодо встановлення підстав недопустимості електронних доказів (отриманих із будь-яких цифрових носіїв), здійснити ґрунтовний аналіз питання визначення та узгодженості електронних (цифрових) доказів, їх класифікації та правового порядку отримання відповідно до кримінального

процесуального кодексу України та цивільного процесуального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Юрид. лит., 1973. 736 с.
2. Алексеев С. С. Обсуждение спорных вопросов теории доказательств в советском уголовном процессе / С. С. Алексеев, В. П. Божьев // Соц. законность. 1965. С. 95-98.
3. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. К.: КНТ, 2009. 272 с.
4. Casey E. Digitalevidenceandcomputercrime: forensicscene, computer, andtheInternet/ EoghanCasey. 2nded. Amsterdam: Elsevier Academic Press, 2004. 690 p.
5. Scientific Working Group on Digital Evidence URL: [http // www. swgde. org/](http://www.swgde.org/). Title from the screen.
6. Пономарев И. П. Цифровое алиби и его проверка/ И. П. Пономарев // Вестник ВГУ. Серия: Право, 2011. № 2 С. 437-444
7. Иванов Н. А. Применение специальных знаний при проверке «цифрового алиби» / Н. А. Пономарев. URL: [http: // www. infolaw. ru /lib/2006-4](http://www.infolaw.ru/lib/2006-4)

Мардар Юлія Олександрівна,
студентка групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Чмелюк Василь Васильович,
*в. о. проректора з питань
підготовки кадрів податкової
міліції, начальник факультету*

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Загальновідомо, що злочини у сфері оподаткування потребують ретельного та якісного досудового розслідування, яке проводиться шляхом допиту свідків, проведення вилучень (обшуків) та оглядів документів, інших доказів, проведення судових експертиз та інших слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження та негласних слідчих дій. Все це неможливо без використання техніко-криміналістичних засобів. Так, за даними ДФС у 2018 році органами слідчих підрозділів фінансових розслідувань розслідувалось 6821 кримінальних проваджень, з них розпочато 5020, чим було досягнуто 90% забезпеченості відшкодування збитків у направлених до суду кримінальних провадженнях [4]. Тому, з метою ефективного проведення процесуальних дій при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування у своїй повсякденній діяльності працівники правоохоронних органів та податкової міліції повинні використовувати увесь потенціал криміналістичної науки, а особливо систему спеціальних знань і науково-технічних засобів та прийомів для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів. До того ж проведення процесуальних дій повинно цілком відповідати правовим основам застосування техніко-криміналістичних засобів у межах кримінально-процесуальної діяльності.

Правовому регулюванню та проблемам техніко-криміналістичного забезпечення як специфічного виду діяльності з попередження та розкриття злочинів та класифікації техніко-криміналістичних засобів присвячені праці багатьох науковців як в Україні, так і за кордоном. Варто відмітити вагомі праці таких вчених Р. С. Белкіна, А. Ф. Волинського, В. А. Волинського, І. В. Гори, Г. І. Грамовича, Ю. Г. Корухова,

П. Т. Скорченка, Грицюк І. В., Іщенко А. В., Капустіної М. В., Лисенко В. В., Павлишина Б. О., Павлюка Н. В., Шепітько В. Ю. та інших. Аналіз їх робіт свідчить про досить широке застосування техніко-криміналістичного забезпечення діяльності, пов'язаної із виявленням, досудовим розслідуванням та запобіганням вчиненню різноманітних злочинів, що сприяє ефективній організації роботи правоохоронних органів. Однак, більшість науковців досліджують загальні теоретичні засади класифікації техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, а інші – особливості такого забезпечення стосовно розслідування злочинів окремих видів чи груп. На жаль, досить мало робіт присвячених саме організаційно-правовому механізму здійснення процесуальних дій у відповідності до особливостей кримінального провадження злочинів у сфері оподаткування та його застосуванню на практиці, що вказує на недостатній рівень розробленості проблеми.

В юридичній науці спостерігаємо різноманітність підходів до визначення сутності "техніко-криміналістичного забезпечення" та "техніко-криміналістичних засобів". Так, О.Ф.Волинський зазначає, що техніко-криміналістичне забезпечення – це здійснювана правоохоронними органами діяльність, направлена на створення умов їх постійної готовності до застосування методів і засобів криміналістичної техніки та реалізацію цих умов в кожному конкретному випадку розкриття й розслідування злочинів [6, с. 67]. Таке визначення є містить найбільш широко виражений характер діяльності, що здійснюється у випадку розкриття різних злочинів. Досить обґрунтовано поняття "техніко-криміналістичне забезпечення" наводить А.В.Іщенко, який підкреслює, що криміналістичне забезпечення, як і будь-яка діяльність, у найбільш загальному вигляді складається з трьох компонентів: суб'єкт, об'єкт та зв'язок між ними. Останній не є чимось постійним, а відрізняється різними поєднаннями, які у певні періоди часу можуть передувати один одному, змінюють один одного або співіснують один з одним. Це і є закономірностями предмета криміналістичного забезпечення як виду діяльності. Об'єктом буде діяльність з використання науково-технічного потенціалу, який складається з криміналістичних знань, криміналістичної освіти і криміналістичної техніки; суб'єктами – органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації та навчальні заклади, наукові і практичні працівники, педагоги; взаємозв'язки і взаємовідносини між вказаними компонентами розподіляються

за основними напрямками: організаційно-управлінського, наукового, інформаційного та правового забезпечення [5, с. 68–69].

Отже, сутність поняття техніко-криміналістичного забезпечення процесуальних дій при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування може бути розкрита як система правових, організаційних та наукових заходів зі створення відповідних умов щодо оснащення суб'єктів такої системи необхідними для її здійснення техніко-криміналістичними засобами, формування знань, умінь та навичок практичного застосування таких засобів, а також залучення у разі необхідності компетентних осіб з метою швидкого та неупередженого розслідування злочинів. Сутність техніко-криміналістичного забезпечення проявляється через його зміст, який, у свою чергу, полягає у меті, завданнях, суб'єктному та об'єктному складі.

Правовою передумовою здійснення процесуальних дій у розкритті злочинів у сфері оподаткування є обов'язок застосовувати науково-технічні засоби. Зокрема, у ч.2 ст.9 КПК України зазначається про обов'язок слідчого всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що обтяжують чи пом'якшують його покарання [1]. Ці положення знаходять своє відображення у процесуальних нормах про застосування звукозапису, відеозапису, участі спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій, у регламентації умов порядку призначення і проведення експертиз тощо (ст. 69, 71, 100, 105, 107, 195, 224, ч. 7 ст. 236, 237, 239, 240, 241, 242, 245 КПК України [1]). Ці норми є правовою підставою застосування технічних засобів та визначають загальні умови їх допустимості. Однак, жоден нормативно-правовий акт не дає єдиної класифікації техніко-криміналістичних засобів. Тому варто звернутися до наукової класифікації у юридичній літературі.

Варто зазначити, що в науковій юридичній літературі широко обговорюється питання класифікації техніко-криміналістичних засобів за різними критеріями, зокрема, варто відмітити класифікації Р. С. Белкіна, А. Ф. Волинського, В.Ю. Шепітька, Є. П. Іщенко, Г. І. Грамовича тощо.

Зокрема, Р.С.Белкін техніко-криміналістичні засоби, методи і прийоми поділяє на три групи відповідно до джерела походження, ступеня пристосування до потреб досудового розслідування: 1) засоби,

прийоми та методи, які запозичені з інших галузей науки і техніки та набувають криміналістичного змісту лише у зв'язку з метою та правовим підґрунтями їх використання. До них, зокрема, належать фотоапарати, відео- та звукозаписувальна апаратура загального призначення, металошукачі, мікроскопи, спектрометри, хроматографи й інша пошукова та дослідницька техніка; 2) засоби, прийоми і методи, запозичені з інших галузей знань, перероблені, пристосовані відповідно до завдань пов'язаних із розкриттям та розслідуванням злочинів. До них належать: спеціальні прийоми фотографічної зйомки або фотоустановка, пристосування для фотографування речових доказів, спеціальні методики дослідження документів з використанням ультрафіолетових й інфрачервоних променів тощо; 3) засоби, прийоми та методи, спеціально розроблені з метою розкриття і розслідування злочинів, наприклад, порівняльні мікроскопи, прилади для фоторозгортки поверхні куль, комп'ютеризовані робочі місця для складання композиційних портретів або дактилоскопічної реєстрації [2, с.33]. На жаль, така класифікація не має істотного практичного значення, адже технічні засоби використовуються як у кримінальній процесуальній діяльності, так і в оперативно-розшуковій діяльності.

В.Ю.Шепітько вищезазначені засоби поділяє на три групи: 1) узяті без змін з різних технічних і природничо-технічних наук; 2) спеціально пристосовані для криміналістичних завдань; 3) спеціально розроблені для завдань криміналістики [7, с. 58]. Тут теж маємо класифікацію за сферою походження з різних галузей науки.

Вважаємо, що найбільш практично значущою у здійсненні процесуальних дій є класифікація техніко-криміналістичних засобів Г. І. Грамовича, який поділяє такі засоби залежно від виконуваних за їх допомогою функцій, а саме: науково-технічні засоби виявлення слідів та інших об'єктів; науково-технічні засоби фіксації; науково-технічні засоби вилучення; науково-технічні засоби дослідження доказів; науково-технічні засоби, що використовуються в діяльності з попередження злочинів; науково-технічні засоби, що використовуються в діяльності з організації боротьби зі злочинністю [3, с. 53-54]. На цій основі можемо здійснити класифікацію техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів у сфері оподаткування за таким критерієм, як галузь знань: загальні технічні засоби; технічні засоби, що використовуються в інших галузях знань і

були пристосовані для потреб техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів у сфері оподаткування; спеціально створені задля здійснення техніко-криміналістичного забезпечення досліджуваної діяльності засоби.

Таким чином, враховуючи різноманітність класифікації техніко-криміналістичних засобів, варто зауважити, що на практиці не має великого значення та обставина, яку конкретно техніку використовував слідчий чи спеціаліст у своїй діяльності – ту, що розроблена у криміналістиці чи ту, що запозичена в інших галузях науки і техніки. Важливим є лише те, щоб така техніка відповідала визначеним критеріям законності застосування, допустимості, була науково обґрунтованою та її застосування не порушувало конституційних норм щодо захисту прав і свобод громадян. Тому застосування техніко-криміналістичних засобів повинно базуватись на спеціально розроблених наукою права методичних і тактичних прийомах та мати належне правове забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88
2. Белкин Р. С., Белкин. А. Р. Эксперимент в уголовном судопроизводстве : метод. пособие. – М. : ИНФРА-М–НОРМА, 1997. – 160 с.
3. Грамович Г. И. Криминалистическая техника (научные, правовые, методологические, организационные основы): монография / Г. И. Грамович. – Минск : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2004. – 215 с.
4. ДФС: результати роботи у 2018 році. Офіційний сайт ДФС України. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/files/239117.pdf>
5. Іщенко А.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія / Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. - 212 с.
6. Криминалистика: учебник / [под ред. А.Ф. Волинского]. – М. : Закон и право; ЮНИТИ-ДАНА, 1999.
7. Криміналістика: підручник / [В. М. Глібоко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. 684 с.

Мартиненко Ірина Володимирівна,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Манзюк Олег Андрійович,
*к.ю.н., доцент кафедри
спеціальних дисциплін та організації
професійної підготовки*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ «ЕЛЕКТРОННИХ» ДОКАЗІВ УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ

Широке використання цифрової техніки як у повсякденному житті, так і у правоохоронній діяльності, ставить на порядок денний питання про використання цифрових носіїв інформації в доказуванні у кримінальному провадженні. У цьому контексті важливе значення для нас має виявлення їх особливостей та порівняння із характерними ознаками речових доказів.

Основні властивості будь-якого поняття, зазвичай, повинні відображатися у його визначенні. Аналіз спеціальної юридичної літератури дозволяє зробити висновок, що вчені у своїх дослідженнях оперують різним понятійно-категоріальним апаратом. Так, досить часто використовується термін «комп'ютерна інформація», під якою в узагальненому виді розуміються фактичні дані (відомості), які створюються апаратними або програмними засобами фіксації, обробки та передачі інформації, а також набір програм (команд), які призначені для використання в ЕОМ або для керування нею та які знаходяться в ЕОМ, їх системі або мережі на машинному носії» [1, с. 165-166]. Поряд з цим можна зустріти і термін «цифрова інформація», яку визначають як інформацію у вигляді дискретних сигналів будь-якої фізичної природи, що зафіксована на машинних носіях, зміст та/або властивості якої встановлюють наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні [1, с. 181].

О.І. Котляревський, Д.М. Киценко пропонують «використовувати поняття «електронні докази», під якими вони розуміють сукупність інформації, яка зберігається в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах» [2]. Зауважимо, що в науковому юридичному обігу зустрічаються і такі поняття,

як «комп'ютерні докази», «комп'ютерні об'єкти» та ін. Утім, їх дефініції суттєво не відрізняються від визначення «цифрових доказів».

Кримінальний процесуальний кодекс України можливість використання в кримінальному провадженні цифрових доказів встановлює наступним чином. Документи, в тому числі електронні, до яких віднесено матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису (п.1 ч.2 ст.99 КПК) є процесуальними джерелами доказів (ч.2 ст.84 КПК) [3].

На підставі викладеного вище спробуємо самотійно порівняти цифрові джерела доказової інформації та речові докази в розслідуванні ухилення від сплати податків та дійти висновку щодо їх спільної або відмінної природи. Найчастіше ця інформація створюється поза рамками кримінального провадження не для доведення її до відома органів досудового розслідування або суду, а зовсім з іншою метою.

Наприклад, «камери відеоспостереження можуть встановлюватися з охоронною метою або з метою профілактики і боротьби з правопорушеннями. Здійснення відеозапису виключає участь людського чинника, оскільки фіксація події відбувається в автоматичному режимі. Як наслідок, інформація, отримана подібним чином, має об'єктивний характер» [4, с. 144]. Крім того, вона має матеріальне втілення, оскільки міститься на певному носії. Нерідко вчені виокремлюють як ознаку електронних (цифрових) доказів те, що вони завжди опосередковані через технічний матеріальний носій, поза яким фізично не існують [5, с. 128], тобто сама цифрова інформація мислима тільки в зафіксованому вигляді [6, с. 296].

Утім, така позиція підтримується не усіма вченими. Зокрема, П. С. Пастухов зазначає, що «електронними речовими доказами можуть бути не лише матеріальні носії електронної інформації, але й сама електронна інформація, що стала результатом злочинної дії, згенерована в інформаційному середовищі як слід злочину, тобто інформація, що утворилася під час та в результаті вчинення злочину, а не у зв'язку з комунікацією у процесі кримінального провадження між його учасниками. Автор навпаки наголошує на безпредметному, нематеріальному характері електронних речових доказів» [7, с. 20]. Видається, що науковець має на увазі так звану «доріжку електронно-цифрових слідів», під якою розуміється «система утворення слідів у інформаційно-телекомунікаційній мережі, що складається з декількох послідовно розташованих за часом та логічно пов'язаних записів

про проходження комп'ютерною інформації лініями зв'язку через комутаційне обладнання оператора (-ів) зв'язку від комп'ютера бухгалтера до комп'ютера директора підприємства» [4, с. 164].

Однак, як свідчить проведений аналіз судової практики економічних злочинів, «така інформація про сліди (наприклад, сліди використання шкідливого програмного засобу, призначеного для несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів [8])) речовим доказом не визнається, а її зміст розкривається у висновку експерта за результатами проведення експертизи телекомунікаційних систем та засобів. Зазвичай, речовими доказами визнаються саме матеріальні носії інформації (зокрема, системні блоки [9], флеш-картки [10], оптичні диски [11] тощо), а не електронні файли, операційне програмне забезпечення, шкідливі програми, зафіксовані на них.

На нашу думку, не можна вважати відтворення цифрової інформації (наприклад, перегляд відеозапису або прослуховування аудіо запису) оглядом у його традиційному розумінні як безпосереднім візуальним (або за допомогою інших органів чуття людини) спостереженням. Дослідження цифрової інформації можливо лише шляхом її відтворення з використанням спеціальних технічних засобів. Саме тому настільки важливо використання спеціальних знань під час формування електронних доказів у розслідуванні ухилення від сплати податків.

Особливістю цифрових джерел доказової інформації про ухилення від сплати податків є те, що інформація, яка міститься на них, існує в електронно-цифровій формі [4, с. 42, 44].

Водночас, для об'єктивності наших висновків не можна оминути увагою і те спільне, що наближує цифрові докази до речових. Зокрема, для цифрових доказів також характерною є наявність об'єктивного зв'язку з подією ухилення від сплати податків.

Цифрові джерела доказової інформації, з огляду на таке формулювання, можуть бути виокремлені як специфічний різновид речових доказів.

Розглянуті вище властивості цифрових джерел доказової інформації ухилення від сплати податків не можуть не впливати на порядок роботи з ними. Цей вид інформації вимагає використання сучасних методів виявлення та фіксації специфічних «цифрових» слідів. По-перше, під час вилучення цифрової інформації з різноманітних

накопичувачів зовнішньої пам'яті обов'язковою вимогою має бути залучення спеціаліста, оскільки на практиці існує дефіцит напрацьованих методик, які дають можливість правильно та ефективно збирати цифрову інформацію [12, с. 35].

По-друге, необхідно враховувати, що особливістю цифрових джерел доказової інформації доказів, яка може вплинути на їх достовірність, є можливість зміни характеристик і параметрів об'єктів, які фіксуються.

Саме тому доцільним є дотримання декількох правил: участь понятих під час фіксації та відтворення цифрової інформації; використання цифрового носія інформації, який не підлягає перезаписуванню (CD-R або DVD-R- диску); обов'язкове призначення експертизи з метою перевірки цифрових доказів стосовно монтажу або внесення інших змін до інформації, яка на них міститься.

По-третє, наявність особливих вимог до порядку збирання таких доказів, що впливають на їх допустимість. Зокрема, апаратура, яка вилучається під час проведення певних процесуальних дій, має бути упакована таким чином, щоб після транспортування її можна було правильно і так само, як і на місці виявлення, під'єднати в лабораторних умовах [12, с. 256].

Підсумовуючи, наведемо характерні властивості цифрових джерел доказової інформації ухилення від сплати податків, які обґрунтовують можливість їх виокремлення як самостійного процесуального джерела доказів: неречовий характер, який пов'язаний з відсутністю твердого зв'язку з матеріальним носієм; неможливість безпосереднього сприйняття й подальшого дослідження цифрової інформації, тобто вона повинна бути інтерпретована й перекодована за допомогою спеціальних технічних засобів і програмного забезпечення; можливість дистанційного внесення змін до неї та її знищення; специфічний порядок збирання, перевірки та оцінки цифрових джерел доказової інформації.

Утім, з урахуванням чинного законодавства, все ж таки, доцільно визнавати цифрові джерела доказової інформації саме речовими доказами, враховуючи наявність: «1) змісту – самої цифрової інформації, специфічними особливостями якої є її трансльованість (можливість бути переданою з одного носія на інший), мультиплікативність (можливість одночасного існування однієї і тієї ж інформації на

різних носіях) та мінливість (можливість бути зміненою з віддаленого доступу або взагалі без участі людини за допомогою спеціально створеної програми)»; матеріальної форми – цифрового носія інформації та процесуальної форми – відповідного процесуального оформлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Иванов Н. А. Доказательства и источники сведений в уголовном процессе: проблемы теории и практики: монография. Москва: Юрлитинформ, 2015. 232 с.
2. Котляревський О. І., Киценко Д. М. Комп'ютерна інформація як речовий доказ у кримінальній справі. URL: <http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/crim/art70.html> (дата звернення: 21.05.2019)
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ. «ПАЛИВОДА». 2019. с. 402.
4. Крицька І. О. Деякі проблеми визнання відеозапису речовим доказом у кримінальному провадженні. Pravnaveda a prax: vyzvymodernnycheuropskychintegracnychprocesov: Medzinar. vedeckakonf. (Bratislava, Slovenskarepublica, 27-28 novembra 2015 r.). Братислава. 2015. 443 с.
5. Электронные носители информации в криминалистике: монография / под ред. докт. юрид. наук О. С. Кучина. Москва: Юрлитинформ, 2017. 304 с.
6. Пашнёв Д. В. Властивості комп'ютерної інформації та особливості збирання комп'ютерних слідів. Ученые записки Таврического государственного университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2006. Т. 19 (58). №2. С. 296-300.
7. Пастухов П. С. Модернизация уголовно-процессуального доказывания в условиях информационного общества: дис... докт. юрид. наук. Москва, 2015. 454 с.
8. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 21 червня 2013 р., судова справа № 757/11941/13-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32105570> (дата звернення: 26.08.2019).
9. Вирок Жидачівського районного суду Львівської області від 03 серпня 2016 р., судова справа № 1-138/10. URL:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/61855791> (дата звернення: 01.08.2019).

10. Вирок Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 14 лютого 2013 р., судова справа № 2318/3989/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29394912> (дата звернення: 26.06.2019)

11. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 06 травня 2016 р., судова справа № 755/7241/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58717201> (дата звернення: 02.09.2019).

12. Овсянников Д. В. Доказательственное значение результатов копирования электронной информации в уголовном процессе. Правопорядок: история, теория, практика. 2015. № 2 (5). С. 33-36. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/dokazatelstvennoe-znachenie-rezultatov-kopirovaniyaelektronnoy-informatsii-v-ugolovnom-protssesse> (дата звернення: 14.08.2019).

Москаленко Олександр Вадимович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Жвалюк Віктор Романович,
к.ю.н., професор кафедри ОРД

СУТНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

У період реформування фіскальної служби України проблема, пов'язана з наповненням державного бюджету та місцевих бюджетів шляхом своєчасної сплати податків, зборів, залишається досить актуальною. Порушення в податковій сфері сьогодні є великою загрозою для бюджету України та громадян і погрожують економічній безпеці держави. Велика частина прихованих доходів осідає у кримінальному секторі економіки. Це підвищує суспільну небезпеку як правопорушень у сфері податкового законодавства, так і злочинності у сфері оподаткування [1, с. 7].

Варто відзначити, що податкові злочини входять до найбільш загальної групи протиправних діянь – економічних злочинів. Про це свідчать численні публікації та наукові дослідження[2, с. 522].

П.С. Яні вважає, що до категорії «економічні злочини, поряд з валютними, підприємницькими, митними злочинами є також податкові злочини[3, с. 74].

На думку В.В. Лисенка «...криміналістична класифікація злочинів може бути проведена лише за одним критерієм. Тобто у конкретній класифікації може бути застосований лише один критерій» [4, с. 29].

Одним із основних критеріїв віднесення до податкових злочинів є спрямованість діяння проти податкової системи та спричинення шкоди у вигляді ненадходження податків, зборів. У більшості випадків злочини, які виділені як податкові, характеризуються: корисливим спрямуванням; здійснюються під прикриттям легальної підприємницької діяльності; продовжуються протягом значного проміжку часу; спричиняють значну матеріальну шкоду суспільним відносинам; здійснюються фізичними чи службовими особами суб'єктів підприємницької діяльності. Класифікаційна спільність податкових злочинів формується на підставі таких критеріїв: кримінально-правового, що об'єднує злочини у сфері господарської, службової діяльності та інші злочини, і криміналістичного у сфері економіки – фінансово-господарська діяльність (виконання фінансово-господарських операцій) [4, с. 30].

В.В. Лисенко податкові злочини визначає як «...суспільно-небезпечні злочини, які вчиняються з корисливою метою, здійснюються під прикриттям легальної підприємницької діяльності та спричиняють значну матеріальну шкоду шляхом прямого чи побічного ненадходження до бюджету грошових коштів у вигляді податків, зборів» [4, с. 30].

Як стверджує П.В. Цимбал «...запропоноване визначення «податкові злочини» може бути підставою для формування сучасних комплексних методик розслідування злочинів. Такі методики повинні містити обґрунтовані рекомендації високого ступеня загальності, які будуть сприяти ефективному виявленню та розслідуванню податкових злочинів»[5, с. 93].

Податкові злочини – це суспільно-небезпечні діяння, вчинені з корисливою метою, з використанням легальної підприємницької

діяльності, що призвела до ненадходження в державні та місцеві бюджети, державні цільові фонди грошових коштів у вигляді податків, зборів та інших обов'язкових платежів". "Податкові злочини можуть бути частиною криміналістичної класифікації злочинів, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності.

А.Д. Марушев виділяє такі класифікації податкових злочинів: злочини, які вчиняються у зв'язку із виникненням права на здійснення підприємницької діяльності; злочини, які характеризуються специфічним об'єктом злочинного посягання; злочини, які спрямовані на несплату податкових платежів шляхом неправомірного припинення підприємницької діяльності; злочини в окремих сферах підприємницької діяльності; злочини в сфері зовнішньоекономічної діяльності; злочини, які характеризуються безпідставним отриманням пільг[6, с. 117-120].

Специфіку розслідування злочинів, і відповідно, характер складних слідчих ситуацій обумовлюють і інші фактори, що визначають особливості слідства у провадженнях даної категорії. Так, на формулювання слідчих ситуацій, організаційну і тактичну сторони розслідування злочинів у сфері оподаткування значно пливає той факт проведення або не проведення документальної перевірки платника податків, а також наявності відомостей оперативно-розшукового характеру про несплату податків.

Формування ситуації, її характер напрям розслідування суттєво відрізняється залежно від того, хто є платником податків, тобто суб'єктом розслідуваного злочину: громадянин, приватний підприємець чи юридична особа.

Методика й тактичні сторони розслідування злочинів у сфері оподаткування відрізняються залежно від видів несплачених податків і страхових внесків до бюджету. За видами податків відрізняються й способи їх злочинної несплати, механізм злочинних дій, а отже, і дії щодо викриття осіб, які вчинили податкові злочини[7, с. 54-57].

На початковому етапі розслідування злочинів уся робота спрямовується на збирання фактичних даних, які в подальшому має бути визнано достатніми для прийняття рішення у провадженні. Слідчий повинен діяти швидко, встигнути виявити і зібрати максимальну кількість доказів, які в іншому випадку можуть зникнути або бути знищеними, спрямовувати зусилля на розкриття злочинів «по гарячим

слідам», встановлення і затримання винних, забезпечити можливість щодо відшкодування збитків заподіяних злочином [8, с. 689].

Варто відзначити, що фінансова злочинність характеризується значною латентністю. Більшість кримінальних правопорушень у сфері державних фінансів не є очевидними, адже матеріальну шкоду від їх вчинення зазнають фінанси державного сектора, бюджети різних рівнів, державні цільові фонди.

Злочини у сфері державних фінансів вчиняються особами, які мають у цій галузі певний досвід роботи та відповідні знання. Протиправні дії таких осіб здійснюються під виглядом легальної підприємницької діяльності, є чітко спланованими, добре продуманими та організованими. При вчиненні податкових злочинів можуть застосовуватися новітні електронні технології. Швидко виявити та ефективно розслідувати такі злочини досить складно [9, с. 5].

А. І. Яковинець та А.М. Падалка відзначають, що «... без належного попереднього документування злочинної діяльності підозрюваної особи дуже складно довести умисел на вчинення фінансового злочину досить складно»[9, с. 47]. Наслідки документування залежать від вибраної криміналістичної тактики, положення якої реалізуються через методику розслідування окремих видів злочинів. Методика виявлення та розслідування фінансових злочинів, залежить від суб'єкта, яким його виявлено [9, с. 47].

Однією із методик розслідування злочинів у сфері оподаткування є методика розслідувань при виявленні злочину працівниками контролюючих органів у ході проведення планових чи непланових перевірок. За наслідками таких перевірок складаються відповідні акти, якими встановлюється сума нанесеної державним фінансам шкоди і матеріали направляються слідчим органам для проведення досудового розслідування [9, с. 47].

Окрім цього, під час розслідування злочинів у сфері оподаткування використання спеціальних знань відіграє важливу роль для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування матеріалів кримінального провадження. Ефективне розслідування податкових злочинів неможливе без участі спеціалістів, тому, що предмет злочинного посягання є специфічним і способи вчинення цих злочинів також [10, с.145].

В умовах протидії розслідуванню та при виявленні приховування злочинів у сфері оподаткування в умовах інформаційної невизначеності напрямів початкового етапу розслідування слідчий приймає рішення на підставі типових алгоритмів дій у конкретних слідчих ситуаціях та особистого досвіду.

При розслідуванні злочинів у сфері оподаткування спеціальні знання використовуються у формі проведення судової експертизи, участі спеціаліста при проведенні слідчих розшукових, попередньому дослідженні речових доказів, призначенні документальної перевірки, наданні технічної допомоги та консультацій тощо. Використання спеціальних знань протидії розслідуванню злочинів у сфері оподаткування дозволяє вирішити багато питань, що сприяє встановленню істини у провадженні та виявленню і подоланню протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб[1, с. 148].

Отже, розслідування злочинів у сфері оподаткування має ряд особливостей, злочинці виконують різного роду дії з метою приховання своєї злочинної діяльності.

Характером розслідування зумовлені і завдання, які потрібно вирішити у ході розслідування. Безпосередні завдання, які виникають у процесі досудового розслідування злочинів у сфері оподаткування, необхідно конкретизувати залежно від типових слідчих ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грицюк І. В. Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері оподаткування: теорія та практика [монографія]. Ірпінь: Національний університет ДПС України. 2015. 286 с.
2. Волженкин Б.В. Преступления в сфере экономической деятельности: Экономические преступления. СПб: Издательство «Юридический центр Пресс». 2002. 611 с.
3. Яни П.С. Экономические и служебные преступления. М.: Интел – Синтез. 1997. 208 с.
4. Лисенко В.В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції: (Теорія та практика): [монографія]. К.: Логос. 2004. 324 с.
5. Цимбал П.В. Попередження, виявлення, розкриття та розслідування податкових злочинів: монографія. Ірпінь: Національний університет ДПС України. 2009. 408 с.

6. Марушев А.Д. Классификация преступлений, совершаемых в сфере предпринимательской деятельности. Актуальні проблеми криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. 2003. С. 117-120.

7. Цимбал Г.П. Взаємодія як умова забезпечення і розслідування податкових злочинів: дис..... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь. 2005. 112 с.

8. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корюхов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: учебник для вузов/ по ред. Р.С. Белкина. М.: НОРМА. 2000. 720 с.

9. Яковинець А.І., А. М. Падалка. Тактика розслідування фінансових злочинів, вчинених із використанням зареєстрованих у зоні пільгового оподаткування компаній: навчально-практичний посібник. Університет ДФС України. Ірпінь. 2017. 78 с".

10. Амеліна А.С., Денищенко Д.С. Форми використання спеціальних знань у процесі збирання доказів по податкових злочинах. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». Том 29 (68). № 3. 2018. С.125-130".

Нижний Артем Сергійович,

студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Манзюк Олег Андрійович,

*к.ю.н., доцент кафедри спеціальних
дисциплін та організації
професійної підготовки*

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ КОНТРОЛЬНИХ МАРОК ТА ГОЛОГРАФІЧНИХ ЗАХИСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

На сучасному етапі розвитку злочинність в Україні являє собою загрозу національній безпеці. У зв'язку зі зростанням науково-технічного прогресу окремі види злочинної діяльності розвиваються активно, перетворюються на потужні кримінальні індустрії. До таких напрямків, зокрема належать порушення авторського та суміжних прав, які виражаються у випуску та обігу контрафактної продукції. Все частіше ці злочини скоюють організовані співтовариства, що мають у своєму розпорядженні цехи з тиражування продукції, мережу комерційних структур, що забезпечують реалізацію, а також корумпованих співробітників правоохоронних органів, що дозволяють вести кримінальний бізнес без перешкод. В результаті бюджет країни позбавляється значних податкових надходжень, що завдає величезної економічної шкоди державі.

Таке кримінальне явище як «інтелектуальне піратство» перешкоджає розвитку культурного потенціалу України, знижує її міжнародний авторитет, посилює кримінальну напруженість в країні, зменшує приплив інвестицій, сприяє появі організованих злочинних груп. Збитки країни щорічно у зв'язку з порушеннями авторського права і суміжних прав, за деякими оцінками, становлять близько 1 млрд. доларів США, в тому числі в сфері відео бізнесу - в межах 600 млн. доларів США, а процентний показник обсягу піратських товарів від загального обсягу відповідного типу товарів на ринку нашої країни становить близько 90% (у сфері відеобізнесу - 80%). Надзвичайно високим є рівень контрафактності у сфері обігу контрольних марок та голографічних захисних елементів (за оцінками експертів, він становить 92%).

Значна увага вивченню кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 199 КК України, приділяли в своїх працях П. П. Андрушко, Н.А. Гуторова, А. А. Дудоров, М. І. Мельник, Ю. В. Солопанов. Дослідження аналізованого злочину на дисертаційному рівні в Україні здійснено в роботах І. В. Сингаєвської, Є. Б. Сахарової, С. І. Марка, А. А. Кашкарова.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується певною стабілізацією політичних і економічних засад. Державою вжито низку превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію злочинних проявів у сфері споживчого ринка. Введення додаткових вимог і обмежень, що пред'являються до суб'єктів промислового виробництва та реалізації алкогольної продукції, підзвітність даних підприємств державним органам, випуск спеціальних марок нового зразка, оснащених більш складною системою захисту, безумовно, позначилися на зниженні темпів злочинності в цій сфері економіки. Одночасно правоохоронними органами здійснено ряд заходів щодо прикриття підпільних «цехів», а також по виявленню ознак злочинних порушень правил виробництва і обігу алкогольної та спиртвмісної продукції на легально діючих підприємствах (організаціях)[3, с. 525].

У кримінально-правовій науці України існують дві діаметрально протилежні концепції по об'єкту злочину, а саме: концепція, згідно з якою об'єктом злочину є сукупність суспільних відносин, і концепція, що заперечує першу, яка полягає в тому, що суспільні відносини за своєю суттю не можуть виступати як реальні об'єкти конкретних злочинів. Не розглядаючи питання сутності об'єкта злочину на рівні дискусії, відзначимо, що знаходимо всі підстави визначати його через суспільні відносини.

Суб'єктами суспільних відносин, які виникають у сфері регулювання грошового обігу, обігу державних цінних паперів, порядку виготовлення, зберігання, продажу марок акцизного податку та голографічних захисних елементів виступають: 1) одна сторона – держава, за винятком сфери проведення державних лотерей; 2) фізичні і юридичні особи, які виступають як друга сторона в суспільних відносинах.

Держава як суб'єкт діє при емісії національної валюти, при дотриманні порядку використання готівкової іноземної валюти на території України, а також є емітентом державних цінних паперів; при виготовленні, зберіганні, продажу марок акцизного податку.

Друга сторона – учасники грошового звернення, учасники фондового ринку, суб'єкти господарювання, які відповідно до законодавства є платниками акцизного податку з алкогольних напоїв і тютюнових виробів (покупці марок акцизного податку). Особливістю цих суспільних відносин є те, що однією із сторін обов'язково виступає держава в особі уповноважених органів. Але винятком є суб'єкти суспільних відносин лотерейної сфери. Оскільки, з одного боку, це відносини між оператором державних лотерей, яким може бути юридична особа – суб'єкт господарювання, що одержала право на проведення державних лотерей згідно з установленим порядком.

З іншого боку, – гравцем (фізичною особою, яка досягла 18 років), який за власним бажанням бере участь у розігруванні призів [2, с. 90].

Предметом суспільних відносин, що виникають у сфері регулювання грошового обігу, обігу державних цінних паперів, в лотерейній сфері, щодо порядку виготовлення, зберігання, продажу марок акцизного податку та голографічних захисних елементів є національна валюта, іноземна валюта, державні цінні папери (державні облігації України, казначейські зобов'язання України, приватизаційні папери), квитки державної лотереї, марки акцизного податку і їх голографічні захисні елементи.

Далі слід вказати, що предметом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є підроблена національна валюта, підроблена іноземна валюта, підроблені державні цінні папери, підроблені квитки державної лотереї, підроблені марки акцизного податку та підроблені голографічні захисні елементи, а також, у разі незаконно виготовлених та незаконно отриманих марок акцизного податку та голографічних захисних елементів, предметом злочину виступають дійсні марки акцизного податку та голографічні захисні елементи. У разі незаконно виготовлених та незаконно отриманих марок акцизного податку та голографічних захисних елементів предмет громадських відносин і предмет злочину збігаються.

Соціальний зв'язок – це взаємодія, взаємозв'язок суб'єктів відносин. Даний зв'язок розривається під впливом втручання суспільно небезпечних діянь в готівковий грошовий обіг, обіг державних цінних паперів, білетів державної лотереї, порядку, передбаченого для марок акцизного податку та голографічних захисних елементів, введенням

підроблених примірників, а також марок акцизного податку і голографічних захисних елементів, які отримані з порушенням існуючого порядку [5, с. 44].

Предметом злочинного впливу (той елемент, на який зазіхає злочин) визначаємо соціальний зв'язок суб'єктів суспільних відносин, який спрямований на забезпечення встановленого порядку виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну і збуту національної валюти, іноземної валюти, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та їх голографічних захисних елементів.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є суспільні відносини у сфері обігу грошей, державних цінних паперів або квитків державної лотереї, забезпечення монополії держави на їх випуск, авторитет держави в цілому, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

У даному визначенні головний акцент робиться на кримінально-правовій охороні звернення зазначених предметів, другорядним визначена кримінально-правова охорона випуску.

Основним безпосереднім об'єктом виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту підробленої національної або іноземної валюти, державних цінних паперів і білетів державної лотереї є суспільні відносини, які забезпечують регулювання готівкового грошового обігу в державі, обіг державних цінних паперів і білетів державної лотереї. У визначенні І. В. Сингаївської заслуговує на увагу вказівка на готівковий вид грошового обігу [6, с. 56].

Висловлено позицію, що об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є поліоб'єктний делікт, оскільки винна особа, залежно від предмета злочину, передбаченого ст. 199 КК України, посягає на різні суспільні відносини безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, можна вважати конкретні суспільні відносини, що складаються у сфері монополії держави на випуск та обіг національної валюти; випуск та обіг іноземної валюти (захист монополії іншої держави на підставі міжнародно-правових угод); випуск і обіг державних цінних паперів; випуск та звернення білетів державної лотереї. Зазначене визначення було до введення останніх змін в редакції ст. 199 КК України і, на нашу думку, потребує уточнення.

Законом України «Про Національний банк України» в ст. 34 «Емісія» визначено виключне право введення в обіг (емісія) гривні і розмінної монети, організація їх обігу та вилучення з обігу. Дане законодавче закріплення повинно мати своє відображення і у визначенні об'єкта злочину [2, с. 90].

Автор дослідження, присвяченого підробленим цінним паперам, об'єктом виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну або збуту підроблених державних цінних паперів (ст. 199КК України) визначає як громадські відносини щодо забезпечення порядку випуску та обігу державних цінних паперів, які забезпечують безпеку держави у фінансовій сфері.

Раніше, щодо редакції ст. 216 КК України, академік Н. А. Гуторова висловлювала думку, що при незаконному виготовленні, підробці, використанні або збуті незаконно виготовлених, отриманих або підроблених марок акцизного збору або контрольних марок в одному складі злочину передбачаються альтернативні посягання на два види суспільних відносин, які кардинально відрізняються між собою. Існування незаконно виготовлених, підроблених або незаконно отриманих марок акцизного збору порушують нормальне існування відносин з оплати акцизного збору (що входить до податкових відносин), а контрольних марок – відносин інтелектуальної власності. Відповідно, таке положення суперечило як теоретичним принципам побудови Особливої частини КК, так і потребам правозастосовчої практики. Тому було запропоновано розмежування діянь щодо марок акцизного збору і контрольних марок в окремі склади злочинів [4, с. 66].

З вищенаведеного видно, що різні предмети злочину, які мають різні об'єкти злочину, розміщені законодавцем у диспозиції однієї кримінально-правової норми, є, по-перше, нелогічними, а по-друге, ускладнюють застосування цієї норми на практиці. Рішення даної колізії бачимо в удосконаленні диспозиції ст. 199 КК України, виключивши з цієї кримінально-правової норми марки акцизного податку та голографічні захисні елементи, передбачивши їх кримінально-правовий захист в окремій кримінально-правовій нормі.

Провівши вищевикладене дослідження, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, визначаємо суспільні відносини, які складаються в сфері емісії національної валюти України та готівкового грошового обігу, емісії та обігу державних

цінних паперів, випуску та проведення державних лотерей та суспільних відносин, що забезпечують регулювання встановленого порядку стягнення акцизного податку. Додатковим безпосереднім об'єктом аналізованого злочину визначаємо відносини власності, вважаючи, що незаконні дії з марками акцизного податку і голографічними захисними елементами посягають на суспільні відносини, що складаються у сфері захисту прав споживачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 6 вересня 2012 р. «Про державні лотереї в Україні» // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 31. Ст. 369.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанова [та ін.]. К.; Х.: Юрінком Інтер: Право, 2010. С. 90.
3. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудоров, Є.О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. Т. 1. С. 525.
4. Марко С.І. Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї: дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Львів, 2009. С. 66.
5. Озерський І. В., Бердиченко І. О. Кримінально-правова характеристика марок акцизного податку, контрольних марок і голографічних захисних елементів як предметів злочинів у сфері господарської діяльності: монографія / Київ: Копі-Центр, 2017.
6. Сингаївська І.В. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика фальшивомонетництва: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Х., 2007. С. 56.

Радченко Наталія Олександрівна,
студентка групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Чмелюк Василь Васильович,
*в.о. проректора з питань
підготовки кадрів податкової
міліції, начальник факультету*

ДОПИТ ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

При розслідуванні підроблення документів, які подаються для реєстрації суб'єктів господарювання першочерговою слідчою дією є допит засновника (співзасновників) та керівника (керівників) фіктивного підприємства.

Важливість цієї слідчої (розшукової) дії обумовлена тим, що інформація, яку слідчий отримує під час допиту, охоплює значну кількість чинників, які дозволяють слідчому оцінити та використовувати їх в процесі розслідування і в різних якостях: доказів, орієнтира для провадження інших слідчих (розшукових) дій, даних для здійснення оперативно-розшукових заходів [1, с.16].

За допомогою допиту слідчий не тільки одержує дані про подію злочину і пов'язані з ним обставини, але і використовує результати допиту для встановлення фактів, раніше йому не відомих, перевіряє і оцінює їх, висуває нові версії [2, с. 5].

Предметом допиту є коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту. До їх числа належать обставини, пов'язані з самою подією злочину (його способом, місцем вчинення, часом, наслідками тощо), які встановлюють або спростовують винуватість у його вчиненні певних осіб і мотиви їх дій. Практично предметом допиту можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини в провадженні [3, с.56]. В процесі розслідування предмет допиту змінюється, конкретизується.

По справах про підроблення документів, які подаються для реєстрації суб'єктів господарювання предмет допиту складають обставини, пов'язані із з'ясуванням таких питань: чи мали місце масове або систематичне вчинення злочину; форма вини; виявлення осіб, причетних до

вчинення злочину; хто фактично виконував обов'язки службових осіб, які здійснюють організаційно-розпорядчі функції на підприємстві; встановлення характеру злочинної діяльності кожної з таких осіб; встановлення мотивів злочинних дій; яким чином здійснювалась підrobка документів; чи були причетні до змови державні реєстратори; яким способом створювалось (придбавалось) фіктивне підприємство, за допомогою службових осіб яких органів; яким чином здійснювалась діяльність злочинців з готування до вчинення злочину, маскуванню злочинної діяльності; особи, причетні до створення фіктивного підприємства; мета створення фіктивного підприємства; зв'язок злочинців з іншими особами; зв'язок фіктивного підприємництва з іншими злочинами.

Щодо встановлення фіктивності засновника і керівника підприємства пропонується зосередити увагу на встановленні обставин, які б засвідчували фіктивний характер створення або переоформлення підприємства на іншу особу: її неплатоспроможність і скрутне матеріальне становище, що унеможливлювало організацію підприємства на власні кошти; розміри здійснених інвестицій не відповідають майновому стану засновника і законне джерело походження доходів відсутнє; відсутність необхідних знань і досвіду, нерозуміння відповідальності за вчинювані дії, або хибна уява про їх наслідки; вкрай незначна участь підставної особи у діяльності підприємства і водночас фактична участь у справах справжнього керівника; видача документів щодо операцій, здійснюваних підприємством, на ім'я справжнього керівника, який приховується під виглядом звичайного працівника; наявність довіреності на ведення всіх справ підприємства, виданої працівникові – дійсному керівникові, якщо характер діяльності підприємства не зумовлював необхідність видачі такої довіреності [4, с.184].

Важливе місце в матеріалах кримінальних проваджень даної категорії відводиться показанням свідків. Їх повнота і правдивість залежить від вирішення наступних тактичних завдань, що повинно враховуватись слідчим [5, с.20].

У спеціаліста, який здійснював підготовку проектів установчих документів чи змін до них, необхідно з'ясувати: хто був замовником цих послуг, які документи і ким було надано для складання проектів, чи спілкувалась особа з усіма засновниками, які особливості їх поведінки їй запам'ятались, чи була особа присутньою під час проведення установчих зборів і нотаріального посвідчення установчих документів, які дії зі створення підприємства виконувала дана особа.

У незалежного реєстратора необхідно з'ясувати: яким чином, за чиєї участі і на підставі яких документів відбувалось внесення змін до реєстру стосовно переходу права власності на цінні папери до нового власника.

У нотаріуса і технічних працівників нотаріальної контори може бути отримана інформація про кількість засновників, осіб, що їх супроводжували, кількість сплачених грошей за надані послуги і особу замовника послуг. Особливості зовнішнього вигляду і поведінки зазначених осіб. Під час допиту свідків цієї підгрупи необхідно з'ясувати: де було вчинено нотаріальну дію, чи було дотримано у повному обсязі правил здійснення нотаріальних дій, чи було встановлено особу громадянина, що брав участь у нотаріальній дії, чи не мав він фізичних вад, чи не перебував у хворобливому стані; за яким документом відбулось встановлення особи (за паспортом або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина); чи було з'ясовано дієздатність громадян і перевірено правоздатність юридичних осіб, які підписували установчий договір; чи було перевірено повноваження представника у разі укладання угоди представником; чи перевірялась справжність підписів учасників угод та інших осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії; чи готував нотаріус проекти установчих документів і якщо так, то за чиїм проханням; чи підписувались документи у присутності нотаріуса; чи не заважали громадянину підписати документи власноруч якісь фізичні вади, хвороби або інші поважні причини, якщо так, то хто розписався замість нього, чи відбулось це за дорученням громадянина і в його присутності та в присутності нотаріуса; чи були під час вчинення нотаріальних дій виявлені які-небудь порушення законодавства громадянами або окремими службовими особами; яких заходів було вжито для їх врегулювання; чи не викликала справжність поданих документів сумнівів; чи відповідав зміст посвідчуваних документів вимогам закону і дійсним намірам сторін, чи з'ясовував нотаріус дієздатність учасників угоди; чи не було підстави вважати, що хтось із учасників угоди є недієздатною особою.

У працівників органу державної реєстрації, які здійснювали дії з державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, під час допиту необхідно з'ясувати чи у повному обсязі, коли і ким було подано пакет документів на державну реєстрацію підприємства, яким чином було подано (поштою або особисто), чи клопотав хто-небудь

про прискорену реєстрацію, якщо так, то хто саме і в який спосіб, хто отримував документи після реєстрації.

«Поведінка вище перелічених свідків залежить від того, чи були порушені ними чинні правила при виконанні ними своїх службових обов'язків. За цим може критись зацікавленість у невстановленні певних фактів, що обумовлює відповідну позицію на допиті» [6, с. 69].

«Дачі показань при допиті завжди передують нагадування обставин, пов'язаних з подією злочину, які слугують підставою для виклику на допит» [7, с.38]. Слід зазначити, що між моментом вчинення фіктивного підприємництва, моментом здійснення під його прикриттям забороненої діяльності і моментом початку розслідування проходить іноді досить тривалий проміжок часу. Крім того, через руки деяких осіб, що беруть в оформленні фінансово-господарських операцій (неспівучасники), згідно їх функціональних обов'язків проходить значна кількість різних і звичайних для них документів. Внаслідок чого вони можуть дійсно не пам'ятати деяких моментів або деталей події.

Тактичні прийоми проведення допиту залежать від ситуації, що складається на допиті, від характеру інформації. Найчастіше свідкам пропонується розповісти все, що їм відомо по провадженню. Це допоможе слідчому одержати необхідну інформацію і не продемонструвати обсягу своєї поінформованості. Після вільної розповіді слідчий ставить необхідні запитання. Важливо з'ясувати при допиті, чи не збереглися у свідка які-небудь речові докази про підроблення документів, які подаються для реєстрації суб'єктів господарювання. Іноді доцільно пред'являти окремі документи, по яких вони можуть дати свої показання.

Слідчий може одержати необхідну інформацію з матеріалів ревізій, інвентаризацій, перевірок. Ці матеріали можуть бути джерелом інформації про способи вчинення злочинів, приховування злочинів, про причини злочину, обставини, що сприяли вчиненню злочину, про зв'язок фіктивного підприємництва з іншими злочинами та ін. У осіб, що проводили ревізію, інвентаризацію, документальну перевірку, з'ясовуються відомості, що цікавлять слідчого: чи були при проведенні відповідних заходів дотримані необхідні вимоги, забезпечені права тих, кого ревізували, чи всі документи досліджені, чи правильно зроблені висновки, чи підтверджені вони відповідними документами, доказами, чи не варто провести додаткову ревізію. Необхідно

пам'ятати при допиті свідків, що останні можуть перебувати у хороших стосунках зі злочинцями.

Підсумовуючи вищесказане, варто додати, що при розслідуванні підроблення документів, які подаються для реєстрації суб'єктів господарювання проведення допиту підозрюваних має деякі особливості. Найбільшу складність становить процес одержання необхідних даних від особи, яка заперечує факт вчинення злочину. Не меншою складністю часом відрізняється допит підозрюваного, що частково визнає свою вину. Доказування по справах такої категорії є складним процесом, поставлена мета досягається звичайно лише в результаті цілої серії допитів, поєднаних з іншими слідчими (розшуковими) діями. Найчастіше застосовуються тактичні комбінації (що сприяють встановленню психологічного контакту, актуалізації забутого в пам'яті допитуваного, викриттю неправди в показаннях).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тіщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. 34 с.
2. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Річард Ворнер. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 568 с.
3. Криміналістична профілактика економічних злочинів: Науково-практичний посібник / Кол. авт.: С.В. Веліканов, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель та ін. (За ред. д-ра юрид. наук, проф. В.А. Журавля) – Х.: “Харків юридичний”, 2006. 236 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Канон, А.С.К., 2001. 1104 с.
5. Науковий коментар Кримінального кодексу України / Проф. Коржанський М.Й. – К.: Атіка, Академія, Ельга – Н. 2001. 656 с.
6. Корж В. Кримінальна відповідальність за корупційні діяння в сфері економіки (деякі проблеми) // Право України. – 2018. №2. С. 69-70.
7. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: Навч. Посібник. – 2-ге вид. – К.: Атіка, 2012. 640 с.

Рей Євгеній Ігорович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Чмелюк Василь Васильович,
*в. о. проректора з питань
підготовки кадрів податкової
міліції, начальник факультету*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ МЕТОДІВ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПРАКТИЦІ ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗ

Актуальність дослідження. Інформаційне суспільство характеризується розвитком і стабільністю, які характеризуються можливістю та спроможністю держави створювати умови для вільного доступу своїх громадян до інформаційних ресурсів, та умінням захищати національні інформаційні ресурси, інтереси особи, суспільства та держави в цілому від внутрішнього і зовнішнього інформаційного впливу. Сфера інформаційного захисту, при цьому, окрім постійного розвитку набуває яскраво вираженого людського фактору, тому що частина інформаційних технологій стає все більш доступна для пересічного громадянина.

Стан дослідження проблеми. Проблемні питання проведення комп'ютерно-технічної та телекомунікаційної експертиз досліджували О.Р. Росинська, А.І. Усов, В.Б. Вехов, Б.К. Давлетов, Д.В. Пашнєв, Ю.К. Орлов, М.К. Треушников, Т.В. Авер'янова, О.В. Батюк, В.Ф. Берзін, М.Б. Вандер, В.А. Волинський, В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, Г.Л. Грановський, О.О. Закатов, А.В. Іщенко, Є.П. Іщенко, В.В. Коваленко, З.А. Ковальчук, Ю.Г. Корухов, З.С. Меленевська, В.С. Мітричев, Ю.Н. Оропай, І.В. Пиріг, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, Е.Б. Сімакова-Єфремян, М.Н. Таран, О.П. Удовенко та інші.

Основний зміст. За словами А. Ейсмана спеціальні знання – це «знання не загальновідомі, не загальнодоступні, не мають масового розповсюдження, це знання, якими володіє вузьке коло спеціалістів» [1, с. 30]. Такий акцент на вузькому колі володільців знань змушує звертатися до питання глобальної інформатизації та визначення

критеріїв віднесення знань до спеціальних. Вчений акцентує увагу на прогресивності суспільства, що надає можливість доступу до більш широкого кола джерел та підвищення загального рівня обізнаності населення, однак також звертає увагу на проблематику розуміння ґрунтовності знань спеціаліста в конкретній галузі, питання в якій виникло в рамках провадження у справі.

Б.В. Романюк окреслює, що спеціальні знання є сукупністю науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють особи (спеціалісти) у межах будь-якої професії в різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і, які відповідно до кримінально-процесуального законодавства використовуються ними для успішного вирішення завдань кримінального судочинства [2, с. 9].

В рамках розгляду способів і засобів проведення експертизи, визначається, що експертами розробляються методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних). Дані методики підлягають обов'язковій атестації та державній реєстрації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Така атестація необхідна для об'єктивної оцінки та рекомендації для використання експертами. Окремо, відзначимо наявність Реєстру методик проведення судових експертиз, який модерується Міністерством юстиції України (далі- Реєстр).

За даними, зазначеними у вищевказаному Реєстрі, систему, діючих у проведенні комп'ютерно-технічної експертизи, методик утворюють:

1. Дослідження інформації на жорстких дисках.
2. Дослідження поштових програм та програм обміну електронними повідомленнями.
3. Методика пошуку та дослідження графічної інформації на персональному комп'ютері.
4. Методика дослідження комп'ютерної інформації.
5. Криміналістичний аналіз файлових систем.
6. Проведення комп'ютерно-технічних досліджень носіїв цифрової інформації.
7. Методика дослідження інформації на цифрових носіях.
8. Дослідження роботи користувача персонального комп'ютера в мережі Інтернет.

9. Методичні рекомендації з дослідження реляційних баз даних про проведенні судових комп'ютерно-технічних експертиз.

10. Методика комп'ютерно-технічного дослідження інформації в пам'яті SIM-карток.

11. Методика комплексних досліджень комп'ютерних та телекомунікаційних систем у справах, пов'язаних з виявленням фактів спотворення процесу обробки інформації та порушення правил маршрутизації в мережах електрозв'язку з використанням технології VoIP.

12. Методика комп'ютерно-технічних досліджень у справах, пов'язаних з встановленням фактів втручання в роботу автоматизованих систем.

13. Методика дослідження носіїв інформації, створених із застосуванням напівпровідникової технології.

14. Методика дослідження у віртуальному середовищі налаштувань програмного забезпечення встановленого на персональному комп'ютері.

15. Методика використання спеціальних знань експертів у галузі комп'ютерно-технічних досліджень при проведенні комплексних досліджень цифрової інформації.

16. Методика експертного дослідження гральних автоматів, відеоатракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих з ними пристроїв.

17. Методика комп'ютерно-технічного дослідження інформації в пам'яті SIM (USIM) та R-UIM карток.

18. Методика дослідження інформації у пам'яті портативних комп'ютерних засобів, керованих оперативною системою ANDROID [4].

Проведення експертизи базується на вирішенні питань, які постають перед експертом особою, яка здійснює розслідування обставин, в яких було здійснено використання комп'ютерної техніки або телекомунікаційних мереж з метою вчинення злочину. Спираючись на наявне методичне забезпечення експерт надає висновок, який відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства є джерелом доказів (ст. 84 КПК України).

Отже, спостерігається прямий взаємозв'язок між методичним забезпеченням судової комп'ютерно-технічної та телекомунікаційної експертиз та достовірності проведеного судово-експертного дослідження об'єктів експертизи. Однак, визнання висновку експерта

допустимим, ще не означає, що експертне дослідження виконано бездоганно з погляду методики. З огляду на методичне забезпечення зазвичай застосовується перевірка, наскільки обґрунтовані висновки експерта, чи достатньо вони аргументовані, чи підтверджені проведеними дослідженнями комп'ютерних засобів та систем. Тому перш за все аналізується безпосередньо сам висновок експерта, його зміст, структура, внутрішня логіка- основа застосованого методичного апарату.

Висновки. Використання всього спектра доступних методів експертом, в ході вивчення об'єкта, має за мету надання повної та об'ємної характеристики об'єкта та надання відповіді на всі поставленні перед експертом питання. Для цього експертами використовуються експертні методики (методики експертного дослідження)- послідовність вивчення властивостей об'єкта експертизи з метою вирішення експертного завдання, шляхом впорядкованого застосування науково розробленої системи методів експертного пізнання. Методики напрацьовуються експертами в спеціалізованих установах, уповноважених на проведення судових експертиз та підлягають обов'язковому ліцензуванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Эйсман А.А. Заключение эксперта (Структура и научное обоснование). М., 1967. С. 91.
2. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика: судова експертиза»/ Б.В. Романюк.- Київ, 2002.-22 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 в редакції від 11.01.2019 [Електронний ресурс]: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Семенов В.В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика: судова експертиза»; Київ, 2006. 20 с.

Рябовол Віктор Олександрович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:
Олейник Олеся Дмитрівна,
к.ю.н., доцент кафедри ОРД

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИННОГО ЗАХОПЛЕННЯ (РЕЙДЕРСТВА)

В сучасному світі, напевно, немає жодної людини, яка б не чула про нове для нас явище, що захлеснуло наше суспільство та назване іноземним словом – «рейдерство». Хоча в розвинених країнах це явище відноситься до законних економіко-правових процесів, для нашої країни, яка тільки встала на шлях розвитку – воно відноситься до злочинних.

Що ж таке рейдерство? Історія рейдерства нараховує не одне століття, хоча сам термін введено до ділового обороту на межі XIX–XX ст.ст. Як злочин, воно з'явилося на світ разом із акціями, коли виникла можливість поглинання компанії проти волі її власника.

Вважається, що першим рейдером був Джон Рокфеллер – засновник StandardOil, який різними способами скуповував акції своїх конкурентів з метою зміцнити становище свого бізнесу ще в кінці XIX ст.[1, с. 129].

У корпоративному праві США та Західної Європи терміном «рейдер» позначається особа, яка починає активно скуповувати акції з метою отримання контрольного пакету. Рейд розглядають як операцію (спробу) з придбання великого пакету акцій певної компанії з метою її поглинання. Виділяють «рейд на світанку» (швидке скуповування акцій одразу ж після відкриття біржі для підготовки до поглинання) та «рейд преміальний» (неочікувана спроба поглинути компанію шляхом пропозиції акціонерам премії, вищої за ринкову ціну їх акцій). Фахівці з безпеки бізнесу вважають, що терміни «рейд» та «недружнє (вороже) поглинання» дуже близькі і різниця між ними в тому, що рейдинг – це процес, а поглинання – це результат.

Отже, «рейдер» (у своєму класичному визначенні), вживаючи заходи з придбання чужої компанії, не порушує закон, а лише діє всупереч волі її керівництва та контролюючих акціонерів, що дозволяє

розглядати навіть випадки ворожого (недружнього) поглинання підприємств, як об'єктивні процеси, що сприяють динаміці економічного зростання та розбудові потужної конкурентоспроможної економіки.

В Україні (як і у більшості пострадянських країн) злиття та поглинання підприємств часто відбувається не задля оптимізації їх економічної діяльності, а радше з метою привласнення чужого майна. Це явище в Україні має значну кримінальну складову. Відверто злочинне захоплення чужої власності, поєднане з корупцією у судах та правоохоронних органах, закономірно викликає обурення суспільства і тому вимагає правової оцінки саме з боку правоохоронних органів[2, с. 22].

Фахівці з МВС України визначають «рейдерство» як силове захоплення спірних підприємств, у тому числі на виконання відповідних судових рішень на користь тих чи інших власників. Проте важко визначити, чим застосування сили під час привласнення чужого майна відрізняється від інших злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

Основною ознакою рейдерства є вчинення протиправних дій із заволодіння чужою власністю під прикриттям зовні законних підстав, таких як:

- вирішення бізнес-конфлікту;
- поновлення порушених прав міноритарних акціонерів;
- усунення від керівництва неефективного менеджменту тощо.

Іншими ознаками кримінального рейдерства в Україні є:

- організований характер рейдерської діяльності;
- забезпечення злочинного результату шляхом вчинення низки протиправних дій кримінального характеру (підробка документів, хабарництво, застосування фізичного та психічного насилля тощо), об'єднаних метою заволодіння чужою власністю;
- залучення до рейдерських нападів корумпованих представників органів влади та правоохоронних органів;
- використання неправосудних рішень суду для юридичного прикриття рейдерського нападу та отримання можливості розпоряджатися чужим майном;
- надзвичайно висока рентабельність рейдерської діяльності.

Наведені приклади проявів рейдерства та його визначення окремими фахівцями дають підстави для виокремлення його головних ознак, якими є:

- протиправне привласнення (захоплення) чужого майна як один із видів діяльності організованих злочинних угруповань;
- використання неправосудних судових рішень для отримання можливості розпоряджатися чужим майном;
- залучення корумпованих працівників правоохоронних органів до дій зі встановлення фізичного контролю над чужим майном;

вчинення низки протиправних діянь кримінального характеру (підробка документів, хабарництво, застосування фізичного та психічного насилля тощо) [3].

Щоб краще зрозуміти що ж таке «рейдерство», проаналізуємо його типи та види.

Залежно від методів рейдерської атаки існують такі типи рейдерства:

- «біле рейдерство» – ретельно спланований комплекс дій для поглинання компанії, що відбувається всупереч волі власників підприємства, але він здійснюється при повній відповідності до чинного законодавства з використанням передбачених законом методів;
- «чорне рейдерство» – захоплення активів або компаній, з використанням незаконних методів: підкупу посадових осіб товариства, органів державної влади, правоохоронних органів, органів судової влади, підробки документів, злочинної змови з державними реєстраторами або нотаріусами;
- «сіре рейдерство» – поглинання компанії, що здійснюється шляхом змішення як законних механізмів так і незаконних дій.

Що ж стосується видів рейдерства, то буває:

1) «товарне рейдерство» – перерозподіл права власності в результаті розкрадання партії товару на шляху його прямування від постачальника до замовника;

2) «муніципальне рейдерство» – від імені органу державної влади чиновник приймає якесь рішення, закон, програму, розроблену таким чином, що суперечливі юридичні норми цього документа використовуються в корисливих цілях для перерозподілу права власності;

3) «адміністративне рейдерство» – при внесенні певних змін до законодавчих актів порушуються права громадян в землекористуванні та будівництві;

4) «побутове рейдерство» – незаконні захоплення, пов'язані з житлом, земельними відносинами;

5) «інтелектуальне рейдерство» – незаконне захоплення результатів інтелектуальної діяльності;

6) «корпоративне рейдерство» – незаконне захоплення підприємства; розкрадання пакета акцій у акціонерів, вчинене обманним способом з метою отримання домінуючого положення в акціонерному товаристві та можливості активно впливати на прийняття ним рішень або з метою подальшого виведення активів акціонерного товариства[4].

Таким чином, узагальнивши викладене вище, можемо надати таке визначення поняття «рейдерство», що має значення для криміналістичної характеристики розглядуваного виду протиправних діянь: рейдерство – це діяльність організованих злочинних угруповань із захоплення чужої власності шляхом шахрайства, із використанням неправосудних судових рішень за співучасті корумпованих чиновників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З. С., Мазур І. І. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. Стратегічні пріоритети. 2007. № 2. С. 129-136.
2. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації та тлумачення «рейдерства» в Україні. Вісник Луганського державного університету імені Є. О. Дідоренка. 2010. Спец. випуск. № 5. С. 21-29.
3. Поняття рейдерства та його суспільна небезпечність // Pozov.com.ua. Юридична консультація в інтернеті. URL: http://www.pozov.com.ua/ua/index_ua.html (дата звернення: 16.09.2019).
4. Кузьменко А. Всі «кольори» рейдерства та механізми захисту // Аграрне інформаційне агентство «Agravery». URL: <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=vsi-kolori-rejderstva-ta-mehanizmi-zahistu> (дата звернення: 16.09.2019).

Полюхович Павло Олександрович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Жвалюк Віктор Романович,
к.ю.н., професор кафедри ОРД

ПОНЯТТЯ ТАКТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Формулювання поняття «тактичний комплекс» потребує передусім ретельного аналізу і з'ясування сутності терміна «комплекс», під яким розуміється сукупність предметів, понять або асоціацій, які складають одне ціле [1, с. 299]. У тлумачних словниках термін «комплекс» трактується як сукупність, поєднання явищ та властивостей або сукупність предметів, пристроїв, програм, явищ, дій, властивостей, що становлять одне ціле, які діють в єдиній системі, що мають загальне призначення, у комплексі – спільно, воєдино, не роз'єднуючи з чим-небудь, або сукупність, поєднання чого-небудь; група, сукупність предметів явищ єдиного призначення [2, с. 282].

У психологічній літературі під комплексом розуміється поєднання окремих психічних процесів в єдине ціле, відмінне від суми своїх елементів; сукупність психічних елементів, що об'єднуються навколо якого-небудь тематичного ядра і асоціюються з певними почуттями. У психології – це сукупність психічних процесів, які викликають неадекватну реакцію на будь-який зовнішній або внутрішній психічний подразник або сукупність яких-небудь психічних елементів, характерна для кого-небудь, що усвідомлюються ним і визначають його поведінку [2, с. 445].

У свою чергу комплексний (лат. *complexus* «сплетений») означає поєднаний з чимось, складний [2, с. 299]; такий, що охоплює групу предметів, явищ, дій, властивостей, процесів; який становить комплекс чого-небудь [3, с. 445]. У понятійному апараті науки криміналістики термін «тактичний (криміналістичний) комплекс» з'явився як наслідок намагання науковців об'єднати під «один дах» усі існуючі організаційно-тактичні засоби. У цьому сенсі О. Ю. Головін справедливо зауважує, що завдання побудови чіткої та логічної системи понять у сучасній криміналістиці обумовлює необхідність введення в

науку спеціального терміна, що позначає різні об'єднані необхідністю вирішення певних завдань розслідування комплекси дій слідчого [4, с. 216-217]. Разом з тим, у теорії криміналістики питання щодо поняття «тактичний (криміналістичний) комплекс» залишається дискусійним. Зокрема, М. О. Селіванов під тактичним комплексом розуміє поєднання (комбінацію) тактичних прийомів у рамках однієї процесуальної дії [5, с. 92]. В.І. Сорокотягін та О. А. Шмідт, навпаки, вважають, що криміналістичний комплекс являє собою поєднання безлічі слідчих, організаційно-перевірочних, контрольно-ревізійних заходів, а також дій із використання спеціальних знань, що проводяться слідчим та іншими учасниками кримінального судочинства з метою своєчасного виконання окремих значних за обсягом завдань [6, с. 98].

Є. Г. Джакішев у понятті «тактико-криміналістичний комплекс» по суті поєднує дві категорії – «тактична операція» і «тактична комбінація». На його думку, такий підхід до позначення різних сукупностей слідчих (розшукових) дій найбільш оптимальний, оскільки і тактична операція і тактична комбінація взаємно доповнюють одне одного «і можуть бути використані одночасно для характеристики всієї системи із сукупності слідчих заходів» [7, с. 25].

На думку О. Ю. Головіна, тактичні комплекси це різнорівневі системи слідчих, оперативно-розшукових і організаційних дій, прийомів, направлених на вирішення поставлених завдань при розслідуванні кримінального провадження [4, с. 216-288]. А. В. Шмонін зазначає, що термін «тактичний комплекс» – це організаційно-упорядкована сукупність (система) тактичних прийомів та /або процесуальних дій, та /або оперативно-розшукових, та /або інших заходів, спрямованих на вирішення завдань кримінального розслідування або обумовлених цим завданням та слідчою ситуацією.

Запропонований підхід, на переконання А. В. Шмоніна, має такі переваги. По-перше, він заснований на загальновизнаному всіма вченими положенні, що незалежно від індивідуальних інтерпретацій розглядуваного процесу він являє собою комплекс тактичних прийомів та /або процесуальних дій, та /або оперативно-розшукових, та /або інших заходів. По-друге, використання єдиного терміну вирішує питання про практичне значення самотійного розгляду таких категорій, як «тактичні комбінації», «тактичні операції». По-третє, даний підхід передбачає найбільш системну і цілеспрямовану розробку класифікаційних

систем організаційно-тактичних комплексів процесуальних та інших дій (заходів) [8, 346-347].

Ось такі поєднання можливо було б віднести до тактичних комплексів, які використовуються як елемент окремої криміналістичної методики [8, с. 188-189]. Відмінну від попередніх і доволі оригінальну позицію з розглядуваного питання займає В. М. Ісаєнко, який зазначає, що тактичний комплекс – це система слідчих, інших процесуальних, оперативно-розшукових, інформаційних та інших допоміжних дій, спрямованих на отримання доказів, які мають значення для вирішення відносно локалізованого конкретного завдання досудового розслідування, підкореного загальній його меті, і яке є, таким чином, локальною методикою розслідування [9, с. 269-276]. Він пропонує розрізняти зміст тактичного комплексу у вузькому і в широкому сенсі.

На думку В. М. Ісаєнка, терміни «тактичний комплекс» і «тактична операція (комбінація)» – це рідні поняття, оскільки мають єдину природу походження і спрямовані на реалізацію загальної мети розслідування. Але разом з тим ці поняття не тотожні. Для тактичної операції (тактичної комбінації) характерна підкорена роль по відношенню до тактичного комплексу, будучи одним з інструментів його здійснення, одним із складових його елементів.

Тактична операція (комбінація) має певну комплексну побудову, але на меншому рівні складності та спрямованості. Крім того, вони мають різний зміст і структуру, а основна їх різниця полягає в різному значенні отриманих шляхом їх використання результатів. За своїм характером всі вони є комплексами з різним змістом. Зокрема, тактична операція більше асоціюється з поняттям методу оперативно-розшукової роботи. Об'єм і характер дій, які намічаються до здійснення в рамках тактичної операції, значно вужче, аніж у рамках тактичного комплексу [9, с. 269-276].

Отже, з огляду на проведений аналіз, можна стверджувати, що категорії «тактична комбінація» і «тактична операція» відбивають окремі різновиди тактичних комплексів. Вони є відносно новими, специфічними діяльністними категоріями, що розкривають функціональну сторону тактико-криміналістичних засобів, які застосовуються слідчим у процесі розслідування економічних злочинів.

Тактична комбінація і тактична операція – динамічні категорії, сутністю яких є дія, взаємодія та вплив. Незважаючи на чисто зовнішню

схожість, вони є самостійними тактичними засобами, а їх розмежування відбувається на основі таких індивідуалізуючих ознак:

1) сутність та зміст – тактична комбінація являє собою поєднання тактичних прийомів у межах однієї слідчої (розшукової) дії;

2) система цілей і завдань – тактична комбінація, спрямована на забезпечення вдалого вирішення конкретного завдання певної слідчої (розшукової) дії;

3) складність компонентів структури – у тактичній операції компонентами є слідчі дії, оперативно-розшукові процедури, організаційні заходи, тобто різнопорядкові тактичні засоби;

4) функціональне призначення – тактичну операцію необхідно розглядати як засіб організації конкретного акту розслідування, з метою впливу на слідчу ситуацію для її зміни у сприятливий для слідства бік, а тактичну комбінацію як засіб організації конкретної слідчої (розшукової) дії;

5) масштабність і тривалість провадження – тактичні комбінації носять локальний характер, місце їх здійснення, як правило, обмежується місцем провадження слідчої (розшукової) дії;

6) складність організації – тактична операція це форма взаємодії співробітників слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних, контролюючих та інших органів, використання знань спеціалістів, за допомогою яких застосовуються засоби та методи різноманітних природних та технічних наук;

7) суб'єктний склад учасників – у організації і проведенні тактичної операції приймають участь окрім слідчого, співробітники оперативних і технічних підрозділів правоохоронних органів, спеціалісти різних галузей знань і навіть представники громадськості, тоді як тактична комбінація реалізується зусиллями одного слідчого (інколи двох), тобто коло учасників тактичної операції завжди ширше, ніж при проведенні окремої слідчої (розшукової) дії і, відповідно, тактичної комбінації [10, с. 197-208].

Все це зумовлює потребу в подальшій активній розробці проблеми тактичних операцій, що має не лише теоретичне, але й практичне значення для розслідування економічних злочинів, дозволяючи включити в арсенал слідчого наукові рекомендації, здатні відіграти суттєву роль у підвищенні ефективності кримінального провадження і в кінцевому рахунку у встановленні істини. Чітке уявлення сутності

тактичної операції та співвідношення її з іншими тактико-криміналістичними комплексами розслідування злочинів у сфері оподаткування слугує подальшому розвитку теорії криміналістики, вдосконаленню слідчо-судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большой словарь иностранных слов / сост. А. Ю. Москвин. – М.: Центрполиграф; Полнос, 2011. 16 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпін: Перун, 2002. 1728 с.
3. Александров Д. О. Юридична психологія. Словник: Довідковий видання / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін. – Вид. 2-ге., уточ. та доп. – К.: КНТ, 2018. С. 204-399.
4. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика / А. Ю. Головин; под ред. Н. П. Яблокова. – М.: ЛексЭкст, 2012. 305 с.
5. Селиванов Н. А. Криминалистика. Теоретические проблемы / Н. А. Селиванов, В. Г. Танасевич, А. А. Эйсман и др. – М.: Юрид. лит., 1998. 192 с.
6. Сорокотягин И. Н. Использование специальных познаний в криминалистическом комплексе «установление неопознанного трупа или его частей» / И. Н. Сорокотягин, А. А. Шмидт. – Свердловск: Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1996. С. 104-105.
7. Джакишев Е. Г. Проблемы совершенствования криминалистических приемов и средств борьбы с хищениями и иными корыстными преступлениями в сфере экономики: автореф. дисс. на соискание ученой степени докт. юрид. наук: 12.00.09 / Е. Г. Джакишев. – Алматы, 1994. 54 с.
8. Шмонин А. В. Методология криминалистической методики: монография / А. В. Шмонин. – М.: Юрлитинформ, 2010. 416 с.
9. Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств / В. Н. Исаенко // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2014. № 1. С. 368–382.
10. Журавель В. А. Системні слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В. А. Журавель // Вісник Акад. прав. наук України. – 2009. № 2 (57). С. 196–208.

Силенок Костянтин Володимирович,
студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Манзюк Олег Андрійович,
*к.ю.н., доцент кафедри
спеціальних дисциплін та організації
професійної підготовки*

НЕДОЛКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРОКУРОРОМ

Протидія злочинності залишається пріоритетним і водночас складним завданням у діяльності правоохоронних відомств багатьох країн світу. Його вирішення є можливим лише за умови ефективної взаємодії правоохоронних органів. Тому проблеми налагодження ефективної взаємодії залишаються актуальними в наукових дослідженнях і практичній діяльності.

Організація взаємодії слідчого з прокурором у кримінальному провадженні потребує постійного вдосконалення і вважається одним із напрямів підвищення ефективності виконання завдань щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників такого провадження, швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Вирішальне значення у виконанні завдань кримінального судочинства має комплексне використання всіх дієвих сил і засобів для розкриття та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, що потребує тісної взаємодії слідчого з прокурором.

Законодавець у новому Кримінальному процесуальному кодексі наділив слідчого досить обмеженим спектром повноважень хоча й зобов'язав його всебічно, повно та неупереджено досліджувати всі обставини кримінального провадження. У зв'язку із цим, виконання покладених на нього обов'язків та здійснення прав неможливо без ефективної взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. Тому вагоме значення на стадії досудового розслідування має належна взаємодія слідчого з прокурором. Саме в такій

взаємодії проявляється процесуальна самотійність слідчого, як особи, відповідальної за хід та результати проведення кримінального провадження.

Проблематикою діяльності слідчого та прокурора займалися такі науковці як Ю.П. Аленін, Р.С. Белкін, Р.Г. Бубнов, Ю.М. Грошевий, Л.М. Лобойко, В.Г. Лукашевич, В.Т. Малярєнко, М.М. Міхеєнко, С.Л. Невський, В.В. Півоваров, Г.П. Серєда, А.А. Тарасов, Л.І. Щєрбина та ін. Проте у вітчизняній кримінально – процесуальній літературі ці питання розглядалися в основному в аспекті здійснення прокурором нагляду за діяльністю слідчого і немає комплексного дослідження саме механізму взаємодії слідчого з прокурором на стадії досудового розслідування, особливо такого, що ґрунтувалося б на нормах сучасного законодавства та враховувало проблеми сучасного кримінального провадження України.

Метою статті є встановлення сутності механізму взаємодії слідчого і прокурора на досудовому розслідуванні та виявлення недоліків його правової регламентації у КПК України та формулювання деяких конкретних пропозицій щодо внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства.

На сьогоднішній день КПК передбачає досить великий обсяг слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також майже усі заходи забезпечення кримінального провадження, включаючи запобіжні заходи, які потребують попередньої згоди прокурора. Деякі слідчі дії, такі як освідчування особи (ст. 241 КПК та ексгумація трупа (ст. 239 КПК) проводяться лише за рішенням прокурора. Контроль завчиненням злочину як негласна слідча дія проводиться виключно за рішенням прокурора (246 КПК). Крім того, всі найбільш принципові і визначальні рішення досудового розслідування приймається прокурором або за погодження з ним, а саме: повідомлення про підозру, його зміна, продовження строків досудового розслідування, зупинення досудового розслідування, відкриття матеріалів іншій стороні, закриття кримінального провадження, затвердження обвинувального акту або клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Ефективна внутрішня взаємодія органів досудового розслідування та прокурора є важливою запорукою успішного виконання завдань кримінального провадження. Адже саме слідчий та прокурор є

основними суб'єктами кримінального переслідування і вони покликані забезпечити захист від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування.

На це не раз вже наголошувалося і в науковій літературі. Так, Р.С. Белкін зазначав, що «ефективність розслідування та попередження злочинів значною мірою залежить від успішності взаємодії суб'єктів кримінального провадження та осіб, які своїми діями сприяють такій діяльності правоохоронних органів» [1, с. 493].

Ю.П. Аленін, досліджуючи інститут взаємодії на стадії досудового розслідування, вказує, що «такі відносини при розслідуванні кримінальних проваджень між прокурором та слідчим існують, проте сам процес взаємодії повинен будуватися виключно на принципах незалежності і підкорятися лише закону» [2, с. 198].

Вчені, які досліджували питання взаємодії суб'єктів досудового розслідування, звертали увагу на те, що сама взаємодія повинна відповідати певним вимогам, які важко відобразити в чинному законодавстві, та має особливий характер. Зокрема, А.Б. Соловйов вказував, що «відсутність необхідних умов та чіткої структури взаємодії, є першими причинами допущення слідчими помилок при розслідуванні кримінальних проваджень» [3, с. 32].

Однією з проблем механізму взаємодії слідчого з прокурором є те, що законодавець не завжди чітко визначає форму та порядок такої взаємодії. Також взаємодія між прокурором та слідчим повинна відбуватися в певних рамках, оскільки триває в рамках кримінального провадження, яке повинно відповідати загальним засадам кримінального судочинства, що передбачені ст. 7 КПК.

Отже, далі розглянемо особливості механізму взаємодії слідчого із прокурором щодо отримання слідчим рішення та погодження прокурора щодо провадження окремих слідчих дій, заходів забезпечення та інші.

Для того, щоб провести такі слідчі дії як освідування, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, контроль за вчиненням злочину, слідчому необхідно отримати постанову прокурора. Сам механізм отримання такого рішення у КПК не передбачений. На практиці слідчий складає проект постанови прокурора і йде до прокурора переконувати останнього у необхідності цієї слідчої дії та отримати його підпис.

Тим самим виконує роботу прокурора. Доцільніше було врегулювати порядок офіційного отримання дозволу прокурора на проведення зазначених слідчих дій, який би усував можливість такої негативної практики [4, с. 142]. На нашу думку, це могло б виглядати наступним чином: слідчий звертається із клопотанням про проведення відповідної слідчої дії до прокурора, який невідкладно або протягом доби повинен його вирішити та винести відповідну постанову. Також передбачити механізм оскарження постанови про відмову прокурора у задоволенні клопотання слідчого до прокурора вищого рівня через керівника органу досудового розслідування.

Для отримання дозволу слідчого судді на проведення таких слідчих дій як обшук, огляд житла або іншого володіння особи, слідчий експеримент у житлі або іншому володінні особи, допит свідка, потерпілого в порядку ст. 225 КПК, а також у разі проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді у невідкладних випадках (ст. 233), слідчий повинен звернутися із відповідним клопотанням до прокурора для отримання погодження, а потім разом з прокурором подати його на розгляд до слідчого судді, який розглядає їх в порядку ст. 234 КПК.

Для застосування більшості заходів забезпечення кримінального провадження слідчий також повинен взаємодіяти із прокурором та слідчим суддею. Позитивним є те, що новий КПК достатньо детально регламентує порядок їх застосування, при чому не за аналогією, а щодо кожного виду окремо, враховуючи особливості їх застосування. Проаналізувавши всі процесуальні порядки застосування заходів забезпечення у КПК можна виділити наступний загальний механізм взаємодії: при виникненні необхідності та відповідних підстав для застосування заходів забезпечення, слідчий звертається з відповідним клопотанням до прокурора для його погодження, яке після цього подається на розгляд до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Схожий механізм взаємодії КПК передбачив і для застосування запобіжних заходів: клопотання слідчого, погоджене з прокурором, або прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (ст. 176, 184). Проте КПК чомусь не передбачив участі слідчого у розгляді цього клопотання (ст. 193), хоча

можливо це і виправдано, і слідчий в цей час буде займатися своїм основним завданням – розслідуванням.

Оскільки рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором (ч. 5 ст. 217 КПК), то слідчий, у випадку наявності відповідних підстав, повинен ініціювати це питання перед останнім. Знов ж таки КПК не передбачив порядку взаємодії слідчого із прокурором у цьому випадку, тому пропонуємо встановити, запропонований нами раніше, уніфікований механізм взаємодії слідчого із прокурором шляхом подання слідчим відповідного клопотання до прокурора та передбачити певний строк його розгляду. Для цього доцільно було б додати до ч. 5 ст. 217 КПК наступне речення: «Слідчий може ініціювати прийняття такого рішення прокурором шляхом подання відповідного клопотання, яке повинно бути розглянуте протягом трьох днів з моменту його подання».

Таким чином, «звуження повноважень слідчого та обмеження його самостійності у прийнятті процесуальних рішень вимагає від нього ефективної взаємодії з прокурором задля всебічного, повного, швидкого розслідування кримінального правопорушення»[5, с. 115]. Аналіз механізму взаємодії слідчого і прокурора на досудовому розслідуванні показав багато недоліків, які вимагають негайного усунення. Однією з проблем механізму взаємодії слідчого з прокурором є те, що законодавець не завжди чітко визначає форму та порядок такої взаємодії, для її вирішення необхідно внести відповідні зміни до КПК України, що запропоновані в цьому дослідженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криміналістика: [учеб.для вузов] / под ред. Заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Норма, 2005. С. 493.
2. Аленін Ю.П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 198.
3. Соловьев А.Б. Доказывание в досудебных стадиях уголовного процесса. М.: Юрлитинформ, 2002. 71 с.
4. Кіпер О.О. Розширення самостійних повноважень слідчого як основного вияву його процесуальної самостійності // Jurnalul juridic national: teorie și practică. №1. 2017. С. 142-145.

5. Смоков С.М. Окремі проблемні питання що виникають при застосуванні норм нового КПК України // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 100-115.

Терещук Роман Романович,

студент групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Олійник Олеся Дмитрівна,

ст. викладач кафедри

спеціальних дисциплін та організації

професійної підготовки

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРУПОВОГО МЕТОДУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Щорічно правоохоронні органи України реєструють значну кількість тяжких та особливо тяжких злочинів. Розслідування в таких кримінальних провадженнях є складним, великим за обсягом і вимагає від правоохоронних органів багато зусиль, тому провадження досудового розслідування, як правило, доручається слідчій або слідчо-оперативній групі (СОГ).

На сьогодні в наукових працях проблему взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі СОГ досліджено недостатньо, чим зумовлена необхідність комплексного аналізу окресленого кола питань. Однією з важливих умов швидкого розкриття та можливості здійснення розслідування злочинів одночасно в декількох напрямках, у різних місцях з усебічним і паралельним відпрацюванням усіх версій у справі, а також можливості зосереджувати зусилля на одному важливому етапі є розслідування злочинів груповим методом шляхом створення СОГ [1, с. 138].

За останні роки досвід розслідування злочинів груповим методом дуже збагатився. Створення груп у складних справах і з великим обсягом роботи надає низку переваг перед іншими формами взаємодії слідчих з оперативними співробітниками [2, с. 65].

Як свідчить практика, СОГ – це ідеальна модель найбільш оптимальної організації взаємодії суб'єктів розслідування злочинів.

Переваги СОГ перед “разовою” або “етапною” формою взаємодії полягають у тому, що виявляється колективна зацікавленість у розслідуванні злочинів і відповідна мотивація кожного з її членів [3, с. 42].

Позитивний досвід діяльності СОГ виражено в наказі МВС України від 20 жовтня 2014 р. № 1107, у якому зазначено, що метою створення та діяльності слідчих груп та СОГ є усебічне, повне та неупереджене досудове розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо злочинів, які набули суспільного резонансу, учинених на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України та інших держав. При внесенні слідчими відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань начальник слідчого підрозділу повинен контролювати правильність попередньої правової кваліфікації вчинених протиправних дій, а також об’єктивність та своєчасність внесення слідчими відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про рух кримінальних проваджень та своєчасно вирішувати питання про створення слідчих груп для розслідування найбільш складних кримінальних правопорушень.

Начальники ГУ ФР ДФС в областях з метою реагування органів фінансових розслідувань на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, підслідні їм, визначають за кожним органом ФР необхідну кількість СОГ, оперативних груп, їх склад і режим роботи (з урахуванням соціальноекономічної та криміногенної ситуації, інших особливостей регіону)[4].

Слідчо-оперативні групи формуються на підставі графіків (щотижневих або щомісячних) чергувань працівників структурних підрозділів фінансових розслідувань, затверджених начальником ГУ ФР ДФС області або особою, яка виконує його обов’язки. У графіках має бути передбачений резерв для посилення цих груп під час ускладнення оперативної ситуації або заміни членів СОГ у зв’язку з хворобою, відрядженням або іншими обставинами [2].

Слідчо-оперативна група – організаційна форма взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів ДФС України, що полягає у здійсненні досудового розслідування слідчим (декількома слідчими) та за його (їх) письмовим(и) дорученням(и) здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій працівниками оперативних підрозділів ДФС України у кримінальному провадженні,

яке перебуває у провадженні слідчих підрозділів фінансових розслідувань.

Так, О. Синєокий зазначає, що «СОГ – це організація, що складається з визначеної кількості слідчих, у тому числі з різних відомств, які одночасно проводять розслідування однієї кримінальної справи, оперативних працівників органів дізнання, експертів, інших фахівців та допоміжного персоналу» [5, с. 45]. На думку О. М. Подопрелова, «найбільш повно відображає суть та діяльність СОГ визначення, за яким СОГ – це керована слідчим після прийняття справи до свого провадження соціальна система, що створюється за наявності підстав і відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства (відомчих нормативних актів) компетентними посадовими особами на відповідний період часу для вирішення завдань судочинства щодо швидкого, повного, а також усебічного розслідування, викриття винних в окремій складній чи великій за обсягом справі або для постійної роботи у визначених категоріях справ. Структурно створена із слідчих, оперативних та інших відповідних співробітників, яка забезпечує комплексне та найбільш раціональне дослідження всіх існуючих сил, засобів та методів» [6, с. 122]. Таке визначення більш повно та суттєво характеризує поняття СОГ і зміст їх діяльності та, водночас, потребує уточнення.

Передбачаючи групову форму розслідування (ч. 2 ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України), закон прямо вказує, що досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою» [7], «і не регулює питання щодо створення СОГ, можливість формування та функціонування яких впливає з норм кримінально-процесуального закону. Його норми надають право слідчому давати доручення і вказівки про провадження негласних (розшукових) та слідчих (розшукових) дій і вимагати від оперативних підрозділів допомоги під час провадження окремих слідчих дій. До того ж взаємодія між членами СОГ повинна мати не випадковий чи епізодичний характер, а являти собою форму співробітництва, засновану на найбільш оптимальному поєднанні методів, прийомів та засобів, що властиві, з одного боку, слідчому, а з іншого – оперативним працівникам, і супроводжуватись постійним обміном інформацією [6, с. 36].

На підставі критичного аналізу спроб класифікації СОГ, які мають місце в юридичній і науковій літературі, Л. Гордін запропонував визначити її за різними критеріями: структурою; складом учасників (якісною і кількісною ознаками); відомчою залежністю; часом функціонування; рівнем організації роботи; функціонально-цільовим призначенням (залежно від безпосередніх функцій, конкретних завдань і змісту діяльності) [9, с. 7].

Слідчо-оперативні групи створюються і на період розслідування складних, багатоепізодних справ, передусім у справах про організовані злочинні угруповання, а також для розкриття нерозкритих злочинів минулих років.

Для розкриття і розслідування міжрегіональних злочинів, учинених на території кількох областей або залізниць, наказом керівництва ДФС створюються міжрегіональні СОГ. Контроль за їх роботою може бути покладено на керівництво ГУ ДФС, на території обслуговування якого вчинено найбільшу кількість злочинів [6, с. 46].

Отже, кількість працівників, які залучаються до таких груп, буває різною, і зазвичай вони належать до відносно відокремлених підрозділів. Під час групового провадження серед учасників СОГ виникає багато питань процесуального та організаційного характеру, пов'язаних з невизначеністю або недостатньою визначеністю їх процесуальних повноважень під час діяльності у складі групи [10, с. 8].

Характерними ознаками СОГ є організованість, спільність мети і завдань, тимчасовий характер діяльності, участь представників різних служб і відомств, пріоритет процесуального керівництва, поєднання в межах одного процесуального формування засобів і методів роботи, притаманних суб'єктам із різним процесуальним статусом, сталість її складу [10, с. 23].

Таким чином, ми дійшли висновку, що найбільш ефективна взаємодія слідчого й оперативних працівників при розслідуванні злочинів можлива тільки груповим методом. Спільна діяльність забезпечує високу результативність проведених дій, їхню своєчасність, економію сил і засобів та визначає ефективність розслідування, в тому числі незаконного обігу підакцизних товарів. При застосуванні групового методу співробітники мають більш сприятливі умови щодо налагодження взаєморозуміння один з одним. Якщо між членами СОГ не має взаємоповаги і довіри, наявні неприязні, а тим більш ворожі відносини, то ні про яку взаємодію не може йтися. Тому в ідеалі формувати СОГ

необхідно з урахуванням психологічної сумісності її членів. А тому важливо забезпечити сталість їх складу.

Удосконалення застосування групового методу реалізується і при “спеціалізації” слідчих й оперативних працівників при розслідуванні відповідних категорій злочинів, що, безперечно, сприятиме зростанню рівня їх професіоналізму і більш швидшому та якісному розслідуванню злочинів. Необхідно створити постійно діючі спеціалізовані СОГ з розслідування особливо тяжких злочинів, відповідно до виду злочину. Подальше наукове розроблення цієї проблеми в теорії кримінального процесу, криміналістиці та оперативно-розшуковій діяльності сприятиме ефективному вдосконаленню організації взаємодії оперативних працівників зі слідчими та іншими учасниками в процесі розкриття та розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко В. Т. Організація роботи слідчо-оперативної групи при розслідуванні умисних вбивств, скоєних організованими злочинними угрупованнями і на замовлення / В. Т. Дорошенко // Слідча практика України. – Х., 2013. № 3. С. 65–67.

2. Чувилев А. А. Взаимодействие следователя ОВД с милицией / А. А. Чувилев. – М. : МВШ МВД СССР, 1981. 80 с.

3. Про затвердження Інструкції з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події : наказ МВС України 22 жовт. 2012 р. № 940.

4. Кокурин Г. А. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативных групп по раскрытию и расследованию преступлений : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г. А. Кокурин. – Свердловск, 2011. 24 с.

5. Синєокий О. В. Теоретичні та практичні проблеми діяльності міждержавних змішаних слідчо-оперативних груп / О. В. Синєокий // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – К. : Ін Юре, 2013. № 1 (11). 200 с.

6. Подопрелов А. М. Создание и деятельность следственно-оперативной группы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Подопрелов А. М. – К., 2001. 224 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. 1104 с.
8. Галаган В. І. Співвідношення кримінально-процесуальної і оперативно-розшукової діяльності ОВС України / В. І. Галаган // Науковий вісник НАВСУ. – 2010. № 3. С. 36–40.
9. Гордін Л. Я. Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Л. Я. Гордін. Х., 2008. 18 с.
10. Федченко В. М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. М. Федченко. – К., 2005. 24 с.

Харченко Світлана Володимирівна,
студентка групи ПММФз-18-2

Науковий керівник:

Чмелюк Василь Васильович,
*в.о. проректора з питань
підготовки кадрів податкової міліції,
начальник факультету*

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ, ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА БОРОТЬБИ З ПОДАТКОВИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ

Усі злочини можна класифікувати залежно від об'єкта на який посягає суб'єкт. Так, Кримінальний Кодекс України передбачає покарання за злочини вчинені у сфері оподаткування. Крім, цього будуть який злочин наділений своїми індивідуальними рисами залежно від способу його вчинення, мети і т. п. Тому і підхід до розслідування цих злочинів має бути індивідуальним. Так, під час розслідуванні злочинів виникають певні слідчі ситуації.

Слідчі ситуації вже давно стали об'єктом наукових досліджень таких вчених, як В.М. Абрамової, Т.В. Авер'янової, Р.С. Белкіна,

В.К. Гавлова, І.Ф. Герасимова, О.С. Задорожного, О.В. Челишевої, В.Ю. Шепітька, Л.Я. Драпкіна, О.Н. Колесніченка, І.О. Копилов та ін.

Проблемам що пов'язані з теоретичними та практичними питаннями удосконалення здійснення контролю взагалі а також податкового, зокрема, у вітчизняній науковій літературі присвячено дуже багато праць, серед яких можна виділити роботи таких науковців, як О.В. Баранецької, П.Ю. Буряка, О.В. Жигаленко, І.М. Мазура, О.О. Матвєєва, С.Л. Пелеха, Д.В. Реви, І.І. Фокіної, В.Л. Цвинтарної, А.П. Чередніченко, М.О. Чмерука.

Конституція України, а саме ст. 67, встановлює обов'язок для громадян України сплачувати податки [1]. Але не всі фізичні і юридичні особи виконують свій конституційний обов'язок належним чином, шляхом ухилення або обману. Саме такі слід кваліфікувати як злочин у сфері оподаткування. Склад вказаного виду злочину визначений ст. 212 Кримінальним Кодексом України (ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів) [2].

Розглядаючи злочини у сфері оподаткування потрібно зазначити, що на початковому етапі розслідування може скластися дві слідчі ситуації:

- 1) про злочин стало відомо з оперативних джерел;
- 2) його виявлено в результаті перевірки.

О.В. Челишева та М.В. Феськова стверджують, що для даного виду злочину більш поширеною є друга вихідна слідча ситуація, що складається на початковому етапі розслідування.

У разі виявлення ознак податкового злочину, на думку В.М. Абрамової, А.О. Ляша, зустрічаються дві типові ситуації:

а) платник податків явно ухиляється від сплати податків та інших обов'язкових платежів, тобто ознаки протиправної дії суб'єкта очевидні;

б) платник податків справно сплачує податки та обов'язкові платежі, але значно меншу суму, ніж передбачену законодавством [3].

Одна з основних слідчих дій у справах по податкових злочинах пов'язана з оглядом і вивченням слідчим бухгалтерських документів. До числа документів, що вивчаються належать: розрахункові документи по податкам; документи бухгалтерської звітності; платіжні доручення; довідки з банків тощо.

Це необхідно для встановлення часу вчинення злочину; кола осіб, що причетні до ухилення від сплати податків; механізму їх дій а також умислу на ухилення від сплати податків [4].

Зокрема, в цих справах у слідчі органи надходять наступні документи:

- письмове повідомлення про факти приховання доходів а також інших об'єктів оподаткування платниками податків;
- акт документальної перевірки дотримання податкового законодавства, рішення податкової інспекції щодо проведеної перевірки, а також пред'явлення бухгалтерських документів, звітів й інших документів у оригіналі, постанова і протокол про їх вилучення;
- пояснення керівників організацій-платників податків стосовно виявлених фактів порушення податкового законодавства;
- документи про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення податкового законодавства;
- документи, що підтверджують призначення конкретних осіб на посади відповідальних за фінансово-господарську діяльність організації платника податків [9].

Але можлива й інша слідча ситуація, наприклад, дані отримуються в ході розслідування. Згідно з чинним податковим законодавством виявити податковий злочин можна лише через певний час після його вчинення. Протягом цього строку документи можуть бути знищені, свідки вже не пам'ятають тощо.

Формування ситуації, її характер, а також напрям розслідування, шляхи та засоби збирання доказів суттєво відрізняються залежно від того, хто є платником податків, тобто суб'єктом розслідуваного злочину: громадянин (фізична особа), приватний підприємець чи організація (юридична особа).

Розслідування податкових злочинів відрізняється залежно від того, визнає або заперечує платник податків факт злочинної несплати податків або страхових внесків, виявлені чи ні сліди податкового злочину в документах, вилучених у нього, від особливостей поведінки платника податків у ході розслідування, умов проведення слідства і його можливостей.

Таким чином, слідчі ситуації, що складаються при порушенні кримінальних справ про ухилення від сплати податків на різних етапах їх розслідування дуже різні. Тому для вдосконалення процесу

розслідування злочинів, а особливо в сфері оподаткування, слід враховувати слідчі ситуації. При цьому можливий і інший варіант.

Так, П.М. Маланчук зазначає про необхідність звернення до закордонного досвіду як з метою ознайомлення та врахування правових інститутів і процедур [10].

З метою вдосконалення та підвищення ефективності методик боротьби із податковими ризиками в державній податковій службі необхідно постійно розробляти та впроваджувати заходи щодо недопущення втрат бюджету внаслідок ухилення суб'єкта господарювання від оподаткування, а саме:

1) формування переліку всіх критеріїв, які можуть бути виявлені усіма структурними підрозділами державної податкової служби, в розрізі платників податків;

2) встановлення можливих негативних наслідків у випадку спрацювання можливого ризику;

3) оцінка ризику з метою присвоєння платнику податків відповідної категорії уваги;

4) формування відповідних заходів щодо недопущення втрат бюджету внаслідок ухилення такого суб'єкта господарювання від оподаткування.

Також варто звернути увагу на те, що в Україні завдання протидії податковим ризикам потребує адекватної підготовки кадрів податкової служби, спеціально призначених для адресного виявлення й нейтралізації податкових ризиків як з боку великих платників – юридичних і фізичних осіб, так і представників малого бізнесу, що викликають підозру.

Один з напрямів удосконалення контрольної роботи податкових органів полягає у широкому застосуванні непрямих методів визначення сум податкових зобов'язань, що дозволить розширити інформаційну базу для проведення документальних перевірок. Застосування непрямих методів зумовлене існуванням так званої тіньової економіки, яке тягне за собою ухилення від оподаткування шляхом виходу з-під податкового контролю.

Суть непрямого методу полягає в тому, що для визначення об'єкта оподаткування співставляються витрати платника податків, що пов'язані із функціонуванням виробництва, та задекларовані доходи або прибутки. Оскільки значні кошти, отримані в тіньовому

секторі, осідають у приватних заощадженнях, то таке порівняння доцільно проводити і з особистими доходами.

З вищевикладеного випливає, що створення й постійне вдосконалення системи, спрямованої на попередження, виявлення і припинення фактів неналежного ставлення платників до сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а не проста реєстрація їх негативних результатів, має велике значення для покращення функціонування податкової системи. Безумовно, що наведені заходи є далеко не вичерпними в процесі реформування податкового контролю в Україні.

Але навіть їх реалізація є складним, комплексним і багатоплановим завданням, без успішної реалізації якого буде гальмуватись подальший динамічний розвиток контрольних органів щодо попередження та боротьби з податковими правопорушеннями.

Отже, на сьогоднішній день злочини у сфері оподаткування є особливо поширеними, при цьому їх розслідування вимагає досить багато зусиль. Для ефективного його проведення необхідно враховувати слідчі ситуації. На нашу думку, найвдалішим визначенням під поняттям «слідча ситуація» є фактичний стан справи, що склався в певний момент розслідування, від якого залежать подальший напрям розслідування та характер прийнятих слідчих рішень.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що в умовах трансформаційних процесів економіки України дія об'єктивних і суб'єктивних чинників податкових правопорушень має комплексний, взаємообумовлений і взаємопроникаючий характер.

Очевидно, що повністю усунути негативний вплив даних чинників практично неможливо, проте реалізація певних заходів дозволить істотно поліпшити функціонування податкової системи і стан економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651–VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Абрамова В.М. Криміналістика: навч. посіб. для дист. навч. / В.М. Абрамова, А.О. Ляш; за наук. ред. А.В. Іщенко. – К.: Ун-т «Україна», 2007. – 557 с.

4. Букаев Н.М. Расследование и профилактика преступлений в сфере налогообложения: [учеб. пособие] / Н.М. Букаев, В.В. Мальцев. – Сургут: Изд-во СурГУ, 2003. – 168 с.

5. Герасимов И.Ф. Принципы построения и методики раскрытия преступлений / И.Ф. Герасимов // Вопросы криминалистической методологии, тактики, методики расследования (материалы научн. конф.). – М., 1973. – С. 82.

6. Драпкин Л.Я. Основы теории следственных ситуаций / Л.Я. Драпкин. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. – 168 с.

7. Исходные следственные ситуации и криминалистические методы их разрешения: сб. науч. тр. / [отв. ред. В.П. Лавров]. – М.: ВЮЗШ, 1991. – 152 с.

8. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: [учеб. пособие] / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Харьков: Юрид. ин-т, 1985. – 93 с.

9. Кучеров И.И. Налоговые преступления: [учеб. пособие] / И.И. Кучеров. – М.: ЮрИнфоР, 1997. – 215 с.

10. Маланчук П.М. Позитивні здобутки організації та законодавчої регламентації правосуддя, що сформувалися у США / П.М. Маланчук // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1. – С. 109–112.

11. Шейфер С.А. Следственные действия: Система и процессуальная форма / С.А. Шейфер. – М.: Юрид. лит., 1981. – 127 с.

Група ПММКз-18-2

Білоконь Вікторія Анатоліївна,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Падалка Андрій Миколайович,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

**ОСОБЛИВОСТІ СЛІДІВ
(ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ) ПРОТИПРАВНОГО
ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА**

Особливістю механізму заволодіння майном у сфері підприємницької діяльності, є те, що дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування злочинів залишають сліди, які є слідами діяльності підприємства. А такими виступають різного роду документи. Це обумовлюється тим, що необхідною рисою всілякої господарчої діяльності є її документування. Потреба в ньому диктується необхідністю здійснення контрольних функцій з боку спеціальних державних органів, а також зацікавленістю самого суб'єкта господарчої діяльності, який прагне ефективно нею управляти, піклуючись про постійне підвищення прибутковості. Саме тому важливі господарчі рішення, рух грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей фіксуються в різноманітних документах, складання яких є невід'ємним елементом будь-якої господарської діяльності. Кожний економічний крок підприємця (укладання угоди, проведення розрахункових операцій, одержання прибутку або потерпання збитків) в умовах сучасного підприємництва одержує багаторазове документальне відображення.

Таким чином, з криміналістичної точки зору документи розглядаються перш за все як ефективний слідосприймаючий матеріал, котрий має велике значення як джерело доказів при розслідуванні різноманітних економічних злочинів. Знання видів документів-джерел доказів при розслідуванні економічних злочинів та вживанні заходів щодо їх збереження і використання складає важливий компонент професійної підготовки слідчого та оперативного працівника.

Треба зазначити, що в кримінально-правовому розумінні поняття документа розповсюджується на офіційні документи (саме вони мають на увазі в конструкції ст. 358 і 366 КК України), але в криміналістичному аспекті вони трактуються значно ширше.

«Документ (від лат. documentum – повчальний приклад, взірець, доказ) – “складений відповідно до вимог закону акт, що посвідчує факти, які мають юридичне значення» [1, с.224]. «В сучасному використанні цей термін має декілька значень. Враховуючи цю обставину і виключно важливу роль документів в житті суспільства, визначення цього поняття дається в ст. 27 Закону України “Про інформацію”: “Документ - це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві”. У законі документи розподіляються на первинні (містять в собі вихідну інформацію) і вторинні (як результат аналітично - синтетичної та іншої переробки одного або кількох документів)» [2].

Таким чином, в залежності від способу фіксації інформації та матеріалу, який використовується для цього, документи можна класифікувати на такі види:

- письмові (рукописні і друковані документи на папері);
- графічні (креслення, графіки, карти, малюнки, схеми, плани тощо);
- фотодокументи (фотографії);
- кінодокументи (художні, документальні, аматорські кінострічки);
- аудіо документи (магнітофонні касети, відеокасети);
- електронні документи (електронні носії інформації: комп’ютерні диски, дискети тощо).

Наведена класифікація документів має велике загальнокриміналістичне значення, оскільки спосіб закріплення інформації значною мірою визначає технічні і тактичні особливості процесуальних дій щодо їх виявлення, фіксації, дослідження та використання документів в процесі доказування. Але для методики розслідування заволодіння майном та пов’язаних з ними злочинів у сфері підприємництва не менш важливе значення має класифікація документів на види в залежності від характеру і призначення інформації, що міститься в них.

З цієї точки зору, а саме належності документальної інформації до доказування окремих обставин вчинення злочину, звичайного місця її знаходження (збереження), доцільно виділяти наступні групи документів, що підлягають вилученню і дослідженню при розслідуванні злочинів у сфері підприємницької діяльності.

1. «Документи, які визначають економічну структуру і організаційно-правовий статус підприємства та стан фінансового контролю: а) свідоцтво про реєстрацію підприємства; б) статут підприємства; в) засновна угода; г) реєстр акціонерів; д) протоколи загальних зборів акціонерів; е) протоколи засідань адміністративних органів управління (правління, керівництва); є) протоколи засідань ревізійних комісій (акти та матеріали перевірок); ж) річний звіт аудитора; з) акти та інші матеріали перевірок податкових, банківських та інших контрольних органів; и) накази і розпорядження посадових осіб тощо» [3].

2. «Документи, що свідчать про заняття певним видом підприємницької діяльності: а) ліцензії; б) патенти; в) рекламні проспекти підприємства і реклама, розміщена в засобах масової інформації; г) договори про укладання певних угод (купівлі-продажу, позички, про виконання робіт тощо)» [3].

3. «Документи бухгалтерського обліку і звітності (тут в найбільш повному обсязі на основі суцільного і безперервного спостереження, суворого документування, систематизації на рахунках і балансування облікових даних концентрується економічна інформація)» [3, с. 48]:

а) документи первинного обліку (рахунки, накладні і т. ін., які фіксують окремі економічні операції);

б) бухгалтерські рахунки (кожна економічна операція має подвійний запис – в активі одного рахунку і пасиві другого рахунку підприємства, наприклад, придбаний комп'ютер відображається в активі рахунку «основні засоби» і в пасиві рахунку «уставний фонд»);

в) бухгалтерський баланс (головна і узагальнююча частина бухгалтерського обліку, в якому відображаються зведені дані бухгалтерського обліку за квартал, півроку, рік).

4. «Документи статистичного обліку і звітності (відображається кількісна характеристика окремих сторін діяльності підприємства протягом певного періоду). Комерційна структура (фірма) може мати кілька варіантів звітності за рік: а) для державних органів (наприклад,

для фіскальної служби); б) для акціонерів; в) для засобів масової інформації (для реклами); г) для керівництва фірми. Вказані варіанти звітності можуть суттєво відрізнятися один від одного рівнем деталізації» [4, с. 49].

5. Документи оперативного обліку і звітності. Це «кишенькова бухгалтерія» керівника підприємства, яка характеризує швидкоплинні економічні процеси на підприємстві і є підставою для прийняття поточних рішень. Представляє собою важливе джерело інформації при розслідуванні економічних злочинів.

6. «Документи автоматизованого робочого місця (АРМ) бухгалтера, економіста, плановика, аналітика. Тут може знаходитись різноманітна інформація у вигляді: а) облікових даних; б) планових показників; в) норм і нормативів; г) звітності фірми тощо» [4, с. 8].

7. «Банківські документи: а) журнал реєстрації платіжних доручень з поточного рахунку; б) журнал реєстрації надходжень на поточний рахунок; в) витяг з поточного рахунку; г) заяви на відкриття поточного, валютного рахунків; д) картка із зразками підписів і відбитку печатки; е) платіжні доручення; є) документи, що відбивають одержання кредиту в банку тощо» [3, с. 50].

8. Касові документи: а) договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність касира; б) касова книга; в) журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів; г) журнал реєстрації використання грошових чеків; д) прибуткові і видаткові касові ордери; е) акти перевірки наявності грошових коштів і матеріальних цінностей в касі і т. ін.

9. Підроблені (фальсифіковані) документи: заосновні, банківські, бухгалтерські та інші, що були використані при вчиненні злочину.

10. Робочі записи посадових осіб та службовців, зміст яких має значення для кримінального провадження: доповідні записки, робочі зошити, календарі, записники тощо.

11. Магнітні носії інформації: диктофонний запис наради, зборів тощо; фото-, кіно-, відеодокументи, що відбивають певні факти з «життя» підприємства.

12. Електронні копії письмових документів та інша електронна інформація (програмне забезпечення). Можуть міститися на: а) постійному запам'ятовуючому пристрої; б) компакт-дисках; в) дискетах; г) касетах.

Документи як джерела доказової інформації при розслідуванні заволодіння майном підприємства та пов'язаних з ними злочинів можуть досліджуватись і використовуватись в кількох аспектах:

«а) з точки зору значення фактів, що зафіксовані в документі (наприклад, в статуті підприємства, ліцензії на право зайняття певним видом підприємницької діяльності тощо);

б) з метою визначення способу виготовлення документа (наприклад, шляхом призначення техніко-криміналістичної експертизи підробленого документа);

в) з метою ідентифікації особи, яка написала (підписала) документ, або голос і мову якої зафіксовано на магнітному носії інформації (шляхом призначення відповідної криміналістичної експертизи)» [4, с. 10].

Крім своєчасного виявлення і вилучення документів на підприємстві, діяльність якого перевіряється, треба мати на увазі і відповідні документи в інших структурах. Будь - яке підприємство в економічному середовищі являє собою «виробничу клітинку», в яку надходять ресурси і де вони переробляються в продукт чи послугу і які, в свою чергу, споживаються іншими суб'єктами. Ці відносини носять характер договірних, але безпосередньо ще регулюються рядом державних органів влади та нагляду. Всі вони являють собою середовище з постійно діючими комунікаційними системами. По них циркулює відповідна інформація, яка може бути вилучена і використана правоохоронними органами для доказування обставин вчинення економічного злочину.

«В цьому середовищі можна виділити наступні суб'єкти – носії інформації: а) постачальники фінансових ресурсів (банки, урядові інвестиційні установи, покупці облігацій компанії і т. ін.); б) постачальники матеріалів та енергоресурсів (суб'єкти, що знаходяться у відповідних договірних відносинах з підприємством); в) споживачі продукції (товарів і послуг); г) транспортні організації (коли підприємство користується послугами транспортних організацій для перевезення вантажів); д) біржі (коли підприємство бере участь в торгах на товарних і фондових біржах); е) органи державного управління і контролю (статистичні органи, податкові і митні інспекції, санітарно-епідемічні служби, пожежні інспекції, установи контролю за екологічною обстановкою)» [5, с.41-52].

Своєчасне вилучення вказаних документів в багатьох випадках дає можливість виявити і доказати важливі обставини вчинення економічного злочину. Особливістю механізму розкрадань майна у сфері підприємницької діяльності, є те, що дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування злочинів залишають переважно сліди, які фактично є слідами діяльності підприємства. Такими виступають, зокрема, різного роду документи.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, підкреслимо, що з практичної точки зору найбільш важливе значення має класифікація документів, яка ґрунтується на ознаках призначення документа, характеру закріпленої інформації та її матеріального носія.

За цими ознаками документи розподіляються на види: 1) що визначають економічну структуру і організаційно-правовий статус підприємства та стан фінансового контролю; 2) що свідчать про заняття певним видом підприємницької діяльності; 3) бухгалтерського обліку і звітності; 4) статистичного обліку і звітності; 5) оперативного обліку і звітності; 6) автоматизованого робочого місця (АРМ) бухгалтера, економіста, плановика, аналітика; 7) банківські документи; 8) касові документи; 9) підроблені (фальсифіковані) документи; 10) робочі записи службових осіб, зміст яких має значення для кримінальної справи; 11) магнітні носії інформації; 12) електронні копії письмових документів та інша електронна інформація (програмне забезпечення).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник іншомовних слів /За ред. О.С. Мельничука. К., 2005. 434 с.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради. 1992. № 48. ст.650.
3. Волобуєв А.Ф. Аналіз первинного матеріалу про розкрадання майна у сфері підприємництва при порушенні кримінальної справи // Право України. 2009. № 4. с.79-83.
4. Шехавцов Р. Виявлення та подолання протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями // Право України. 2001. № 5. с.64-65.
5. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів /за ред. проф. В.Ю. Шепітька/ Харків: Право, 2005. 376 с.

Бобко Микола Анатолійович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Карпов Никифор Семенович,
*д.ю.н., професор,
професор кафедри
фінансових розслідувань*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

На сьогоднішній день терористична діяльність є сучасною глобальною загрозою людству, що характеризується найвищим ступенем суспільної небезпечності. Ватро відзначити, що останнім часом це антисоціальне явище стало поширеним і в Україні. Л. Демидова зазначає, що «...така ситуація потребує нових антитерористичних заходів та удосконалення нормативно- правової бази правозастосовної діяльності у сфері боротьби з тероризмом [1, с. 92] .

Фінансування тероризму відноситься до числа конвенційних злочинів, тобто до тих злочинів, до яких людство висловило своє ставлення у низці прийнятих міжнародних документів [2, с.1].

Голік Ю. В. зазначає, що «...сьогодні існує безліч механізмів та методів, що використовуються терористичними групами (організаціями) з метою приховування або затінення зв'язку між джерелом коштів і їх можливим призначенням або метою». Наприклад, матеріальне сприяння створенню або діяльності терористичної групи (організації) може знайти своє відображення у таких методах, як:

- компанії-прикриття – компанії, що фактично проводять діяльність, за якої нелегальні доходи змішуються з доходами від незаконної діяльності;
- компанії-раковини – компанії, що займаються підприємницькою діяльністю без практичних або комерційних цілей, і створені для приховування справжнього власника рахунків і майна;
- неофіційні системи переказу грошей і коштів – системи переказу коштів, такі як «хавала», «хунді», «фе-чієн», «чорний ринок песо»;
- фіктивні особи – використання родичів, друзів або партнерів, які мають довіру у певному суспільстві і не привертають уваги, для

проведення трансакцій від їх імені з метою маскуванню джерела і власника коштів;

- структурування – внесення на депозит готівки або купівля банків яких трат у різних установах декількома особами або здійснення трансакції на суму, нижчу суми, що викликає підозру;

- кредитні картки – створення кредиту на картці за допомогою оплати готівкою дозволяє конвертувати кредит у готівку;

- електронний переказ коштів – використання служб електронних переказів для переказу грошей родичам;

- потенційне використання неприбуткових і благодійних організацій для забезпечення накопичення коштів терористами [3, с. 175].

- проведення валюти через кордон – фізичні перевезення готівки з одного місця в інше з метою маскуванню їх джерела походження власника;

- використання торгівлі золотом та діамантова галузь, як сектори, що демонструють значну вразливість для використання їх у відмиванні коштів та у невідомому обсязі для фінансування терористичної діяльності [2, с. 3].

Варто відмітити, що О. В. Шамара зазначає, що «...це не вичерпний перелік методів, за допомогою яких терористичні групи (організації) спроможні «відмити» грошові кошти, цільове призначення яких фінансування терористичної діяльності, терористичних груп» [2, с. 3].

А. Матіос вказує, що «...основним законодавчим актом, що регулює питання протидії фінансуванню тероризму є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4]. Поточні питання боротьби з тероризмом регулюються Указом Президента України від 6.12.2011 року № 1195 «Про заходи щодо подальшого зміцнення обороноздатності держави» [5]. Застосування всіх можливих юридичних конструкцій для протидії фінансуванню тероризму вимога не лише національного законодавства, але і міжнародних стандартів.

А. Матіос пропонує вживати невідкладних заходів та відповідальних санкцій до країн, що сприяють функціонуванню фондів, що намагаються здійснювати фінансування такої діяльності. На переконання автора, «...вже давно час ліквідувати, в першу чергу, нормативно-правові бар'єри, що заважають регулярно обмінюватися

інформацією між компетентними органами різних країн, потрібно більш активно залучати приватний сектор, для мінімізації використання останнього у фінансуванні тероризму»[6, с. 42].

Крім того, А. Матіос зазначає, що «...Україна як держава-учасниця Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та надійний міжнародний партнер повинна надавати максимальну допомогу іншим країнам у зв'язку з кримінальними розслідуваннями або процедурами видачі, які були розпочаті відносно вищезазначених злочинів, включаючи сприйняття в отриманні наявних у них доказів, необхідних для розгляду». Варто відзначити, що «цікавою є також норма, яка говорить, що держави-учасниці не можуть відхиляти прохання про взаємну правову допомогу, посиляючись на банківську таємницю»[6, с. 42].

А. Матіос зазначає, що «... в Україні ключовими інституціями, задіяними у боротьбі з фінансуванням тероризму є Служба безпеки України та Державна служба фінансового моніторингу України». Саме від ефективної співпраці цих структурних органів залежить безпека тисяч українських громадян. Одним із напрямків, на яких акцентує свою діяльність Держфінмоніторинг є ідентифікація і блокування доходів стосовно діяльності осіб, які фінансують тероризм та осіб, які публічно закликають до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж»[6, с. 43].

Слід зазначити, що О. В. Шамара зазначає, що «... з метою руйнування механізму фінансування терористичної діяльності терористичних груп правозастосовним органам, на які покладено завдання протидії тероризму, необхідно вживати заходів, що повинні бути спрямовані на виявлення їх економічних джерел, зокрема: 1) координувати зусилля для активного пошуку та конфіскації фінансових активів, накопичених міжнародними кримінальними структурами за рахунок протиправної діяльності; 2) виявляти та оприлюднювати перелік благодійних організацій, які приховано фінансують терористичні групи; 3) інформувати «донорів» про благодійні організації, що фінансують терористичну діяльність [2, с. 3].

С. А. Буткевич вважає, що «... першочерговими заходами державних і правоохоронних органів щодо запобігання та протидії фінансуванню тероризму мають стати: 1) запобігання будь-яким терористичним проявам на початкових стадіях, недопущення становлення

і розвитку терористичних організацій; 2) недопущення ідеологічного виправдання терористичної діяльності під гаслами захисту прав народу, національних меншин, віросповідання; 3) недопущення поступок терористам, безкарності терористичних актів (будь-який успіх терористичних організацій провокує подальше зростання тероризму та, відповідно, кількості людських жертв; 4) спеціальні психологічні прийоми засобів масової інформації щодо подачі протидії тероризму як заходу крайньої необхідності, протиставляючи негативним проявам тероризму позитивні дії тих, хто з ним бореться; 5) ефективний контроль за зберіганням, використанням, експортом та імпортом озброєння, боєприпасів та військової техніки; 6) забезпеченні системи дієвих заходів щодо державного регулювання та контролю за туристськими та міграційними потоками, своєчасної депортації нелегальних мігрантів; 7) постійний та ретельний моніторинг діяльності релігійних організацій та навчально-виховних закладів релігійної спрямованості» [7, с. 58-59].

Тобто С. А. Буткевич наголошує на тому, що «... у результаті проведення заходів щодо запобігання та протидії фінансуванню тероризму працівниками державних та правоохоронних органів має досягатися певна мета – підірив фінансової основи терористичних організацій, недопущення її відтворення та подальшого розвитку. При цьому, цілком слушною є думка С. А. Буткевича, проте що «... виявлення та блокування грошових потоків, спрямованих на фінансування терористичних організацій, допоможе правоохоронним органам одержувати достовірну інформацію про характер і зміст діяльності терористів, виявляти та ліквідувати законспіровані зв'язки міжнародних терористичних організацій тощо» [7, с. 58-59].

Приєднуємося до думки О. В. Шамари, що «... з метою посилення протидії фінансуванню терористичної діяльності в цілому, слід закріпити законодавчо за правозастосовними органами, на які покладено функцію протидії тероризму, можливість вживати санкції на перекриття національних активів і трансакцій будь-якої фізичної або юридичної особи, що підозрюється у зв'язках з міжнародним тероризмом» [2, с. 4].

Як слушно зазначає О. В. Шамара, про те, що «... це слід розглядати як один з інструментів, поряд з можливостями розвідки, правоохоронними заходами, дипломатичними ініціативами, які дозволяють,

підкріплюючи один одного, ефективно протидіяти цьому явищу в нашій країні» [2, с. 4].

Отже, для того, щоб ефективно протидіяти такому явищу, як фінансування тероризму, потрібно провести системну законотворчу роботу та максимально поєднати усі зусилля, а також можливості різних державних органів. Крім цього, на нашу думку, одним із завдань правоохоронних органів є організація своєчасного інформаційного обміну з відповідними органами інших іноземних країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демидова Л. Фінансування тероризм: проблеми законодавства та правозастосування. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2016 р). Київ: Національна академія прокуратури України. 2016. 432 с.
2. Шамара О. В. Протидія фінансуванню терористичної діяльності як ключовий елемент боротьби з тероризмом. URL: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/boz_2008_19_11%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/boz_2008_19_11%20(1).pdf)
3. Голик Ю. В. Уголовное законодательство Норвегии / перевод с норвежского А.В. Жмени. СПб: Юридический центр» Пресс». 2003. 375 с.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18/card2#Card>
5. Про заходи щодо подальшого зміцнення обороноздатності держави: Указ Президента України від 06.12.2001 року № 1195 / 2001. Офіційний вісник України від 28.12.2001. № 50. Стор. 33. Ст. 2229.
6. Матіос А. Актуальні проблеми протидії тероризму в Україні: правові аспекти. Публічне право. № 1(25). 2017. С. 41-44.
7. Буткевич С.А. Щодо запобігання та протидії фінансуванню тероризму. Право і безпека. 2009. № 1. С. 55-60.

Бондар Вадим Васильович,
студент групи ПМПКз-18-1

Науковий керівник:

Яковинець

Анатолій Іларіонович,
к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ЯКІ НАДАЮТЬ ФІНАНСОВО- КРЕДИТНІ ПОСЛУГИ

У структурі економічної злочинності доцільно виділяти криміналістично однорідну групу злочинів, які вчиняються у фінансово-кредитній сфері. Головною складовою цієї сфери є банківська система, яка відіграє провідну роль у суспільно-економічному житті держави. Економічна злочинність у сфері банківської діяльності означає здійснення певних заборонених кримінальним законом діянь, що посягають на нормальний порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності, які вчиняються з використанням банківських операцій та посадового становища працівників банків.

З усіх елементів криміналістичної характеристики фінансово-кредитних злочинів необхідно особливо виділити способи їх вчинення[1, с. 24]. Способи вчинення злочинів у фінансово-кредитній сфері, що склалися в кримінальній практиці, можна класифікувати залежно від особи злочинця (кредитор, позичальник) та установи, яка надає дані послуги[3, с. 115].

Перша група – це посягання позичальника на фінансові ресурси фінансово-кредитних установ.

Спосіб 1. Громадянин-підприємець (який зареєстрований як підприємець за місцем проживання та має документи на здійснення підприємницької діяльності), власник, засновник, службова особа підприємства-позичальника надають фінансово-кредитній установі фіктивну інформацію (договір виконання робіт, послуг, постачання неіснуючим або фіктивно створеним суб'єктам господарювання з внесенням свідомо фіктивних даних щодо техніко-економічного обґрунтування кредиту, з фальсифікованими даними балансу, наданням

фіктивних документів на майно, що віддається у заставу, тощо) з метою одержання кредиту та його розкрадання. Для приховання злочину винні особи вдаються до фіктивного банкрутства, ліквідації, реорганізації підприємства, надання підроблених і фіктивних документів тощо [2, с. 61].

Спосіб 2. Громадянин-підприємець або засновник чи власник суб'єкта підприємницької діяльності, службова особа суб'єкта підприємницької діяльності надає свідомо фіктивну інформацію фінансово-кредитній установі з метою одержання кредиту для його використання в підприємницькій діяльності: купівлі основних засобів, сировини, матеріалів, різноманітної продукції, інвестування тощо.

Спосіб 3. Службова особа, як правило, державного підприємства, організації, установи, філії чи структурних підрозділів, одержавши законний пільговий грошовий кредит, використовує його не за призначенням, а шляхом передачі під відсотки комерційній структурі з відповідними штрафними санкціями. Одержувач кредиту використовує його в комерційному обігу.

Спосіб 4. Службові особи (див. спосіб 3) підприємства, отримавши звичайний або пільговий кредит, переадресовують його на свій розсуд певному контрагенту під виглядом відсутності можливості розрахуватися за одержаний кредит і надають право розрахунку за кредит комерційній організації.

Варіант 1. Комерційна структура одержує за підприємство всю продукцію у постачальника, реалізує її за більш високою ринковою ціною, розраховуючись з банком за наданий підприємству кредит, різниця між ціною продажу продукції та сумою повернутого кредиту і відсотків по ньому матеріалізується та привласнюється службовими особами підприємства та комерційною структурою [4, с. 84].

Варіант 2. Комерційна структура одержує за підприємство тільки частину продукції, але вже за ринковою ціною у розмірі кредиту і відсотків по ньому, реалізує одержану продукцію та розраховується за підприємство з банком за наданий кредит. При цьому в постачальника перебуває частина кредитних коштів, що є власністю підприємства, які:

а) на прохання службових осіб підприємства перераховуються комерційній структурі для матеріалізації, при цьому товарно-матеріальні цінності привласнюються і на підприємстві не оприбутковуються;

б) підприємство-постачальник видає відповідно до передаточного акта продукцію, яка привласнюється і на підприємстві не оприбутковується;

в) підприємство-постачальник видає відповідно до передаточного акта продукцію, яка оприбутковується на підприємстві, привласнюється і знищується за фіктивними документами[4, с. 86].

Друга група – це посягання фінансово-кредитних установ на фінансові ресурси, що зберігаються в цих установах на рахунках клієнтів.

Спосіб 5. Службова особа фінансово-кредитної установи без повідомлення клієнта знімає кредитні кошти з його розрахункового рахунку (якщо кредитні кошти перебувають на розрахунковому рахунку якийсь час без руху) і використовує їх в інтересах банку. Найчастіше ця операція відбувається, коли банк внаслідок невдалих фінансових операцій потрапляє в скрутне фінансове становище. Якщо виникає необхідність у перерахуванні коштів, працівники фінансово-кредитної установи вживають заходів щодо приховання зловживань: знімають грошові кошти в необхідній кількості з рахунку іншого клієнта або відтягують строк перерахування під приводом того, що установа перебуває на картотеці, або вичерпано щоденну можливість перерахування коштів, або були неправильно оформлені платіжні документи тощо.

Спосіб 6. Службові особи фінансово-кредитної установи без повідомлення клієнта знімають кредитні кошти з його рахунку для використання в комерційному обігу шляхом: надання кредиту іншим підприємствам, організаціям, установам; надання фінансової допомоги; участі в угодах на валютній біржі та ін. У разі необхідності винні вживають заходів щодо приховання зловживань, аналогічні тим, що наведені у способі 5.

Третя група способів посягань на фінансово-кредитні ресурси пов'язана зі злочинною змовою представників кредитора та позичальника.

Спосіб 7. Працівник фінансово-кредитної установи видає незаконний кредит (без належної перевірки платоспроможності, можливості повернення та ін.) позичальникові, з яким перебуває у змові. За допомогою кредитора відтягується строк повернення кредиту (підроблення документів, надання фіктивної інформації про неможливість повернення кредиту тощо).

Спосіб 8. Працівник фінансово-кредитної установи незаконно надає пільговий кредит позичальнику, де суму у розмірі різниці у відсотках між звичайним та пільговим кредитом перераховує на певний рахунок.

Спосіб 9. Працівники фінансово-кредитної установи у змові з позичальником створюють підприємство з метою одержання кредиту. Одержані безготівкові кредитні кошти переводяться в готівку в самій фінансово-кредитній установі за допомогою працівників цієї установи шляхом фіктивного договору позики, матеріальної допомоги тощо. Вказаними особами відтягується строк повернення кредиту (підроблення документів, надання фіктивної інформації про неможливість виконання зобов'язань у строк з різних причин). Після проведення такої операції можлива зміна засновників, власників, посадових осіб позичальника.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що спосіб вчинення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів на підприємствах які надають фінансово-кредитні послуги, є сукупністю умисних актів поведінки (дії чи бездіяльності) службової або матеріально-відповідальної особи, що спрямовані на заволодіння бюджетними коштами.

Диференціація наведених вище способів дає можливість не тільки виділити типові прийоми та операції, що застосовуються правопорушниками, а й сформулювати основу подальшого дослідження криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з наданням фінансово-кредитних послуг підприємствами, як системи взаємопов'язаних елементів.

Остання, своєю чергою, є інформаційною основою комплексної методики розслідування даного роду кримінальних правопорушень [5, с. 16].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 524 с.
2. Фіктивне підприємництво, шляхи боротьби з ним: навч. посібник / [Л. М. Дудник, В. І. Василичук, Ю. В. Опалінський, Д. Г. Мулявка]. Ірпінь: НА ДПС України, 2005. 192 с.
3. Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія /

Р. Л. Степанюк; за заг. ред. д-ра юрид. наук проф. А.Ф. Волобуєва. Х.: Вид-во ХНУВС, 2012. 436 с.

4. Чернявський С.С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Чернявський Сергій Сергійович. К., 2001. 309 с.

5. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: учебник / под ред. проф. В.Ю. Шепитька. Харьков: изд-во «Одиссей», 2001. 528 с.

Бондарчук

Олександр Володимирович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри ОРД

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА СТОСОВНО ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА

На сьогоднішній день правова регламентація застосування поліграфа в Україні вимагає прийняття окремого Закону України «Про використання поліграфа». Проте сьогодні першочерговим є внесення «точкових» змін до законодавчих актів, які регулюють використання спеціальних знань в кримінальному провадженні та на їх основі розробити підзаконні нормативно-правові акти, що стосуються застосування поліграфа. А для того, щоб вирішити до яких нормативно-правових актів необхідно на законодавчому рівні внести суттєві зміни, необхідно спочатку з'ясувати в яких формах може використовуватися поліграф у кримінальному провадженні.

Історія застосування поліграфа охоплює ціле століття і науковість цього методу не викликає сумніву. Але питання про межі допустимості його використання в практиці роботи правоохоронних органів залишається дискусійним в нашій країні і за кордоном. Вивчення зарубіжної практики використання поліграфа показало, що сфера його застосування досить обширна. Ці пристрої використовуються в

діяльності спецслужб, підприємницьких структурах, армії. Однак найбільш широко вони застосовуються в діяльності правоохоронних органів. Правоохоронці застосовують такі прилади для перевірки показань підозрюваних, свідків, заяв уявних потерпілих, звуження кола підозрюваних, надання допомоги помилково обвинуваченим особам, перевірки версій, для збору додаткової інформації та ін. При цьому, найбільш доцільним є застосування поліграфа при розкритті тяжких злочинів, які мають велику суспільну небезпеку.

Однак питання вдосконалення застосування поліграфа при здійсненні превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень змушують серйозно замислитися як над механізмом реалізації правових норм, що регламентують проведення поліграфних опитувань, так і над механізмом правового захисту осіб в процесі такого опитування. Ці та інші обставини створили ситуацію, яка привернула увагу фахівців різних галузей знань, в тому числі юристів, до проблеми поліграфа.

Теоретичним питанням дослідження проблем отримання вербальної інформації та використання поліграфа останнім часом було приділено доволі багато праць як відомих вчених: Р.С. Белкіна, В.О. Волинського, В.К. Весельського, В.С. Кузьмічова, Ю.К. Орлова, В.К. Лисиченко, П.А. Лупинської, М.Я. Сегай, М.А. Селіванова, А.П. Сошнікова, П.П. Тищенко, М.Є. Шумило, Т.Р. Морозової, Л.Д. Удалової, Ю.І. Холодного тощо, так і молодих вчених-спеціалістів, які розкривають зміст роботи із поліграфом та місце досліджень з його використанням у процесі здобуття криміналістично-значимої інформації в сучасному кримінальному судочинстві: Д.А. Мовчана, О.І. Мотляха, Т.А. Лешковича, С.В. Поповічева та ін. Слід відзначити, що більшість науковців розглядають поліграф не в якості пристрою по виявленню брехні, а як засіб для об'єктивного порівняння і емоційного зважування певних тестових питань. Проте, конкретних напрацювань, які б стосувалися розгляду місця досліджень із використанням поліграфа серед засобів та методів здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, на жаль, практично не існує.

Таким чином, важливе значення всебічного дослідження застосування поліграфа в практиці органів Національної поліції при розкритті злочинів та їх профілактики, зростаюча потреба оперативно-

розшукової та слідчої практики у використанні результатів таких досліджень, недостатня розробленість нормативних і теоретичних положень, практичних і методичних рекомендацій визначили вибір теми магістерської роботи, її актуальність та основні завдання.

Аналіз законодавства, судової практики та позицій науковців дозволяє виділити такі можливі форми використання поліграфа в розслідуванні злочинів.

I. Використання поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності. Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-XII, оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2); завданнями якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1). Оперативні підрозділи, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 8 вказаного закону мають право опитувати осіб за їх згодою, а відповідно до ч. 16 ст. 9 для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу [1].

Згідно з процитованими статтями, немає перешкод у використанні поліграфа (технічного засобу, який не пригнічує волю та не завдає шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу) в процесі опитування осіб (якщо на це є їхня згода). Проте для усунення протиріч та непорозумінь серед практичних працівників, доцільно закріпити це право законодавчо. Тому п. 1 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» пропонується викласти в такій редакції:

«Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право:

1) опитувати осіб за їх згодою, в тому числі з використанням поліграфа, використовувати їх добровільну допомогу».

Дані отримані з використанням поліграфа в ході оперативно-розшукової діяльності не можуть мати доказового значення. Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Але до документів, згідно цієї ж статті, можуть належати: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок. Оскільки опитування з використанням поліграфа не підпадає під жоден з цих пунктів, то його результати не можуть бути визнані документами як джерелами доказів.

Проте навіть використання поліграфа з тактичною метою, дозволяє значно спростити та пришвидшити розслідування. Як бачимо з проаналізованих вироків, використання поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності сприяє визначенню причетності або непричетності до вчиненого злочину, точної кваліфікації злочинного діяння, встановленню мотивів злочинного діяння, правдивості показань (як підозрюваних, так і свідків чи потерпілих тощо), виявлення раніше невідомих злочинів та для отримання будь-яких інших фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Окрім цього, поліграф в оперативно-розшуковій діяльності може використовуватися і з профілактичною метою. Адже, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», однією із підстав проведення такої діяльності є «запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами

та на ядерних установках» [1]. Такі особи можуть бути перевірені, в тому числі, і з допомогою поліграфа.

Основною проблемою у використанні поліграфа в проведенні допиту та інших слідчих (розшукових) дій є відсутність в КПК нормативного врегулювання цього питання. Тому на нашу думку доречно було б доповнити ст. 223 КПК (вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій) частиною 9 такого змісту:

«Ч. 9. Під час проведення слідчих (розшукових) дій для отримання орієнтуючої інформації можуть використовуватися технічні засоби, призначені для контролю неусвідомлених реакцій особи.

Технічні засоби, пов'язані із накладенням на тіло особи контактних датчиків, можуть використовуватися лише за добровільною згодою особи».

Таке формулювання використане із кількох причин. По-перше, недоцільно в КПК закріплювати право використовувати в слідчих (розшукових) діях конкретно поліграф. Формулювання «технічні засоби, призначені для контролю неусвідомлених реакцій особи» є більш широким і включає в себе і поліграф, і інші подібні технічні засоби, як вже розроблені, так і ті, що будуть розроблені в майбутньому (проте в нашому дослідженні зупинимось саме на поліграфі).

По-друге – використання результатів, отриманих із допомогою поліграфа лише з орієнтуючою умовою пов'язане з тим, що джерелом доказів є показання осіб та протоколи відповідних слідчих (розшукових) дій. Тому використання поліграфа під час проведення слідчих (розшукових) дій має лише допоміжне тактичне значення і дозволяє слідчому спрямувати розслідування, розробити версії тощо. Крім того, поліграф допомагає отримати правдиві показання в конфліктних ситуаціях допиту. Наприклад, у вироку Томаківського районного суду Дніпропетровської області в кримінальному провадженні № 1-135/09 від 2.10.2009 р. зазначено, що підсудний «ОСОБА_2 в ході проведення психофізіологічного обстеження з використанням поліграфа висловив небажання продовжувати обстеження і заявив про бажання дати чистосердечні і добровільні показання стосовно вчинених ним злочинів» [2].

По-третє, обстеження на поліграфі (який є контактним приладом і пов'язаний з накладенням на тіло людини спеціальних датчиків) та інших контактних технічних засобах є добровільним. Проте використання безконтактних датчиків, які фіксують неусвідомлені реакції особи на відстані, не потребує згоди особи і може проводитися без її відома,

адже воно не порушує право на повагу до її гідності, не пов'язане з втручанням в нормальне функціонування особи, а отримані результати не мають доказового значення.

Ми вважаємо що на сьогоднішній день на законодавчому рівні доречно було б прийняти Закон України «Про використання поліграфа». Існування цього закону дозволить вирішити низку важливих та проблемних питань означеного напрямку діяльності. А саме: конкретизує сферу та порядок застосування поліграфа та місце результатів, отриманих за його допомогою в системі доказів у кримінальному процесі нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 22. Ст. 303
2. Арсеньев В. Д. О допустимости и пределах использования экспертных и иных специальных знаний и научно-технических средств в уголовном процессе. Вопросы судебной экспертизы. М., 1980. Вып. 43. С. 62 – 65.

Вітер Олександр Володимирович,
студент групи ПММКЗ-18-2

Науковий керівник:

Яковинець Анатолій Іларіонович,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань*

ЗАХИСТ ДОКУМЕНТІВ ВІД ПІДРОБКИ: АНАЛІЗ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку та поширення поліграфії й оргтехніки багато документів дуже легко можна підробити за використання сучасної друкарської, копіювальної та іншої техніки. Захист документів від підробки завжди був одним із найважливіших завдань у будь-якому суспільстві. Про це свідчить «Програма боротьби зі злочинністю», у якій визначено основні принципи й напрями

такої боротьби: розроблення системи захисту документів, грошей, цінних паперів і предметів, які мають історичну й художню цінність, від їх підробки та крадіжок, а також експрес-методик для виявлення цих підробок[1].

Проблемою захисту документів від підробки в різний час займалися Г.Р. Богапов, Б.С. Болотський, О.В. Воробей, О.Ф. Дьяченко, О.А. Леві, В.Є. Ляпичев, В.А. Орловський, С.Д. Павленко, В.М. Палій, Ю.П. Попов, І.Й. Робур, Л.І. Робур, К.Ю. Усков, І.Я. Фрідман, В.І. Чепурко, Д.В. Ширяєв, А.Ф. Ягодін та інші вчені.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, свідчить про те, що вітчизняні й іноземні науковці висвітлювали окремі аспекти захисту документів, у яких не знайшло відображення питання уніфікації понятійного апарату, вирішення якого дало б змогу уникнути неоднозначного сприйняття та експертних помилок.

У зв'язку з цим, аналіз спеціальних засобів захисту документів від підробки є актуальним дослідження, яке потребує більше уваги.

Родовим поняттям будь-якого захисту є засоби, тобто те, за допомогою чого відбувається захист. У криміналістичній літературі немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття «засоби захисту». У більшості випадків криміналісти застосовують це поняття без його тлумачення або обмежуються переліком елементів певної групи цих засобів [2, с. 100; 3, с. 157].

Засобами захисту документів від підробки можуть бути певні реквізити документа, виконані відповідним способом і розташовані у визначеному місці на документі. У даному випадку спеціальними засобами захисту документів від підробки є такі явища:

- 1) спеціальні елементи захисту (голографічний захисний елемент, захисна стрічка, захисні волокна тощо);
- 2) спеціальні матеріали, що використовуються для виготовлення певної категорії документів (спеціальний папір, фарби тощо);
- 3) спеціальні технології виготовлення документів, які унеможливають їх підробку (спеціальні прийоми дизайну, виготовлення, оздоблення документа тощо).

У науці кожне поняття є уявним відображенням сутності предметів і явищ об'єктивного світу та засобом пізнання дійсності. Тому, на нашу думку, використання поняття «спеціальні засоби захисту» для

позначення його окремих складників недоцільне. Водночас зазначене поняття більш вузьке, тому не варто ототожнювати його із загальним поняттям «засоби захисту»[4, с. 72].

Поняття «спеціальні засоби захисту» в криміналістиці має узагальнюючий, збірний характер. До таких засобів можна віднести спеціальні матеріали, технології з підвищеною безпекою (щодо підробок) та елементи захисту. До спеціальних матеріалів належать папір, фарби, плівки для припресування й ламінування, нитки тощо.

До спеціальних технологій належать такі:

- а) захист на стадії дизайну за допомогою особливих прийомів верстки й обробки зображення;
- б) високотехнологічні способи друку;
- в) захист за рахунок особливостей паперу чи іншої основи;
- г) захист за допомогою спеціальних фарб;
- г) використання додаткових фінішних та оздоблювальних процедур після друку[4, с. 74].

Основним поняттям у системі захисту документів від підробки є термін «елементи захисту». У криміналістичній літературі трапляються тотожні поняття, а саме «спеціальні ознаки справжності», «захисні знаки».

Зокрема під системою захисту документів варто розуміти єдиний, цілісний механізм, що складається із сукупності засобів, методів і заходів захисту документів від підробки. Створення та впровадження систем захисту документів від підробки, які виникають на шляху порушників, є завданням державного масштабу. Для його вирішення прийнято низку законів і підзаконних нормативних актів. Основними напрямками в розв'язанні цієї проблеми є вдосконалення нормативно-правової бази, розроблення організаційних заходів і технічних рішень, пов'язаних зі створенням систем захисту документів.

Сучасні системи захисту документів повинні відповідати комплексу вимог, серед яких основними є можливість реалізації на практиці, гнучкість структури й модульність побудови, економічна доцільність і сумісність з іншими системами справжності.

З огляду на це, можна виділити дві основні умови обігу документів зі спеціальними засобами захисту – неконтрольоване оточення та контрольоване оточення. Під неконтрольованим оточенням, на нашу думку, необхідно розуміти такі умови обігу документів зі спеціальними

засобами захисту, за яких учасники процесу обігу не мають досвіду ідентифікації справжності документів зі спеціальними засобами захисту й технічних засобів контролю справжності документів. Ступінь поінформованості («необізнаних осіб») може бути різним (від уперше побаченого документа до зовні знайомого), проте ідентифікація справжності здійснюється тільки на рівні схожості (аналогії). У цьому разі загроза успішного обігу підробки дуже велика. Як правило, під такі умови підпадають документи масового обігу, де контроль справжності всіма учасниками процесу обігу малоймовірний.

Під контрольованим оточенням розуміються такі умови, за яких для всіх учасників процесу обігу документів зі спеціальними засобами захисту створені оптимальні можливості контролю справжності документів. Тобто учасники обігу документів мають постійний доступ до інформації про те, що саме та як необхідно перевіряти в документі для визначення його справжності, а також мають у розпорядженні технічні засоби контролю справжності.

Загальновідомо, що підприємства, які здійснюють виробництво такої продукції (як вітчизняні, так і зарубіжні), не мають права повністю розкривати всі використовувані ними способи й засоби захисту. Ця «обмеженість» характеризується поняттями «відкриті засоби захисту» та «закриті засоби захисту»[5, с. 104].

Якщо звернути увагу до «закритих засобах захисту», то експерти-криміналісти не можуть точно відповідно до експертних завдань вирішити питання про те, чи наданий на дослідження документ виготовлений певним підприємством. Із цього постає, що рівень компетенції експертів-криміналістів обмежується знаннями про «відкриті засоби захисту», що дають їм змогу за певних обставин визначати відмінності (їх відсутність) між наданим на дослідження документом та аналогічним справжнім документом.

З огляду на викладене рівень захисту документів зі спеціальними засобами захисту можемо визначити як показник, який характеризується сукупністю елементів захисту, що забезпечує визначений рівень надійності захисту документів, та можливістю їх ідентифікувати певними особами. Аналіз сучасного стану технічних засобів захисту дає змогу констатувати, що їх ефективність нині визначається успішним вирішенням таких завдань:

а) можливістю візуальної (суб'єктивної) оцінки справжності й цілісності документа;

б) можливістю об'єктивної та однозначної ідентифікації за допомогою спеціальних приладів;

в) створенням для шахраїв таких технічних, фінансових та інших труднощів, які позбавляють їхні зусилля економічного смислу.

Крім того, засіб захисту повинен містити інформацію про виробника та інформацію, що дає змогу вести незалежний контроль стану, походження й руху документа, бути відмінною ознакою справжності документа, а також мати достатню стійкість від підробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна програма боротьби зі злочинністю : затв. Постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 р. № 3325-XII /URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3325-12>

2. Орловський В.А. Види імітаційних захисних елементів на цінних паперах. Криміналістичний вісник: науково-практичний збірник. К. : Держ. наук.-дослід. експертно-криміналістичний центр МВС України; НАВС України, 2004. Вип. 2. С. 91–99.

3. Леви А.А. Средства и методы защиты документов от подделки. Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 9. М., 1969. С. 152–164.

4. Фридман И.Я. Криминалистическая защита документов в целях предупреждения хищений социалистической собственности : дисс. ... канд. юрид. наук / И.Я. Фридман. К., 1961. 210 с.

5. Кобилянський О.Л. Захист цінних паперів і документів суворого обліку та звітності від підроблення. Підприємство, господарство і право. 2003. № 6. С. 104–107.

Голуб Андрій Євгенович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри ОРД

КОМП'ЮТЕРНЕ ПІРАТСТВО: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

На сьогоднішній день комп'ютерні програми займають особливе місце серед об'єктів авторського права, тому що в епоху інформаційних технологій вони є одним із головних стратегічних курсів як держави в цілому, так і окремих її складових [1, с. 132]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слідів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату[2].

Визначальною рисою «комп'ютерного піратства» є спрямованість на систематичне отримання прибутку, що відповідно вимагає певного рівня організованості і злочинної діяльності. Л. А. Безуглий зазначає, що «комп'ютерне піратство» - це найнебезпечніша форма порушення авторських прав на комп'ютерні програми та бази даних [3, с. 209].

Незважаючи на серйозність ситуації, вітчизняна судова та правоохоронна системи, як і раніше, недооцінюють суспільну небезпеку як порушення права інтелектуальної власності на комп'ютерні програми та бази даних, не сприймають такі злочини всерйоз, вважаючи, що вони становлять небезпеку лише для іноземних корпорацій з багатомільйонними статками. При цьому не враховується, що, будь-яка нелегальна діяльність, яка приносить серйозні доходи, неминуче починає контролюватися організованими злочинними угруповуваннями. А комп'ютерне піратство здатне приносити не просто прибуток, а надприбутки, які можна порівняти з прибутками від незаконного наркобізнесу [3, с. 209].

З. В. Пічкурова зазначає, що причинами зростання рівня нелегального використання програмного забезпечення в Україні є: 1) відсутність контролю з боку держави та ефективних механізмів подолання

цього явища; над прибутковість від розповсюдження неліцензійного програмного забезпечення при відносно невисокому рівні відповідальності; доступність нелегального програмного забезпечення для широких верств населення; відсутність універсальних, надійних та постійних засобів захисту інформації, що обумовлюється новітніми технологіями; менталітет населення країни[4, с. 45].

Причиною піратства є надзвичайно низька матеріальна складова в собівартості ліцензійної продукції. Сучасні технології зробили копіювання інформації дуже простою та дешевою справою. Раніше легальні виробники мали природний захист у вигляді технологічної переваги та ефекту масштабу. Щодо вартості масової продукції, що є об'єктом прав інтелектуальної власності, то в розвинутих країнах вона визначається високою платоспроможністю [5, с. 126].

Г. І. Грігор'янц вважає, що до основних негативних наслідків до яких призводить комп'ютерне піратство відносять: 1) податкові, в результаті чого скорочуються видатки на культуру; споживачі користуються неякісною продукцією; зниження легального виробництва; негативний вплив на стосунки з іноземними видавцями і виробниками [6, с. 232].

Л. А. Безуглий зазначає, що дослідження різних наукових джерел показує, що до найбільш характерних правових факторів зростання рівня поширеності незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних відносяться: 1) незавершеність правової регламентації захисту авторських прав; 2) суперечності між а) конституційним законодавством, що регламентує право на волю інформації, і цивільно-правовим регулюванням, адміністративно-правовим регулюванням відповідальності за різні види порушень авторських прав; б) рівнями кримінально-правового захисту інтелектуальної й речової власності; 3) низький рівень диференціації відповідальності за замах, пов'язані з різними об'єктами інтелектуальної власності; 4) невизначеність низки правових настанов, пов'язаних з: здійсненням процедур ліцензування й реєстрації у сфері обігу комп'ютерних програм і баз даних; б) регулювання претензійного порядку врегулювання суперечок, пов'язаних з обігом авторських прав; в) санкціями норм про кримінальну відповідальність за порушення авторських прав; г) порядком відшкодування шкоди, заподіяної порушенням авторських прав; 5) недостатній максимальний рівень суворості відповідальності за порушення авторських прав [3, с. 221-222].

Варто відмітити, що розкриття і розслідування злочинів у сфері порушення авторського права на комп'ютерні програми і бази даних – це процес, який потребує проведення комплексу оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, знання оперуповноваженими, слідчими, прокурорами, спеціалізованого законодавства в галузі авторського права. У зв'язку із цим можна визнати доцільними пропозиції щодо слідчої спеціалізації під час організації протидії «інтелектуальному піратству». Приєднуємося до думки Л. А. Безуглого про те, що в Україні доцільно було б створити в прокуратурах областей відділи для нагляду за дотриманням законодавства про інтелектуальну власність і розслідування злочинів у цій сфері[3, с. 209].

Приєднуємося до думки Пічурової З. В. про те, що слід у Законі України «Про авторське право і суміжні права» норм, необхідно: законодавчо закріпити спеціальну статтю про охорону комп'ютерних програм і баз даних необхідно законодавчо заборонити виготовлення, поширення і використання апаратних засобів або надання послуг, метою яких є зняття технічного захисту з комп'ютерних програм; слід закріпити права законного користувача на виготовлення копій програмних продуктів у межах ліцензійної угоди; необхідна розробка конкретних адміністративно-правових та кримінально-правових заходів, спрямованих на попередження та невідкладне розповсюдження контрафактної продукції [4, с. 46].

Варто, зазначити, що для доказу факту порушення авторських прав позивачеві необхідно довести наступні факти: що саме йому належать авторські права на конкретну базу даних; що саме відповідач розповсюджує (продає) базу даних; що саме база даних, яку розповсюджує відповідач, належить позивачеві; що розповсюдження бази даних відбувається без згоди позивача [7].

У зв'язку із вищевикладеним пропонуємо у Законі України «Про авторське право і суміжні права» необхідно законодавчо закріпити чітку систему, у застосування санкцій за копіювання, розповсюдження та використання неліцензійного програмного забезпечення, закріпити норму у якій передбачити право на державну реєстрацію комп'ютерних програм, і детально прописати процедуру його здійснення; визначити перелік випадків, які можуть кваліфікуватися як неправомірне використання комп'ютерних програм; визначити способи створення, тиражування, використання та розповсюдження програмного забезпечення.

Пічкурова З. В. зазначає, що достатньо ефективним заходом в процесі удосконалення законодавства щодо використання комп'ютерних програм є залучення до законодавчого процесу тих суб'єктів авторського права, діяльність яких безпосередньо пов'язана з цими об'єктами, а також представників зацікавлених громадських організацій та об'єднань правовласників. При цьому, враховуючи проблеми у сфері судового захисту на програмне забезпечення, слід наголосити на необхідності узагальнення судової практики застосування судами України норм різних галузей права при вирішенні питань, пов'язаних з порушенням авторських прав на даний об'єкт [4, с. 46].

Н. П. Бааджи зазначає, що «..при піратському виготовленні комп'ютерних програм, найчастіше одна копія програми виготовляється особами, які входять до складу виробничої бригади або мають доступ до джерел програм і до технічної документації як законні користувачі; тим самим вони отримують в своє розпорядження програму, що характеризується обмеженим тиражем і високою вартістю або «замовлену» програму, а потім домовляються про виготовлення копії для третіх осіб, які хочуть отримати цю програму з неповною оплатою її вартості; екземпляри виготовляються контрафактним чином і продаються за більш низькими цінами, чим законні екземпляри; копії надаються «безкоштовно» роздрібними продавцями комп'ютерного устаткування, які надають клієнтам замовлені програми або ті, які є найбільш вживаними, вводячи їх в пам'ять комп'ютерів (на жорсткий) або записуються на дискети. В даному випадку надання піратських копій здійснюється з метою сприяння збуту комп'ютерів»[8, с. 109].

Цілком слушною є думка В. Березанської про те, що «..особливе значення щодо створення сприятливих умов для «антипіратської» діяльності має ставлення до цієї проблеми Уряду, який повинен поставити питання щодо порушення авторських прав на комп'ютерні програми у перелік державних пріоритетів та найближчим часом розглянути питання щодо: а) створення при Кабінеті Міністрів України координаційної ради з питань захисту авторських прав зі статусом консультативно-дорадчого органу; б) посилення контролю за порядком маркування примірників комп'ютерних програм для запобігання нанесення контрольних марок на «піратські» примірники; в) запровадження фінансування повної легалізації програмного забезпечення органів державної влади; покращення рівня підготовки державних

інспекторів з питань інтелектуальної власності; г) розробка урядових заходів щодо донесення до суспільства переваг ліцензійного забезпечення»[9, с. 71].

Н. Ф. Казакова, Ю. В. Щербина вважають, що основними проблемами, які потребують додаткового дослідження у даній сфері: визначення основних засад правової охорони використання комп'ютерних програм та баз даних; а також переліку випадків, що кваліфікуються як неправомірне використання комп'ютерних програм та баз даних; санкцій за неправомірне використання комп'ютерних програм та баз даних[7].

Отже, причин появи комп'ютерного піратства дуже багато і вони є дуже різними. Боротьба із комп'ютерним піратством повинна відбуватися із врахування міжнародного досвіду. Досить актуальним на сьогоднішній день є проведення активної державної політики щодо програмного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філик Н.В. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права: проблеми правової охорони. Юридичний вісник. №2 (39). 2016. С. 130-137.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. Ст. 64.(із змінами і доповненнями від 02.10.2018№ 2581-VIII (дата звернення 09.08.2019 р)).
3. Безуглий Л.А. Соціально-правова обумовленість криміналізації незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 3. 3016. С. 208-211.
4. Пічкурова З. В. Подолання проблем охорони програмного забезпечення в контексті європейської інтеграції України: вітчизняні реалії та міжнародний досвід. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/3055/2995>.
5. Омельченко Г. В., Дробович Т. М. Піратство як вид порушення авторського права і суміжних прав. Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: тези доповіді VI Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 26 лютого 2016 р.). Київ. С. 125-128.

6. Грігор'янц Г. І. Причини виникнення сучасного піратства в авторському праві і суміжних правах та його наслідки. Часопис цивілістики. Випуск 18. С. 229-233.

7. Казакова Н.Ф., Щербина Ю.В. Проблеми правового забезпечення захисту баз даних. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1171/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%20%D0%B1%D0%B0%D0%B7%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85.pdf>

8. Бааджи Н. П. Піратство як порушення авторських та суміжних прав. Часопис цивілістики. С. 106-109.

9. Березанська В. Боротьба з піратами за ринок програмного забезпечення в Україні. Інтелектуальна власність. 2008. № 11. С. 70-72.

Горобець Сергій Леонідович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Башта Іван Іванович,
к.ю.н., професор кафедри ОРД

КРИМІНОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, УСТАНОВАХ, ОРГАНІЗАЦІЯХ

На сьогоднішній день основною метою кримінологічної профілактики – є виявлення причин і умов злочинності. Причини і умови організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях, характеризуються достатньою новизною, визначеними сучасними економічними і соціальними процесами в українському суспільстві. В УРСР кримінологічній профілактиці злочинності, в тому числі організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях, приділялася велика увага як державними, так і правоохоронними органами.

Відомий науковець В.А. Дубовцев розглядає кримінологічну профілактику в контексті боротьби з організованою злочинністю на підприємствах, установах, організаціях, яка залежить від політичної волі лідерів і політичного ладу в країні. При слабкому варіанті (ліберальний ультроавторитарний режим і необоротно корумпований режим) він прогнозує повну криміналізацію суспільства. І тільки при активних і сильних варіантах (оптимально ліберальний партійно-державний режим) можлива, на його думку, зупинка росту і зменшення організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях нижче рівня, що становить загрозу національній безпеці [1, с. 35-36].

На думку В.В. Лунєєва, важливим фактором попередження організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях є заходи соціального контролю. Вченим виділені країни світу, які мають, згідно зі статистикою, відносно низький рівень такої злочинності. Ці країни суттєво різнилися по абсолютній більшості кримінологічних важливих показників: економічних, політичних, соціальних релігійних та інших, але мали одну загальну соціальну характеристику – сильний соціальний контроль [2, с. 24].

З урахуванням вищезазначених точок зору представляється, що соціально-орієнтована економіка і сильний соціальний контроль є базисними чинниками запобігання та протидії організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях. В цілому ж попередження злочинності даного виду можливе з використанням комплексу економічних, соціальних, політичних, організаційних, психологічних заходів і заходів, що застосовуються в масштабах українського суспільства.

Визначальна суспільно значуща роль попередження організованої злочинності на підприємствах, організаціях та установах пов'язаних з металургійним комплексом. В даний час місце і роль металургії визначається її внеском в забезпечення металопродукцією економіки України і валютними надходженнями від експорту. Слід додати, що в цій галузі промисловості поряд з діловою та виробничою активністю відбувалися масштабні процеси криміналізації. Очевидно, що заходи кримінально-правового репресування, до яких відносяться виявлення і розслідування організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях є явно недостатніми в сучасних економічних, політичних і соціальних умовах. Тому об'єктивно необхідний

комплекс правових методів з профілактики подібних злочинів, визначення суб'єктів та об'єктів профілактичної діяльності, проведення аналізу і детальної класифікації профілактичних заходів, поточне і перспективне планування профілактичної роботи і нарешті, чітка координація діяльності всіх суб'єктів кримінологічної профілактики.

Правова межа суб'єктів і об'єктів профілактичної діяльності на підприємствах, установах, організаціях в металургійному комплексі з певних позицій є досить умовною. Об'єктом профілактичної діяльності в металургійному комплексі є економічна система господарюючих суб'єктів в правовому середовищі ринкових відносин. Причому профілактичні функції виконуються не тільки безпосередньо акціонерами, менеджментом підприємств, а й керівниками різних державних відомств, що мають політичні, економічні та правові механізми впливу на функціонування і розвиток цієї галузі промисловості.

Категорії суб'єктів профілактичної діяльності в металургійному комплексі досить різноманітні, виходячи з їх функціональних повноважень та основних напрямків діяльності. Слід зазначити, що попередження організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях в цілому досягається відповідною профілактичною роботою всього суспільства, його основних інститутів – держави як такої. Суб'єкти профілактичної діяльності в металургійному комплексі можуть мати статус державних і недержавних, спеціалізованих і неспеціалізованих. Головна вимога – всі суб'єкти профілактичної діяльності повинні бути об'єднані в єдину систему, яка повинна мати такі основні ознаки, як: стабільність і керованість ланок, узгодженість дій всіх її рівнів. Важливе значення має також точне визначення функцій кожного рівня системи і чітке виконання цих функцій кожним суб'єктом профілактики.

До державних і спеціалізованих суб'єктів профілактики злочинів в металургійному комплексі відносяться перш за все, органи Національної поліції. Саме ця правоохоронна структура виконує значний обсяг роботи по спеціально-кримінологічному попередженню злочинності, в тому числі організованою злочинністю на підприємствах, установах, організаціях і в сфері незаконного обігу чорних і кольорових металів. Оперативні підрозділи Національної поліції вносять вирішальний внесок у запобігання підготовлених злочинів, припинення розпочатих злочинів.

Профілактична діяльність Національної поліції визначається самим функціональним змістом її діяльності, що спрямована на виявлення та оперативне усунення, а в деяких випадках на блокування або нейтралізацію причин і умов, що сприяють вчиненню організованою злочинністю на підприємствах, установах, організаціях злочинів різного характеру.

Досить дієвим заходом попередження злочинності в металургійному комплексі є діяльність слідчих, яка спрямована на виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів. Матеріали наглядової та слідчої практики прокуратури Харківської області показали, що часто причиною скоєння розкрадань металів була відсутність чіткої координації охоронної діяльності на підприємствах і слабка технічна укріпленість їх територій.

Місце і роль прокуратури серед суб'єктів спеціально-кримінологічного попередження злочинів визначається її статусом єдиної, централізованої системи, що здійснює нагляд за виконанням законів. Цілком очевидно, що в процесі реформування країни виникли нові для органів прокуратури умови вирішення завдань по захисту економічних відносин від злочинних посягань. В даний час посилилася правозахисна роль прокуратури, зріс її внесок в попередження злочинів, які зазіхають на базисні економічні відносини в суспільстві.

Ефективність профілактичної діяльності прокуратури багато в чому залежить від координації діяльності всіх правоохоронних органів по боротьбі з організованою злочинністю на підприємствах, установах, організаціях. Координуюча роль прокуратури має особливе значення для впорядкування, регулювання і підвищення ефективності попереджувальної діяльності.

Превентивна діяльність органів ДФС України визначається заходами, щодо попередження перевозу контрабанди, ухиленню від сплати митних платежів, незаконного експорту товарів, науково-технічної інформації та послуг, інших порушень митного та податкового законодавства. Органи ДФС України здійснюють, насамперед, сукупність заходів по забезпеченню дотримання законодавства про податкову та митну справу.

Крім спеціалізованих органів у вирішенні завдань з профілактики організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях бере участь досить широке коло неспеціалізованих державних органів.

Органи місцевого самоврядування також вносять свій внесок у попередження організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях. На місцевому рівні ними реалізуються комплексні плани по боротьбі зі злочинністю, які містять як загальносоціальні, так і спеціальні заходи профілактичного характеру.

До неспеціалізованих суб'єктів попередження злочинності необхідно внести самі підприємства, установи, організації. Наприклад, в металургійній галузі промисловості такими підприємствами є підприємства металургійного комплексу. Саме від забезпечення їх власної безпеки багато в чому залежить стан організованої злочинності на даних підприємствах. До числа превентивних заходів служб власної безпеки і обліково-контрольних підрозділів відносяться такі, як: контроль за рухом сировини, готової продукції та інших цінностей, вдосконалення системи обліку, підтримання цінової політики в інтересах підприємства з урахуванням кон'юнктури ринку та ін.

Під час розгляду даного питання доречно зазначити про те що, профілактичні заходи по запобіганню організованій злочинності на підприємствах, установах, організаціях можуть бути розглянуті з точки зору загальних принципів класифікації, визнаних кримінологічною наукою.

Перш за все, виділяють загальні і спеціально-кримінологічні заходи попередження організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях. За змістом всі заходи попередження злочинності поділяються на економічні, політичні, соціальні, організаційно-управлінські, правові, культурно-виховні та ін. Досить розгалужена класифікація застосовується до спеціально-кримінологічних заходів попередження злочинності.

Так, за масштабами дії виділяються: державні, регіональні, місцеві заходи попередження. Залежно від початку реалізації розрізняють заходи первинного попередження і заходи попередження рецидивних проявів, а також раннє і безпосереднє попередження. За ступенем радикальності виділяють заходи, що попереджають можливість прояву криміногенних ситуацій і явищ, що нейтралізують або повністю усувають їх. По механізму дії виділяються наступні заходи: сигнали і заходи прямої дії [3, с. 130]. Зазначена класифікація профілактичних заходів дозволяє забезпечити комплексний підхід до організації попередження організованої злочинності на підприємствах, установах, організаціях.

Отже з цього і випливає що системний підхід до формування методичних основ запобігання злочинам дозволяє здійснювати кримінологічну профілактику організованої злочинності на підприємствах, установах та організаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубовцев В. А. Криминальная ситуация в России: диагноз и прогноз. Чиновник, 2000. № 1. С. 35 – 36.
2. Лунеев В. В. География организованной преступности и коррупции в России (1997–1999). Государство и право, 2000. № 11. С. 21–41.
3. Алексеев А. И. Криминология (курс лекций). М., 1999. 340 с.

Гуменюк Ірина Олегівна,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Старушкевич

Анатолій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ БЕСІДИ З ПОТЕРПІЛИМ ВІД ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРАЦІВНИКАМИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У ході виконання своїх обов'язків суб'єктам недержавної системи безпеки (працівникам охорони, приватним детективам, працівникам служби безпеки підприємства), часто доводиться спілкуватися з потерпілими від правопорушень. Формально таке спілкування може оформлятися поясненням. У випадку, якщо в ході такого спілкування опитуваний потерпілий, з тих чи інших причин (добросовісно чи навмисно) відмовляється від спілкування, дає неправдиві пояснення, перекручує інформацію, приховує окремі факти, виникає потреба використання тактичних прийомів, які розроблені у криміналістичній тактиці щодо проведення допиту осіб, з різним процесуальним положенням.

Спілкування є об'єктом дослідження психології, соціології (спілкування на рівні соціальних груп, соціальні конфлікти),

етики (моральні нормативи у спілкуванні), педагогіки (спілкування як процес, який впливає на формування особистості), криміналістики та юридичної психології (комплексне дослідження процесів спілкування, зокрема, і професійного, у ракурсі виконання завдань кримінального і цивільного судочинства) і інших наук. Ці сторони об'єкта дослідження, у світлі виявлених наукою закономірностей, являють собою аспекти вивчення спілкування, тобто предмет дослідження конкретної науки.

У психології та соціології поняття «спілкування» визначається дещо по різному, так на думку В. І. Курбатова, спілкування – є процесом взаємозв'язку і взаємодії між людьми, в ході якого відбувається взаємообмін діяльністю, інформацією, емоціями, навичками, вміннями, результатами праці [1, с. 345]. А на думку Є. В. Руденського, спілкування – є формою діяльності, яка здійснюється між людьми як рівними партнерами, і призводить до виникненню психічного контакту [2, с. 39].

На думку О. В. Полстовалова, з якою варто погодитися, спілкування не може розглядатися лише як спрощений вид обміну інформацією при безпосередній взаємодії суб'єктів. Адже, таке спілкування є системним утворенням різних сторін міжсуб'єктної взаємодії: інтерактивної (власне взаємодія; невербальне спілкування на рівні жестів, міміки і інше), комунікативної (обмін інформацією на рівні другої сигнальної системи) і перцептивної (взаємне сприйняття людини людиною) [3, с. 9].

В ході спілкування суб'єкта внутрішнього розслідування на підприємстві із потерпілим від правопорушення, можуть виникнути наступні типові ситуації:

- потерпілий володіє інформацією потрібною для здійснення внутрішнього розслідування, однак приховує її;
- потерпілий володіє необхідною інформацією, однак навмисно її перекручує;
- потерпілий добросовісно передає суб'єкту внутрішнього розслідування певні відомості, однак інформація неадекватна дійсності, через спотворення сприйняття чи неправильну реконструкцію матеріалу в пам'яті потерпілого;
- потерпілий не володіє інформацією, яку потрібно отримати суб'єкту внутрішнього розслідування на підприємстві [4, с. 262].

З метою здійснення об'єктивного, усебічного та повного внутрішнього розслідування обставин правопорушення, суб'єкт розслідування

повинен здійснити ефективну комунікативну діяльність, у тому числі з потерпілим від такого правопорушення.

Бесіда у тлумачних словниках описується як «розмова з ким небудь» [5, с. 48]. Така розмова має форму довірливого спілкування, вона може передувати опитуванню потерпілого, або ж стати частиною такого опитування.

Звісно, сама по собі бесіда з потерпілим не вирішує завдань опитування як такого, а лише є засобом для їх вирішення. Зазвичай, суб'єкт внутрішнього розслідування на підприємстві в ході бесіди із потерпілим, чинить на нього певний психологічний тиск, головним чином, емоційний, з метою спрямування опитування у потрібному напрямі.

Зазвичай, бесіда здійснюється з метою встановлення потрібного рівня психологічного контакту із опитуваним потерпілим, у інших випадках, вона може носити певний профілактичний характер, зокрема, якщо потерпілий коливається у дачі правдивих пояснень суб'єкту внутрішнього розслідування на підприємстві. Крім цього, бесіда може переслідувати і певну «розвідувальну» мету, коли суб'єкту розслідування, важливо з'ясувати настрій та наміри опитуваного потерпілого.

З метою встановлення контакту із опитуваним може використовуватися і та бесіда, яку веде з ним суб'єкт розслідування при заповненні анкетної частини пояснення. При цьому, суб'єкт розслідування може виходити за межі письмового пояснення, цікавитися не лише анкетними, але й іншими даними про особу опитуваного, його оточенням, умовами життя і праці, психофізичними якостями. Таким чином, у процесі встановлення контакту, суб'єкт розслідування отримує додаткову інформацію про особу опитуваного [6, с. 106].

Результат бесіди може не фіксуватися письмовим поясненням, однак, якщо опитуваний потерпілий надає інформацію щодо важливих питань розслідуваної події, то суб'єкту внутрішнього розслідування на підприємстві, важливо зафіксувати такі відомості у письмовому поясненні. Адже, навіть якщо згодом опитуваний потерпілий змінить свою позицію, і розпочне з тих чи інших причин «вигадувати» неправдиві повідомлення, йому це буде зробити важче, та й зміненням повідомленням в ході складання акту внутрішнього розслідування на підприємстві буде важче повірити, особливо в тому випадку, коли вони суперечать іншим джерелам інформації про подію, що розслідується.

Як і опитування в цілому, бесіда може здійснюватися у вигляді вільної розповіді, у запитувально-відповідальній чи змішаній формі. Проведення бесіди у формі вільної розповіді, дозволяє сумлінному потерпілому системно, у відповідності з тим, що і як він сприйняв під час події, відтворити в ході переказу, оскільки, зазвичай, все сприйняте є одним взаємопов'язаним цілим, а не окремими, інколи різнорідними деталями мозаїки [7, с. 11].

Вільна розповідь потерпілого під час опитування – це викладення опитуваним відомих йому фактів у тій послідовності, яку йому рекомендує суб'єкт внутрішнього розслідування на підприємстві, або яку він обирає сам [6, с. 196-107].

Запитувально-відповідальна форма проведення бесіди, порушує вищезазначену цілісність, та базується на розумінні та оцінці суб'єкта розслідування, які можуть не враховувати характеру поінформованості опитуваного потерпілого. В кінцевому рахунку, все це може призвести до того, що опитуваний потерпілий стане повідомляти те, про що його запитують, а не те, що він сам вважав має відношення до розслідуваної події, в ході якої він потерпів.

При несумлінності опитуваного підозрюваного, особливо у випадках його намірів ухилитися від повідомлення правдивої інформації, вільна розповідь в ході бесіди примушує його «створювати» обстановку і обставини події та свою участь в ній, у відповідності до своїх здібностей та можливостей. І в даному випадку, чим більше такий потерпілий вигідає і «створить», тим простіше його буде в подальшому викрити у неправді.

Крім вищезазначеного, вільна розповідь в ході бесіди, вигідна суб'єкту розслідування і тим, що не розкриває повною мірою зацікавленість суб'єкта внутрішнього розслідування на підприємстві, дозволяє оцінити позицію і наміри іншого учасника бесіди.

Звичайно ж, вільна розповідь не може забезпечити повну і точну інформацію про події, які цікавлять суб'єкта розслідування, тому доповнюється запитаннями, які він ставить [7, с. 11].

Зазвичай, в ході проведення опитування суб'єкт внутрішнього розслідування на підприємстві займає домінуючу позицію у діалозі, управляючи його ходом. При цьому, суб'єкт розслідування веде себе так, що він задає питання, і йому на них потрібно відповідати, а не суб'єкту розслідування задають питання. Однак, під час бесіди

повинно бути по іншому. Лише за іншої позиції суб'єкта розслідування, бесіда може нести довірливий характер, в ході якого і набуває певного тактичного значення. При проведенні бесіди суб'єкт розслідування повинен певною мірою «розкритися як людина» і як «професіонал», а іноді – дозовано – як професіонал. Тобто, показати себе особою, якій можна довіритися, здатним зрозуміти тривогу і біль іншого, людиною яка не зловживає щирістю співрозмовника [8, с. 52].

Отже, суб'єкту внутрішнього розслідування на підприємстві слід враховувати важливість комунікативної складової у спілкуванні з потерпілим від правопорушення. При цьому, спілкування із потерпілим не може розглядатися лише як спрощений вид обміну інформацією при безпосередній взаємодії суб'єктів такого спілкування. Суб'єкту розслідування, в ході спілкування з потерпілим, слід постійно враховувати комунікативні мотиви здійснюваного спілкування, тобто те, за ради чого спілкування й відбувається. Перед, і в ході спілкування з потерпілим, доцільно створити відповідні передумови для «інформаційного» спілкування, щоб «відчути» адекватну позицію потерпілого, та його реальну поінформованість про подію, яка відбулася. Ефективна комунікативна діяльність суб'єкта розслідування, повинна відштовхуватися від типових ситуацій, що можуть виникнути в ході спілкування. А це в свою чергу, дозволить висувати правильні припущення про найбільш ймовірні дії протидіючої сторони, що дозволить суб'єкту розслідування ухвалювати оптимальні рішення щодо здійснення рефлексивного управління спілкуванням та використання, за потреби, тактичних прийомів з метою отримання об'єктивної інформації про подію з приводу якої здійснюється внутрішнє розслідування на підприємстві.

Суб'єкт внутрішнього розслідування на підприємстві повинен повною мірою володіти такою формою спілкування з опитуваним потерпілим як бесіда. При цьому, він повинен враховувати, що бесіда це розмова з потерпілим у формі довірливого спілкування, яка може передувати опитуванню потерпілого, або ж стати частиною такого опитування. Бесіду як тактичний прийом, за потреби, можна поєднувати і з іншими тактичними прийомами опитування потерпілого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курбатов В. И. Искусство управлять общением. Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. 352 с.
2. Руденский Е. В. Социальная психология : курс лекций. Москва : ИНФРА – М, Новосибирск : Изд-во НГАЭиУ, 1998. 180 с.
3. Полстовалов О. В. Основы профессионального общения следователя : учебное пособие. Уфа : изд-во «Гилем», 2005. 146 с.
4. Еникеев М. И. Общая и юридическая психология (в двух частях). Москва : Юрид. лит., 1996. Часть II «Юридическая психология». 560 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
6. Лившиц Е. М., Белкин Р. С. Тактика следственных действий. Москва : Новый Юрист, 1997. 176 с.
7. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навчальний посібник. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.
8. Питерцев С. К., Степанов А. А. Тактика допроса на предварительном следствии и в суде. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 160 с.

Жигун Тарас Романович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Фролов Олександр Павлович,
*ст. викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ЩОДО ПИТАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВOSTІ

В статті на основі розгляду основних факторів, які сприяють вчиненню злочинів у сфері економіки, досліджено питання характеристики факторів, які впливають безпосередньо на вчинення злочинів у вугільній промисловості України.

Ключові слова: *злочини у сфері економіки, вугільна промисловість.*

В статье на основе рассмотрения основных факторов, способствующих совершению преступлений в сфере экономики, исследованы вопросы характеристики факторов, влияющих непосредственно на совершение преступлений в угольной промышленности Украины.

Ключевые слова: *преступления в сфере экономики, угольная промышленность.*

In the article, based on the consideration of the main factors that contribute to the commission of crimes in the sphere of economy, the question of characteristics of factors that directly affect the crime in the coal industry of Ukraine is investigated.

Keywords: *crimes in the sphere of economy, coal industry.*

Економічний стан України є одним із головних чинників загально-соціального розвитку демократичного, громадянського суспільства та держави в цілому. Відповідно до Конституції України однією з найбільш головних функцій держави є забезпечення її економічної безпеки (ст. 17), яка може полягати в створенні сприятливих умов для нормального розвитку всіх сфер економіки країни [1].

Однією зі сфер, які є ураженими економічною злочинністю, є паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) України.

Вугільна промисловість, яка є структурним елементом ПЕК України, має стратегічне значення для всієї енергосистеми держави. Розвиток цього комплексу в умовах дефіциту національних запасів нафти та газу становить одне з найважливіших завдань сучасної економічної політики держави.

Особливо складною склалася ситуація у вугільній промисловості України. Вона пов'язана з проблемами, які існують у цій галузі і певною мірою викликають соціальну нестабільність у країні.

Умовами, які сприяють вчиненню злочину є явища, процеси, які необхідні для протидії причин даного виду злочинів, приводять у дію ці причини, а саме недоліки у регуляторному законодавстві, у діяльності державних установ, господарських організацій, окремих громадян, що об'єктивно сприяють вчиненню злочину або настанню злочинного результату [2].

Виходячи із сказаного, в кримінології існує поняття так званої повної причини злочинності, яка включає всі її обов'язкові умови сукупності з причинами у вузькому сенсі. Так, умови злочинності поділяють на три основні групи: супутні (вони утворюють загальний фон подій і явищ, обставини місця і часу), необхідні (без таких умов подія могла б не статися), достатні (сукупність всіх необхідних умов) [3, с.46].

Вказуючи на соціальні чинники злочинів у цій сфері, насамперед можна виділити чинники у сфері економіки загалом, політичній сфері та у сфері соціальних стосунків.

До економічних чинників у сфері вугільної промисловості належать такі явища як: об'єктивне протиріччя між економічними потребами особи і можливостями суспільства в їх задоволенні; наявність поширення «тіньової економіки»; вищий рівень прибутковості злочинної діяльності в порівнянні з рівнем прибутковості злочинної економічної діяльності в порівнянні з рівнем прибутковості легальної економічної діяльності; недостатня інтегрованість національної економіки у світову тощо.

Важливе криміногенне значення мають політичні чинники сучасного суспільства. До їх числа можна віднести: корумпованість представників державної влади; неправомірне лобіювання інтересів окремих соціальних груп у структурі державної влади; відчуження більшої частини населення від управління державними справами і від контролю за системою протидії злочинності та ін. при цьому не можна

не сказати про деструктивний вплив морально-етичний світ людини, насамперед психологічно та культурно несформованої, який здійснюють сьогодні ЗМІ.

Аналіз статистичних даних правоохоронних органів з економічних злочинів у вугільній промисловості показує, що в її структурі переважають три основні групи злочинів: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; злочини у сфері господарської і службової діяльності.

Проте, злочини, які пов'язані із привласненням, розтратою майна або із заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем, як правило, вчиняються відносно державного або колективного майна підприємств вугільної промисловості.

Найбільш розповсюдженими способами вчинення економічних злочинів у цій сфері є нелімітований випуск вугілля, металобрухту комерційним фірмам шляхом підкупу службових осіб, що пов'язано з недосконалістю ведення обліку; викрадення бюджетних коштів, які списуються на роботи або на закупівлю для шахтарів засобів індивідуального захисту, які взагалі не закуповувалися; розкрадання товарно-матеріальних цінностей зі складів вугледобувних підприємств під виглядом відпуску їх у шахту на відповідну ділянку.

Також варто приділити увагу групам осіб, які вчиняють ці злочини у сфері вугледобувної промисловості. В більшості випадків до таких груп входять службові особи вугільної галузі, що наводить до висновку про високий рівень організованості та замаскованості злочинів, які вчиняються за їх участі.

До службових осіб можна віднести керівників вугільних підприємств і підрозділів, фінансово-бухгалтерських робітників, матеріально-відповідальних осіб, державних службовців.

Поролло Я.О. в своїй роботі зазначає, що економічні злочини відрізняються також від загально кримінальних різноманітністю, інтелектуальним характером, адаптацією злочинців до нових технологій та методами підприємницької діяльності, різноманітністю маніпуляцій з процентними ставками за кредитами, ставками оподаткування, наданням різноманітних пільг суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, процесами приватизації державної власності [4].

Розкрадання кам'яного вугілля вчиняється у два найбільш поширені способи: а) крадіжки сторонніми особами із рухомого складу

залізничного транспорту, складів та сховищ; б) заволодінням кам'яним вугіллям особами, що мають певні повноваження щодо цього майна. Перший різновид злочинів вчиняється широкими верствами населення з метою обігріву власного житла, а також на продаж. Мешканці депресивних робітничих містечок поодиночі і групами, пішим ходом і з використанням транспорту, у різних обсягах, однак системно, викрадають кам'яне вугілля із рухомого складу залізничного транспорту, складів і сховищ. Характерною особливістю розкрадань другого виду, що у своїй масі вчиняється шляхом привласнення, розтрати чи зловживання службовим становищем, є наявність злочинної змови між керівниками, фінансово-бухгалтерськими працівниками, матеріально відповідальними особами підприємств вугільної промисловості, а також приватними підприємцями та повноважними особами комерційних структур. Типовими способами таких викрадень є штучне зменшення обсягів видобутого вугілля, утворення його необлікованих лишків, завідомо неправдива вибіровка вугільної сировини, видавання і вивезення вугілля без фіксації його руху в документах бухгалтерської звітності тощо.

Особливо загрозлива ситуація склалася в галузі після початку проведення антитерористичної операції, внаслідок чого порушено залізничне сполучення, постачання матеріалів і обладнання на вугледобувні підприємства, погіршилися розрахунки за спожиту електроенергію і відвантажену вугільну продукцію. В результаті цього на підприємствах галузі за останній рік скоротилися обсяги видобутку вугілля і проведення гірничих виробок, насамперед розкривних та підготовчих.

З метою подолання негативних явищ, що склалися у вугільній галузі за останні роки, Уряд схвалив Концепцію реформування та розвитку вугільної промисловості на період до 2020 року та план заходів з її реалізації. Реалізація Концепції дозволить комплексно розв'язати проблемні питання функціонування вугільної галузі, реалізувати системні заходи з використання її потенціалу для збільшення обсягів видобутку вугілля, підвищити ефективність та перевести вугільну галузь на бездотаційний і самоокупний режим діяльності з одночасним вирішенням екологічних і соціальних проблем шахтарських регіонів та створенням сприятливих умов для залучення інвестицій. Очікується, що реалізація Концепції дасть змогу забезпечити:

створення належних умов для приватизації вугледобувних підприємств з виробничим потенціалом, який забезпечить енергетичну безпеку країни; оптимізацію та поступове припинення державної підтримки вугільної галузі; звільнення від непрофільних активів вугільної галузі; запровадження механізму соціального захисту працівників, які будуть вивільнені у зв'язку з ліквідацією або консервацією шахт; надання соціальних пільг та гарантій, визначених законодавством для працівників підприємств вугільної галузі тощо [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Словник термінів з оперативно-розшукової діяльності (Розділ – «Боротьба з економічною злочинністю»): практ. посібник / [Скалозуб Л.П., Василичук В.І., Коряк В.В., Сливенко В.Р. та ін.]. – К.: ДПД рукаря МВС України, 2010. – 143 с.
3. Кримінологія: навч. посібник / [О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Колбтаін.]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2009. – 312 с.
4. Я.О. Поролло Загальна характеристика економічної злочинності депресивного регіону в умовах економічної кризи (на прикладі Луганської області). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjKyIiL_OjkAhWwlosKHSsLBVEQFjAAegQIARAC&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis_nbuv%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FVlduvs_2010_1_36.pdf&usg=AOvVaw2U-v1hv7YY0mDp8yLCw_Xp
5. Розпорядження від 24 травня 2017 р. № 733-р, Київ «Про схвалення Концепції реформування тарозвитку вугільної промисловості на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250358427>

Ковалінський Віталій Юрійович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Яковинець Анатолій Іларіонович,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань*

ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Методика розслідування злочинів відображає процес боротьби зі злочинами як єдність розкриття, розслідування і спеціально спрямованого попередження злочинів. При цьому функція криміналістики виражена в діяльності правоохоронних органів по попередженню злочинів у сфері розкриття, розслідування з одного боку, і у сфері спеціального попередження – з іншого.

На сьогодні криміналістична профілактика розглядається як система наукових положень та практичних рекомендацій про закономірності розробки й використання у кримінальному судочинстві технічних засобів, тактичних і методичних прийомів з метою запобігання злочинам, що готуються та своєчасного виявлення, швидкого й повного розслідування вчинених злочинів, виявлення та усунення в процесі розслідування обставин, що сприяли їх вчиненню [1, с. 32].

Криміналістична профілактика, як діяльність уповноважених суб'єктів і напрям наукових досліджень, базується на загальних кримінологічних рекомендаціях щодо встановлення причин і умов, що сприяють конкретним злочинам, вживанню спеціальних криміналістичних заходів для їх профілактики, запобігання і припинення. Виходячи з цього, сутність криміналістичної профілактики - це сфера практичної діяльності та один із наукових напрямів криміналістичної науки.

Правову основу попередження злочинів становлять норми різних галузей права. Відповідні положення, що стосуються попереджувальної діяльності, містяться в ряді міжнародних правових актів: Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про цивільні і політичні права, Кодексі поведіння посадових осіб з підтримання правопорядку, Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою та ін. Правові основи криміналістичної профілактики злочинів містяться у відповідних нормах КПК, законах

України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про судову експертизу» та інших нормативно-правових актах [2].

Варто зазначити, що криміналістичну профілактику злочинів слід розглядати у двох аспектах. По-перше, криміналістична профілактика злочинів як специфічна діяльність уповноважених законом суб'єктів, що здійснюються на підставі застосування засобів криміналістичної техніки, прийомів, криміналістичної тактики, методів розслідування певних злочинів і пов'язана із встановленням причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів; а також вжиттям спеціальних криміналістичних засобів для профілактики, запобігання і припинення злочинної діяльності конкретних осіб. При цьому суб'єктами криміналістичної профілактики у відповідних видах і формах її застосування виступають органи дізнання, оперативно-розшукові органи, слідчий, експерт, прокурор, суддя.

У зв'язку з цим слід розрізняти такі види профілактичної діяльності:

- 1) слідчу профілактику – здійснюється слідчим під час розслідування злочину;
- 2) оперативну профілактику – застосовується органом дізнання і оперативно-розшуковими органами в процесі виявлення і розкриття злочинів;
- 3) експертну профілактику – має місце при проведенні судових експертиз;
- 4) судову профілактику – провадиться при розгляді кримінальних проваджень у судах.

По-друге, криміналістична профілактика злочинів як один із наукових напрямків криміналістичної науки, окрема криміналістична теорія, основними напрямками якої можуть бути:

- 1) вивчення закономірностей утворення, виявлення і дослідження слідів-ознак криміногенних обставин, характерних для тих чи інших видів злочинів;
- 2) дослідження і розробка техніко-криміналістичних і тактичних засобів, прийомів і методів виявлення, фіксації та вивчення обставин криміногенного характеру, захисту окремих об'єктів від злочинних посягань;
- 3) розробка і вдосконалення методів та прийомів виявлення і усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів;

4) виділення у кожному випадку розслідування об'єктів криміналістично-профілактичного вивчення і відповідного впливу;

5) виявлення і дослідження особливостей типових слідчих ситуацій профілактичного характеру, які виникають під час розслідування, і розробка на їх підґрунті головних напрямків діяльності по попередженню злочинів;

6) визначення та прогнозування комплексу профілактичних заходів, найефективніших і дійових у кожній із виділених ситуацій;

7) розробка і дослідження заходів припинення та попередження при підготовці, вчиненні або приховуванні окремих видів злочинів [3, 4].

Окрім того, криміналістична профілактика злочинів частково проводиться під час розслідування та є необхідною складовою діяльності слідчого. До завдань методики розслідування окремих видів злочинів у галузі профілактики більшість криміналістів відносять: виявлення об'єктів криміналістичної профілактики, розроблення найбільш ефективних методів виявлення в процесі розслідування злочинів причин та умов, що сприяли їх вчиненню; розробку та застосування специфічних профілактичних заходів [5].

Отже, предмет криміналістичної профілактики злочинів будується з урахуванням вимог кримінально-процесуального закону, кримінологічної теорії попередження злочинів, а також специфіки криміналістичної науки і особливостей її завдань. При цьому криміналістика не посягає на предмет інших наук кримінального циклу, оскільки кожна з них має свій предмет пізнання.

Криміналістичний аспект попередження злочинів має свої особливості, які впливають із предмета науки криміналістики щодо слідоутворення, специфічних слідів, які відображають ознаки обстановки, що сприяли злочину.

У зв'язку з цим, Р. Бєлкін правильно зазначає, що криміналістичні засоби і методи профілактики злочинів можуть бути поділені на:

1) засоби і методи безпосереднього встановлення причин і умов, що сприяють вчиненню і приховуванню злочинів;

2) засоби і методи одержання органом розслідування або судом опосередкованої інформації про ці умови та причини;

3) засоби і методи експертного встановлення цих даних.

Виходячи з наведеного, можна дійти висновку, що криміналістична профілактика злочинів є одним із пріоритетних досліджень,

які потребують подальшого розвитку теоретико-методологічних засад вчення про криміналістичну профілактику злочинів, а також розробки і дослідження криміналістичної профілактики окремих видів злочинів [6, с. 67].

М.П. Яблоков до предмета криміналістичної профілактики злочинів відносить такі питання:

- вдосконалення науково-технічних засобів, тактичних прийомів і методів розслідування;
- визначення об'єктів криміналістичної профілактики;
- розробка методів, прийомів виявлення причин та умов вчинення злочинів;
- виявлення та дослідження особливостей типових слідчих ситуацій профілактичного характеру, розробка їх на основі головних напрямів криміналістичної діяльності із запобігання злочинам;
- визначення орієнтовного комплексу профілактичних заходів, найбільш дієвих у кожній виокремленій ситуації, та особливостей їх застосування;
- розробка заходів припинення розпочатого злочину та попередження злочину, що готується;
- розробка профілактичних заходів спеціального криміналістичного характеру щодо захисту різного роду об'єктів від злочинного посягання [7].

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що криміналістичну профілактику злочинів необхідно розглядати в методиці розслідування як окремий, заключний її структурний елемент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Иванов И.И. Криминалистическая превенция (комплексное исследование генезиса, состояния, перспектив): автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / И.И. Иванов. СПб., 2004. 36 с.
2. Криміналістична профілактика злочинів. / URL : <https://buklib.net/books/23824/>
3. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Г. Гончаренка та Е. М. Моїсєєва. К., 2001. С. 209.

4. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика. М., 1985. С. 38; Матусовський Г. А. Криміналістична профілактика злочинів. Криміналістика / За ред. В. Ю. Шепітька, К., 2001. С. 35.
5. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Річард Ворнер. Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2004. 568 с.
6. Матусовський Г. А. Криміналістична профілактика злочинів, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності, і взаємодія правоохоронних органів. Боротьба зі злочинністю у сфері підприємницької діяльності / Курс криміналістики: Учебное пособие для вузов. 3-е изд. М., 2001. С. 88.
7. Яблоков Н.П. Предмет криминалистики и предупреждение преступлений. Предмет и система криминалистики в свете современных исследований: сборник научных трудов. М., 1988. С. 77-79.

Козулін Сергій Васильович,

студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,

к.ю.н., доцент, професор кафедри

фінансових розслідувань

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЩОДО ЇЇ ПРОТИДІЇ

Останнім часом рівень корумпованості українського суспільства виріс і став однією з гострих проблем сучасності. Це негативне явище створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу: підриває авторитет країни, завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права та свободи людини, громадянина, особливо пересічних осіб, порушує принципи верховенства права, встановлений порядок здійснення повноважень посадовими та службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора [1, с. 76-77]. В. І. Тютюгін, К. С. Косінова зазначають, що суспільна небезпечність корупції полягає в тому, що

вона перероджує державний апарат, призводить до його незворотніх змін, які можна подолати лише завдяки кардинальним засобам, у тому числі й шляхом використання кримінально-правової репресії[2, с. 388].

Що ж розуміється під поняттям корупція? М. Мельник розуміє під цим поняттям псування, розбещування, підкуп; діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або державних переваг [3, с. 369-370].

В. Лунєєв вказує, що «... корупцією є стан, коли особа, перебуваючи в органах державної влади, використовує службове становище на користь особистих, групових або корпоративних інтересів і цими діями шкодить державі»[4, с. 41].

Неоднозначними є точки зору вчених щодо поняття корупції. П. Панченко, А. Волобуєв, А. Гуров, О. Кожушко, Є. Темнов вважають, що « корупція – це суто протиправна діяльність, яка полягає у підкупі державних службовців і громадських діячів, хабарництві та зловживанні службовим становищем, розкраданні державного, колективного або приватного майна, нецільовому використанні бюджетних коштів, зайнятті чиновниками підприємницькою діяльністю, сприянні з корисливою метою комерційній діяльності певних осіб, наданні їм необґрунтованих переваг і пільг, призначенні на посади некомпетентних осіб тощо[5, с. 56].

Варто також відзначити, що у міжнародно-правових актах відсутній єдиний підхід до поняття корупції. Зокрема, Палермська конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, характеризує корупцію так: 1) пропозиція чи надання, вимагання або прийняття якої-небудь неправомірної переваги, у тому числі такої, яка зроблена навмисно; 2) будь-яка неправомірно надана перевага включає в себе як матеріальну вигоду, так і переваги нематеріального характеру; 3) корупційні діяння можуть вчинюватись як особисто, так і через посередників [6, с. 70].

Міждисциплінарна група Ради Європи визначає, що «корупцією є безпосередні чи опосередковані вимагання, пропонування, давання або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримати, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [7].

У законі України «Про запобігання корупції»[8] зазначається, що «корупція» - це використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього

Закону наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки /пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка /пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [8].

Проаналізувавши вищевикладене, приходимо до висновку на неоднозначність поглядів на поняття «корупції», що у свою чергу призводить до нерозуміння її сутності. Тому можна погодитись із Д. Г. Забродою, який вважає, що « безліч тлумачень поняття корупції, а також значна кількість її форм не дають змоги чітко розмежовувати подібні з цим явищем суспільно небезпечні прояви, а також призводять до «розмитості» розуміння корупції як об'єкта наукового дослідження [9, с. 271-279].

Цілком слушно зауважує А. С. Політова про те, що «відсутність єдиного підходу до поняття корупції викликає численні дискусії й щодо розуміння корупційного злочину. Навіть законодавець вживає різні поняття щодо його тлумачення[10, с. 155]. Так, у Законі України від 14.10.2014 р. № 1700- VII «Про запобігання корупції»[8] уживаються такі терміни, як «корупційне правопорушення», «злочин у сфері службової діяльності». Але у Законі подано тлумачення лише корупційного правопорушення, під яким слід розуміти діяння, що містить ознаки корупції, учинене особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність [8].

Варто відмітити, що сьогодні активно відбувається процес удосконалення механізму запобігання та протидії корупції. Для цього на законодавчому рівні приймаються відповідні нормативно-правові акти. Зокрема, початком реформи спрямованої на зниження рівня корупції можна вважати жовтень 2014 року, коли були схвалені основні антикорупційні закони. Однак, відповідна реформа продовжується і сьогодні, адже на основі вже діючої Антикорупційної стратегії (Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) мають бути повністю врегульовані ключові сектори антикорупційної діяльності [11, с.117].

Важливим вже здійсненими кроками стали: 1) прийняття низки антикорупційних нормативно-правових актів та внесення до них змін щодо запобігання виникненню корупційних ризиків (закони України «Про запобігання корупції»[8], «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10. 2014 № 1698 - VII[12], Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 № 5/2015 [13]; 2) урізання повноважень окремих органів; 3) зміна вектору діяльності правоохоронних органів (основним нормативно-правовим актом є Закону країни «Про Національну поліцію»[14], зокрема здійснюється перевірка матеріального стану працівників поліції та його відповідності легально отриманим доходам; 4) призначення директора та відбір 140-ка детективів Антикорупційного бюро України; 5) створення системи електронних закупівель та електронного урядування (наприклад, система PROZOR дає можливість на основі використання електронних засобів на кожному етапі закупівельного процесу здійснювати контроль з боку кожного громадянина за державними закупівлями та значно ускладнює можливість виникнення корупційної складової [15, с. 472].

Приєднуємося до думки Хорошун О.В. та Кулікової Д. Ю. про те, що «...чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою». Це насамперед відкритість влади, прозорість і зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації [16, с. 174].

Однією з головних складових частин формування та реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, передусім їх правоохоронних органів, на регіональному та міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби із цим негативним явищем, запроваджених Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями [17, с. 28].

Крім вказаного, Є.Д. Скулиш зазначає, що «...основними напрямками протидії повинні стати: 1) запровадження жорсткого державного фінансового контролю за декларуванням доходів та їх витрачанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, та їх родичами; 2) внесення змін до законодавчих актів, що регулюють ведення господарської діяльності, з метою обмеження сфери

застосування дозвільних процедур; 3) вжиття правових заходів щодо зменшення безпосередніх контактів громадян і представників юридичних осіб з державними службовцями, зокрема шляхом впровадження системи електронного документообігу та електронного цифрового підпису; 4) посилення ролі засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства у протидії корупції та пропагуванні нетерпимого ставлення до цього явища у суспільстві [18, с. 289].

Хорошун О.В. зауважує, що програма боротьби з корупцією в країнах Європейського Союзу є розвинутою. У межах правової реформи в Україні було б позитивним запозичення переваг програм боротьби з корупцією європейського зразка [16, с. 175].

Отже, нами було проаналізовані різні визначення поняття «корупція». Варто відмітити, що як у національних, так і у міжнародно-правових актах відсутній єдиний підхід до поняття корупції. Програма боротьби з корупцією в країнах Європейського Союзу є розвинутою У межах правової реформи в Україні було б позитивним запозичення переваг програм боротьби з корупцією європейського зразка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глушко Є. В. Доктринальне розуміння корупції в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. № 2. С. 76-79.
2. Тютюгін В.І., Косінова К. С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. Вісник Асоціації кримінального права України. № 1(4). 2015. С. 388-396.
3. Мельник М. І. Корупція. Юридична енциклопедія. У 6 т. Т.3 Київ: Укр. Енциклопедія. 2001. 789 с.
4. Лунеев В. В. Корупция, учтенная и фактическая. Государство и право. 1999. №8. С. 78-90.
5. Макухін О. О. Поняття корупції в Україні та ЄС: порівняльний аналіз, адміністративно-правовий аспект. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 2). С. 55-61.
6. Мазур І. Корупція як інститут тіньової економіки. Економіка і право. 2005. № 8. С. 68-74.
7. Цивільна конвенція про боротьбу із корупцією від 4 листопада 1999 Офіційний вісник України. 2006. № 9. Ст. 592.

8. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10. 2014 № 1700-VII Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

9. Заброда Д. Г. Сучасні підходи до розуміння сутності корупції. Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. 2005. № 3(22). С. 271-279.

10. Політова А.С. Корупційна злочинність в Україні: стан і тенденції. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. № 2. 2016. С. 152-189.

11. Хмара О.С., Кухарук А. В. Альтернативний звіт з оцінки ефективності державної антикорупційної політики. / за заг. ред. А. В. Волошиної. К.: 2015. 268 с.

12. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10. 2014 року № 1698 – VII. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст.2051. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>"

13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015. Офіційний вісник України від 23.01.2015. 2015. № 4. Стор. 8. Ст. 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/card6#Public>"

14. Про Національну поліцію: Закон України від 08.11.2018. № 2612-VIII. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

15. Марчук М.П. Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні. Молодий вчений. № 3.(30). 2016. С. 470-474

16. Хорошун О.В., Кулікова Д. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Європейському Союзі та запобіганні їй. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 5. 2016. С. 172-175.

17. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. Івано- Франківськ. 2012. 237 с.

18. Скулиш Є. Д. Корупція як елемент злочинності у сфері господарської діяльності: напрями протидії. Напрями удосконалення протидії правопорушенням у сфері господарської діяльності: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Ірпінь, 2-3 грудня 2011 року). Ірпінь. Національний університет ДПС України. 2011. 354 с.

Костюк Віктор Ігорович,
студент групи ПММКЗ-18-2,
Науковий керівник:
Башта Іван Іванович,
к.ю.н., професор кафедри ОРД

РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Метою статті є дослідження сучасного стану вітчизняного антикорупційного законодавства для ефективного формування системи заходів виявлення та запобігання корупції на підприємствах.

Постановка проблеми. На сьогоднішній час таке явище як корупція, стало не тільки загальнодержавною проблемою, а й фактором, який гальмує розвиток усього українського суспільства. Наша держава, на відміну від провідних країн світу, має надзвичайно високий рівень корупції через відсутність сталого економічного і політичного фундаменту. Багаторічне існування корупції в Україні виключає можливість швидкого її подолання. Корупція є явищем динамічним, має високий рівень латентності, прояви корупції та їх значне поширення залежать від соціальних умов у суспільстві, тому боротьба з корупційними проявами в Україні повинна ґрунтуватися на результатах регулярних досліджень та об'єктивних оцінок ситуації, з урахуванням яких визначатимуться подальші антикорупційні реформи, а стратегії зниження рівня корупції необхідно розраховувати на тривалий період. Значна частка населення з огляду на брак відповідних знань не кваліфікує певні види поведінки як корупційні, усвідомлюючи при цьому невідповідність такої поведінки нормам моралі чи професійної етики. За умови ефективної роз'яснювальної роботи населення може змінити ставлення до такої практики як до неприйнятної корупційної і, таким чином, антикорупційний потенціал суспільства значно зростає [1]. Проблеми запобігання та подолання корупції сьогодні розглядають науковці, громадськість, міжнародні організації. Одна група науковців вважає ефективними механізмами саме запобігання корупції, на неї повинна бути спрямована державна політика, інші зауважують на якісному формуванні кадрового складу фахівців відповідних органів,

служб та відділів. Є також думка щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційне та пов'язане з корупцією правопорушення. Висвітленню різних аспектів проблем корупції та вдосконаленню вітчизняного антикорупційного законодавства присвячено праці таких науковців: О.Ю. Бусол, О.А. Банчук, Ю.В. Баулін, В.В. Голіна, О.О. Дудоров, О.О. Житний, В.В. Луцик, А.П. Закалюк, В.Г. Козленко, О.М. Литвинов, М.М. Мельник, В.П. Попович, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур та інші.

Викладення основного матеріалу. У ментальності громадян країн колишнього СНД укорінилось поняття “подяки” за здійснення допомоги чи послуги, що має на увазі грошовий еквівалент. Я вважаю, що якби громадяни самотійно не провокували й не підтримували звичай так званих подяк, то протидія корупції була б ефективнішою. Саме тому, що явище корупції тривалий час існує в Україні впродовж з 2014 року було створено спеціально уповноважені органи такі як Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, вищий антикорупційний суд та державне бюро розслідувань.

Відповідно до Закону України “Про запобігання корупції” спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури та Національної поліції України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції. Водночас у зазначеному законі не враховані інші органи, які займаються формуванням та реалізацією антикорупційної політики[2].

Міжнародна антикорупційна організація TransparencyInternational оприлюднила результати дослідження “Індекс сприйняття корупції-2018”. Україна дещо покращила свої показники – 32 бали та 120-те місце серед 180 країн в порівнянні з 2015 роком, де отримала 27 балів. Але з-поміж своїх сусідів Україна змогла обійти лише Російську Федерацію (28 балів, 138 місце). Натомість решта мають вищі оцінки: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 47, Угорщина – 46, Білорусь – 44, Молдова – 33 бали. Таким чином можна стверджувати, що створення спеціально уповноважених антикорупційних органів та

прийняття нового антикорупційного законодавства позитивно вплинуло на стан боротьби з корупцією в Україні[3].

Затвердження національним агентством з питань запобігання корупції Типової антикорупційної програми юридичної особи (рішення від 02 березня 2017 року № 75, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 09 березня 2017 року за № 326/30194) встановило Типову форму антикорупційної програми для юридичних осіб, визначених у статті 62 Закону України “Про запобігання корупції”, а саме, державних, комунальних підприємств, господарських товариств, яка є комплексом правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності Юридичної особи[4].

Це дало можливість юридичним особам удосконалити комплексну політику та контроль за дотриманням їхніми працівниками нормативно-правових актів, внутрішніх процедур і правил у сфері антикорупційної діяльності. Зокрема уповноваженні особи з питань запобігання і виявлення корупції на підприємстві мають наступні функції:

1. Формування пропозицій щодо необхідності удосконалення антикорупційного законодавства, а також проектів нормативно-правових актів з цих питань;

2. Забезпечення організації здійснення оцінки результатів реалізації заходів, передбачених Антикорупційною програмою;

3. Проведення антикорупційної перевірки проектів господарських договорів організаційно-розпорядчих, виробничих та інших документів підприємства та їх проектів на предмет наявності факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень;

4. Аналіз повідомлень громадян та юридичних осіб, інформації, оприлюдненої у друкованих, аудіовізуальних засобах масової інформації, а також отриманої з інших джерел щодо причетності працівників підприємства до вчинення корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень, порушення правил етичної поведінки;

5. Здійснення співпраці з особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти порушення вимог Антикорупційної програми, вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також факти порушення правил етичної поведінки;

6. Здійснення планових та позапланових перевірок діяльності працівників Підприємства щодо виконання (реалізації) заходів, передбачених Антикорупційною програмою;

7. Організація оцінки корупційних ризиків у діяльності Підприємства;

8. Забезпечення повідомлення у письмовій формі спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у разі виявлення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками підприємства;

9. Забезпечення інформування громадськості про здійснювані підприємства заходи із запобігання корупції.

Кримінальна та адміністративна відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення передбачена в наступних статтях Кримінального кодексу України[5]:

- у Статті 96 ч 2 визначено, що незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368, частинах першій і другій статті 368, статтях 369 і 369 цього Кодексу;

- у Статті 172ч.1. визначено, що незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним про порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» іншою особою, а також інше грубе порушення законодавства про працю;

- Стаття 191.Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

Кодекс України про адміністративні правопорушення, визначає перелік статей, згідно яких застосоване адміністративне стягнення[6]:

- Стаття 38.Адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, а також правопорушень, передбачених статтями 164,212,212 цього Кодексу, може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення;

- Стаття 172-6. Порушення вимог фінансового контролю;

- Стаття 172-9. Невжиття заходів щодо протидії корупції;

- Стаття 185. Невиконання законних вимог посадових осіб Національного антикорупційного бюро України.

- Стаття 188. Невиконання законних вимог (приписів) Національного агентства з питань запобігання корупції.

Кодекс законів про працю України[7] визначає:

- Стаття 41. Ч.2.Додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з окремими категоріями працівників за певних умов.Ч.4, а саме: перебування всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції» у прямому підпорядкуванні у близької особи;

Стаття 235.Поновлення на роботі, зміна формулювання причин звільнення, оформлення трудових відносин з працівником, який виконував роботу без укладення трудового договору, та встановлення періоду такої роботи.

У разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу, у тому числі у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір.

Висновки. Таким чином після прийняття та затвердження Національним агентством з питань запобігання корупції типової антикорупційної програми юридичної особи, прийняття Законів України “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки”, “Про запобігання корупції”, “Про Національне агентство України з питань виявлення та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів” та інших, створення антикорупційних програм на підприємствах, призначення уповноважених осіб з питань запобігання корупції на підприємстві істотно знизили рівень корупції у сфері економіки впродовж минулих чотирьох років.

В матеріалах аналітичної доповіді «Україна проти корупції. Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014–2018 роках» [8], підготовленої Інститутом економічних досліджень зазначено, що бізнес-клімат, за словами опитаних в рамках дослідження, поступово покращується. Незважаючи на всі проблеми, суб'єкти малого та середнього підприємництва оптимістичні у своїх виробничих планах: 47,8% мають наміри розширити діяльність протягом

наступних двох років, і лише 10,2% очікують на скорочення обсягів у такій перспективі.

За результатами оцінки в секторі малого та середнього бізнесу в Україні, корупція в рейтингу перешкод стабільно посідала восьме місце. Вдаватися до неформальних платежів малі та середні підприємства часто штовхає складне та суперечливе регулювання, незрозумілі правила та процедури й високі штрафи за незначні помилки. Так, 56% малих та середніх підприємств погодилися, що підприємці схильні уникати реальних перевірок і тому дають хабарі. 44% опитаних впевнені, що треба мати неформальні стосунки з представниками органів влади, щоб успішно вести бізнес. Цей показник зменшився у порівнянні з 2015–2016 роками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 08.08.2015 № 595-VIII/Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/>.

2. Transparencyinternational. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018>.

3. Про запобігання корупції від 16.07.2019 №2704-VIII/Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

4. Рішення НАЗК “Про затвердження типової антикорупційної програми юридичної особи” від 02 березня 2017 року № 75, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 09 березня 2017 року за № 326/30194.

5. Кримінальний кодекс України 27.06.2019, № 2747-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page5>.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 22.08.2019, № 2612-VIII /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

7. Кодекс законів про працю України від 10.12.71 № 322-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

8. Аналітична доповідь «Україна проти корупції: Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014-2018 pp.». URL: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/reports?pid=5993>.

Костюк Євгеній Віталійович,

студент групи ПММКЗ-18-2

Науковий керівник:

Лисеюк Андрій Миколайович,

к.ю.н., в.о. заступника начальника

кафедри ОРД

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЕКСПЛУАТАЦІЇ КОМП'ЮТЕРІВ, АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ТА МЕРЕЖ

У процесі розслідування порушення правил експлуатації комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж часто виникають питання, які вимагають спеціальних неюридичних знань. Спеціальні знання – це не загальновідомі для слідчого, прокурора, суду та інших учасників процесу наукові, технічні та інші професійні знання, набуті внаслідок навчання або роботи за певною спеціальністю і які використовуються під час провадження у справі експертом або спеціалістом [1, с. 15]. Процесуальними формами використання спеціальних знань є: 1) залучення спеціаліста до участі у проведенні слідчих дій; 2) проведення судових експертиз; 3) допит експерта.

КПК України передбачено, що за необхідності до участі в проведенні слідчої дії може бути залучено спеціаліста, який не зацікавлений у результатах досудового розслідування, а також визначено його процесуальні права та обов'язки [2, с. 88]. Тобто, відповідно до закону спеціаліст наділений великими можливостями для належного здійснення слідчих (розшукових) дій завдяки використанню своїх спеціальних знань.

Серед завдань, які розв'язуються з їх допомогою, насамперед є діагностичні, які спрямовані на виявлення властивостей об'єкта з метою встановлення його відповідності визначеним характеристикам чи його фактичного або початкового стану, визначення причин та умов змін властивостей об'єкта [3, с. 75].

Невіддільною частиною досудового розслідування є не лише ця проблема але й завдання виявлення та процесуального вилучення інформації, яка, ймовірно, знаходилася на цьому носії. Цілком зрозуміло,

що боротьба з порушенням правил експлуатації комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж не може бути ефективною. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що до специфічних для порушення правил експлуатації комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж об'єктів, для криміналістичних досліджень яких використовуються спеціальні знання, належать: 1) ЕОМ (комп'ютери), системи та комп'ютерні мережі, а також окремі їх елементи; 2) периферійні та комплектуючі пристрої ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж, а також пристрої, що забезпечують комунікаційні властивості комп'ютерної техніки; 3) машинні носії інформації – жорсткі (вінчестер), магнітні (floppy) та оптичні (CD-Rom) диски, магнітні стрічки; 4) комп'ютерна інформація та програмне забезпечення інформаційних процесів в автоматизованих системах; 5) документація, де визначено порядок роботи з автоматизованими системами та обладнанням.

На сучасному етапі розвитку засобів комп'ютерних та інформаційних технологій актуальною є проблема пошуку та залучення спеціалістів для надання допомоги слідчому. Зрозуміло, що при такому інтенсивному розвитку вказаних технологій слідчий не має можливості стежити за всіма технологічними змінами в цій сфері. Інформаційні технології досить різноманітні, і тому вибір спеціалістів для розв'язання певних завдань складний. Зокрема, до вилучення технічних засобів може залучатися спеціаліст, який знає елементи та пристрої обчислювальної техніки і систем управління, обізнаний із принципами функціонування автоматизованих систем управління. Для встановлення фактів проникнення в автоматизовані системи спеціаліст повинен володіти необхідними знаннями у сфері математичного забезпечення обчислювальних систем та організації обчислювальних процесів. Під час дослідження систем ЕОМ та їх мереж спеціаліст має орієнтуватися в питаннях, що стосуються математичного і програмного забезпечення обчислювальних комплексів, систем та мереж, а також знати про мережі, вузли зв'язку, розподіл інформації та систем захисту інформації. Пошук таких спеціалістів доцільно проводити завчасно на підприємствах та організаціях, які здійснюють обслуговування й експлуатацію комп'ютерної техніки з навчальною та науково-дослідною метою. В окремих випадках до співпраці можуть бути залучені співробітники тієї організації, до комп'ютерів якої відбулося проникнення.

Застосування спеціальних знань у розслідуванні порушення правил експлуатації комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж необхідно для того, щоб: визначити статус об'єкта як машинного носія інформації, його стан, призначення та особливості; дослідити комп'ютерну інформацію, враховуючи її пошук та вилучення; виявити ознаки та сліди впливу на машинні носії інформації, а також на саму інформацію; вжити допоміжних заходів щодо виявлення, фіксації та вилучення речових доказів.

Найбільш розповсюдженою формою застосування спеціальних знань у кримінальному процесі є судова експертиза. Проблема проведення криміналістичних експертиз у досліджуваній предметній сфері пов'язана насамперед з відсутністю науково відпрацьованих і апробованих методик їх проведення. Проблеми визначення завдань дослідження, об'єктів експертизи, ідентифікаційного поля, ідентифікаційних ознак тощо є темою окремого спеціального дослідження. При цьому істотним для криміналістичних ідентифікаційних досліджень є сукупність властивостей машинних носіїв інформації та властивостей самої інформації, які можна було б використати для встановлення тожності об'єктів, що ідентифікуються [4, с. 74].

На думку автора, недостатньо вивченим є новий об'єкт криміналістичних досліджень – комп'ютерна інформація, тобто та інформація, що знаходиться на машинних носіях. Зокрема, це стосується експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів. Тому доцільно розглянути саме ті завдання, які вирішуються шляхом її проведення.

До першої групи завдань діагностичного характеру, які перш за все стосуються машинних носіїв інформації, належать: а) визначення найбільш важливих властивостей і ознак, в тому числі функціональних, об'єкта для того, щоб встановити, чи є він машинним носієм інформації, якщо так, то з'ясувати питання про введення, збереження, передачі, обробки інформації і под.; б) оцінка властивостей та ознак машинних носіїв для визначення їх важливих якісних характеристик: стан (наприклад, справність – несправність), призначення (наприклад, чи є ця ЕОМ мережею або системною ЕОМ) та особливості (наприклад, чи призначений цей пристрій для роботи в мережі ЕОМ), відповідність нормативним вимогам (наприклад, чи збігається конфігурація пристрою із документацією, яка додається до нього).

До другої групи завдань ідентифікаційного характеру, які стосуються переважно комп'ютерної інформації, належать: 1) виявлення, оцінка і визначення властивостей та ознак статусу комп'ютерної інформації, а також з'ясування індивідуальних ознак інформації, механізми виготовлення; 2) пошук певної комп'ютерної інформації, визначення слідів і ознак неправомірного впливу на неї та виявлення ознак способу і механізму такого впливу. Вище зазначалося, що дані на машинних носіях зберігаються, як правило, у вигляді файлів, які мають індивідуальні властивості і можуть бути використані для розв'язання завдань діагностичного та ідентифікаційного характеру. Для розв'язання завдань виведення інформації з машинного носія на паперовий можуть бути використані традиційні методи криміналістичного дослідження з погляду як їх змісту, так і виготовлення. Важливим способом визначення механізму дії програм (наприклад, вірусних програм) є їх декомпіляція для вивчення поетапної дії включених у програму команд [5, с. 89].

Третя група завдань – це виконання допоміжних дій (в тому числі і винятково лабораторного характеру) виявлення, закріплення та вилучення доказів, зокрема таких: а) виведення комп'ютерної інформації з машинних носіїв на паперові; б) вилучення програм і даних із оперативних пристроїв ЕОМ для запам'ятовування, засобів зв'язку та інших машинних носіїв (пейджерів, телефонів, магнітних пластикових карт тощо); в) дешифрування даних, зняття паролів захисту і т.д.

Практика засвідчує, що можливе також призначення комплексної експертизи, в якій поєднано дактилоскопічну, експертизу комп'ютерної техніки та програмних продуктів, експертизу речей і матеріалів, техніко-криміналістичну експертизу документів, фоноскопичну, дактилоскопічну, а також інші види експертного дослідження.

Наведемо перелік питань, які необхідно вирішувати при дослідженні програмного забезпечення: 1) яке призначення цього програмного забезпечення; 2) хто розробник цього програмного забезпечення; 3) яким чином це програмне забезпечення розповсюджується, хто є власником цієї копії, чи є ліцензія або дозвіл на використання цього продукту; який серійний номер цієї копії програмного забезпечення; 4) з якими вхідними і вихідними даними воно працює, яким чином і в якій формі ці дані вводяться в ЕОМ, чи створювалися (якщо створювалися, то де) тимчасові файли і файли статистики та їх зміст, в якій

формі видаються, де зберігаються або куди передається вихідна інформація; 5) чи вимагає ця програма при своїй роботі введення паролів і наявності ключів; якщо вимагає, то яким чином вони зберігаються і кодуються, чи є можливість прочитати файл з паролем за допомогою найпростіших редакторів; 6) чи можливо обійти паролі при запуску програми через налагоджувач; 7) чи є на машинному носії початкові коди програми на мові програмування; 8) коли останній раз вносилися зміни в програму (наприклад, за датою і часом створення або внесення змін у файли); 9) чи виявлено програмі зміни щодо початкової версії, що було змінено, до яких наслідків ці зміни призводять; 10) чи є в програмі шкідливі функції, які можуть призвести до знищення і перекручення інформації, порушення роботи ЕОМ, системи або комп'ютерної мережі; яким чином ці функції здійснюються і до яких наслідків призводять; 11) чи можливе самовільне розповсюдження цієї програми, тобто, чи є ця програма комп'ютерним вірусом; 12) чи можливе здійснення копіювання інформації або необхідно провести інсталяцію; 13) чи були внесені зміни в програму, що спрямовані на подолання захисту; 14) які кількісні (об'єм, кількість дискет, кількість файлів і под.) і якісні (призначення конкретних файлів, вимоги до обладнання і под.) характеристики програми; 15) чи відповідає алгоритм роботи конкретної програми вимогам, що вказані в технічному завданні або обумовлених в інструкції з експлуатації; 16) чи є помилки при проведенні розрахунків за допомогою цієї програми (чи правильно проведено округлення чисел, чи правильний алгоритм розрахунку конкретних даних і под.); 17) чи сумісний тип ЕОМ, системи ЕОМ з програмним і апаратним забезпеченням цього комп'ютера (якщо ні, то яким чином це впливає на роботу програми); 18) чи є повна сумісність конкретного програмного забезпечення з іншими програмами, які виконуються на цьому комп'ютері; якщо ні, то яким чином це впливає на нормальне функціонування системи [5, с. 104].

Звичайно наведений перелік питань, які можуть бути розв'язані експертом не є вичерпним, оскільки ми зупинилися тільки на найбільш характерних питаннях комп'ютерно-технічного дослідження. Перелік цих питань може бути змінено і розширено відповідно до розробок нових методик дослідження технічних і програмних засобів.

Негативні наслідки порушення правил експлуатації комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж можуть встановлюватися у

процесі огляду комп'ютерного обладнання та носіїв інформації (аналізу баз і банків даних), опитування (допитів) технічного персоналу, власників інформаційних ресурсів. Вид та обсяг збитків встановлюється шляхом комплексної експертизи, що проводиться із застосуванням спеціальних знань у галузях інформатики, засобів обчислювальної техніки і зв'язку, економіки, фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, товарознавства тощо [6, с. 85].

Як уже зазначалось вище, окреслене коло завдань дослідження передбачає проведення не лише власне експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, а й традиційних криміналістичних експертиз (трасологічні, фоноскопичні, технічні дослідження документів, авторознавчі та інші), експертиз іншого виду – товарознавчої і бухгалтерської.

Необхідно зазначити, що на сьогоднішній день, експертиза комп'ютерної техніки та програмних продуктів майже не розроблена. Проведене дослідження показало, що слідчі не знають які питання повинні виноситися на вирішення експертизи та які матеріали повинні надаватися експерту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ціркаль В.В. Участь спеціаліста при проведенні слідчих дій. Кримінально-процесуальні, організаційні й криміналістичні аспекти. Навчально-практичний посібник. – К.: Кантрі Лайф, 2003. С.15.
2. Лисиченко В.К., Шумило М.Е. Проблеми правового регулювання положення та функцій спеціаліста при його участі в слідчих (розшукових) діях та судовому засіданні // Вісник Дніпропетровського ун-ту: Правознавство. – Вип. 2. – Дніпропетровськ, 2015. С. 88–93.
3. Корухов Ю.Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений: Научно-практическое пособие.– М.: ИНФРА М – НОРМА, 2008. С.75.
4. Кримінальне право України: Особлива частина / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація – К.: Юрінком Інтер, Х.: Право, 2001. 416 с.
5. Криминалистика / Під. ред. проф. Шепітька В.Ю. – К.: Видавничий дім, 2001. 682 с.
6. Крылов В.В. Расследование преступлений в сфере информации. – М.: Городец, 2008. С. 85.

Матіяш Дмитро Вікторович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:
Домбай Марина Миколаївна,
*ст. викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРВИННИХ ДОКУМЕНТІВ

Кримінально-правова охорона документообігу в Україні забезпечується обширною системою кримінально-правових норм, серед яких норма підроблення документів займає чи не основне місце. Цей процес є закономірним, оскільки на сучасному етапі бурхливого розвитку інформаційних технологій документ та документообіг є необхідними показниками сучасного суспільства. В умовах науково-технічного прогресу постійно з'являються нові і все більш якісні способи підроблення і запровадження у документообіг підроблених документів. Саме тому повинні бути вироблені ефективні засоби боротьби з такими злочинними проявами [1, с. 262].

Документи є засобами свідчення, доведення певних фактів і тому мають велике правове значення. Вони широко використовуються у повсякденній діяльності людей. Як носії інформації документи сприяють поліпшенню внутрішньої організації підприємств, установ, служать підставою для прийняття рішень тощо.

Документ (від. лат. documentum) — це в дослівному перекладі зразок, посвідчення, доказ, письмовий акт, який може слугувати доказом юридичних відносин або фактів, що породжують правові відносини. У повсякденному житті «документ — це засіб фіксації відомостей про факти, події, явища об'єктивної дійсності та розумової діяльності людини[2, с. 153].

Документ як засіб закріплення інформації, її обробки, зберігання і подання в сфері соціального управління є унікальним матеріальним утворенням. У юридичній літературі на сьогоднішній день немає єдиного загальноприйнятого поняття документа [2, с. 153].

Існує розподіл документів *за способом фіксації інформації*:

- письмові - всі рукописні та машинописні документи;

- графічні - креслення, графіки, карти, малюнки, схеми, плани;
- Фото-, кінодокументи дають можливість зберегти об'єкти, явища, процеси, які неможливо зафіксувати іншими способами; Фотодокументи дають можливість зробити звукозапис інформації.

За змістом документи поділяються на організаційно-розпорядчі, фінансово-розрахункові, постачальницько-збутові та ін.

Також існує розподіл документів на паперові, пластикові (комбіновані) та електронні документи.

Паперові документи – це ті, що виготовлені на традиційному носії інформації – папері ручним, машинним або змішаним (заповнення бланків) способом.

Пластиковими (комбінованими) документами є спеціальні платіжні засоби – банківські платіжні картки (БПК), які містять у собі два нетрадиційних носія інформації:

- 1) пластик для нанесення тексту;
- 2) магнітну смугу або електронний чіп (магнітний та електронний носії інформації), а також паперову стрічку для підпису держателя картки (паперовий носій інформації).

Електронні документи – це документи, інформація в яких зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документу, скріплені електронно-цифровим підписом (ЕЦП), які створюються, обертаються та зберігаються в системах електронного документообігу (СЕДО). Деякі автори підкреслюють відмінність електронних документів від інших комп'ютерних даних (графічні і текстові файли, каталоги, програми тощо) за їх юридичними властивостями [3, с. 9].

Оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги».

На підприємствах, установах, організаціях, підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій та можуть бути як в електронному, так і в паперовому вигляді.

Проаналізувавши нормативно-законодавчі акти України, можна зробити висновок, що кожне з визначень, зазначених вище, характеризує лише частину поняття «первинний документ». Тому, найповнішим

визначенням первинного документа є таке: Первинний документ — документ, що складається у момент здійснення господарської операції або безпосередньо після її завершення, фіксує господарську операцію та підтверджує її здійснення, є підставою для записів у реєстрах бухгалтерського обліку та відображення на рахунках бухгалтерського обліку» [5, с. 323]. При цьому під господарською операцією розуміють дію або подію, яка вносить зміни до структури активів і зобов'язань, власного капіталу підприємства.

Первинні документи мають такі обов'язкові реквізити:

- назва документа (форми);
- дата і місце складання;
- назва підприємства, від імені якого складено документ;
- зміст та обсяг господарської операції, одиниця виміру господарської операції;
- посади осіб, відповідальних за виконання господарської операції, і правильність її оформлення;
- особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції [6].

Крім обов'язкових реквізитів, первинні документи залежно від характеру господарської операції можуть містити й додаткові реквізити: номер документа, код постачальника та платника, підстави для здійснення операції, дані про документ, що підтверджує особу отримувача (паспорт, довіреність) тощо.

Інформацію, яку містять взяті на облік первинні документи, систематизують на рахунках бухгалтерського обліку в реєстрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом їх подвійного запису на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Операції в іноземній валюті відображають також у валюті розрахунків і платежів за кожною іноземною валютою окремо. Дані аналітичних рахунків мають бути тотожними відповідним рахункам синтетичного обліку на перше число кожного місяця [7, с. 185].

При проведенні дослідження, експерт на кожному етапі дослідження первинних документів, даних бухгалтерського обліку, звітності підприємства та інших документів перевіряє наявність всіх обов'язкових реквізитів, підписів і печаток, правильність оформлення документів та обґрунтованість відображення бухгалтерських записів

(необгрунтованими записами у бухгалтерському обліку є такі, що не підтверджені первинними документами) [7, с. 185].

Недоброякісні первинні документи (які оформлені з певними недоліками) поділяються на: недоброякісні за формою та недоброякісні за змістом відображеної в них операції.

Також первинні документи можна поділити на безтоварні та безгрошові.

Безтоварні - це документи, якими оформлено фіктивний рух товарно-матеріальних цінностей, їх надходження або видачу. Насправді вони або не надходили, або витрачені за іншим призначенням, ніж зазначено в документі, або взагалі залишалися без руху (наприклад, придбання матеріалів за видатковою накладною в одного постачальника, тоді як насправді їх придбано у фізичної особи, що не є платником податку на додану вартість).

Безгрошові документи - це документи, якими оформлено операції з обігу грошових коштів, що насправді не відбулися (наприклад, платіжна вимога приватної особи за виконану нею роботу, що додається до авансового звіту, тоді як насправді роботу не виконано, гроші не виплачено, а привласнено авансоодержувачем, який склав безгрошовий документ) [7, с. 187].

При дослідження первинних документів найчастіше проводяться наступні експертизи:

- почеркознавча експертиза - об'єктом почеркознавчої експертизи є почерковий матеріал, в якому відображені ознаки почерку певної особи у тому обсязі, в якому їх можна виявити для вирішення поставлених завдань;

- технічна експертиза документів - поділяється на експертизу реквізитів документів, експертизу друкарських форм та експертизу матеріалів документів. Основними завданнями технічної експертизи реквізитів документів є:

- установлення фактів і способів унесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявлення їх первинного змісту тощо;

- експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів. До основних завдань експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів належать: установлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів; установлення обставин, пов'язаних з використанням

комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення; виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях; установлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку.

- експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності - основними завданнями експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності є визначення: документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення; документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг; документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів; документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат; відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток; відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість»[8].

Зауважимо, що на нашу думку, у зв'язку з розвитком економіки потрібно поступово у «бізнес сферу» впроваджувати електронні документи та електронний документообіг. Електронний документообіг має безліч переваг перед паперовим, основні це - швидкість надходження документів до адресатів, зручність редагування і архівації документів тощо. У разі знищення первинних документів або задля підтвердження виконаної операції експерт може провести зустрічну перевірку і порівняти ті самі первинні документи різних підприємств, які мали взаємовідносини [7, с. 187].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парасюк Н.М. Юридичний аналіз підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів за Кримінальним кодексом України. URL:<http://nbuv.gov.ua/node/554>.

2. Гонгало, С. Й. (С. Гонгало) (2006). Поняття документів, їх види, способи розпізнання та захисту. Наукові записки серія Право (Вип.7). С. 153-159.

3. Осика І.М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2007. 22 с.

4. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017№ 2155-VIII/ Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

5. Пронь Н.О. Поняття первинних документів та вимоги до їх оформлення. Фінанси, облік і аудит, 2011. С. 322-329.

6. Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

7. Шушко О.О. Особливості дослідження первинних документів. Криміналістичний вісник. № 2 (22). 2014. С. 184-189.

8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ №53/5 від 08.10.1998 /Міністерство юстиції України.

Мельник Олександр Віталійович,
студент групи ПММКЗ-18-2

Науковий керівник:

Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри ОРД

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ

На сьогоднішній день збільшення золотовалютних резервів позитивно впливає на стійкість економіки, дозволяє впоратися із зовнішніми та внутрішніми негативними впливами. У зв'язку з високим ступенем важливості для держави примноження й накопичення дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, необхідна й гідна їх охорона від злочинних посягань які на сьогоднішній день виникають у нас в державі.

Однак надане суб'єктам видобутку дорогоцінного металу право власності на добути цінності, скасування окремих дозволів та ліцензій у сфері обігу ювелірних виробів призводять до лібералізації цього ринку та значного зниження державного регулювання й контролю даного сектора економіки.

Правопорушення, спрямовані на заволодіння, зберігання, перевезення й пересилання дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів та ювелірних виробів, укладення угод з ними, характеризуються глибокою замаскованістю дій правопорушників, приховуванням слідів правопорушень, груповим та міжрегіональним характером діянь і значним матеріальним збитком. Крім того, небезпека визначається і тим, що незаконний (тіньовий) обіг ювелірних виробів становить не одне злочинне діяння, а цілий комплекс послідовних дій, починаючи з протиправного заволодіння, зберігання, перевезення, пересилання розглянутих цінностей і закінчуючи їх збутом. Для легалізації отриманого злочинним шляхом ювелірних виробів делінквенти нерідко вдаються до використання фальшивих, а часом і справжніх державних пробірних клейм, наносячи їх на виготовлені з «кримінального» металу ювелірні вироби.

Необхідно звернути увагу на основні фактори, що впливають на криміногенну ситуацію в сфері обігу ювелірних виробів. Перш за все, це відсутність дієвого державного контролю за даною сферою економіки.

Так, визначивши в Законі України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» суб'єктів видобутку й виробництва даних цінностей і встановивши за ними право власності на продукцію їх виробництва, держава тим самим відсторонилася від жорсткого регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Все це призвело до лібералізації ринку дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів та ювелірних виробів з них, що сприяло зростанню кількості комерційних структур, зайнятих у даному секторі економіки. Зниження законодавчого тягаря використовується злочинними елементами, що мають на меті особисте збагачення за рахунок приховування дорогоцінної сировини та ухилення від сплати обов'язкових платежів.

Не перестають проявляти інтерес до нелегального обігу ювелірних виробів організовані групи, сформовані за етнічною ознакою. Відзначається активність у даному виді діяльності представників циганської діаспори. Діяльність даних груп, в основному, зводиться до скуповування дорогоцінного металу та ювелірних виробів, незаконно набутих або викрадених. З цією метою організовуються легальні підприємства, формально проводяться будь-які роботи, що імітують золотодобування, з подальшою легалізацією під цю діяльність незаконно отриманого металу.

Як зазначено вище, офіційна статистика злочинності свідчить про зниження зареєстрованих фактів скоєння правопорушень, які стосуються обігу ювелірних виробів. Однак ці дані не дають підстав говорити про реальне зниження рівня злочинності взагалі й організованої зокрема у сфері обігу ювелірних виробів. Оперативні дані дозволяють робити висновки про те, що нелегальний обіг дорогоцінних металів та ювелірних виробів має місце і розвивається, а також про наявність діючих ОЗГ, у тому числі й етнічних, які займаються незаконним обігом дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, проте в умовах відмінної організованості й ретельної законспірованості. Їх діяльність налагоджена таким чином, що безпосередньо об'єктивну сторону (найчастіше перевезення, пересилання, зберігання дорогоцінних металів і каменів) виконують випадкові, спеціально найняті для цього люди, в основному з місцевого населення, які й потрапляють до сфери уваги правоохоронних органів.

Відсутність належного контролю за сферою видобутку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння з боку держави часом викликає в надрокористувачів спокусу видобутку коштовностей поза межами відведеної ліцензії ділянки надр. Добутий таким способом дорогоцінний метал або камені можуть реалізовуватися на «чорному» ринку з метою отримання чистого прибутку та уникнення податкових платежів.

На стан злочинності у сфері обігу ювелірних виробів накладають певний відбиток послаблення контролю за процесом видобутку й виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння як з боку держави, так і з боку адміністрації видобувних організацій. Це є однією з основних причин розкрадання і залучення золота в незаконний обіг.

Законодавчо не врегульовано процес обліку та зберігання сировини з моменту видобутку і до здачі на афінажний завод, що дає можливість організаціям недобросовісно здійснювати свою діяльність у сфері видобутку та переробки дорогоцінних металів.

Найчастіше на підприємствах не налагоджена система обліку видобутого шліхового золота до моменту його здачі на афінажний завод, технічні засоби, що використовуються для забезпечення схоронності дорогоцінних металів, природних дорогоцінних каменів або перлів при їх зберіганні і транспортуванні, є недосконалими, що відкриває канали розкрадання дорогоцінного металу по всьому ланцюжку технологічного циклу.

Не менш важливим фактором, який впливає на кримінальні прояви у сфері видобутку й переробки дорогоцінних металів і каменів та виробів з них, є низький соціально-економічний рівень життя як населення України, що проживає в районах де відбувається видобуток, так і трудових колективів, зайнятих видобутком та переробкою дорогоцінних металів і каменів.

Особливе місце в системі умов поширення правопорушень в сфері ювелірних виробів займають наслідки фінансової кризи, яка спричинила зниження розміру заробітної плати при зростанні цін на товари першої необхідності, скорочення робочих місць на підприємствах та установах пов'язаних з ювелірними виробами. В ювелірній промисловості економічна нестабільність викликала зменшення обсягу клієнтури на виготовлення виробів із благородних металів, збільшення цін на сировину й інструменти. Зазначені негативні фактори

соціально-економічного розвитку держави створюють передумови для вчинення правопорушень та злочинів, предметом яких виступають дорогоцінні метали, дорогоцінні камені та вироби з них.

Вивчення судово-слідчої практики показало, що в більшості випадків предметом злочинного посягання виступає дорогоцінний метал у самородному вигляді (в основному, розсипне золото) або необроблені коштовні камені, в інших випадках у якості предмета правопорушень виступають цінності, що відносяться до вторинної сировини.

Далі хотілося б звернути увагу, що одним із найважливіших завдань регулювання відносин у сфері обігу ювелірних виробів є попередження вчинення правопорушень у цій сфері економіки.

Як зазначається в юридичній літературі, всі види діяльності по боротьбі зі правопорушеннями поділяються на дві частини: 1) репресія, тобто попередження, яке здійснюється в рамках адміністративного правосуддя; 2) профілактика або превенція, до якої входять всі види антикриміногенного впливу, що знаходяться за рамками адміністративного правосуддя.

З огляду на те, що репресія є необхідним і дуже вагомим засобом у боротьбі зі злочинністю, необхідно відкоригувати на законодавчому рівні діючі норми КУпАП, що встановлюють відповідальність за злочинний обіг дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, а також ввести нові дефініції, які б сприяли більш ефективній охороні даних цінностей. В ході даних перетворень законодавства доцільно звернути особливу увагу на посилення адміністративної відповідальності за подібні правопорушення.

Заходи спеціального попередження незаконного обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них різноманітні. Як справедливо зазначає О.М. Іванова, у якості першочергового заходу спеціального попередження незаконного обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них слід назвати вдосконалення нормативно-правової бази ринку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них [1, с. 86]. Більшою мірою це стосується базового для даної сфери правовідносин Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», в якому існують суперечності й неточності. Також необхідно привести в чітку відповідність із зазначеним

Законом чинні підзаконні акти, що регулюють оборот розглянутих цінностей.

Суттєве значення для вироблення ефективних заходів боротьби з досліджуваною злочинністю має відповідна організація вивчення кон'юнктури нелегального ринку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них. Повна інформація про попит (який, у свою чергу, породжує пропозицію) на дорогоцінний метал, дорогоцінні камені та ювелірні вироби на тіньовому ринку, про динаміку цін, про перероблювані обсяги нелегальних цінностей дасть можливість прогнозувати подальший розвиток криміногенної ситуації і розробляти ефективні заходи боротьби з ними.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин необхідне посилення всіх форм контролю (правового, фінансового, спеціалізованого і т.д.) за обігом дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, особлива роль тут повинна відводитися, в першу чергу, органам Національної поліції, а також Державній пробірній службі України. Не менш важливою профілактичною мірою є віднесення до функцій Державної екологічної інспекції України обов'язку з контролю за діяльністю як видобувних організацій, так і підприємств, які здійснюють вилучення дорогоцінного металу з брухту і відходів, які його містять. Крім того, на сьогоднішній день зазначений державний орган наділений повноваженнями з контролю за розробкою надр.

Посилення контрольних повноважень з боку держави за розглянутою сферою економічної діяльності може бути досягнуто за рахунок введення ліцензування діяльності, пов'язаної з обігом дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них на будь-якій стадії. Тому видається, що Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. № 222-VIII [2] необхідно доповнити переліком видів діяльності, пов'язаних із виготовленням, реалізацією, скуповуванням і реставрацією виробів з дорогоцінного металу та дорогоцінного каміння, а також заготівлею та переробкою брухту і відходів, які містять зазначені цінності.

Важливе місце в системі контролю за законністю обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них належить органам Національної поліції. Виявлення правопорушень та злочинів, пов'язаних із незаконним обігом дорогоцінних металів, дорогоцінного

каміння та виробів з них, передбачає проведення комплексу організаційних, оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на постійне стеження за оперативною ситуацією на даному напрямку роботи з метою своєчасного реагування на негативні зміни, виявлення, попередження й розкриття правопорушень та злочинів.

Не менш актуальним на сьогоднішній день у сфері протидії даним правопорушенням та злочинам, як, втім, і всієї злочинності, є питання щодо викорінення корупційних проявів у державних органах, до компетенції яких входить регулювання діяльності, пов'язаної з обігом дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, оскільки зацікавлені чиновники часто створюють перешкоди у вигляді паперової тяганини, ненадання під будь-яким приводом запитуваної документації або надання її не в повному обсязі, що ускладнює процес документування правопорушень та злочинів у сфері обігу розглянутих цінностей.

Велике значення для ефективного попередження правопорушень даної категорії має якісна підготовка кваліфікованих фахівців підрозділів Національної поліції, що володіють глибокими знаннями з питань обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них. Дану підготовку необхідно організовувати на базі навчальних закладів Національної поліції України із запрошенням практичних працівників і фахівців даної сфери.

Для більш ретельного планування й організації роботи з попередження економічної злочинності в цілому і тіньового обороту досліджуваних цінностей зокрема, видається необхідним створення в Україні єдиного аналітичного центру, який би безпосередньо накопичував і узагальнював всю інформацію про правопорушення у сфері обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, а також практику роботи щодо попередження даних злочинів та правопорушень.

Не слід ігнорувати і таку профілактичну міру попередження даної злочинності, як контроль осіб, які вчинили правопорушення або злочини в сфері обігу дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, з метою попередження вчинення ними нових правопорушень та злочинів подібного роду.

Підводячи підсумок сказаному, необхідно звернути увагу на законодавчі прорахунки в сфері правової охорони дорогоцінних металів,

дорогоцінного каміння та виробів з них, розглянуті в цьому пункті магістерського дослідження, які виступають однією з основних причин зниження рівня виявлення даних видів правопорушень. Процес лібералізації законодавства, що регулює дану сферу правовідносин, який розпочався в 90-і роки минулого століття і триває нині, призвів до втрати контролю держави за обігом розглянутих цінностей, що у свою чергу призводить до зростання злочинності даного виду. Використовувані заходи боротьби з даним протиправним явищем не є достатньо ефективними, у зв'язку з чим видається необхідним не лише коригування правових норм, які регулюють обіг дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, а й посилення контролю з боку державних органів за обігом досліджуваних цінностей, і в якості одного із способів посилення контролю ввести ліцензування на операції з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням та виробів з них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Иванова А. Н. Уголовная ответственность за незаконный оборот драгоценных металлов, природных драгоценных камней или жемчуга: учеб. пособие. Якутск: Изд-во ЯГУ, 2001. 117 с.
2. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. Відомості Верховної Ради, 2015. № 23. Ст. 158

Мирошніченко

Владислав Віталійович,

студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Лисеюк Андрій Миколайович,

к.ю.н., в.о. заступника начальника

кафедри ОРД

ТАКТИКА ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Правове регулювання економічних процесів передбачає чітке розуміння природи і сутності об'єктів, що регулюються, а також вивчення їх особливостей. Забезпечення енергетичної безпеки держави як одного з визначальних чинників національної конкурентоспроможності спирається на правове регулювання вітчизняного паливно-енергетичного комплексу (далі – ПЕК). ПЕК України складається із нафтогазового комплексу, вугільної промисловості та енергетики.

«Саме із створенням в Україні адекватного механізму прогнозування, планування та координації заходів протидії злочинності у паливно-енергетичній сфері безпосередньо пов'язане розв'язання таких важливих проблем, як демонополізація і декриміналізація галузей ПЕК, а також усунення масштабної непогашеної дебіторсько-кредиторської заборгованості генеруючих компаній, оператора оптового ринку електроенергії та енергопостачальних підприємств, яка продовжує накопичуватися; забезпечення вільного вибору контрагентів і конкурентних засад господарської діяльності суб'єктів ПЕК» [1, с. 15–17].

Процес реалізації здійснюється з порушенням законодавства про державну реєстрацію і вимог ліцензійного контролю, податкової дисципліни тощо. Так, у м. Маріуполь Донецької області викрито підпільний цех з виробництва та переробки паливно-мастильних матеріалів, з незаконного обігу вилучено 6,5 тон дизельного пального та 663 тони автомобільних мастил всього на загальну суму 14,3 млн. грн. Крім того, існує велика кількість підпільних майстерень по виробництву документів суворої звітності, що призводить до того, що кожен бажаючий може їх придбати за готівку.

Окрім підроблення документів використовуються підставні фірми, у т.ч. з подвійною реєстрацією. Нерідко на вугледобувних підприємствах кошти виділяються на закупівлю нового обладнання, яке встановлюється на шахтах з обмеженим доступом. Практикується закупівля матеріалів та необхідного для виробництва обладнання у посередницьких комерційних структурах за цінами удвічі дорожче, ніж у безпосередніх виробників.

Фіскальними органами викриваються непоодинокі факти нецільового використання коштів, виділених із державного бюджету для підтримки вугледобувних підприємств та їх реструктуризації. Протягом останніх п'яти років державні вугледобувні підприємства не отримують бюджетних асигнувань та не мають достатньо коштів від реалізації вугільної продукції на технічне оснащення очисних вибоїв новим гірничошахтним обладнанням. Хронічний дефіцит коштів не дозволяє підприємствам оснащувати лави навіть відремонтованим основним гірничошахтним обладнанням. Внаслідок зазначеного фінансово-економічний стан підприємств погіршується. Через відсутність нової прохідницької техніки, арочного металоукріплення, матеріалів, конвеєрних стрічок тощо катастрофічно впали обсяги проведення розкривних і підготовчих гірничих виробок, а це найближчим часом спричинить відпрацювання підготовлених до виймання запасів вугілля та зниження рівня вуглевидобутку.

За 5 місяців 2019 року вугледобувними підприємствами, що отримують державну підтримку видобуто 1765,0 тис. тон рядового вугілля, з якого вироблено 1102,0 тис. тон товарної вугільної продукції. По відношенню до показників відповідного періоду 2018 року обсяг видобутку знизився на 22,1%, а товарної вугільної продукції на 26,8%. Деякі підприємства, які отримували кошти за програмою «Державна підтримка вугледобувних підприємств на часткове покриття витрат із собівартості готової товарної вугільної продукції», при збитковості, наявній заборгованості із заробітної плати, до фондів соціального страхування, у супереччя вимогам пункту 2 Указу Президента України від 25.05.2004 № 576/2004 відпускають вугілля комерційним структурам без попередньої оплати його вартості. Внаслідок цього утворюється значна дебіторська заборгованість, а покриття витрат з видобутку вугілля здійснюється за рахунок бюджетних коштів (такі факти порушень виявлялися на ДП «Макіїввугілля», ДП «ДВЕК», ДП «Первомайськвугілля», ДП «Луганськвугілля» – й на інших підприємствах).

«Відповідно до звітності за 5 місяців 2019 року вугледобувними підприємствами отримано 1619,1 млн грн збитків від виробництва готової товарної вугільної продукції, які зменшено на 744,0 млн грн за рахунок державної підтримки. Зважаючи на певний дефіцит обігових коштів вугледобувні підприємства мають заборгованість із заробітної плати з нарахуваннями за 2018 рік, яка станом на 23.06.2019 становить 289,7 млн грн., у тому числі за 5 місяців 2019 року – 610, 8 млн гривень» [2].

З метою забезпечення ефективного контролю за повнотою сплати податків, інших обов'язкових платежів до бюджету, упередження неправомірного відшкодування сум ПДВ та виявлення ознак схем мінімізації податкових зобов'язань підприємствами ПЕК необхідно організувати комплекс оперативно-розшукових заходів пов'язаних із:

- постійним збором і аналізом всіх відкритих відомостей щодо, показників фінансово-господарської діяльності СГД, податкової звітності, відомостей про майновий стан підприємства, та посадових осіб. Для цього оперативним працівникам, які закривлені за відповідною лінією роботи (нафтобізнес, газ, виробництво та трансформація енергії, ринок твердого палива) необхідно постійно проводити збір, моніторинг відкритих джерел інформації у відношенні діяльності певних СГД. Особливу увагу слід звернути на моніторинг інтернет-джерел (форуми, журналістські розслідування, публікації в спеціалізованих журналах «Нафтобізнес», «ТЕК». «Термінал», «Енергоринок», «Газ & Нафта», «Дзеркало тижня» та і.) [3; 4];

- постійно проводити аналіз відомостей інформаційних джерел ДФС України, а саме: АС «Податковий блок»; ПК «Моніторинг»; АС «Управління документами»; Автоматизована система митного оформлення «Інспектор» (АСМО); Системні локально-мережеві АРМи районного рівня: «Підприємці», «Земля», «Облік платників», «Аудит», «Пільги», «Свідоцтво», «Касові апарати», «Банк», «Звіт» на ін.; АС «Аудит»; АС «Скарга»; АС «Суди»; АС «ФСПД» (фіктивний суб'єкт підприємницької діяльності); АРМ «Система автоматизованого співставлення податкових зобов'язань та податкового кредиту в розрізі контрагентів»; АС «Журнал звірки податкових зобов'язань в розрізі контрагентів»; АС «Бест Звіт»; АС «Оголошення про банкрутство»; АС «Конвертаційні центри»; АС «Акцизні марки»; АС «Зустрічні перевірки» та ін.;

Саме з використанням зазначених інформаційних ресурсів оперативник може виявити відомості, щодо обсягів волових доходів,

витрат, сплачених податків, системи оподаткування, видів діяльності, обсягів податкового кредиту та податкових зобов'язань, контрагентів, реєстраційних даних, кількості працюючих на СГД, вартості основних фондів по їх групах, та і.;

– регулярно ініціювати запити до органів державної реєстрації майна (УЗР, земельного кадастру, БТІ та ДРМ, річковий та морський Регістр судноплавства, державна інспекція з контролю за маломірними суднами, технагляд та і.);

– отримувати відомості про наявність ліцензій згідно ст. 9 ЗУ «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» на видобування корисних копалин із родовищ, що мають загальнодержавне значення та включені до Державного фонду родовищ корисних копалин, транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного, нафтового газу та газу (метану) вугільних родовищ трубопроводами та їх розподіл, постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за регульованим та нерегульованим тарифом, зберігання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ в обсягах, що перевищують рівень, установлений ліцензійними умовами, виробництво теплової енергії, транспортування її магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії, виробництво, зберігання та реалізація біогазу, проектування, технічне обслуговування, будівництво нових і реконструкція діючих систем видобування газу (метану) вугільних родовищ та окремих об'єктів інженерної інфраструктури, оцінка протиаварійного стану зазначених об'єктів;

– з працівниками аудиту ДПП та ДФС супроводжувати планові документальні перевірки підприємств за лінією закріплення. Проводити аналіз схем порушення податкового законодавства згідно актів перевірок зазначених СГД [5, с. 103-104].

Метою вказаних заходів є встановлення транзитних підприємств та підприємств з ознаками фіктивності, за допомогою яких виводяться грошові кошти з легального обігу, а також виявлення інших схем мінімізації та ухилення від оподаткування.

У разі встановлення схем мінімізації та ухилення від оподаткування оперативник спільно з співробітниками підрозділів податкового аудиту та іншими підрозділами органів державної податкової служби, відповідальними за адміністрування податків, зборів (обов'язкових

платежів), вживають спільні заходи щодо руйнування таких схем, притягнення винних до відповідальності та відшкодування завданих державі збитків згідно з чинним законодавством.

З цією метою виявлення ознак злочинності в сфері ПЕК необхідно належним чином організувати підготовку матеріалів і доказової бази, а також забезпечити подання до судових органів позовів: про припинення державної реєстрації; про визнання недійсними установчих документів; про анулювання слідства платника ПДВ; про визнання угод недійсними; про стягнення в дохід держави коштів, одержаних за правочинами, вчиненими з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, посиляючись на їхню нікчемність.

Оперативне документування податкових злочинів суттєво не відрізняється від документування подібних злочинів в інших галузях економіки, але основною відміною є оперативне документування злочинів, пов'язаних з незаконним виготовленням сумішевих високооктанових бензинів та дизельних палив.

На підставі результатів перевірок, а також іншої зібраної інформації оперативні підрозділи податкової міліції готують матеріали для прийняття рішення згідно Кримінального процесуального кодексу України та в разі відкриття кримінального провадження разом зі слідчими приймають участь у проведенні досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмолов С. Формування конкурентних енергоринків в Україні [Текст] / С. Єрмолов // Економіка України. – 2017. № 10. С. 15–28.
2. Голіна В.В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії та можливості). Вісник Національної академії правових наук України. №2 (73) 2019. С.193-201.
3. Бандурка А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: [моногр.]. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
4. Головкін Б.М. Причинність у системі детермінації злочинності: Теорія і практика правознавства. Вип. 1(5) / 2014. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24
5. Головкін Б.М. Напрями удосконалення діяльності правоохоронних, контролюючих та інших органів щодо протидії злочинності у паливноенергетичній сфері/ //Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. № 4(1). С. 103-112.

Ницун Анастасія Борисівна,
студентка групи ПММКз-18-2
Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри ОРД

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Одним із ефективних засобів правової охорони суб'єктів господарської діяльності є комерційна таємниця. Однак, в сучасних умовах розвитку правової системи України, цей інститут позбавлений єдиного підходу до уніфікації та розуміння правового регулювання. В нашій країні інституту комерційної таємниці є відносно новим та недостатньо дослідженим явищем, а питання застосування та реалізації механізму захисту комерційної таємниці в правозастосовній практиці належать до найменш розроблених. Фактично відсутній практичний досвід застосування норм чинного законодавства про комерційну таємницю. Зокрема, впродовж останніх років органами Антимонопольного комітету України припинено лише 11 порушень, передбачених статтями 16-19 (неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці) Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" [3]. І це зрозуміло, адже переважна більшість таких справ має латентний (скритий) характер. Хоча варто відзначити позитивний момент – у 2018 році вперше за останні 20 років Антимонопольний комітет України виніс рішення у справі ТОВ "ТБК Вектор-ВС" проти ТОВ "Ергон-Електрік" про неправомірне використання комерційної таємниці і визнав незаконним використання комерційної таємниці конкурентів в ході іншого розслідування поліції та оштрафував компанію-порушника на 3,4% від виручки компанії за 2017 рік (10753100 грн) та 68% від максимально можливого (5% доходу, тобто 540 тис. грн), а також заборонив використовувати такі дані в майбутньому [3] Це є дуже важливим і показовим у правозастосовній практиці щодо захисту комерційної таємниці в Україні.

Питаннями охорони комерційної таємниці присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Ємельянова С. Л.,

Килимник І. І., Князева С., Кокоріна І. С., Марущак А. І., Носік Ю. В., Нікіфорова Г. К., Сергєєвої О., Сляднева Г. О., Смольнікова І.В., Харченко В. Б., Цимбалюк В. С. та інших. Однак простежується термінологічна невизначеність комерційної таємниці, яка призводить до появи найрізноманітніших термінів – виробничий/технічний/комерційний секрет, конфіденційна/закрита інформація, комерційна/службова таємниця, ноу-хау тощо. Окрім того, відсутність єдиний нормативний акт, який би системно регулював питання охорони та захисту комерційної таємниці.

Варто зауважити, що Цивільний кодекс України у статті 505 визначає комерційну таємницю як інформацію, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Це визначення має міжгалузеве значення в системі законодавства України та підлягає застосуванню під час з'ясування змісту і кваліфікації не тільки цивільних, а й трудових, адміністративно-правових, кримінально-правових, процесуальних та інших правовідносин. Погоджуємось з думкою Ю.В.Носіка, що таке визначення сформульоване з урахуванням міжнародно-правових підходів до розуміння комерційної таємниці (TRIPS та NAFTA) і на належному юридично-технічному рівні, хоча й не позбавлене певних недоліків. Зокрема, законодавчо закріплене визначення комерційної таємниці було взяте з визначення «нерозкритої інформації» Угоди про торговельні аспекти права інтелектуальної власності (TRIPS), як і положення щодо охорони комерційної таємниці органами державної влади. При збереженні положень Угоди була зроблена суттєва помилка, та слова "is not... generally known" (не є... загальновідомою) були перекладені як "є невідомою". Тобто, така помилка призвела до того, що ЦК України вимагає повну невідомість інформації що є комерційною таємницею, а для більшості об'єктів комерційної таємниці це не є реальним та обмежує застосування інституту охорони комерційної таємниці.

Інформація, яка складає комерційну таємницю підприємства, повинна мати певні ознаки та відповідно до Господарського кодексу,

закону "Про інформацію" відповідати вимогам: бути власністю підприємства; бути засекреченою власником підприємства в його інтересах на визначений термін, у визначеному обсязі; мати дійсну або потенційну вартість з комерційних міркувань; не бути загальновідомою чи загальнодоступною згідно з законодавством України; надійно захищатися її власником або уповноваженою ним особою через систему кваліфікації інформації, розробку внутрішніх правил засекречення, схову, обігу, знищення та запобігання розголошенню, введення відповідного кодування носіїв інформації тощо; не захищатися авторським і патентним правом; не стосуватися негативної діяльності підприємства, здатної завдати шкоду суспільству (порушень законів, адміністративних помилок, забруднення навколишнього середовища тощо). Крім цього, для комерційної таємниці характерно те, що вона: реально або потенційно створює переваги в конкурентній боротьбі; із всієї власності підприємства, в тому числі і майнової, може бути найбільш цінною; з часом може втрачати свою вартість, якщо не буде використана.

Головною умовою охорони комерційної таємниці суб'єкта господарювання є наявність гарантій, без існування та реалізації яких право втрачає свій соціальний зміст і призначення. Однак варто констатувати той факт, що на сьогодні відносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці, регулюються нормативно-правовими актами, що належать до різних галузей права, зокрема Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Законами України "Про інформацію", "Про науково-технічну інформацію", "Про захист від недобросовісної конкуренції", і визначають лише загальні засади правового регулювання таких відносин.

В теорії права виділяють гарантії суб'єктивного права і охоронюваного інтересу, які включають економічні, політичні, ідеологічні та юридичні засоби, що забезпечують постійне вдосконалення змісту суб'єктивних прав і інтересів, їх реальне здійснення, а в необхідних випадках – ефективний захист. Тобто гарантія являє собою систему умов, засобів і способів, що забезпечують всім і кожному рівні можливості для виявлення, придбання і реалізації своїх прав і свобод [4, с.202]. Головне призначення гарантій – забезпечення блага або інтересу. Тобто згідно зі ст. 162 ГК України та ст. 505 ЦК України суб'єкт

господарювання повинен вживати відповідних заходів з охорони конфіденційності інформації, яка становить його комерційну таємницю. Без прийняття відповідних заходів право на комерційну таємницю взагалі може не виникнути. Вичерпного переліку заходів, прийняття яких забезпечує режим комерційної таємниці, в законодавстві немає. Так, ст. 505 ЦК України лише вказує на те, що інформація повинна бути предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності [1]. Більш того, охороноздатність комерційної таємниці буде оцінюватися судом вже на стадії розгляду справи. При цьому, тягар доведення покладається на ту сторону, яка вважає, що вона є законним власником комерційної таємниці і її права порушені. Наприклад, прийняття на підприємстві локальних актів, що визначають, яка інформація становить режим комерційної таємниці, маркування документів, які містять відомості, що становлять комерційну таємницю, прийняття відповідних організаційно-технічних заходів виступають гарантом того, що при порушенні права на комерційну таємницю буде відновлено або належним чином компенсовано. Реалізація права на комерційну таємницю забезпечується створенням певних умов, які мають комплексний характер і складають систему гарантій забезпечення права на комерційну таємницю.

Аналіз нормативно-правових актів, що визначають правовий режим комерційної таємниці, а також специфіка комерційної таємниці як об'єкта правового регулювання дозволяють виокремити гарантії охорони комерційної таємниці з боку органів державної влади України (рис.1).

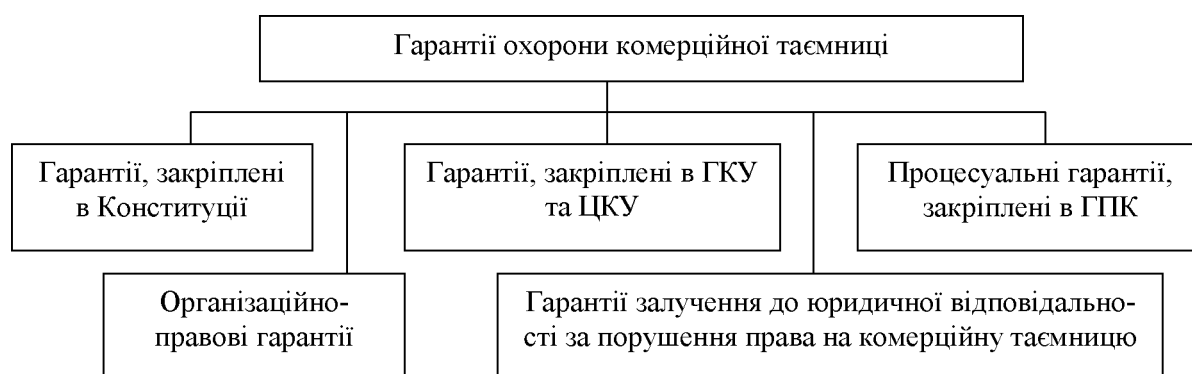

Рис. 1. Гарантії охорони комерційної таємниці з боку органів державної влади України

Як бачимо, до гарантій, що забезпечують охорону комерційної таємниці суб'єкта господарювання віднесено конституційні гарантії, гарантії, закріплені в ГКУ та ЦКУ; процесуальні гарантії, закріплені в ГПК; організаційно-правові гарантії, що встановлюються власником комерційної таємниці; гарантії залучення до юридичної відповідальності за порушення права на комерційну таємницю.

Варто відзначити, що найбільш ефективною у плані сучасних законодавчих гарантій у сфері охорони комерційної таємниці є правова система Європейського Союзу (*acquis communautaire*), яка до 2016 року не мала єдиного законодавчого акту щодо правового регулювання комерційної таємниці на території усіх держав-учасниць. Однак, у 2016 році було прийнято Директиву (ЄС) 2016/943 Європейського парламенту і Ради про захист нерозкритих секретів виробництва (*ноу-хау*) і комерційної інформації (комерційної таємниці) проти їх незаконного придбання, використання та розкриття, відповідно до якої країни ЄС повинні ввести в дію законодавчі акти та адміністративні положення, необхідні для дотримання норм директиви. Її головна мета – закріплення в національних законодавствах однакового розуміння комерційної таємниці, яким би охоплювалися *ноу-хау*, комерційна і технологічна інформація при наявності у власника законного права зберігати їх в конфіденційності та виправданих очікувань, що така конфіденційність буде збережена [5]. Аналіз відповідності положень Директиви та законодавства України свідчить про актуальність урахування ряду положень проекту при вдосконаленні законодавства України. Це стосується: визначення випадків правомірного отримання комерційної таємниці, зобов'язань третіх осіб відносно комерційної таємниці; уточнення порядку забезпечення позову та запобіжних заходів, сплати компенсації, уточнення законодавства стосовно розкриття комерційної таємниці у публічних інтересах тощо.

Отже, незважаючи на численність нормативно-правових актів, у яких містяться окремі положення щодо охорони комерційної таємниці, мають в основному відсильний або декларативний характер, містять окремі суперечливі положення, що ускладнює їх практичну реалізацію. У цих актах не встановлений механізм реалізації захисту права суб'єктів господарювання на комерційну таємницю. Усе сказане підтверджує необхідність прийняття єдиного спеціального закону про комерційну таємницю, врахувавши досвід Європейського Союзу та його країн – учасниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
2. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні: Монографія. – К.: КНТ, 2007. – 240 с.
3. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.amc.gov.ua/amku/control/kyivr/uk/publish/article/89422.jsessionid=04D87AF5BB231760439BC7B7E62416DD.app2>
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – Харків: Консум, 2001. -656 с.
5. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure [Electronic resource] // World Intellectual Property Organization. — Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0943>

Олійник Марія Вадимівна,
студентка групи ПММКЗ-18-2,
Науковий керівник:
Башта Іван Іванович,
к.ю.н., професор кафедри ОРД

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ОЗНАКАМИ У СПОРТІ

Спроби маніпуляцій спортивними результатами, у тому числі в організованому порядку і на міжнародному рівні, являють собою серйозну загрозу для цілісності спорту. Договірні матчі можуть підірвати довіру серед населення, якщо воно починає вважати спорт сферою, де маніпуляції дають значні фінансові вигоди для окремих осіб, а не сферою, де переважає "славна невизначеність" спорту".

Корупція в спортивній сфері може проявлятися у махінаціях з будівництвом спортивних об'єктів, зловживання з боку чиновників і

адміністративного персоналу міжнародних спортивних організацій при виборі міст для проведення Олімпійських ігор, підкуп спортсменів, спортивних суддів, тренерів, керівників команд та інших учасників чи організаторів спортивних змагань для надання потрібного впливу на їх результати. Стосовно до міжнародного спорту корупція означає порушення принципів чесної гри. Корупція – одна з головних проблем сучасного олімпійського руху. Особливо це стосується суддівських скандалів.

Боротьба з корупцією – це питання всесвітнього значення, тому, говорячи про міжнародне законодавство, спрямоване на боротьбу з корупцією в спорті, перш за все слід звертатися до загальних актів міжнародного права. Найважливішим з них є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ухвалена р. в Нью-Йорку 31 жовтня 2003 р. Резолюцією 58/4 на 51-му пленарному засіданні 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН). Конвенція констатує зв'язок між корупцією та іншими формами злочинності, зокрема організованою злочинністю й економічною злочинністю, включаючи відмивання грошових коштів, та вказує на те, що в корупційній сфері в даний час виявилися великі обсяги активів, які можуть складати значну частку ресурсів держави та ставити під загрозу політичну стабільність і сталий розвиток. Корупція давно вже перестала бути локальною, внутрішньодержавною проблемою, вона являє собою транснаціональне явище, що зачіпає все світове співтовариство, економіку всіх країн, і саме тому вкрай важливо організувати міжнародне

Важливо відзначити, що Конвенція прямо вказує на те, що попередження і викорінення корупції – це обов'язок усіх держав і що для забезпечення ефективності своїх зусиль у цій галузі вони повинні співпрацювати одна з одною за підтримки й участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад.

Історично цілями створення міжнародних спортивних організацій служили не будь завдання, пов'язані зі становленням і розвитком того чи іншого виду спорту, зокрема введенням єдиних правил проведення змагань, забезпечення суддівства тощо (так виникли міжнародні спортивні федерації), або завдання організації того чи іншого спортивного заходу; найочевидніший приклад – Міжнародний олімпійський комітет (МОК), мета існування якого – проведення Олімпійських ігор.

Два напрями становлення міжнародних спортивних організацій зумовили двоїсту структуру сучасного спортивного руху. З одного боку, в ньому існує загальна система, що зв'язує (у спрощеному вигляді) МОК і національні олімпійські комітети (НОК), а з іншого боку, у кожному виді спорту існує міжнародна спортивна федерація (МСФ), яка управляє національними спортивними федераціями (НСФ) з цього виду спорту. Даний зв'язок носить, по суті, імперативний (підпорядковувачий) характер, оскільки заснована вона, по-перше, на Інституті визнання МОКомНОКа (або МСФ – НСФ). По-друге, як МОК, так і МСФ засновані на членстві (МОК – фізичні особи, МСФ – юридичні особи – національні федерації, і це ставить під сумнів статус МСФ як МНУО).

Крім норм міжнародного права «всесвітнього характеру», важливу роль у встановленні міжнародного правопорядку, протидії корупції, відіграє регіональне (в широкому сенсі) регулювання. У нашому регіоні мова перш за все йде про європейські стандарти (зазвичай формуються в рамках Ради Європи).

Особливий інтерес викликають регіональні договори проти корупції, що діють на європейському континенті.

Національні заходи протидії корупції закріплені в ст. 2-23 Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію (Конвенція Ради Європи 1999 р), міжнародного співробітництва у цій сфері присвячені ст. 25-31 Конвенції Ради Європи 1999 р. На відміну від Конвенції ООН проти корупції 2003 року, Конвенція Ради Європи 1999 р встановлює більш детальний перелік осіб, чиї дії повинні бути покарані, і розмежовує активний і пасивний підкуп, при цьому обидва види підкупу повинні бути криміналізовані на національному рівні.

Вивчення норм Конвенції показує, що вона, по суті, наказує спортивним організаціям впровадити в свою практику принципи належного (належного) управління (goodgovernance). Мова при цьому, зрозуміло, йде не про всі спортивні організації. І очевидно, що творці Конвенції зіткнулися з низкою складнощів в категоріальному визначенні даного поняття. Вихід було запропоновано досить простий і ефективний: створюється спеціальний комітет з реалізації Конвенції, який формує список спортивних організацій, керуючих спортом або яким-небудь одним видом спорту на національному рівні, вносить в нього зміни і забезпечує його публікацію в належному вигляді. Основними принципами goodgovernance, які зобов'язані впровадити спортивні

організації, якщо вони знаходяться на території держав – учасниць Конвенції, є: визначення та попередження конфліктів інтересів, включаючи заборону на розголошення інсайдерської інформації; точне і неухильне дотримання контрактів, перш за все зобов'язань, з них випливають; вимога про розкриття інформації та ін.

Як заявлено в ст. 1 Конвенції про маніпулювання спортивними змаганнями, її основними завданнями є попередження, виявлення і припинення маніпулювання національними та міжнародними спортивними змаганнями на національному або міжнародному рівні; сприяння співпраці на національному та міжнародному рівнях між зацікавленими органами державної влади, а також зі спортивними організаціями та операторами букмекерських послуг у боротьбі з маніпулюванням спортивними змаганнями.

В рамках міжнародної боротьби з корупцією в області спорту слід зазначити роль і внесок Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу), яка у своїх Доповідях публікує конкретні відомості.

На сьогоднішній день створена програма Інтерполу «Чесний спорт» є глобальною в сфері підготовки, освіти та ініціативи з профілактики договірних матчів, а також нерегулярних і незаконних ставок.

Інтерпол і Міжнародний олімпійський комітет спільно виявляють і вирішують проблеми, в тому числі пов'язані з допінгом, договірними матчами і незаконними ставками на спортивні заходи, а також з корупцією арбітрів і гравців. Співпраця була офіційно закріплена в Меморандумі про взаєморозуміння, підписаному в січні 2014 року.

Інтерпол у своїй діяльності також використовує додаткові інструменти. Так, Інтерполом на великому заході груп підтримки (IMESTs) можуть бути розгорнуті можливості для надання допомоги країнам-членам у підготовці, координації та реалізації заходів безпеки на великих заходах, включаючи спортивні змагання, такі як Олімпійські ігри або чемпіонат світу з футболу.

Підводячи підсумок сказаному, слід зазначити, що корупція являє собою складне явище, витoki якого нерозривно пов'язані з укладом життя будь-якої держави. Боротьба з корупцією у сфері фізкультури і спорту має стати постійною функцією державних структур, громадських організацій, пересічних громадян, у зв'язку з чим необхідно створити економічні, соціально-психологічні та правові механізми протидії поширенню та самовідтворенню корупції.

«Спортивна корупція» не обмежується рамками кримінальних деліктів, вона тягне як кримінальну, так і адміністративну, цивільну, дисциплінарну відповідальність. У зв'язку з цим видається надзвичайно актуальною теза В. В. Лунєєва про те, що основним критерієм для встановлення кримінальної відповідальності у разі конфлікту особистих і службових інтересів посадової особи може бути відкритість або чистота процесу прийняття рішення (тобто коли посадова особа не може прийняти об'єктивне рішення з якого-небудь питання, що зачіпає його фінансові або особисті інтереси, а також інтереси його родичів і знайомих). Санкції ж за не надання такої інформації повинні бути максимально суворими (Лунєєв, 2000, с. 101).

Слід більш активно використовувати вітчизняний і зарубіжний досвід, розширювати міжнародне співробітництво у сфері антикорупційної політики. У сфері фізкультури і спорту доцільно створення системи антикорупційного контролю, яка включала б у себе парламентський, судовий, фінансовий, відомчий, громадський контроль, прокурорський нагляд.

Отже, тільки скоординована робота всіх держав за допомогою різних форм співпраці, заснована на взаємодопомозі і довірі, дозволить досягти серйозних результатів у боротьбі з корупцією в сфері спорту, що, в свою чергу, сприятиме досягненню високих результатів спортсменів усього світу, заснованих на чесності і прозорості шляхів і способів їх досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Устав ООН. URL: www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 49.
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): прийнята 27 січня 1999 року у Страсбурзі; ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101/print433920238957200.
4. Грицаев С.А., Трубицына Ю.Ю. Основные международно-правовые проблемы борьбы с правонарушениями в спорте. Вестник Московского университета МВД России, 2015. № 12.С. 42-45.
5. Едкова Т.А., Иванюк О.А., Сороко А.В. и др. Участие институтов гражданского общества в борьбе с коррупцией: Науч.-практ.

пособие. Отв. ред. Ю.А. Тихомиров. М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации; полиграф-плюс, 2013.

6. Лебединец И. Н. Международно-правовой механизм борьбы с коррупцией: история и актуальные проблемы современности. Альманах кафедры международного права *CeterisParibus*. Вып. 2. отв. ред. К. А. Бекашев. М.: Проспект, 2012. С. 104.

7. Лунеев В.В. Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы. Государство и право, 2000. № 4. С. 101.

8. Пешин Н. Л. Борьба с коррупцией в спорте: международный и внутригосударственный опыт. Конституционное и муниципальное право, 2016. № 10. С. 31–36.

9. Попов Е. А. Коррупция и права человека. Евразийский юридический журнал. 2012. № 3 (46). С. 63.

Омельковець

Василь Володимирович,

студент групи ПММКЗ-18-2

Науковий керівник:

Башта Іван Іванович,

к.ю.н., професор кафедри ОРД

РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У європейському суспільстві слово корупція стала синонімом до України. Дуже прикро, що виникає дана неприємна асоціація щодо назви нашої держави, але це є гірка правда. Оскільки на сьогоднішній день маємо тотальну корумпованість владної верхівки, котра довела Україну та її народ до критичної межі. У зв'язку з цим українці і хапаються за останні соломинки, аби вижити, вдаються до крайнощів. І одна з них знову ж таки корупція.

Як для приватного сектора економіки, так і для підприємств корупція вже стала більш нормою аніж виключенням. Вона надто глибоко проникла у бізнес-процеси українських підприємств, таким

чином ставши невід'ємною складовою бізнесових практик. До прикладу можна навести наступну ситуацію таку, як: поширеність корупційних практик та незаконних схем мінімізації витрат, а вони в свою чергу стають підґрунтям для розквіту ще більшої корупції і роблять її вигідною для підприємців та бізнесменів. Однак умови ведення бізнесу, що складаються на сьогодні, фактично спонукають та підштовхують підприємців вдаватися до корупційних практик. Корупція стає рятівною шлюпкою для збереження бізнесу або утримання його конкурентоспроможності [5, с.239].

Країна потопає у корупційному середовищі. Тому треба лікувати від цього страшного вірусу себе, знайомих, всі сфери життя та бізнес зокрема. Рівень корумпованості приватної сфери економіки доволі високий, а тому існує нагальна проблема її подолання. Корупція у приватному секторі в Україні визнана на законодавчому рівні через відповідальність службових осіб суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності [3].

Згідно з результатами дослідження Міжнародної антикорупційної організації Transparency International (TI) Україна дещо покращила свої показники – 32 бали та 120-те місцесеред 180 країн. Це за плюс 2 бали піднялася на 10 місць (результат за 2017 рік – 30 балів, 130 місце). Проте варто зазначити, що з-поміж своїх сусідів Україна змогла обійти лише Російську Федерацію (28 балів, 138 місце). Натомість решта мають вищі оцінки: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 47, Угорщина – 46, Білорусь – 44, Молдова – 33 бали.

Однією з «характерних рис» української податкової системи традиційно були так звані «податковіяни». За оцінкою Міністерства доходів та зборів, зробленою у 2014 році, обсяг «податкових ям» у 2013 році становив понад 300 млрд грн, у результаті чого до державного бюджету не надійшло близько 50 млрд грн доходів. Усього, за оцінками уряду, за 2010 - 2013 роки сукупний обсяг «податкових ям» сягнув 600 млрд грн. Тому у 2014 році уряд України голосив одним із пріоритетів своєї діяльності боротьбу з «податковими ямами», функціонування яких була найчастіше пов'язана з наданням фіктивними підприємствами схемного кредиту з ПДВ іншим підприємствам. У 2014 році боротьба з «податковими ямами» була радше фрагментарною, тоді як у 2015 - 2017 роках уряд уже запровадив цілий ряд системних кроків, спрямованих на викорінення цих схем, а саме :

- запровадження системи електронного адміністрування ПДВ із 2016 року; - запровадження автоматичного відшкодування ПДВ із квітня 2017 року; - запровадження системи моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР) із квітня 2017 року в тестовому режимі та з липня в повноцінному режимі. Щоправда, дію системи призупинено з січня 2018 року з метою поліпшення критеріїв блокування накладних [1].

Наразі існують проблеми щодо заходів по боротьбі із корупцією зовсім не виконують свою функцію, вони є недієвими та неефективними. Вони представляють собою лиш формальність, просту «показуху». Звичайно, такий характер боротьби з цим «усюдисущим злом» перш за все обумовлений незацікавленістю влади у подоланні корупції. Тут лавровий вінець скоріше стає для них поразкою, бо сама влада тотально корумпована та ще й всі, кого не візьми, бізнесмени.

Та й покарань у нас особливо не боятися, бо не такий страшний чорт, як його малюють. Репресивні заходи не особливо ефективні. Нажаль у нас існує широка практика ігнорування законів, що у свою чергу призводить до можливості уникнення відповідальності і фактичної відсутності реальної відповідальності за корупційні дії. Реальне посилення відповідальності зменшило б випадки прояву корупції. Посилює негатив вище викладеного та олії у вогонь підливає інший безперечно проблематичний аспект: правоохоронним органом доволі складно викривати випадки корупції через високу пасивність з боку підприємців. У разі виявлення корупційної складової на підприємстві, власник або керівник бажає самостійно вирішити дану проблему, щоб «не виносити сміття з хати». Нажаль лише приблизно 2% готові повідомити про це відповідні органи.

Безпосередньо така латентність обумовлена тим, що корупція часто сприймається як «нормальна» практика ведення бізнесу, зазвичай вона часто носить функціональний характер. З її допомогою можливо подолати повсякденні проблеми ведення бізнесу. Навіть допомагає вирішити незручності, які сама створила: спіймали з хабарем — нічого, можна ж відкупитися! Ось чому все поширюється далі, глибше, тому, що виникає відчуття безкарності: навіщо боятися покарання, якщо всюди можна «забашляти». Ось вони наслідки її багаторічної поглибленої інтегрованості в наше з вами життя. І тому менталітет — одна з беззаперечно головних та найбільших проблем.

Після глибинного аналізу та роздумів можна прийти до висновку, що для повного знищення вірусу корупції в бізнесі все ж є панацея. Але це повинно бути дуже ґрунтовне лікування. Дана боротьба повинна містити комплексний характер, причому повинна починатися з найвищих щаблів влади. Але безумовно найголовніше – зменшити рівень толерантності до внутрішньо-бізнесової корупції. Цього можна досягти шляхом реалізації інформаційних заходів, а саме роз'яснення негативних наслідків корупції в приватному секторі для бізнесу. Також дієвим стане запровадження публічного, показового характеру судових процесів разом з підвищенням міри покарання за корупційні дії. Це повинно послужити гарним прикладом того, чому займатися корупцією не потрібно, і закарбує у голови людей впевненість, що їм просто так все з рук не зійде.

Також важливо активізувати і самих підприємців у протидію оголення корупції: запровадити створення галузевих етичних кодексів, бізнес-асоціацій з подальшим публічним висвітленням фактів корупції (засудження з боку колег та партнерів разом з неминучими репутаційними втратами може бути навіть більш ефективним, ніж судове переслідування з подальшим покаранням).

Підприємці також і самі мають можливість вдало реалізувати деякі заходи, спрямовані на боротьбу з корупцією, без втручання і допомоги ззовні. Це і впровадження прозорих тендерних процедур, і колегіальне прийняття рішення щодо здійснення закупівель, створення внутрішньо-фірмового етичного (антикорупційного) кодексу або преміювання персоналу за збільшення ефективності закупівель (бонуси за вигідні контракти, виплата посередницьких, агентських за перспективних клієнтів тощо). Тут вже на що фантазії вистачить. Однак, для того, щоб приватний бізнес за власною ініціативою само очистився від корупції, протидіював їй, потрібно, щоб він був зацікавлений у цьому [5, с.257].

Підприємства з державною або комунальною участю формують в Україні значну частку ВВП, зайнятості та ринкової капіталізації. Вони є одними з основних постачальників таких ключових послуг населенню як: електроенергія, транспорт, вода, телекомунікації та поштові послуги. Актуальність реформи управління державними та комунальними підприємствами пов'язана з укладеною Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, де до пріоритетних завдань віднесено

викорінення корупції у державному секторі, а також у процесах глобальної економічної інтеграції.

Однією з головних проблем є запровадження належних процедур підзвітності та прозорості, зокрема встановлення чітких процедур щодо можливості доступу до інформації щодо результатів діяльності підприємства та результатів його роботи.

Обмеження щодо запобігання корупції на державних підприємствах дієлише стосовно посадових осіб юридичних осіб публічного права та не охоплює велику частину працівників державних підприємств. Це спричиняє виникнення порушень антикорупційного законодавства, непрозорого кадрового добору, що призводить до роботи на одному підприємстві близьких родичів або некомпетентних осіб, наближених до керівництва державного підприємства, ведення власного бізнесу за рахунок ресурсів державного підприємства [4].

Діяльність державних підприємств є не завжди прозорою, обмежена можливість отримати інформацію про мету та підстави їх утворення, економічний ефект від їх діяльності, надане державою майно та фінансові зобов'язання і результати діяльності цих підприємств, непоодинокі випадки віднесення державних підприємств до неприбуткових, що призводить до значних збитків у діяльності державного сектору економіки та неефективного управління державним майном.

До заходів запобігання корупції на підприємствах можна віднести наступне:

- 1) Проведення періодичної інвентаризації державних та комунальних активів і внесення відомостей про них до єдиного державного реєстру;
- 2) удосконалення і централізація систем управління державним майном, що передбачає закріплення конкретних функцій за кожним органом державної влади;
- 3) уніфікація форм звітності всіх органів управління державним та комунальним майном; забезпечення відкритого он-лайн доступу до інформації про державне та комунальне майно;
- 4) модернізація системи контролю за обліком державного майна, орієнтовану насамперед на виявлення змін у реєстрах з обліку майна;
- 5) запровадження єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності;

б) запровадження обмежень щодо надання державним підприємствам статусу неприбуткових [2].

Отже, якщо Україна не зможе знизити корупцію, то ВВП на одну особу у 2040 році становитиме всього 30% від аналогічного показника в ЄС. Якщо рівень корупції в Україні знизиться до найвищого рівня корупції серед країн-членів ЄС, то український ВВП на одну особу становитиме 40% усередненого показника по ЄС. Якщо рівень корупції в Україні буде таким же, як і в середньому по ЄС, то у 2040 році український ВВП на одну особу перевищить 50% усередненого показника по ЄС і надалі цей розрив буде швидко скорочуватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки роки». Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://www.knuba.edu.ua/ukr/wp-content/uploads/2016/10/]
2. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році від 29 березня 2019р. Електронний ресурс. – Режим доступу: [https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Natsdopovid-2018.pdf]
3. Публічний аудит. Особливості роботи та результати діяльності антикорупційних органів України. Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/osoblivosti-roboti-ta-rezultati-diyalnosti-antikoruptionsijnih-organiv-ukrayini/]
4. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/02/blog-post.html.
5. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія / Є.В. Невмержицький. – К.: КНТ, 2008. – 368с.

Пашинський

Євгеній Володимирович,

студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Фролов Олександр Павлович,

ст. викладач кафедри

фінансових розслідувань

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТА НЕДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ З ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Одним із головних завдань соціальної та правової держави є забезпечення конституційних прав людини на захист своїх законних прав та інтересів. Виконання цього завдання відбувається шляхом створення системи Національної поліції. Проте діяльність лише державних правоохоронних органів не завжди здатна повною мірою забезпечити конституційне право людини на захист.

Викладені обставини зумовлюють необхідність існування альтернативного недержавного механізму, здатного розв'язувати проблеми в галузі громадської безпеки і не тільки. Завдання, які виконує недержавна система, спрямовані на захист законних прав та інтересів громадян, а отже, питання функціонування цієї системи актуальні в умовах сьогодення.

Частково питанням щодо форм і напрямів участі недержавних суб'єктів у забезпеченні громадської безпеки присвячено праці О.О. Бабінової, С.С. Гречанюка, Д.Г. Заброди, В.В. Крутова, В.А. Ліпкана, О.М. Музичука, О.Д. Поліщука, А.В. Сергєєва та ін.

Вони вивчали питання діяльності означених суб'єктів у сфері охорони громадського порядку та боротьби з правопорушеннями. Проте обрана нами проблематика потребує додаткового наукового аналізу в контексті чинного нині законодавства, а головне – безпосередніх подій, що відбуваються сьогодні в державі, коли частина її території є тимчасово окупованою.

Суб'єкти безпеки поділяються на державні та недержавні. Повноваження та коло державних суб'єктів нам відомі. А тому, зосередимо увагу саме на недержавних суб'єктах. Недержавні суб'єкти (охоронні та детективні структури, аналітичні центри, інформаційні служби, навчальні, консультаційні тощо) почали створюватись паралельно з

державними з початком ринкових реформ в Україні. На сьогодні система недержавної безпеки передбачає практично повний комплекс послуг у сфері організації захисту підприємництва та бізнесу, а саме: фізичну охорону об'єктів та суб'єктів господарювання, супровід вантажів, технічний захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, проведення бухгалтерського, кадрового, енергетичного та інших видів аудиту, надання інформаційно-аналітичних консалтингових послуг у сфері безпеки, юридичної допомоги та консультацій, організація захисту комерційної таємниці, надання послуг з перепідготовки фахівців в інформаційно-аналітичній сфері, методичної допомоги в організації та розвитку діяльності служб безпеки, боротьба з рейдерством та інші [1, с. 49].

Недержавну систему безпеки слід розглядати як таку, що органічно доповнює державну, є рівноправною і дієздатною системою, адже монополія на безпеку, як і будь-яка монополія – приречена на самознищення. Розумний баланс державної та недержавної систем слугуватиме серйозною підтримкою розвитку й ефективного функціонування всієї системи національної безпеки, а отже, позитивно позначиться на можливості більш повної реалізації національних інтересів у сфері громадської безпеки [2].

Зокрема на недержавні суб'єкти може бути покладено такі функції:

- виявлення та попередження дій джерел небезпеки, загроз громадській безпеці;
- залучення широких верств населення до процесу забезпечення громадської безпеки;
- формування ідеології безпеки;
- здійснення пропаганди громадянського спокою та злагоди;
- розвиток громадянської самосвідомості, патріотизму;
- забезпечення погодженого функціонування державної й недержавних підсистем громадської безпеки;
- здійснення ефективного, на підставі норм права, громадянського контролю як за діяльністю недержавної, так і державної систем безпеки;
- реалізація комплексу інформаційних заходів, спрямованих на формування позитивного іміджу та репутації України, її силових і правоохоронних органів, органів центральної виконавчої влади як єдиного організму.

Головне призначення недержавних суб'єктів, які доцільно об'єднати в недержавну систему безпеки, полягає в тому, щоб якомога надійніше захистити особу, суспільство та державу від можливих небезпек і загроз, сприяти формуванню й утвердженню національної самоідентичності на основі національних цінностей, національної ідеї та національних інтересів і на їхній основі – національної ідеології; гармонізувати інтереси людини, суспільства й держави.

Взаємодія недержавних служб безпеки з Національною поліцією може відбуватися за такими напрямками:

- кадрова взаємодія – перевірка правоохоронними органами кандидатів на роботу, повідомлення підприємців про порушення конкретними особами, підготовка за допомогою правоохоронних органів працівників служб безпеки;
- інформаційна взаємодія – обмін інформацією про способи вчинення протиправних дій, потенційно небезпечних осіб, осіб, які перебувають у розшуку;
- організаційна взаємодія – створення системи спільної протидії незаконній діяльності з боку фізичних та юридичних осіб;
- технічна взаємодія – надання технічних засобів для виконання чітко визначених завдань на певний визначений термін.

Особливо важливе значення для мінімізації негативних наслідків загроз, які виникли, має своєчасне та оперативне інформування поліції про виявлення правопорушень загалом і злочинів зокрема.

Зокрема метою взаємодії правоохоронних органів і недержавних організацій безпеки є зниження рівня криміногенної напруженості в суспільстві в результаті найбільш оптимального використання потенціалу недержавних служб безпеки для забезпечення правопорядку та боротьби зі злочинністю [3, с. 7]. На реалізацію мети спрямоване вирішення завдань щодо:

- удосконалення законодавства в галузі функціонування недержавних служб безпеки та практики його застосування;
- підвищення ефективності контролю за діяльністю недержавних служб безпеки;
- профілактики порушень, пов'язаних із недостатньою кваліфікацією керівників недержавних служб безпеки;
- витіснення та профілактики проникнення кримінальних елементів у сферу недержавних служб безпеки [3, с. 8].

Причому основними принципами співробітництва правоохоронних органів і недержавних служб безпеки мають стати: законність, добровільність, договірний характер, взаємовигідність, невтручання у внутрішні справи один одного.

Недержавна система безпеки є невід'ємною складовою цілісної системи безпеки, які в сукупності утворюють той збалансований організм, що надає можливість повноправного й усебічного розвитку, інтеграції та широкомасштабної реалізації інтересів особи, суспільства і держави. Лише поєднання цих двох систем є запорукою успішного розв'язання цілого комплексу проблем, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки України [4, с. 20]. Щодо цього питання слушною є позиція В.А. Ліпкана, який стверджує, що сильна держава немислима без недержавної системи безпеки, тому її формування зміцнить стійкість нашої країни, додасть громадянам упевненості в їхньому безпечному майбутті, а державі – вагомий поштовх на шляху розбудови сильної та ефективної системи внутрішньої безпеки [4, с. 21].

Слід визнати, що економічні перетворення не дають змоги державі повністю реалізовувати свої зобов'язання щодо забезпечення належного рівня безпеки. У цій складній обстановці значно підвищується роль недержавних структур, які, об'єднані завданнями забезпечення безпеки у будь якій сфері, утворюють недержавну систему забезпечення громадської безпеки. Наявність та одночасне функціонування державної і недержавної систем забезпечення безпеки сприяє стабільності в державі, необхідному балансу, здатному гарантувати динамічну рівновагу забезпечення безпеки особи, суспільства й держави.

З огляду на вищевикладене, особливого значення набуває наукове обґрунтування основних напрямів і відповідних першочергових заходів з удосконалення адміністративноправового регулювання державного та недержавного контролю за забезпеченням безпеки в Україні.

Таким чином, напрямками щодо поліпшення взаємодії Національної поліції з недержавними суб'єктами є такі:

а) сприймання населення як партнера поліції і повноправного учасника діяльності з покращення її роботи;

б) підвищення рівня професійної компетентності поліцейських, що дасть змогу впливати на громадську думку про загальну роботу поліції;

- в) зміцнення взаємодії з органами місцевого самоврядування;
- г) залучення громадян та громадських об'єднань до профілактики правопорушень;
- д) розвиток «громадських консультацій», що сприяє кращому поінформуванню суспільства щодо пріоритетів поліцейської діяльності та формування громадської думки стосовно актуальних проблем у правоохоронній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва) : [наук. доп.]. Київ : НІСД, 2011. 85 с.
2. Шутий М.В. Громадська безпека: правове регулювання та організація діяльності щодо її охорони : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Шутий Михайло Володимирович. Київ, 2011. 217 с.
3. Громова О.М. Правове забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О. М. Громова. Кривий Ріг, 2015. 19с.
4. Ліпкан В.А. Системний підхід до побудови еталонної моделі системи забезпечення національної безпеки. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2002. № 2. С. 19–24.

Порхун Олександр Володимирович,
студент групи ПММКЗ-18-2

Науковий керівник:

Бондарчук Віталій Вікторович,
к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ХАРАКТЕРНІ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ПАЛИВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Динаміка виробництва і реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках продукції паливної промисловості, на даний час, є одним із визначальних факторів стану економіки будь-якої держави. Від стану інфраструктури паливної промисловості, працездатності її обладнання і механізмів, рівня безпеки на її підприємствах, залежить подальший розвиток України. Тому, доцільно виокремити види злочинів, які характерні для підприємств паливної промисловості України з метою розроблення заходів запобігання їм.

Науковці-кримінологи злочини, які учиняються в нафтогазовому комплексі, визначають як «негативне соціально-правове явище, що становить цілісну, засновану на статистичних закономірностях, систему злочинів, які посягають на нормальне функціонування взаємопов'язаних юридичних осіб, що характеризуються спільністю виконуваних функцій з видобування, транспортування, переробки нафти й газу та розподілу продуктів їх переробки» [1, с. 7].

В. Н. Кострикін та В. І. Цимбалюк вважають, що для підприємств паливної промисловості притаманні розкрадання нафтопродуктів [2, с. 3-4; 3, с. 2].

Вивчені аналітичні матеріали МВС України за 1996-2000 роки показують, що для паливно-енергетичного комплексу України характерними є корисливі та посадові злочини, зокрема хабарництва, розкрадання, порушення законодавства про бюджетну систему, шахрайства з фінансовими ресурсами [4, С. 35-36].

О. М. Котовенко вважає, що такий злочин як пошкодження об'єктів магістральних трубопроводів, якими транспортується нафта та нафтопродукти, трапляється рідко, однак небезпечність його є надзвичайно великою через те, що він може спричинити доволі важкі

наслідки, такі як порушення нормальної роботи самих же трубопроводів, а також створення небезпеки для життя людей, загибелі їх, інші нещасні випадки з людьми або аварії, пожежі, значне забруднення довкілля чи інші тяжкі наслідки [5, с. 2].

Здійснений у 2002 році Департаментом Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України аналіз протидії злочинності на пріоритетних напрямках економіки, зокрема, в паливно-енергетичному комплексі показав, що для нього характерні корисливі злочини (крадіжки), при цьому збитки завдаються посадовими особами підприємств суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з енергоносіями та енергоресурсами. Такі злочини учиняються в основному шляхом: використання безгрошових схем розрахунків, взаємозаліків залучених комерційних посередників; фальсифікації документів щодо отримання або нецільового використання та розкрадання бюджетних коштів посадовими особами підприємств; фальсифікації документів за експортними операціями, які пов'язані з відшкодуванням податку на додану вартість і інш. [6, с. 5-6].

Д. А. Глебов та А. І. Ролік зазначають, що паливно-енергетичному комплексу притаманні «податкові» та пов'язані з ними злочини, зокрема: розкрадання трансфертних засобів шляхом зловживання службовим положенням; ухилення від сплати податків; фіктивне підприємництво; підроблення документів з подальшим їх використанням [7, с. 324-334].

Ю. О. Левченко, залежно від безпосереднього об'єкта посягання, запропонував власну класифікацію злочинів у нафтогазовому комплексі: злочини проти власності; злочини у сфері господарської діяльності; злочини проти довкілля; злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; злочини у сфері службової діяльності [8, с. 2].

За дослідженнями А. В. Мажнікова, у сфері перероблення нафти і поставок нафтопродуктів найчастіше учиняються такі кримінальні правопорушення: незаконне перероблення нафти на мінізаводах; крадіжки нафтопродуктів із трубопроводів («врізки»); розкрадання нафтопродуктів на залізничному і водному транспорті, шляхом крадіжок із рухомого складу або шляхом підміни документів на перевезення; викрадення нафтопродуктів з використанням службового положення; заниження реального обсягу нафтопродуктів при транспортуванні за кордон; контрабанда нафтопродуктів, що учиняється в обхід митних

постів; неповернення із-за кордону нафтопродуктів, отриманих із нафти, що вивезена з країни на перероблення за кордон; ухилення від сплати податків та ін. [9, с. 11-12].

Г. Ю. Дарнопих і І. О. Христич, вважають, що в нафтогазовій галузі превалюють крадіжки газу, газоконденсату, а також нафтопродуктів шляхом незаконної «врізки» у магістралі нафто- й газопроводів. За їхніми дослідженнями, структурування зареєстрованого масиву злочинів за об'єктами злочинних посягань має такий вигляд: злочини проти власності (72,6%), у сфері службової діяльності (22,4%), у господарській діяльності (5,0%) [10, с. 192-193].

На думку О. Г. Благова, для нафтогазового комплексу характерними є шахрайства, крадіжки, фіктивне підприємництво, привласнення та розтрата, злочини пов'язані з реалізацією фальсифікованих нафтопродуктів, інші злочини, що учиняються при реалізації видобутої нафти [11, с. 15-16].

За результатами дослідження П. В. Бікетова, підприємствам нафтогазової галузі притаманні крадіжки нафти і нафтопродуктів із трубопроводів, та пов'язані з цим злочинна шкода екології, життю і здоров'ю людини [12, с. 4].

С. С. Шрамко, вважає, що структура злочинності на об'єктах паливно-енергетичного комплексу за основними групами злочинів розподіляється в такий спосіб: злочини проти власності; злочини у сфері господарської діяльності; злочини у сфері службової діяльності [13, с. 199-200].

С. А. Лисенко, аналізуючи кримінологічну характеристику злочинів проти власності у нафтогазовому комплексі дійшов висновку, що йому притаманні: 1) розкрадання у формі крадіжок вуглеводневої сировини і продуктів її перероблення, а також обладнання; 2) розкрадання у формі шахрайства вуглеводневої сировини і продуктів її перероблення, а також обладнання; 3) розкрадання у формі привласнення або розтрата вуглеводневої сировини і продуктів її перероблення, а також обладнання; 4) спричинення майнових збитків шляхом обману або зловживання довірою [14, с. 11-12].

На думку В. Д. Ларічева, злочинами економічної спрямованості в нафтогазовому комплексі є крадіжки, шахрайства, привласнення або розтрата [15, с. 138-149].

Р. Р. Абдраязпов вважає, що злочинами пов'язаними з викраденням енергоносіїв є крадіжки, шахрайства, привласнення і розтрати, приведення до непридатності нафтопроводів та нафтопродуктопроводів [16, с. 4].

На думку А. С. Кудінова, для паливно-енергетичного комплексу України притаманні крадіжки нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів [17].

Автори колективної монографії «Злочинність у паливно-енергетичній сфері України: кримінологічна характеристика та запобігання», зазначають, що враховуючи різні об'єкти безпосереднього кримінального впливу у паливно-енергетичній сфері, різноспрямованість злочинних посягань щодо ланок економічного процесу з виробництва енергоресурсів, неоднакові способи незаконного збагачення та специфіку контингенту злочинців, статистичний масив досліджуваних злочинів доцільно поділити на три основні групи: 1) викрадення майна та обладнання підприємств паливно-енергетичного комплексу; 2) посягання, пов'язані із фінансово-господарською діяльністю у паливно-енергетичній сфері; 3) посягання, пов'язані із державним управлінням у паливно-енергетичній сфері [18, с. 43-44].

На думку А. С. Булатецького, значну шкоду паливно-енергетичному комплексу країни завдають крадіжки нафти і нафтопродуктів із трубопроводів [19, с. 3-4].

В. В. Фінчук, посилаючись на дані Генеральної прокуратури України зазначає, що у паливно-енергетичному комплексі структурування зареєстрованого масиву злочинів за об'єктами злочинних посягань має такий вигляд: злочини проти власності (ст. ст. 185, 188-1, 191, 192, 194-1 КК України) – 72,6%, у сфері службової діяльності (ст. ст. 364, 366, 369 КК України) – 22,4%, у сфері господарської діяльності (ст. ст. 210, 212 КК України) – 5%. А безпосередньо нею такі злочини класифіковано на: 1) викрадення майна та обладнання підприємств паливно-енергетичного комплексу; 2) посягання, пов'язані з фінансово-господарською діяльністю у сфері паливно-енергетичного комплексу; 3) посягання, пов'язані із державним управлінням у сфері паливно-енергетичного комплексу [20, с. 1-7].

А. І. Приходько, зазначає, що для паливно-енергетичного комплексу характерні: викрадення із нафтопроводів та нафтопродуктопроводів; приведення у непридатність нафтопроводів, нафтопродуктопроводів;

порушення вимог забезпечення безпеки і антитерористичної захищеності об'єктів паливно-енергетичного комплексу; завідомо неправдиві висновки експертизи промислової безпеки; порушення правил безпеки при будівництві, експлуатації або ремонті магістральних трубопроводів [21, с. 18-19].

Отже, здійснений нами аналіз публікацій та аналітичних довідок дає можливість визначити такі основні групи злочинів, що характерні для підприємств паливної промисловості України: 1) злочини проти власності (ст. ст. 185, 188-1, 191, 192, 194-1 КК України); 2) злочини у сфері господарської діяльності (ст. ст. 210, 212 КК України); 3) злочини у сфері службової діяльності (ст. ст. 364, 366, 369 КК України); 4) злочини проти довкілля (ст. ст. 236, 237, 239, 242, 253 КК України); 5) злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. ст. 292 КК України). Саме за цими напрямками, на нашу думку, слід розробляти кримінологічні заходи запобігання злочинам на підприємствах паливної промисловості України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ставінський В. А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у нафтогазовому комплексі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2012. 17 с.

2. Кострыкин В. Н. Организационно-тактические основы раскрытия хищений горюче-смазочных материалов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Волгоград, 1991. 24 с.

3. Цимбалюк В. И. Выявление и предупреждение хищений в сфере нефтеснабжения на основе методов и средств информатики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Киев, 1992. 19 с.

4. Про стан та подальший розвиток криміногенної ситуації в Україні за 1996-2000 роки. Київ: МВС України, 2001. 117 с.

5. Котовенко О. М. Кримінальна відповідальність за пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопроводів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків, 2002. 17 с.

6. Інформаційно-аналітична довідка щодо протидії злочинності у сфері економіки / Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України. Київ : МВС України, 2002. 21 с.

7. Глебов Д. А., Ролик А. И. Налоговые преступления и налоговая преступность. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2005. 338 с.

8. Левченко Ю. О. Запобігання злочинам, що вчиняються у нафтогазовому комплексі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2008. 19 с.

9. Мажников А. В. Предупреждение экономических преступлений, совершаемых в нефтегазовом комплексе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Москва, 2008. 40 с.

10. Дарнопих Г. Ю. Залежність рівня регіональної злочинності економічної спрямованості від територіального розміщення об'єктів паливно-енергетичного комплексу України. Проблеми законності. 2009. № 102, С. 186-199.

11. Благоев О. Г. Предупреждение преступлений, совершаемых в нефтегазовом комплексе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Москва, 2009. 27 с.

12. Бикетов П. В. Криминологические меры противодействия хищениям нефти и нефтепродуктов, совершаемым на предприятиях нефтегазовой отрасли: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Москва, 2010. 30 с.

13. Шрамко С. С. Структура злочинних проявів на об'єктах паливно-енергетичного комплексу України: досвід узагальнення матеріалів судової практики. Право і безпека. 2010. № 4 (36). С. 197-202.

14. Лисенко С. А. Криминологическая характеристика и профилактика преступлений против собственности в нефтегазовом комплексе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Тюмень, 2011. 26 с.

15. Теоретические основы предупреждения преступлений экономической направленности: монография / Б. В. Борин, В. В. Земский, Д. Н. Иконников и др. ; под ред. В. Д. Ларичева. Москва : Юрлитинформ, 2012. 312 с.

16. Абдраязов Р. Р. Методика расследования преступлений, связанных с хищением энергоносителей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12. Санкт-Петербург, 2013. 27 с.

17. Кудінов А. С. Особливості початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Запоріжжя, 2013. 20 с.

18. Злочинність у паливно-енергетичній сфері України: криминологічна характеристика та запобігання : монографія /

Б. М. Головкін, Г. Ю. Дарнопих, І. О. Христич та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2013. 248 с.

19. Булатецкий А. С. Типичные следственные ситуации при расследовании краж нефти и нефтепродуктов из трубопроводов и меры по их разрешению: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12. Москва, 2015. 31 с.

20. Фінчук В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Ірпінь, 2017. 20 с.

Рожок Сергій Сергійович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Яковинець Анатолій Іларіонович,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань*

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ НЕПРАВДИВОМУ ПОВІДОМЛЕННЮ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН ТА ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

Інформування громадськості про заходи щодо запобігання і протидії неправдивому повідомленню здійснюється від спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії неправдивому повідомленню зобов'язані щороку оприлюднювати інформацію про вжиті заходи щодо протидії неправдивому повідомленню. Спеціально уповноважений орган з оприлюднює звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії неправдивому повідомленню. У звіті мають відображатися такі відомості: 1) статистичні дані про результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії неправдивому повідомленню з обов'язковим зазначенням таких даних: а) кількість осіб, щодо яких винесено постанови про притягнення як обвинуваченого та складено протоколи про вчинення адміністративних правопорушень; б) кількість осіб, на яких накладено адміністративне стягнення за правопорушення; в) відомості окремо за категоріями осіб за видами відповідальності за правопорушення; г) відомості про розмір завданих правопорушеннями збитків, стан та обсяги їх відшкодування;

2) узагальнені результати; 3) інформація про результати виконання органами державної влади заходів щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню; 4) результати соціологічних досліджень, що проводяться державними та недержавними науково-дослідними установами, з питань поширення неправдивому повідомленню ; 5) інформація про стан реалізації визначеної стратегії.

Оприлюднення інформації спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії про вжиті заходи щодо протидії неправдивому повідомленню та про осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення діянь – це офіційне повідомлення в засобах масової інформації органів прокуратури, спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України про виявлення ними порушень з боку осіб, які можуть виступати суб'єктами відповідальності за правопорушення, обмежень, спрямованих на запобігання та протидію неправдивому повідомленню (кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна). Оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню – це офіційне повідомлення в засобах масової інформації узагальнених підсумкових показників за певний період, котрі характеризують умови і результати діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії, і базуються на відповідній цифровій та іншій інформації, а також даних статистичного обліку. Основним призначенням звітності є одержання достовірної, об'єктивної і стабільної інформації про стан діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню, з метою здійснення контролю, прогнозування, розробки державних програм з даного питання тощо. Статистичні дані про результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії неправдивому повідомленню – це зібрані цифрові відомості, показники, які характеризують ступінь виконання органам и прокуратури, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби порядку у Збройних Силах України покладених на них завдань щодо запобігання

та протидії неправдивому повідомленню з обов'язковим зазначенням кількості осіб, стосовно яких складено протоколи про вчинення правопорушень, кількості осіб, окремо за категоріями, які були реально притягнуті до того чи іншого виду юридичної відповідальності і понесли покарання за свої протиправні діяння, тобто, інформація, отримана на підставі проведених статистичних спостережень, опрацьована і подана у формалізованому вигляді. Дані про розміри завданих правопорушеннями збитків, стан та обсяги їх відшкодування – це зібрані цифрові відомості про вартісний (грошовий) вираз майнової шкоди, завданої протиправними діями осіб, які можуть виступати суб'єктами відповідальності за правопорушення. Узагальнені результати – це підведення підсумків вивчення, перевірки, аналітичних досліджень, оцінка спеціально уповноваженим органом (особою) з метою виявлення у них норм, що можуть сприяти вчиненню правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення. Інформація про результати виконання заходів щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню, у тому числі відомості, які характеризують ступінь виконання органами державної влади покладених на них завдань щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню, у тому числі надання таких відомостей компетентним органам України. Результати соціологічних досліджень, що проводяться державними та недержавними науково-дослідними установами з питань поширення неправдивому повідомленню – це подана у формалізованому вигляді інформація, зібрана на підставі встановлення, дослідження та аналізу уповноваженими підрозділами органів державної влади, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян обставин, що сприяють поширенню неправдивому повідомленню. Порядок визначає процедуру підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню. Оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню здійснюється з метою забезпечення реалізації права громадян на одержання інформації у зазначеній сфері, забезпечення відкритості, доступності та достовірності такої інформації. Держадміністрації у межах своїх повноважень подають щороку спеціально

уповноваженому органу інформацію про: 1) результати проведення заходів щодо запобігання та протидії неправдивому повідомленню, зокрема про результати проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які пов'язаних з виконанням; 2) результати соціологічних досліджень, що проводяться державними та недержавними науково-дослідними установами, у сфері запобігання та протидії неправдивому повідомленню; 3) стан реалізації визначеної стратегії. Суб'єкти у сфері протидії неправдивому повідомленню (спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, Військової служби правопорядку в Збройних Силах) у межах своїх повноважень подають спеціально уповноваженому органу інформацію: 1) про кількість осіб, щодо яких винесено постанови про притягнення як обвинуваченого за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, та/або злочинів, пов'язаних із зловживанням своїм службовим становищем; про кількість осіб, щодо яких набрали законної сили обвинувальні вироки суду за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, публічних послуг, та/або пов'язаних із зловживанням своїм службовим становищем; про кількість осіб, щодо яких складено протоколи про вчинення адміністративних правопорушень та на яких накладено адміністративне стягнення за правопорушення; про розмір завданих правопорушеннями збитків, стан та обсяги їх відшкодування фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення правопорушення; 2) про кількість осіб окремо за категоріями і за видами відповідальності: за адміністративні правопорушення; за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; за вчинення злочинів, пов'язаних із зловживанням своїм службовим становищем. Спеціально уповноважений орган готує звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії неправдивому повідомленню з урахуванням інформації, що надійшла, від місцевих держадміністрацій та спеціально-уповноважених суб'єктів у сфері протидії (спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю МВС, податкової міліції, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, Військової служби правопорядку в Збройних Силах). Спеціально уповноважений орган оприлюднює зазначений звіт засобами масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, на веб-сайтах.

У Законі України «Про доступ до публічної інформації» конкретизовані умови обмеження доступу до інформації при дотриманні сукупності таких вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільну зацікавленість в її отриманні (ч. 2 ст. 6) [387]. У законодавстві України виокремлено такі види інформації з обмеженим доступом (ч. 1 ст. 21 Закону України «Про інформацію»): 1) конфіденційна; 2) таємна; 3) службова. Конфіденційна інформація. Згідно з Конституцією України, «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» (ч. 2 ст. 32). Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію»). 300 У ч. 2 ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» застережено, що «розпорядники інформації, які володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Юридичною гарантією захисту зазначених нормативних приписів є передбачена кримінальна відповідальність за «незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації» (ч. 1 ст. 182 КК України). У ч. 1 ст. 163 КК України передбачена кримінальна відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. Кваліфікуючими ознаками даного складу злочину є і вчинення зазначених дій щодо журналістів (ч. 2 ст. 163 КК України). Таємна інформація. Поняття таємної інформації у законодавстві України визначено так: «Це інформація, доступ до якої обмежується відповідно

до закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю» (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації»). Загалом чинне українське законодавство передбачає більше двадцяти видів таємниць [46, с. 42]. На нашу думку, слушною є пропозиція дослідниці Л. Кузенко про прийняття Закону України «Про державні та інші таємниці, що охороняються законом», оскільки це сприятиме реалізації права на доступ до таємної інформації [270, с. 16]. Серед таємної інформації виокремлюється державна таємниця. Вона охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані державною таємницею у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю» (1994 р.) 301 (в редакції Закону України 1999 р.) [385]. У КК України передбачена кримінальна відповідальність за «передачу або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю – шпигунство». Суб'єктом даного злочину є іноземець або особа без громадянства (ст. 114). За вчинення зазначених діянь громадянином України настає кримінальна відповідальність за державну зраду у формі шпигунства (ст. 111 КК України). У КК України передбачені й інші склади злочинів, пов'язаних з державною таємницею (ст. 328, ст. 329, ст. 422). У КК України передбачена також кримінальна відповідальність за незаконне розголошення й інших видів таємниць, наприклад: незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України). Службова інформація. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації», до службової може належати така інформація: 1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішню службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації; 2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці. У КК України передбачена відповідальність за передачу або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, отриману в процесі

оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330). У Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність за порушення права на інформацію та права на звернення (ст. 212-3).

Рябчун Юрій Юрійович,
студент групи ПММКз-18-2
Науковий керівник:
Юрченко Аліна Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри ОРД

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ

В даний час у нас в державі є окремі активні та явно виражені пасивні сепаратистські рухи. На сьогоднішній день існують певні чинники і обставини, які створюють підстави для побоювань, що пасивні рухи, можуть перерости в активні, як це сталося на сході України. До їх числа, зокрема, належать наступні чинники.

По-перше, сьогоднішня Україна до цих пір знаходиться в процесі державотворення, тобто створення нової України як національно-територіального і територіально-адміністративного утворення. Всеосяжність трансформації ще не завершена.

По-друге, в умовах соціально-економічної кризи багато регіональних та національних еліт використовують стратегії самостійної-сепаративної внутрішньої та зовнішньополітичної поведінки, які націлені на нарощування обсягу реальної влади в регіонах та обмеження політичної влади центру.

Сьогодні в Україні деякі національні і регіональні еліти ніби балансують на межі сецесіонізму і, оскільки сьогодні можлива як ескалація сепаратизму, так і перемога аферентних тенденцій, українська державність перебуває в недостатньо стійкому, як би «пухкому» стані.

Таким чином, сьогодні однаково небезпечно як недооцінювати сепаратистські тенденції (конфлікт на сході країни є цьому підтвердженням), так і «демонізувати» характер загрози в інших регіонах (наприклад, в Закарпатті). При цьому, оцінивши стан української державності як відносно стійку, але недостатньо стабільну, необхідно

розробити систему заходів, націлених на нейтралізацію сепаратистської загрози. Причому в якості імперативу і одночасно головної мети цієї діяльності, має виступати не стільки збереження державної цілісності, скільки саме зміцнення і стабілізація державності. На наш погляд, ця діяльність повинна здійснюватися за кількома напрямками.

Правовий напрям. Основу правової бази діяльності, націленої на стабілізацію української державності і запобігання сепаратизму, становить Конституція України [1]. Конституція гарантує права людини, пов'язані з його національною приналежністю. Вона містить норми, що забороняють пропаганду або агітацію, що збуджують соціальну, расову, національну чи релігійну ненависть і ворожнечу, а також будь-які форми обмеження прав громадян за ознаками соціальної, расової, національної, мовної чи релігійної приналежності. Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за порушення цих конституційних норм.

У той же час, в області конституційного регулювання існує ряд суттєвих проблем пов'язаних з тим, що Конституція приймалася в умовах «злоби дня», вирішуючи завдання відповідності конституційним нормам тогочасної внутрішньополітичної ситуації. Тому ряд норм інституту конституційного права підлягає двоякої інтерпретації. Ці норми і положення, а також підзаконні акти, що регулюють певні аспекти внутрішньодержавних відносин, тлумачиться регіональними і національними елітами «в свою користь».

Однак завдання формування конституційно-правового простору країни має на увазі не калькування норм міжнародного права, а кодифікацію норм на основі рефлексії її змісту крізь призму специфіки і реальних проблем стабілізації української державності. Зокрема, глибокої рефлексії вимагає нормативна сутність («дух закону») Міжнародних пактів про права, в змісті яких права людини та їх реалізація пов'язані з гарантіями прав етнічних груп. В даних пактах також зафіксовані норми, згідно з якими кожна нація має право на самовизначення. «В силу цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток. Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного

економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права» [2].

Сьогодні «право нації на самовизначення» ускладнює зміцнення української державності. Необхідна рефлексія повинна здійснитись з використанням підходів, прийнятих в міжнародній політико-правовій практиці: принцип державної цілісності України повинен відстоюватися на основі визнання історичного самовизначення народів у складі України.

В українській правовій системі обсяг права націй на самовизначення повинен бути обмежений нормами національного і міжнародного права. Зокрема, в Декларації про принципи міжнародного права від 24.10.1970 р. [3], що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами, відповідно до Статуту ООН міститься основна норма, згідно з якою при реалізації права народів на самовизначення ніщо не повинно тлумачитися як «будь-які санкціоновані або заохочувальні дії, які вели б до розчленовування або до часткового, або повного порушення територіальної цілісності чи політичної єдності суверенних і незалежних держав». Таким чином, основні норми міжнародного права (в тому числі, Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 р. [4]) складають сьогодні ту парадигму, в рамках якої етноси і регіони можуть використовувати широкі можливості для реалізації своїх прав на свободу, незалежність і самовизначення в межах існуючих державних утворень і без сепаратизму.

В якості основних форм реалізації цих можливостей виступають територіальна і національно-культурна автономія. У змістовному відношенні, удосконалення конституційно-правової бази української державності повинно здійснюватися в цій парадигмі. Розвиток вітчизняного законодавства в цьому напрямі може стати важливим фактором запобігання розростання сепаратистських тенденцій в Україні.

Політичний напрям. Слід підкреслити, що діяльність держави, націлена на правове забезпечення стабілізації державності, повинна спиратися на комплекс політичних заходів, що гарантують реалізацію цієї мети. У політичній сфері зміцнення державності і деактуалізація загрози сепаратизму, на наш погляд, може бути здійснена за допомогою формування і зміцнення демократичних основ української державності.

Розвиток політичного плюралізму, інститутів громадянського суспільства, гарантія незалежності засобів масової інформації, свободи

слова та інших основ демократичної державності є імперативом по відношенню до забезпечення прав національних і конфесійних спільнот та територіальних утворень на рівну, і вільну участь у здійсненні державної влади в Україні.

Необхідно відродити і активно удосконалювати механізми узгодження інтересів різних регіонів та областей. Такий підхід до стабілізації української державності дозволить розглядати непорушність, цілісність політичного, правового і економічного простору країни, з одного боку, як необхідна умова, з іншого боку, як політичний результат реалізації прав всього населення країни на здійснення державної влади.

Механізм внутрішнього узгодження інтересів повинен бути інституційно оформлений. «Зачистка» центральних органів влади, виключення з їх складу представників окремих регіонів України, виключила можливість використання цих органів в якості механізму узгодження інтересів центру і регіонів між собою.

Конституційний суд України також не володіє відповідними повноваженнями і з цілої низки інших причин (завантаженість, відсутність достатнього авторитету) не може грати роль арбітра в разі виникнення внутрішньодержавних протиріч. Тому ми вважаємо не тільки можливим, але і необхідним встановлення нового арбітражного органу, до якого повинні увійти представники всіх областей України, а також представники всеукраїнських громадських організацій і рухів. Ми вважаємо, що квота на участь в цьому органі для всіх суб'єктів повинна бути рівною (2-3 людини від суб'єкта), а механізм делегування може бути визначений кожним суб'єктом самостійно. Такий підхід дозволить забезпечити легітимність представництва.

Одні області можуть делегувати в нього члена ради – старійшину або лідера релігійної громади, інші – депутата або авторитетного бізнесмена. Цей орган нами бачиться не як постійно діючий, а як періодичний, який збирається декілька разів на рік, на сесії. Можливе проведення сесій в різних регіонах країни. Фінансування діяльності такого представницького органу здійснюється за рахунок місцевих бюджетів.

Розвиток інститутів місцевого самоврядування. Ефективна діяльність органів місцевого самоврядування щодо вирішення питань і проблем населення міст і територій неминуче призведе до зростання

авторитету місцевих органів влади, що дозволить в деякій мірі врівноважити існуючу непропорційність між зростаючим авторитетом регіональних еліт і нестійкою легітимністю державних інститутів. Таким чином, небезпечний, з точки зору зростання, потенціал сепаратизму, авторитет і повноваження регіональних лідерів будуть обмежені, але не за рахунок унітаризації і зміцнення владної вертикалі, а за рахунок її врівноваження, демократичного перерозподілу на користь народу, і «пониження» частини владних центральних повноважень на рівень місцевих співтовариств громадян.

Економічний напрям. В даний час необхідне проведення ефективної антикризової політики, націленої на створення умов для подальшого стабільного розвитку української економіки і нівелювання негативних соціальних наслідків економічної та фінансової криз.

Як імператив цієї політики ми розглядаємо підтримку малого і середнього підприємництва. У зв'язку зі сказаним раніше слід підкреслити, що в усьому світі саме мале підприємництво є економічною опорою місцевого самоврядування. Це означає, що розвиток малого підприємництва є завданням, що має свої політичні аспекти, пов'язані з подоланням сепаратистських тенденцій. Необхідно зазначити, що людина або сім'я, що володіє підприємством малого бізнесу, найтісніше пов'язана з місцевим співтовариством громадян, чим будь-яка інша. Успішність малого бізнесу безпосередньо залежить від ступеня стабільності соціально-політичної ситуації в регіоні і на території. Це означає, що зв'язок з малим бізнесом робить людину противником будь-яких дій, що дестабілізують соціально-політичну і економічну обстановку, в тому числі, сепаратизм.

У сфері економіки необхідно також здійснювати державну підтримку і стимулювання процеси міжрегіональної економічної інтеграції та кооперації. Це дозволить прискорити процес формування макрорегіонів, стимулюватиме розвиток міжрегіональних договірних відносин. Крім того, регіональна кооперація сприятиме зняттю соціально-економічної напруги по лінії центр-регіони. Якщо в усьому світі «регіоноутворення» є природною відповіддю на глобалізацію, то для України «регіоноутворення» може стати засобом економічного захисту від негативних наслідків централізації і унітаризації.

Соціокультурний напрям. Розвиток негативних тенденцій в етнополітичній сфері: зростання етнічної самосвідомості більшості

народів і підвищення в його структурі «питомої ваги» етнічних заобонів, стереотипів, етнофобій, негативної історичної пам'яті і т.д., які є потужним фактором дестабілізації етнополітичної обстановки і ефективним «добрином» для розвитку паростків етносепаратизму, передбачає необхідність реалізації низки заходів, орієнтованих на вирішення наступних завдань:

- відмова від пошуку національної ідеї на основі українського націоналізму;

На наш погляд, українськоорієнтовна національна ідеологія є одним з ключових чинників збереження і посилення міжетнічної підозрілості в Україні. Український націоналізм стоїть в одному ряду з іншими настільки ж небезпечними забобонами антисемітизмом, антиісламізмом і ін. Однак його сьогодні найчастіше відстоюють не тільки члени екстремістських організацій, а й представники державної політичної еліти, тому його деструктивний потенціал виявляється набагато сильнішим. Він посилюється і за рахунок того що, обрамлений політичною риторикою, український націоналізм може змінювати свій зовнішній вигляд під національну ідею і вже в такому вигляді знаходити розуміння, і схвалення в широких колах населення, які втратили здатність відрізнити національну ідею від українського шовінізму.

Необхідно не тільки відмовитися від будь-якої національно-орієнтованої ідеологічної парадигми, а й, орієнтуючись на норму Конституції, згідно з якою в Україні немає, і не може бути єдиної ідеології, приводити в життя політику формування громадянської нації – «civic nation».

- підтримка розвитку всіх без винятку національних мов і культур в Україні;

- підтримка розвитку міжетнічного і міжконфесійного співробітництва в сфері науки, культури, спорту, благодійності і т.д.

Взаємна підозрілості представників різних етносів і конфесій, часто підсилюється негативною історичною пам'яттю о міжетнічних і міжконфесійних конфліктах, і загострене екстремістською риторикою, нівелюється і трансформується в стосунки співробітництва та взаємодопомоги при розвитку зв'язків у галузі культури. Чим активніше буде розвиватися взаємодія, тим менший обсяг в етнічній свідомості будуть займати стереотипи та фобії і тим більший –

толерантність. Такого роду взаємодія звужує потенційну сферу деструктивного впливу етнополітичних сепаратистських антрепренерів.

На наш погляд, реінтеграція територій на яких зараз проводиться ООС в політико-правовий, економічний та соціокультурний простір України має здійснюватися по тих же напрямках і на тих же підставах. Досвід останніх років показав, що політика «виняткового ставлення» до окремих територій (наприклад, до АРК) стала лише підживленням сепаратистських амбіцій місцевої еліти. Винятковий характер політики пов'язаний лише з тим, що вона повинна проводитися, максимально відкрито і гласно, з опорою на суспільне схвалення, причому не тільки з боку населення регіону, а й з боку всієї української нації.

Гласність та відкритість позбавить сепаратистську еліту практично всіх інструментів маніпулювання суспільними настроями. Стратегія всенародного примирення повинна здійснюватися неспішно і поступально, із залученням усіх налаштованих на пошук згоди сторін.

Таким чином, українська державність перебуває сьогодні в пухкому, недостатньо стабільному стані. Тому перед органами державної влади та управління стоїть завдання вибору стратегій стабілізації української державності і нейтралізації потенціалу сепаратизму.

Однією з можливих стратегій є подальше зміцнення вертикалі державної влади, унітаризація держави, посилення примусових важелів володарювання, усвідомлення православних цінностей, посилення авторитарної легітимності державних лідерів тощо. Справедливим є твердження, що боротьба за владу часто ведеться проти іншої влади не до повного знищення конкурента, а до рівня досягнення домовленості в сферах і ступенях впливу в певній галузі. Знищити конкурента влада не тільки не може, але й не хоче, тому що суть влади в боротьбі, а боротьба – умова життя самої влади. Суб'єкт влади не може знищити об'єкт влади, тому що сама влада є і суб'єктом, і об'єктом іншої сильнішої влади [5, с. 10].

Нами пропонується наступний шлях – формування мультикультурної поліетнічної громадянської нації і становлення держави, взаємовідносини в якій формуються в процесі узгодження інтересів і будуються на основі взаємовигідного співробітництва в усіх сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30. Ст. 141.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 25.06.2019)
3. Декларація про принципи міжнародного права від 24.10.1970 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення: 25.06.2019)
4. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (дата звернення: 25.06.2019)
5. Панов А. И. Взаимоотношения властей в современной России (набросок анализа). М.: Изд-во «Эйдос», 2011. 221 с.

Сергійчук

Олександр Миколайович,
студент групи ПММКЗ-18-2

Науковий керівник:

Башта Іван Іванович,
к.ю.н., професор кафедри ОРД

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТОВАРІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В період формування ринкових відносин, приватизації торгівельних та промислових підприємств збільшується ймовірність появи фальсифікованих товарів.

Фальсифікація (або підробка) товарів існує давно, але якщо раніш вона була більш простою, то тепер вона стала більш складною. Вона потребує іноді для виявлення сучасних методів та приладів, тому що фальсифікатори використовують для підробки товарів сучасні досягнення науки та техніки. В Україні підробляють і продають продукцію відомих вітчизняних та закордонних фірм.

Окремим питанням визначення фальсифікації харчових продуктів присвячено наукові праці К.В. Антонова, О.Ф. Долженкова, В.І. Литвиненка, В.Л. Ортинського, О.П. Снігерьова та ін.

В зв'язку з актуальністю проблем по виявленню справжності, ідентифікації і особливо, фальсифікації товарів необхідна класифікація методів визначення фальсифікації товарів на підприємствах харчової промисловості.

«В широкому розумінні фальсифікацію можна розглядати як дії спрямовані на погіршення споживчих властивостей товару або зменшення його кількості при зберіганні найбільш характерних показників, які не є суттєвими для споживача. Фальсифікація харчових продуктів найчастіше проводиться шляхом надання їм окремих найбільш типових ознак, наприклад, зовнішнього вигляду або кольору при загальному погіршенні або втраті інших найбільш значимих властивостей харчової цінності, втому числі і безпеки»[1, с. 72].

В умовах формування ринкових відношень з'являються нові терміни та властивості товарів. Це відноситься до таких понять як «справжність» або «ідентичність», які характеризують їх непідробленість, натуральність, відповідність вказаним в сертифікатах сортово-му, видовому та географічному походженню, а також технології їх переробки, відсутності домішок і додавань.

Критерії справжності різних груп харчових продуктів різні. В якості критеріїв в країнах ЄС використовуються найбільш часто наступні: вміст основних і мінорних компонентів, сорт і район походження, метод виробництва, рік виробництва (наприклад, алкогольної продукції), не фальсифікованість, характер використаної частини сировини(наприклад, м'яса), традиційний чи інтенсивний метод виробництва, натуральне чи штучне (генетично-модифіковане) походження сировинної основи.

«В відношенні методів аналізу справжності продуктів існують певні схеми і стандарти національного і міжнародного рівня, які признані законодавством і які забезпечують неспростовні результати. Оскільки нові прогресивні технології виробництва продуктів стали загальнодоступними, то практика фальсифікації істотно вдосконалилася і потребує нині для її виявлення комплексу найсучасніших експресних та інструментальних методів, специфічних методик та фізико-хімічного аналізу»[2, с. 37-38]. Якщо продукт фальсифіковано

компонентами, що є нетиповими для продукту, то аналіз достатньо простий і матеріально забезпечений в наших контролюючих лабораторіях. Однак, якщо необхідно визначити специфічні компоненти для з'ясування походження (наприклад, чаю, кави) або технології виробництва продукту (наприклад, соків), то задача значно ускладнюється.

При визначенні фальсифікації харчових продуктів використовують органолептичні та вимірювальні (фізико-хімічні) методи (таблиця). Для більш точної характеристики якості при виявленні підробок іноді використовують декілька методик або навіть методів:

- «композиційно-морфологічний аналіз – мікроскопія, рентгенофазова спектроскопія;
- методи розділення та вимірювання – газова та рідинна хроматографія, капілярний електрофорез;
- аналіз слідів елементів – атомна емісійна, адсорбційна, рентгеноелектронна спектроскопія, елементно-ізоотопна мас-спектрометрія індуктивно зв'язаної плазми, нейтронно-активаційний аналіз;
- біохімічне тестування – ферментативний аналіз, генномононуклеотидне картирування;
- методи ідентифікації компонентів – спектроскопія ЯМР, інфрачервона спектроскопія з Фур'є-перетворенням;
- методи аналізу складу (компонентного, структурно-групового, фрагментного) – мас-спектрометрія, ЯМР високого розподілу сигналів, інфрачервона спектроскопія;
- аналіз стабільних ізотопів – мас-спектрометрія ізотопних відношень, кількісний ЯМР»[3, с. 218].

Загалом класифікація методів визначення фальсифікації товарів виглядає таким чином.

Таблиця

Методи	Показники, що визначаються	Галузь застосування
1	2	3
Візуальні	Достовірність даних маркування, штрихового кодування, акцизних марок, товарно-супровідних документів (накладні, сертифікати, якісні посвідчення)	Усі харчові продукти
Органолептичні	Смак, запах, за дотиком, колір та інші	Усі харчові продукти

Продовження таблиці

1	2	3
Спектральні: а) спектроскопія	Елементний склад зольного залишку	Усі харчові продукти
б) колориметрія, фотоколориметрія, спектрофотометрія	Хімічний склад, наявність домішок, слідів і псування продуктів	Усі харчові продукти
в) нефелометрія	Вміст жиру; ступінь очищення соків, напоїв, рослинних масел; помутніння вина, пива і інших рідких продуктів	Молоко та молочні продукти, харчові жири, соки і безалкогольні напої
Електрохімічні: а) електрогравіметрія	Вміст важких металів	Кондитерські вироби, м'ясні, м'ясо рослинні та рибні консерви
б) кондуктометрія	Вологість, концентрація	Борошно, круп'яні вироби, макарони, харчові концентрати, кондитерські вироби, молоко та молочні продукти
в) потенціометрія	Кислотність, хімічний склад	Усі харчові продукти
г) поляграфія	Хімічний склад, концентрація	Кондитерські вироби, м'ясні, м'ясо рослинні та рибні консерви
Електрофоретичні: Фронтальний електрофорез, зональний електрофорез	Хімічний склад, наявність домішок, слідів розпаду, псування	Усі харчові продукти
Хроматографічні: Колоночна, паперова, тонкошарова, газова	Хімічний склад, наявність домішок, слідів розпаду та псування продуктів	Зерно, продукти переробки фруктів і овочів, кондитерські вироби, молоко та молочні продукти
Реологічні: а) віскозиметрія	В'язкість рідких, сиропу та пюре подібних продуктів	Харчові жири, кондитерські вироби
б) ареометрія	Щільність рідких продуктів	Молоко та молочні продукти, лікero-горілчані вироби, харчові жири
в) консистометрія, адгезіометрія	Консистенція, пружність, міцність, твердість, липкість	Хліб і хлібобулочні вироби, кондитерські вироби, молоко та молочні продукти, продукти переробки фруктів та овочів

Продовження таблиці

1	2	3
Люмінесцентні: а) візуальна люмінесценція	Наявність хвороб фруктів і овочів, свіжість молока, ступінь зрілості сиру, свіжість м'яса, риби та яєць, вид борошна	Фрукти і овочі, молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясні продукти, риба та рибопродукти, яйця
б) флуориметрія, спектрально люмінесцентний аналіз	Хімічний склад	Борошно, м'ясні продукти, молоко та молочні продукти, харчові жири
в) хемілюмінесцентний аналіз	Хімічний склад, наявність домішок, слідів розпаду та псування	Молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясопродукти, ковбасні вироби, риба та рибопродукти, консерви

Результати, які одержують, підлягають сумісній обробці та інтерпретації методами хеометрії[4, с. 164]. Це дозволяє виявити рослинне або штучне походження речовин та деталі технологічних процесів їх переробки; відмінність продуктів від схожих за будовою речовин; визначати найменші кількості домішок. Через те, що фантазія фальсифікаторів безмежна, аналітичні методи повинні постійно вдосконалюватися. Тільки це забезпечить своєчасне і достатньо повне визначення неякісних зразків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зверева О.В. Захист прав споживачів. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
2. Притульська Н.В. Ідентифікація продовольчих товарів: теорія і практика: Монографія. К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2007. 193 с.
3. Павлюченко Ю.П. Методи визначення фальсифікації товарів: Навч. посібник. К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2005. 303 с.
4. Пчолкін В.Д. Підготовка та проведення експертиз при розкритті злочинів у сфері харчового виробництва. Сучасні судово-експертні технології в кримінальному і цивільному судочинстві : матеріали міжнар. наук.-прак. конф., 14-15 берез. 2003 р. / МВС України, М-во юстиції України, Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 163-167.

Соловей Юлія Сергіївна,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Лисеюк Андрій Миколайович,
*к.ю.н., в.о. заступника начальника
кафедри ОРД*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Медична реформа, яка стартувала із Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 р., не забезпечує людині захисту життя та здоров'я від неналежного лікування. Також слід зазначити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року (наберуть чинності з 01.01.2020 року) в законодавство системно було введено поняття кримінального проступку, то необхідно буде вже вести мову про характеристику кримінальних правопорушень (злочинів і проступків) у сфері охорони здоров'я.

Понад 90% корупційних злочинів викритих детективами Національного антикорупційного бюро у соціальній сфері, стосуються злочинів пов'язаних з охороною здоров'я. "Найчастіше йдеться про корупційні схеми, які базуються на зловживанні посадовцями службовим становищем з метою привласнення чи розтрата майна", - йдеться в повідомленні.

У НАБУ прозвітували, що повідомили про підозру 3 особам, а стосовно 5 осіб справи уже скеровано до суду. За підрахунками бюро державі було завдано 122 млн грн збитків.

Департамент із розслідування особливо важливих справ у сфері економіки Генеральної прокуратури України та департамент захисту економіки Національної поліції України розслідують факт розтрата бюджетних коштів комунальними і державними установами в сфері охорони здоров'я за 2018 рік.

"Встановлено, що керівники та засновники комерційних структур, за попередньою змовою з посадовими особами закладів охорони здоров'я, з метою привласнення державних коштів, організували злочинну схему закупівлі за завищеними цінами медичного обладнання та витратних матеріалів для проведення процедур методом гемодіалізу (один з методів не ниркового очищення крові)", - повідомляє прес-служба Генпрокуратури. Для виведення бюджетних коштів у "тінь" створювалися афілійовані іноземні компанії, з якими укладалися фіктивні договори, які нібито були постачальниками медичних матеріалів та обладнання необхідної торгової марки переможців торгів[.]

У 2018 році до Уповноваженого Верховної Ради України надійшло 706 повідомлень про порушення прав людини у сфері охорони здоров'я. У межах здійснення Уповноваженим парламентського контролю за дотриманням прав людини на охорону здоров'я в умовах реформи системи охорони здоров'я і децентралізації влади проведено моніторинг 34 об'єктів, зокрема відбулися моніторингові візити до органів місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, управлінь та закладів охорони здоров'я Житомирської, Київської, Львівської, Одеської та Чернігівської областей. За результатами моніторингів було виявлено, що найпоширеніші проблемні питання, які потребували вжиття заходів реагування стосувалися недостатніх обсягів фінансування на безоплатне та пільгове забезпечення населення лікарськими засобами[2, с. 68].

Можливими шляхами вирішення проблеми криміналістичної характеристики є аналіз поняття криміналістична характеристика злочинів. Тому визначення правильності змісту даного поняття, а на їх підставі – сутності діяння загалом є вкрай важливим для правильної кваліфікації.

Одним із перших до розроблення поняття «криміналістична характеристика злочинів» звернувся Л.А. Сергєєв, який розглядав її як елемент методики розслідування злочинів і розумів під нею сукупність взаємозалежних факторів, котрі визначають особливості способів і слідів відповідних видів злочинів, об'єкта посягань, обставин, що характеризують учасників злочинів та їхні злочинні зв'язки час, місце й обстановку вчинення злочину [3, с. 437]. Основне призначення криміналістичної характеристики злочинів він бачив у тому, що вона, концентруючи дані про структурні елементи злочину й типові процеси,

що протікають під час його вчинення, є основою для побудови приватних криміналістичних методик.

Н.А. Сенчика зазначає, що криміналістична характеристика злочинів, з одного боку, повинна бути базовою для розробки типологічних положень методики розслідування, а з другого – служити орієнтиром для особи, що веде розслідування, при виборі відповідного варіанта застосування цих положень у конкретній кримінальній справі [4, с. 29].

У зв'язку з технологічними та інформаційними змінами сучасне суспільство перебуває у процесі постійних перетворень, тому дуже важко прослідкувати, як саме змінюється злочинність, які нові методи виникають у боротьбі з нею та які види злочинів мають найбільший вплив на економіку розвинутих країн. Проте не залишається сумнівів, що White-CollarCrime є одним із найбільш небезпечних явищ у світі.

Однією з країн, де білокомірцева злочинність досліджується на офіційному рівні, є Сполучені Штати Америки. Так, Федеральне бюро розслідувань США у своїх звітах та аналітичних матеріалах звертає увагу на пріоритетні напрямки боротьби з White-CollarCrime, серед яких найважливішим є попередження:

- 1) корупції у державному секторі;
- 2) корпоративного шахрайства та шахрайства з цінними паперами (включаючи схеми Понці);
- 3) шахрайства у системі охорони здоров'я;
- 4) шахрайства у сфері фінансів;
- 5) шахрайства у страховій сфері;
- 6) відмивання грошей;
- 7) шахрайства у масовому маркетингу[5].

Не вдаючись до детального аналізу плюсів та мінусів кожного із запропонованих варіантів вбачається більш вдалим при опису відповідних злочинних діянь використовувати формулювання «злочини у сфері охорони здоров'я людини, що вчиняються медичними та фармацевтичними працівниками», адже це буде більш повно окреслювати можливу сферу їх вчинення і визначати їх суб'єктний склад.

Подібна пропозиція є досить дискусійною, адже відповідні діяння можуть посягати на різні основні безпосередні об'єкти, які є складовими різних родових об'єктів. При цьому відносини у сфері охорони життя і здоров'я певної особи чи здоров'я населення від

суспільно небезпечних діянь медичних або фармацевтичних працівників можуть виступати як основним так і додатковим безпосереднім об'єктом. І механічне об'єднання відповідних злочинних діянь в окремий розділ може внести плутанину в структуру Особливої частини КК.

Ю. Доліновський під час дослідження криміналістичної характеристики злочинів, що їх вчиняють під час публічних закупівель у сфері охорони здоров'я, зазначає, що на високому рівні латентності злочинів під час здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я перебувають корупційні злочини, такі як «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (ст. 368 КК України). Так, опитано 150 працівників правоохоронних органів, з яких 90% зазначають, що дедалі частіше спостерігається поглиблення корупційного складника під час організації тендерних пропозицій з отримання хабарів за визначення переможця, а також виконання робіт і надання послуг за завищеними цінами [6, с. 443].

А.М. Лисеюк, Ю.С. Соловей зазначають, що сучасні теоретичні дослідження проблем кримінальної відповідальності медичних працівників зводяться в основному до структурного аналізу злочинності у сфері охорони здоров'я, кримінально-правової характеристики окремих складів злочинів проти життя і здоров'я, що, на наш погляд, не дозволяє сформулювати цілісну концепцію кримінальної відповідальності в даній сфері професійної діяльності [7, с. 246].

На думку С.С. Тучкова коли йдеться про зловживання по службі медичних або фармацевтичних працівників, то суб'єктом злочину буде виступати службова особа. В такому випадку слід вести мову про службові злочини у сфері охорони здоров'я. Відповідальність за подібні злочинні діяння передбачена у розділі XVII Кримінального кодексу «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Нормативне визначення поняття «службова особа» міститься у примітці до ст. 364 КК. Враховуючи наведене слід розмежовувати ситуації, коли лікар чи фармацевт виконують суголосно професійні функції (наприклад, лікар здійснює лікування пацієнта), та ситуації, коли вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки. І лише при зловживанні такими обов'язками можна вести мову про відповідальність медичних та фармацевтичних працівників за вчинення службових злочинів [8, с. 136-137].

Таким чином, можливість використання криміналістичної характеристики злочинної діяльності впливає із змісту та сутності. Запропоновані зміни є складовою процесу подальшого реформування системи охорони здоров'я. Це обумовлено тим, що злочини на підприємствах охорони здоров'я визначаються кваліфікованими складами факту їх вчинення щодо забезпечення кримінально-правової охорони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правоохоронці викрили злочинну схему розкрадання бюджетних коштів у сфері охорони здоров'я. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/pharmacy/480259.html>
2. Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. URL: <http://www.univ.kiev.ua/content/upload/2019/-697223196.pdf>
3. Салтевський В.М. Криміналістика: підручник у 2-х ч. Харків, 2001. Ч. 2. 528 с.
4. Сенчик Н.А. Криминалистическая характеристика преступлений. Криминалистика и судебная экспертиза. К. 1983. Вып. 26. С. 26-31.
5. Мігдаль О. White-Collar Crime: останні тенденції Юридична газета online № 24 (574).
URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravota-proces/whitecollar-crime-ostanni-tendenciyi.html>
6. Доліновський Юрій. Криміналістична характеристика злочинів, що їх вчиняють під час публічних закупівель у сфері охорони здоров'я. URL: file:///C:/Users/Home/Desktop/%D0%A1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B92019/vnulpurn_2017_861_66.pdf
7. Лисеюк А.М., Соловей Ю.С. Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинної діяльності на підприємствах охорони здоров'я. 2019. № 4. С. 244-246.
8. Правові проблеми сучасної трансформації охорони здоров'я: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу (м. Запоріжжя, 23 травня 2019 р.) / за заг. ред. Ю.М. Колесника. Запоріжжя: ЗДМУ, 2019. 148 с.

Цегельник Микола Ігорович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Яковинець Анатолій Іларіонович,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

Правопорушення у сфері страхування – це одна з найсерйозніших проблем страхових компаній всього світу. В світовій індустрії втрати в результаті невиявлених афер складають в середньому 15-20 % від загальної кількості зібраних страхових платежів.

Проте не варто забувати про те, що правопорушення у сфері страхування негативно впливають не тільки на діяльність страхових компаній, але і добросовісних учасників страхового ринку, зокрема страхувальників. Абсолютна більшість страхових компаній має справу з таким кримінальним явищем, як шахрайство. Збитки, які заподіюються страховим компаніям в результаті шахрайських дій несумлінних клієнтів (страхувальників) дуже значні і за різними оцінками коливаються від 1 до 2 % від суми внесків, які поступили. Втім, серед страхувальників прийнято вважати, що від 10 до 20 % всіх страхових виплат доводиться на страхові випадки, які підготовлені та інсценовані шахраями.

Питання шахрайства у сфері страхування активно досліджують Алгазін А.І., Андрущенко Л. В., Антонов І. О., Баліна С. Н., Галагуза Н. Ф., Глухов А., Гуторова Н. О., Калюжний Р. А., Когутич І. І., Ларичев В. Д., Литвиненко В. І., Жилкіна М. С., Ушаповський В. Ф., Чернявський С. С. та багато інших вітчизняних і зарубіжних учених.

Загальною метою даної статті є вивчення питання протидії правопорушенням у сфері страхування у вітчизняній і зарубіжній правохоронній практиці.

На початку незалежності української держави ніхто не замислювався над суспільною небезпекою правопорушень у сфері страхування. На сьогоднішній день правопорушення в даній галузі набуло масштабного явища, негативно впливаючи на всіх учасників страхового ринку. Законодавчий вакуум, існуючий в цій сфері, породжує

відсутність офіційної статистики, а це не дозволяє достовірно оцінити масштаби здійснених правопорушень.

Найпоширеніші схеми правопорушень у сфері страхування пов'язані із страхуванням відповідальності власників автотранспорту, з інсценуванням або фальсифікацією ДТП, угонів. Велика кількість злочинів здійснюються у сфері особистого страхування: в страхуванні виїжджаючих за рубіж шляхом фальсифікації медичних рахунків і завищення цін на медичні послуги; в медичному страхуванні шляхом інсценування нещасних випадків і травм; в накопичувальному страхуванні життя.

Якщо раніше, на початковому етапі розвитку страхування, злочини скоювали окремі несумлінні громадяни, то тепер це цілі злочинні групи, досвідчені і добре підготовлені. Правопорушення скоюються в області, пов'язаній з укладанням, дією і виконанням договорів про обов'язкове або добровільне страхування. Його особливість, в порівнянні з іншими сферами суспільного життя, заснована на тому, що винуватець шляхом обману або зловживання довір'ям:

1) порушує відносини по захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні певних наслідків (страхового випадку) за рахунок грошових фондів, сформованих із сплачених ними страхових внесків;

2) отримує з цього незаконну матеріальну вигоду, одночасно заподіюючи майновий збиток законним власникам.

Найбільш розповсюдженим кримінальним правопорушенням у сфері страхування є шахрайство у сфері страхування. Існують різні підходи до визначення такого явища, як шахрайство у сфері страхування. У вітчизняній літературі переважає розширювальне трактування поняття «шахрайство у сфері страхування».

Під шахрайством у сфері страхування розуміється «протиправна поведінка суб'єктів договору страхування, направлена на отримання страхувальником страхового відшкодування шляхом обману або зловживання довір'ям або внесення меншої, ніж необхідно при нормальному аналізі ризику, страхової премії, а також замовчення важливої інформації під час укладення або в період дії договору страхування, а також відмова страховика від виплати страхового відшкодування без належних, зазначених у законі та правилах страхування підставах або гарантій, внаслідок чого суб'єкти договору страхування дістають

можливість незаконно і безвідплатно отримувати його в свою користь» [1, с. 6].

Інакше кажучи, до шахрайства у сфері страхування відносяться всі види протиправних дій у сфері страхування незалежно від їх суб'єктів, наявності кримінального складу тощо. На думку деяких авторів, зокрема М. С. Жилкіної, це не так, оскільки далеко не всі юридичні факти містять склад злочину – шахрайство. «До того ж об'єднувати в одне поняття і правопорушення, вчинені проти страховика, і правопорушення, вчинені страховиком або особою, що видає себе за його представника, необґрунтовано ні з юридичною, ні з економічної точки зору. Крім того, таке узагальнення не робить відмінності між шахрайством і іншими кримінальними злочинами, між порушеннями кримінального і цивільного (страхового) права, а це також неправомірно» [2, с. 20].

У вітчизняній літературі існує ще проміжна позиція, згідно якої під шахрайством у сфері страхування розуміються всі шахрайства (в розумінні ст. 190 КК України), що мають відношення до страхування. Прихильники цієї позиції в поняття «шахрайство у сфері страхування» включають «злочини, вчинені фіктивними страховими організаціями (філіалами, представництвами), що не мають законних прав страхових посередників тощо» [3, с. 57].

Очевидно, що для більш детального вивчення поняття терміну «шахрайство у сфері страхування» слід звернутися до досвіду зарубіжних країн, де вказане злочинне діяння не є таким «молодим» і вже накопичений значний досвід у визначенні правового змісту, кваліфікації і протидії правопорушенням у сфері страхування. За кордоном взагалі прийнятий інший підхід до поняття шахрайства у сфері страхування. Там шахрайство у сфері страхування вважається умисним злочином, направлений на обман страхової компанії і вчинене страхувальником (вигодонабувачем) з метою необґрунтованого збагачення за рахунок страхувальника шляхом спотворення інформації про об'єкт страхування, здійснення дій, направлених на настання страхового випадку або збільшення суми страхового відшкодування. На відміну від законодавства України в кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних країн шахрайство в страховому бізнесі (зловживання в страхуванні) передбачено спеціальними статтями кримінального кодексу. У Кримінальному кодексі Австрії шахрайські дії,

пов'язані із страхуванням, включені в розділ злочинних діянь проти чужого майна (§ 151) і полягають в: «руйнуванні, пошкодженні або укритті речі, застрахованої від руйнування, пошкодження, втрати або крадіжки; нанесенні собі або іншому обличчю тілесного пошкодження або спричиненні шкоди здоров'ю або спробі вчинити ці дії, з наміром створити собі або іншій особі майнову вигоду, пов'язану із страхуванням. Карасться позбавленням волі до шести місяців або штрафом» [4, с. 89].

КК Голландії (ст. 327) передбачає покарання тієї особи, «яка шляхом майстерного прийому вводить в оману страховика щодо обставин, що відносяться до страхування, примушуючи його укласти договір, який він би не уклав на інших умовах, якби знав істинне положення справ (покарання – позбавлення волі не більше одного року або штраф)» [5, с. 395].

КК Польщі (ст. 298) відносить шахрайські дії у сфері страхування до злочинів проти господарського обігу і визначає їх як «дії того, хто з метою отримання компенсації за договором страхування викликає подію, яка з'явиться підставою для виплати такої компенсації. Злочин може бути покаране позбавленням волі на термін від 3 місяців до 5 років» [6, с. 180].

Ще більш цікавою з погляду вживання зарубіжного досвіду є проблема законодавчого врегулювання процедури протидії правопорушенням у сфері страхування. В США на федеральному рівні діє Національне бюро по боротьбі з шахрайством у сфері страхування (National Insurance Crime Bureau) [7], крім того, практично в кожному штаті існує особливий державний орган, який займається виявленням і розслідуванням шахрайства у сфері страхування. Так, в 24 штатах Бюро по боротьбі з шахрайством у сфері страхування («Insurance fraud bureaus») існують при Департаменті страхування штату. Підрозділи по боротьбі з шахрайством в штатах Південна Кароліна, Невада і Пенсільванія взагалі є частиною відомства Генерального Аторнея (тобто є реальними «силовими» органами).

Діяльність вищезгаданих органів по боротьбі з шахрайством у сфері страхування регулюється спеціальними законами штатів. В основі багато кого з цих законів лежить Модельний закон про бюро по боротьбі з шахрайством. Даний акт також визначає права і обов'язки, компетенцію слідчих, регулює процедуру проведення розслідування,

наділяє слідчих широкими оперативно-розшуковими повноваженнями, аж до здійснення арешту.

У Канаді основну роботу з протидії правопорушенням у сфері страхування здійснює спеціальний комітет при Страховому бюро Канади. Даний орган тісно співробітничав з канадською поліцією в розслідуванні шахрайських дій у сфері страхування. Канадська поліція навіть розробила спеціальний «Протокол по боротьбі з шахрайством», в якому визначається поняття шахрайства у сфері страхування і позначені основні положення по його попередженню, виявленню та припиненню. Допомогу Страхового бюро Канади і страховим організаціям в розслідуванні шахрайства у сфері страхування надають численні незалежні бюро розслідування, що займаються тільки питаннями страхування і мають спеціальну ліцензію на це. З приведеного аналізу видно, що відносини у сфері страхування в зарубіжних державах піддаються більш ретельному кримінально-правовому і кримінально-процесуальному регулюванню.

В Україні, як вже було відзначено раніше, шахрайство у сфері страхування, якщо все-таки дійшла справа до реєстрації кримінального провадження, звичайно кваліфікується по ст. 190 КК України («Шахрайство»). Проте, зараз правозастосовна практика по ст. 190 КК України така, що для правоохоронних органів злочин повинен бути вчиненим, тобто страхова компанія повинна виплатити відшкодування, і лише потім звертатися до суду.

В цьому випадку страховик відмовляє у виплаті відшкодування підозрюваному в шахрайстві і обґрунтовує свою відмову іншими причинами, формально не пов'язаними з шахрайством. Очевидно, що для ефективної протидії правопорушенням у сфері страхування необхідне більш чітке законодавче закріплення поняття шахрайства у сфері страхування і покарання за нього.

Отже, розглянувши міжнародний досвід протидії правопорушенням у сфері страхування пропонуємо доповнити ст. 190 Кримінального кодексу України «Шахрайство» новим складом: шахрайство у сфері страхування. При цьому в КК необхідно зберегти і класичне формулювання, яке трактує шахрайство як розкрадання або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довір'ям.

Підводячи підсумок всьому вищесказаному, без сумніву, можна стверджувати, що для ефективної протидії правопорушенням у сфері

страхування перший і найочевидніший крок – це формування єдиного підходу до поняття шахрайства у сфері страхування і закріплення його на законодавчому рівні. Іншим важливим кроком буде запровадження міжнародного досвіду системи колективної безпеки в страхуванні, тобто об'єднання зусиль всіх страхових компаній в боротьбі з шахрайством, створення спеціальних державних органів і центрального банку даних по випадках шахрайства у сфері страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митрохин В. К. Внимание! Страховое мошенничество. М. : ТОО «Люкс-арт», 1995. 92 с.
2. Жилкина М.С. Страховое мошенничество: Правовая оценка, практика выявления и методы пресечения. М. : Волтерс Клувер, 2005. 192 с.
3. Ларичев В., Галагуза Н.Ф. Борьба с мошенничеством в сфере страхования. Финансовый бизнес. 1999. № 7. С. 57-60.
4. Уголовный кодекс Австрии / Пер. с нем. А. В. Серебрянниковой. М., 2001. 287 с.
5. Уголовный кодекс Голландии / под ред. Волженкина Б. В., пер. с англ. И. В. Мироновой. 2-е изд. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 510 с.
6. Уголовный кодекс Польши / Науч. ред. доц. А. И. Лукашов, проф. Н.Ф. Кузнецова; Вступ. статья доц. А.И. Лукашова, проф. Э.А. Саркисовой; Пер. с польского Д.А. Барилевич. Спб., 2001. 346 с.
7. Kelly E. Riddle «Insurance investigations from A to Z»: Thomas Investigative Publications, 2004. 120 p.

Шевчук Сергій Вікторович,

студент групи ПММКз 18-2

Науковий керівник:

Гарбовський Леонід Антонович,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

спеціальних дисциплін та

організації професійної підготовки

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПІДРОБЛЕННЮ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ОСОБУ

Злочин, як і будь-який людський учинок, є наслідком взаємодії індивідуальних властивостей особи й об'єктивної ситуації. При цьому необхідно враховувати, що злочинністю управляють переважно статистичні закономірності, а справити щонайменший вплив на них можна лише шляхом впливу на причини злочинності й умови, що сприяють учиненню конкретних злочинів [1, с. 91].

На сьогодні особлива увага приділяється профілактиці злочинів на індивідуальному рівні.

Серед учених існує декілька точок зору щодо визначення поняття індивідуальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням. У свою чергу, О.А. Мартиненко визначає індивідуальне запобігання злочинності як частину запобіжної діяльності стосовно певного індивіда, що здійснюється на стадії, яка передуює виникненню злочинного умислу [3, с. 426].

Натомість, Н.Ф. Кузнецовою та В.В.Лунєєвим, які вказують на те, що індивідуальна профілактика є конкретизацією загальносоціальних і спеціальних запобіжних заходів стосовно певних осіб [4, с. 195].

Однак такі заходи є неточними, оскільки не охоплюють усі ознаки цієї запобіжної діяльності. Натомість А.І. Долгова надає більш широке визначення індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням, акцентуючи увагу не тільки на об'єкті діяльності щодо запобігання злочинам, а й на органах, що здійснюють таку діяльність. Так, індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням – це діяльність державних і утворених згідно із законом недержавних органів, організацій і їх представників щодо виявлення осіб, від яких, відповідно до об'єктивно встановлених даних, можна очікувати вчинення злочинів, і

здійснення на них і соціальне мікросередовище, що їх оточує, позитивного коригувального впливу [4, с. 456].

Індивідуальні заходи запобігання підробленню документів, які характеризують особу працівника підприємства мають пристосованість до морально-психологічних особливостей особи, щодо якої зазначені заходи здійснюються.

Остапенко Я.С. виділяв такі ознаки індивідуального запобігання підробленню документів: 1) сукупність загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання. Індивідуальні заходи запобігання підробленню документів містять як загальносоціальні, так і спеціально-кримінологічні заходи запобігання, водночас особливістю їх застосування є те, що вони адаптовані до особливостей поведінки конкретної особи, до якої застосовуються; 2) пристосованість зазначених заходів до морально-психологічних властивостей певної особи. Указана ознака є основною відмінністю заходів запобігання, що розглядаються, від загальносоціальних і спеціально-кримінологічних; 3) здійснення індивідуальних заходів запобігання державними та спеціально уповноваженими недержавними установами. До таких установ належать передусім правоохоронні органи, для яких здійснення заходів щодо запобігання всім видам кримінальних правопорушень є одним із функціональних обов'язків. Серед недержавних установ можна назвати громадські організації (напр. «Центр протидії корупції», очолювану В. Шабуніним); 4) створення таких умов, що унеможливають або зводять до мінімуму ймовірність учинення особою подальшого підроблення [5, с. 156].

Таким чином, індивідуальні заходи запобігання підробленню документів, які характеризують особу працівника підприємства – це комплекс загально-соціальних і спеціально-кримінологічних запобіжних заходів, пристосованих до морально-психологічних властивостей певної особи, що застосовуються державними та спеціально уповноваженими недержавними установами, направлені на створення таких умов, які унеможливають або зводять до мінімуму ймовірність учинення нею подальшого підроблення документів [5, с. 157].

Для ефективного індивідуального запобігання підробленню документів необхідно визначити психологічний портрет особи злочинця та встановити особисті зв'язки такої особи. Здебільшого особа, що вчиняє підроблення документів є досить комунікабельні

добре контролюють свою поведінку, здатні легко встановлювати соціальні контакти.

Встановлення та вивчення особистих зв'язків державного службовця посідає важливе місце серед факторів, що впливають на планування заходів індивідуального запобігання службовому підробленню. Зазначене дослідження необхідно проводити виважено, звертаючи увагу на оточення особи залежновід посади, що обіймає останній [5, с. 157].

Разом з цим, необхідно встановити майновий стан особи, також чи притягувалася конкретна особа до кримінальної відповідальності за вчинення аналогічних злочинів.

В теорії юриспруденції основними методами індивідуального запобігання підробленню документів є такі: метод переконання; метод адаптації; метод сили або примусу. Метод переконання полягає у проведенні спілкування один на один із особою, щодо якої є обґрунтовані підстави підозрювати в можливості вчинення нею службового підроблення. Метод адаптації вимагає від осіб, які здійснюють індивідуальні заходи запобігання, проведення певних заходів, що, як правило, супроводжуються матеріальним витратами. Тому вказаний спосіб індивідуального запобігання підробленню документів є більш ефективним, порівняно з попереднім. Метод адаптації особи передбачає створення максимально комфортних умов для її існування в тому числі шляхом вирішення побутових, морально-психологічних проблем і проблем матеріального характеру. Метод сили або примусу застосовується у випадку, коли попередні методи індивідуального запобігання службовому підробленню не вирішили покладених на них завдань щодо повернення діяльності й мислення особи у правове русло. У цьому випадку необхідно зазначити, що особливістю застосування вказаного методу є суб'єкти його застосування, до яких уже не можуть бути зараховані громадські організації [5, с. 158]. Натомість юристи-практики, органи місцевого самоврядування та органи державної влади ефективно можуть застосувати даний метод у формі проведення лекторіїв, бесід із застосуванням практичних ситуацій, проведення громадських робіт, профорієнтаційних заходів.

Таким чином, індивідуальні заходи запобігання підробленню документів, які характеризують особу працівника підприємства – це комплекс спрямованих на мінімізацію вчинення злочинів у сфері

підроблення документів, завдання якого є виявлення причин злочину та умов, що спонукають, виявлення осіб з протиправною поведінкою, обмеження дії негативних явищ і процесів, супутніх злочинності; мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки; усунення недоліків у діяльності суб'єктів протидії злочинності. Основними методами такого запобігання є метод адаптації, примусу та переконання, що здійснюються у формі розмов, створення соціально-побутових та матеріальних умов, проведення лекторії, здійснення громадських робіт та профорієнтаційних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підболячний М.В. Окремі індивідуальні заходи запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 4(25) . Том 3. 2018. С. 91 – 95.
2. Мартыненко О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: монография. Х. : Изд-во ХНУВС, 2005. 496 с.
3. Кузнецовой Н.Ф., Лунеева В.В. Криминология: учебник. М.: Волтерс Клувер, 2005. 629 с.4.
4. Долговой А.И. Криминология: учебник для вузов. М.: Норма., 2005. 912 с.
5. Остапенко Я.С. Індивідуальні заходи запобігання службовому підробленню. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016 № 22. С. 156 – 160.

Шейн В'ячеслав Валентинович,
студент групи ПММКз-18-2

Науковий керівник:

Лисеюк Андрій Миколайович,
*к.ю.н., в.о. заступника начальника
кафедри ОРД*

ВИЯВЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИННИХ ДІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ЩО НАДАЮТЬ ОСВІТНІ ПОСЛУГИ

В науці дослідження особи злочинця підпорядковано виявленню закономірностей злочинної поведінки, а також збиранню та аналізу криміналістично значимої інформації про таку особу. Ретельне вивчення криміналістичного аспекту особи злочинця сприяє розробці науково обґрунтованих рекомендацій по методиці розслідування відповідного виду злочину, визначенню напрямків розслідування і побудові оптимальної тактики проведення слідчих дій. «Для вивчення особи злочинця в криміналістиці широко застосовується структурний метод, який дозволяє розглядати особу злочинця у всій сукупності взаємопов'язаних властивостей та ознак» [1].

Як відомо, інформація про властивості та ознаки особи злочинця відображається в процесі злочинної діяльності у вигляді матеріальних та ідеальних слідів, які утворюють слідову картину злочину. «Отже, криміналістичні знання властивостей особи злочинця полегшують процеси ідентифікації цієї особи, допомагають визначити предмет злочинного посягання та способи вчинення і приховання конкретного злочину. Враховуючи зазначене вище, необхідно погодитися з тією точкою зору, що вивчення особи злочинця слід проводити в два етапи: 1) вивчення інформації про ще невідомого злочинця за його психологічним відбитком, який залишився на місці вчинення злочину; 2) вивчення вже відомої слідству особи злочинця» [1, с. 192].

Висока професійна кваліфікація податкових злочинців в сфері оподаткування та бухгалтерського обліку дозволяє ретельно планувати злочинну діяльність по ухиленню від сплати податків, навіть на підприємствах, що надають освітні послуги, а також спрямовувати

значні зусилля на приховання слідів такої діяльності, що обумовлює високий рівень латентності таких злочинів та складність їх виявлення та розслідування.

«Так, відповідно до пп. 2, 3 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів»[2].

Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів. Згідно з приміткою до ст. 364 Кримінального кодексу України службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

«Відповідно до п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів суб'єктами злочину, який кваліфікується як ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, є службові особи підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, їх філій, відділень, інших відокремлених підрозділів, що не мають статусу юридичної особи, на яких покладені обов'язки з ведення бухгалтерського обліку, подання податкових декларацій, бухгалтерських звітів, балансів, розрахунків та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів (керівники підприємств та організацій, головні (старші) бухгалтери, їхні заступники або інші працівники бухгалтерій, які виконують функції головного бухгалтера)» [2].

«Л.П. Брич і В.О. Навроцький справедливо зауважують, що заступники керівників, або працівники бухгалтерій, які виконують функції головного бухгалтера можуть бути визнані суб'єктами ухилення від сплати податків лише за умови, що на них у встановленому порядку покладені функції відповідних перших осіб» [3, с. 242].

«Також слушною є думка О.О. Дудорова, що вирішуючи питання про визнання того чи іншого працівника підприємства, установи, організації службовою особою, спроможною нести кримінальну відповідальність за злочинні порушення податкового законодавства, потрібно виходити не з формального найменування його посади за штатним розписом, а із характеру виконуваних ним обов'язків, змісту і обсягу наданих йому повноважень у сфері оподаткування» [4].

Отже, враховуючи зазначене вище, спеціальними ознаками податкового злочинця на підприємствах, що надають освітні послуги є те, що він є службовою особою, яка має владні повноваження, передбачені внутрішніми нормативними актами підприємства та законодавчими актами України, та на яку покладені організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські обов'язки, пов'язані з веденням бухгалтерського та податкового обліку, з своєчасною подачею достовірних документів податкової звітності, нарахуванням та своєчасною сплатою податків.

«За статистичними даними у 84% випадках ухилення від сплати податків вчиняється керівником відповідного підприємства (директором, головою правління, генеральним директором, заступником директора). Лише у 7% випадків єдиним виконавцем виступала особа, яка займала посаду головного бухгалтера, та у 9% випадків ухилення від сплати податків було вчинено спільно керівником та головним бухгалтером. Той факт, що у переважній більшості випадків вчинення податкових злочинів на підприємствах, що надають освітні послуги, виконавцем даного злочину визнавався директор відповідного підприємства пов'язаний з тим, що досить часто на відповідних підприємствах одна особа виконує одночасно функції директора та головного бухгалтера, а також з тим, що директор не доводив до відома бухгалтера злочинний характер своїх дій, спрямованих на ухилення від сплати податків» [5].

За загальним правилом власник підприємства буде нести відповідальність за ухилення від сплати податків лише у тому разі, коли

він виконує на підприємстві, що надає освітні послуги функції керівника чи головного бухгалтера. Разом з тим, на практиці зустрічаються випадки, коли та чи інша особа тільки формально є керівником підприємства, а фактично керівництво здійснюється власником(ками) чи іншими особами, які фактично організовують несплату податків.

«Дії фізичних осіб – власників чи засновників платника податків, які хоч і не є його службовими особами проте, усвідомлюючи справжній зміст та характер своїх дій, шляхом прохання, вказівки чи будь-яким іншим способом, спонукали службову особу цього платника податків, відповідальну за правильність обчислення та повноту сплати податків до бюджетів, до злочинних дій по ухиленню від сплати податків, несуть відповідальність як співучасники за ст. 27 КК України і тією частиною ст. 212 КК України, за якою кваліфіковано дії виконавця» [5].

На практиці виникають випадки притягнення до кримінальної відповідальності у якості пособників в ухиленні від сплати податків осіб, які навіть не перебувають з відповідним підприємством у трудових відносинах. Це стосується так званих податкових консультантів та розробників схем ухилень від сплати податків, поради яких були безпосередньо використані для ухилення від сплати податків. Однак, для притягнення останніх до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, факт надання податковими консультантами рекомендацій з незаконного умисного зменшення податкового навантаження, які були фактично використані для вчинення об'єктивної сторони даного злочину, повинен бути підтверджений відповідними документами.

«Необхідно також прийняти до уваги той факт, що податковий консультант звільняється від відповідальності, якщо він своїми діями сам не створював умов для вчинення злочину, та його консультація містила вказівку на кримінальну караність даного діяння» [4, с. 478].

На підставі зазначеного вище, можна підсумувати, що фактичними виконавцями ухилення від сплати податків на підприємствах, що надають освітні послуги можуть бути визнані лише директор та головний бухгалтер підприємства. Однак, необхідно звернути увагу, що в залежності від організаційно-правової форми юридичної особи, можуть виникати розбіжності в найменуванні, компетенції та порядку призначення осіб, які є головою відповідного виконавчого органу

(генеральний директор, президент), а також, які складають і подають податкову звітність (старший бухгалтер, головний бухгалтер). Тому при визначенні кола осіб, яких може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податку на прибуток підприємств, необхідно встановити до повноважень яких осіб фактично входило здійснення керівництва поточними справами підприємства, а також здійснення бухгалтерського обліку, складання та поданням податкової звітності.

При вирішенні зазначеного питання слід керуватися виключно наявними відомостями про осіб, які фактично підписувати податкову звітність, подану від імені підприємства до державного податкового органу, необхідно ретельно вивчити правові норми про порядок утворення і діяльності організацій даного виду, їх статuti, розпорядження про призначення на посаду, посадові інструкції, довіреності.

Таким чином, суб'єктом вчинення ухилення від сплати податку на прибуток підприємств (виконавцем), що надають освітні послуги є службові особи платника податку на прибуток підприємств (юридичної особи чи її відокремленого підрозділу), яким у встановленому законом порядку надане право підпису фінансових документів та на яких покладено обов'язки з ведення бухгалтерського обліку, подання податкових декларацій, бухгалтерських звітів, балансів, розрахунків та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою обов'язкових платежів до бюджетів, які подають у відповідні органи згідно з вимогами законодавства. Зокрема, такими особами виступають керівник підприємства та головний бухгалтер, чи особи, які виконують обов'язки цих осіб, а також інші працівники підприємства, які умисно включили до бухгалтерських документів хибні відомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мальцев О.А. Личность преступника как объект криминалистического исследования / О.А. Мальцев. – URL: http://old.nsaem.ru/Science/Publications/Science_notes/Archive/2004/2/56.pdf
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/ed19990716>

3. Брич Л.П., Навроцький В.О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія / Л.П. Брич, В.О. Навроцький. – К.: Атіка, 2010. 288 с.

4. Дудоров О.О. Особливості кримінальної відповідальності бухгалтера за порушення податкового законодавства / О.О. Дудоров. – URL: http://law.univ.kiev.ua/images/stories/Lit/library/dudorov_vubrani_praci_lugansk_2010.pdf

5. Марущак О.А. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та основні засади їх розслідування: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Донецький юридичний інститут МВС України, Кривий Ріг, 2017. 222 с.

Група ПММРЗ-18-1

Мартиненко Денис Євгенович,
студент групи ПММРЗ-18-1

Науковий керівник:

Тильчик

В'ячеслав В'ячеславович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
адміністративного права
і процесу та митної безпеки*

**ПУБЛІЧНА ПОСЛУГА ЯК ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ
ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ З УПОРЯДКУВАННЯ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

Запорукою існування успішного та соціально орієнтованого суспільства є спрямування діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на забезпечення максимального сприяння законній економічній діяльності суб'єктів різної форми власності. Досягнення такої мети безпосередньо пов'язується на сьогодні у всіх країнах світу із стабільністю та якістю надання публічних послуг суб'єктами публічної адміністрації. Національні наукові доктрини містять положення про стан та підвищення ефективності у вказаній царині. Щоправда не можна не визнати суттєві розбіжності у показниках стану та якості надання публічних послуг, особливо у сфері економіки, у країнах Європи, що пов'язано із різними історичними умовами їх формування та розвитку та закономірностями розвитку їх економічних систем.

Також варто погодитись із зауваженням окремих вчених, що публічні послуги у сфері економіки розглядаються в наукових джерелах пострадянського табору (здебільшого юридичних) передусім як процес обслуговування окремими суб'єктами – передусім суб'єктами владних повноважень [1], тоді як у світі такі послуги осмислюються як результат обслуговування суспільства за допомогою як публічних послуг, так і інших інструментів державного регулювання (грошово-кредитна політика, політика оподаткування тощо). Наведені положення актуалізують необхідність наукового і практичного пошуку

шляхів підвищення ефективності надання публічних, а не лише адміністративних, послуг у сфері економіки у єдності мети їх розвитку із урахуванням національних особливостей та інтеграційних прагнень шляхом уніфікації процедурних аспектів. При цьому особливого значення набуває дослідження позитивного досвіду окремих країн у забезпеченні вказаного напрямку діяльності, щодо перспектив його поширення.

У США, Канаді, Сінгапурі, Кореї, Малайзії, Угорщині у межах стратегії інформаційного розвитку суспільства реалізується електронне урядування, що ґрунтується на узгодженні пріоритетів, обставин, наявних ресурсів. Таке електронне урядування, у першу чергу спрямовується на забезпечення електронного доступу до загальних найбільш поширених публічних послуг, розвиток яких встановлено методологією ООН, що передбачає чотири етапи.

Так, Сінгапур став першою країною, де у 1999 році був створений масштабний урядовий портал eCitizen Centre (www.ecitizen.gov.sg). Портал підтримує кілька розділів: бізнес, оборона, освіта, зайнятість, охорона здоров'я, житло, правопорядок та інше. Уряд Естонії в рамках реалізації концепції «електронного уряду» створив і ввів в дію в червні 2001 року інтернет-портал «Сьогодні вирішую я» (Taasa otsustan mina), за допомогою якого будь-який житель республіки може взяти участь в управлінні державою – висловити свою думку стосовно того, що відбувається в країні, запропонувати поправки до законопроектів і т.д. У США, де ідеї про необхідність розробки e-government вперше прозвучали на державному рівні в 1998 р., наслідком стало відкриття порталу firstgov.gov (нині – usa.gov). На сьогодні ця система охоплює майже 80% всіх установ. Також у США діє загальнонаціональна програма «Перший пріоритет – клієнти», що передбачає моніторинг оцінки якості наданих послуг та вивчення очікувань споживачів. В Угорщині у 2001 році було запроваджено програму «електронне урядування», що спрямовувалася на інтеграцію стратегій і проектів з розвитку інформаційних технологій різних секторів і державних установ для забезпечення громадян послугами високої якості. На сьогодні Офіс уповноваженого міністра координує 36 програм, які здійснюються у 17 державних установах, що дозволяє забезпечити прозорість управління та якість надання послуг. У Малайзії реформи з втілення системи електронних державних послуг запроваджуються Відділом адміністративної модернізації та управлінського планування

у складі канцелярії прем'єр-міністра (Тищенко, 2010). Цілями даних реформ є забезпечення ефективної внутрішньовідомчої та міжвідомчої координації та надання спрощеного доступу суб'єктів економічної діяльності та громадян до публічних послуг. Процес вдосконалення надання публічних послуг безумовно пов'язаний із дотриманням принципу «зворотного зв'язку» із споживачем послуг.

Стосовно сучасної ситуації в Україні, науковцями і представниками влади наголошується, що головним викликом для розвитку електронного урядування в державі є забезпечення електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів. Практично кожний державний орган стикається з необхідністю доступу до того чи іншого державного реєстру або бази даних. Більше того, як вірно вказують дослідники такий доступ є важливим засобом забезпечення якісного виконання завдань уповноваженими суб'єктами, зокрема і у сфері забезпечення економічної безпеки [3].

Електронні закупівлі, система електронних декларацій, єдине митне вікно тощо для свого повноцінного функціонування потребують інтеграції з багатьма державними реєстрами та базами даних. Відсутність електронної взаємодії державних систем не дає змоги спростити порядок надання послуг та виконати вимоги Закону України “Про адміністративні послуги” щодо заборони вимагати від суб'єктів звернення інформацію або дані, що перебувають в інших органах влади, тобто вже були надані громадянами раніше [5].

Як вірно відзначає Кайль Я. аналіз зарубіжного досвіду таких країн як Велика Британія, США, Австралія, Канада, Німеччина, Угорщина, Польща, Китай, Південна Корея, Нідерланди, Бразилія дозволив визначити основні підходи та принципи, які використані у світовій практиці системи надання публічних послуг у сфері економіки: ці процеси здійснюються у межах адміністративних реформ, основними напрямками яких є: надання державних та муніципальних послуг на підставі стандартів публічного адміністрування; проведення реформ з широким застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, вдосконалення надання державних послуг з використанням принципу зворотного зв'язку із споживачем послуг протягом тривалого часового періоду. Ідеологія цієї стратегії полягає у забезпеченні більшої відкритості публічного сектора для споживачів та підвищення якості та доступності публічних послуг й інформації про них [6].

Як приклад розвитку використання інформаційних технологій надання послуг у сфері економіки, що значно спрощують доступ до таких послуг, доцільно навести приклад діяльності окремих підрозділів Державної фіскальної служби України, що презентували інноваційний проект «Check and drink». У межах цього проекту запропоновано програмний продукт, розроблений як комп'ютерна програма, тому всі власники смартфонів зможуть встановити цей додаток на мобільний пристрій. Додаток дає змогу перевірити наявність у підприємств ліцензій на виробництво й реалізацію алкоголю, а також ліцензії на реалізацію тютюнових виробів в конкретному регіоні. Тож, цей Додаток спрощує доступ до інформації про суб'єкта підприємницької діяльності та якість його товарів та одночасно спрямований на недопущення реалізації підакцизної продукції неповнолітнім особам. Кожен громадянин може вільно користуватись програмою та попереджати про правопорушення, у тому числі з боку представників фіскальних органів. Користувачі додатку можуть відправити скаргу щодо порушення компанією або підприємством законодавства, а саме повідомити про проблеми з фіскальним чеком, про реалізацію контрафактної продукції, реалізацію продукції неповнолітнім та інші порушення. Скарга відразу відправляється до органу Державної фіскальної служби України та буде опрацьована в найкоротші строки. Передбачається, що програма дасть змогу створити рівні умови для ведення бізнесу, зробить Одеський регіон більш привабливим для туристів та збільшить надходження до державного бюджету від реалізації підакцизної групи товарів [7].

Слід зазначити, що Європейський Союз у 1992 році ввів англосаксонське поняття «універсальна послуга», під якою розуміється мінімальна послуга встановленої якості, яка надається будь-якому користувачу за доступною ціною. Поряд з поняттям «універсальна послуга», законодавство Європейського Союзу містить також поняття «послуг, що надаються за розпорядженням державних органів», закріплене у Генеральній Угоді про торгівлю послугами. Такі послуги, відповідно до вказаної Угоди, визначаються як «будь-які послуги, що надаються ані на комерційній основі, ані на підставі конкуренції між постачальниками цих послуг». Тож, у Європейському Союзі поряд з оплатними послугами існує певна категорія послуг, які надаються безоплатно і встановлені державою у спеціальних розпорядженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tylchyk V. Адміністративно-правовий механізм розв'язання податкових спорів: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 Тильчик В'ячеслав В'ячеславович. Ірпінь, 2011. 212 с.
2. Тищенко О. Міжнародний досвід впровадження електронного урядування, 2010 http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/14125/1/82_176-177_maket-ena-ntb%28099%29.pdf
3. Tylchyk O., Pashko P., Kotukha O. Ontology of scientific cognition of shadow economy and economic shading Baltic Journal of Economic Studies. №2. 2018. 151-158.
4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р / URL:<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/proshvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>
5. Кайль Я.Я. Зарубежный опыт стандартизации государственных и муниципальных услуг. Национальные интересы, приоритеты и безопасность. 2010. № 21 (78). С. 71-78.
6. Боротися із тіньовим оборотом підакцизної групи товарів можна за допомогою смартфона / Прес-служба Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsent/novini/248812.html>
7. Регулювання послуг загального інтересу в ЄС. Навчальний посібник / за ред. Р. Симпсона, О.М. Синкова. – К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – 129 с.

Нагорний Дмитро Андрійович,
студент групи ПММРЗ-18-1

Науковий керівник:

Литвин Наталія Анатоліївна,
д.ю.н., доцент, с.н.с., професор
кафедри адміністративного права
і процесу та митної безпеки

ЩОДО НОРМАТИВНО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЮ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Останніми роками уповноважені органи державної влади ведуть активну роботу щодо розвитку національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (далі - ЛВДОЗШ). Основна увага даному питанню приділяється Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України а також суб'єктами державного фінансового моніторингу. В Україні вже прийнято цілу низку нормативно-правових актів, що спрямовані на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) коштів, здобутих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, що сприяло прийняттю 28 жовтня 2011 року Міжнародною організацією протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (FATF) було прийнято рішення про виключення України з «чорного списку». Відповідно до цього рішення, Україна більше не є об'єктом постійного моніторингу з боку FATF і тепер співпрацює з Комітетом Ради Європи «MONEYVAL» у звичайному режимі.

Існує низка нормативно-правових актів [1], які містять в собі «методи запровадження банками ідентифікації а також вивчення клієнтів, оцінки і управління ризиками легалізації кримінальних доходів чи фінансування тероризму, порядок щодо виявлення сумнівних операцій та осіб, що їх здійснюють, чи осіб, які пов'язані зі здійсненням терористичної діяльності, а також порядок надання інформації щодо таких операцій спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу».

На виконання вимог «Закону України «Про запобігання та ЛВДОЗШ, або фінансуванню тероризму» наказами Держфінмоніторингу від 25 грудня 2009 р. № 182 затверджено Типології ЛВДОЗШ «Властивості та ознаки операцій, пов'язаних з відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування» [3] та від 3 серпня 2010 р. № 126 затверджено «Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму».

Завданнями Стратегії розвитку системи запобігання й ЛВДОЗШ є: реалізація державної політики в сфері запобігання й ЛВДОЗШ, або фінансуванню тероризму, було спрямовано на запобігання виникненню сприятливих умов для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму, забезпечення удосконалення законодавства у даній сфері діяльності та зменшення ризиків використання фінансової системи України для ЛВДОЗШ; гармонізація національної системи запобігання та протидії ЛВДОЗШ, чи фінансуванню тероризму з міжнародними правовими стандартами; також, підвищення співпраці і обмін інформацією з органами виконавчої влади, іншими державними органами - суб'єктами держфінмоніторингу, і міжнародними організаціями в даній сфері; дотримання і неухильне виконання вимог законодавства про діяльність спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу» тощо.

19 січня 2018 року були «внесені зміни до законодавчих актів України, це до «Закону України «Про запобігання та ЛВДОЗШ, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»» [1].

Але, не зважаючи на всі вжиті в Україні організаційні а також практичні заходи що стосуються запобігання та ЛВДОЗШ, та, визнаючи безумовну методичну та практичну цінність напрацювань для формування або розбудови антилегалізаційної системи, ситуація з протидією ЛВДОЗШ, залишається складною, про це свідчать статистичні дані, які вказують на щорічне зростання кількості виявлених злочинів та сум завданих ними збитків.

Так, лише за «9 місяців 2019 р. слідчими органів внутрішніх справ було розпочато досудове розслідування у 285 кримінальних справах, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, у тому числі, 218 - за ст. 209 «Легалізація (відмивання)

доходів, одержаних злочинним шляхом», 66 - за ст. 306 «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» та 1 - за ст. 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму» Кримінального кодексу України. Установлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом, сягає понад 570,3 млн. грн.» [5].

Щодо оцінок «експертів міжнародної неурядової організації Tax Justice Network, з України за роки незалежності в офшорні зони виведено 167 млрд дол. США, основну частину з яких перераховано на рахунки «фірм-пустышок»» [5]. Даний факт, «наявності витоку капіталу з України є індикатором необхідності здійснення відповідних змін у державній економічній політиці» [2].

Всі намагання «обмежити обіг грошей що проходять поза банками за допомогою лише адміністративного тиску та таким чином вирішити проблему боротьби з відмиванням є неефективними та свідчать про те що необхідно створювати сприятливі умови для обігу грошей на основі врахування інтересів власників коштів. Уведення досить суворого режиму обігу готівкових коштів в Україні, (прийняття постанови правління Національного банку України від 6 червня 2018 р. № 210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівковою»)» [2], на думку деяких експертів, «не тільки не достатньо сприятиме протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а, навіть навпаки, штовхатиме до вчинення дій, спрямованих на приховування перерахувань готівкових коштів на суму понад 150 тис. грн. (щоб не сплачувати банку відсотки за такі оборотки)» [3].

Одночасно, обмеження розміру розрахунків готівкою є достатньо виправданим та дієвим заходом, оскільки основними проблемними питаннями української економіки залишається дуже великий обсяг готівкового обігу, що полегшує приховування фактів легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом. В Україні вжито потрібних заходів, що спрямовані на запобігання і протидію фінансуванню тероризму.

До країн, які «не вживають необхідних заходів у цьому напрямку, міжнародні організації, такі як FATF, Егмонтська група, Міжнародний

валютний фонд та інш., можуть застосувати деякі санкції. Незважаючи на це, група фахівців висловлюють сумніви про доцільність у чинному КК України такої норми, тоїу що існують різні підходи до проблеми фінансування тероризму в цілому» [2].

Доцільно зазначити, що «зарубіжний досвід свідчить, що для живлення терористичної діяльності часто використовується певна фінансова інфраструктура, яка може накопичувати кошти, створювати фонди. Поповнення фондів може бути також коштами, одержаними безпосередньо від підприємницької діяльності членів терористичних організацій та фінансування з цілком легальних джерел» [2].

Одним із чинників, що «затрудняє виявлення факту фінансування тероризму, є дуже малий розмір залучених коштів, тому переказ їх із офіційних джерел практично не відповідає ознакам сумнівних операцій. Підтвердженням цьому є лише поодинокі викриті злочини, відповідальність за які передбачено ст. 209-1» [6].

Висновок. Отже, методи використання фінансових систем терористичними групами не відрізняються від інших злочинних угруповань. Інші говорять про те, що фінансування тероризму часто не потребує легалізації (відмивання), оскільки отримані злочинним шляхом кошти безпосередньо передаються терористам у вигляді готівки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 64/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 64.

2. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 8 листоп. 1990 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – С. 304.

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28 листоп. 2002 р. № 249–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.

4. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»: Закон України від 18 трав. 2010 р. № 2258–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 29. – Ст. 392.

5. Офіційний сайт Tax Justice Network's / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.taxjustice.net/2019/10/14/the-tax-justice-networks-october-2019-spanish-language-podcast-justicia-impositiva-nuestro-podcast-octubre-2019/>

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Савченко Альона Миколаївна,
студентка групи ПММРЗ-18-1

Науковий керівник:

Тильчик Ольга Віталіївна,
*д.ю.н., професор, професор кафедри
адміністративного права
і процесу та митної безпеки*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Проблеми протидії відмиванню доходів, здобутих злочинним шляхом в нашій державі є одними з актуальних, оскільки значна частина вітчизняного капіталу втікає з країни за кордон, щоб з часом повернутися на Україну як іноземні інвестиції із відповідними “пільговими” умовами. Легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, на сьогодні стає для України особливо актуальною, оскільки здійснюються ринкові реформи в економіці. Одним із проблемних питань протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, становить процес визначення і розпізнання способів злочинних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, здійснювали вчені та практики: О. М. Бандурка, Г. М. Бірюков, В. П. Головіна, М. В. Джига, Л. М. Доля, В. П. Захаров, О. Ф. Каївець, О. Є. Користін, М. В. Корнієнко, В. В. Лисенко, Н. М. Мироненко, С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, В. М. Попович, Г. М. Потинка, О.В. Тильчик, В. І. Шакун, В. Ю. Шепитько, П. В. Цимбал, А. І. Ярмоленко та інші, однак активізація злочинності та законодавчі зміни змушують до наукового пошуку та додаткових зусиль дослідження цього питання.

Метою статті є дослідження окремих способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Проблема протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула актуальності у всьому світі в ракурсі боротьби проти тероризму та незаконного збагачення, через створення перешкод у їх фінансуванні. У зв'язку з цим розроблено необхідну нормативно-правову базу та впроваджено ефективні заходи з протидії на міжнародному рівні, удосконалено правові норми багатьох країн. Проте не затухають суперечки щодо уніфікації поняття способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Вперше міжнародній практиці поняття легалізації (відмивання) доходів від злочинної діяльності було визначено у «Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», прийнятій Конференцією на її 6-му пленарному засіданні від 19.12.1988 р. Члени Конференції, які висловлювали волю країн-учасниць ООН, усвідомлюючи, що незаконний обіг забезпечує великі прибутки і фінансові кошти, що дає змогу транснаціональним злочинним організаціям проникати в урядові механізми, законну торговельну і фінансову діяльність, і суспільство на всіх його рівнях» [1, с. 92].

У Конвенції Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом” (1990 р.), на відміну від вищевказаної Конвенції ООН, передбачено, що предикатним злочином вважається будь-який злочин, унаслідок якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного у статті 6 цієї Конвенції. В пункті 1 статті 6 Конвенції розглянуто способи вчинення відмивання коштів:

«а) перетворення або передача власності, усвідомлюючи, що така власність є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності або з метою сприяння будь-якій особі, замішаній у вчиненні предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій;

б) приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно власності або володіння нею, усвідомлюючи, що така власність є доходом;

в) набуття, володіння або використання власності, усвідомлюючи під час отримання, що така власність була доходом;

г) участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, підмова, сприяння і поради щодо вчинення будь-якого із злочинів, визначених відповідно до цієї статті» [1, с. 94].

Значний внесок у розроблення криміналістичних аспектів способу вчинення злочину зробив Г. Г. Зуйков, що послугувало основою його твердження про те, що «спосіб учинення злочинів – система дій із підготовки, учинення й приховання злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища, й психофізіологічних властивостей особистості, що можуть бути пов'язані з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів і умов місця й часу» [4, с. 34]. Важливе доповнення до розуміння сутності цієї проблеми зазначив Р. С. Белкін, указавши на те, що така «система дій повинна поєднуватися єдиним злочинним задумом. За відсутності ж задуму, що охоплює всі стадії злочинної діяльності, вона допускає й самостійне існування способу приховання» [5, с. 767].

Вчений О. М. Бандурко під відмиванням коштів розглядає «приховування істинного характеру, джерела матеріальних цінностей, розміщення або володіння незаконними коштами, зокрема легалізація таких доходів, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, приховування істинного джерела або власника незаконно набутих коштів, створення видимості законності джерела і власника» [7, с. 35].

Відмивання (легалізація) злочинних доходів можна визначити як приховування їх існування, незаконного походження й використання без ідентифікації доходів, отриманих незаконно.

Специфіка цієї категорії кримінальних правопорушень переконує у доцільності визнання проведення держфінмоніторингу за

клопотанням прокурора (слідчого), задоволеного слідчим суддею, самотійною формою використання спеціальних знань, яка втрачає адміністративний характер і перевтілюється із засобів фінансового контролю в кримінальну процесуальну дію, згадувану в КПК (безпосередній порядок його проведення перебуває поза межами кримінального процесу, а зроблені висновки визнаються доказом).

Слід зосередитись на тому, що під час здійснення фінансових операцій із відмиванням (легалізацією) злочинних доходів беруться до уваги ті, що є сумнівними. Законодавством визначені ті операції, за допомогою яких може бути здійснено легалізацію доходів, інше не зазначено й передбачено проведення фінансового моніторингу.

Висновки. Дослідження показують, що здебільше обрання способу легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом залежить від сфери, до якої мають доступ кримінальні правопорушники (підприємницька діяльність, обслуговування населення, банківське середовище тощо), який завжди має вигляд приховання кримінального правопорушення. Для цього використовується фінансово-банківська система, де спосіб приховування кримінального правопорушення відбувається як сумнівна операція. Пропонуємо визнати фінансовий моніторинг, який здійснюватиметься за клопотанням прокурора (слідчого) з погодженням зі слідчим суддею самотійною формою використання спеціальних знань в кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімовян С. В. Аналіз національного законодавства, що забезпечує боротьбу з відмиванням грошей в Україні. Вісник національного університету внутрішніх справ. Харків. 2003. С. 92–102.
2. Енциклопедія банківської справи. Київ. Атіка. 2001. 640 с.
3. Ніколаюк С. І. Проблеми оперативного забезпечення протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом. Науковий вісник. Київ. НАВСУ, 2003. С. 153–161.
4. Зуйков Г. Г. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений. Москва. Академия МВД СССР, 1970. 290 с.
5. Белкин Р. С. Криминалистическое учение о фиксации доказательственной информации. Москва. Юнити-Дана; Закон и право, 2001. 837 с.

6. Мироненко Н. М. Легалізація (відмивання) коштів – різні підходи до поняття: бюлетень з обміну досвідом роботи. Київ. МВС України, 2001. № 136. С. 25–28.

7. Бандурка А. М. Україна против “грязных” денег. Харків. ХНУВС, 2003. С. 35–45.

Сагун Андрій Євгенович,
студент групи ПММРЗ-18-1

Науковий керівник:

Тильчик Ольга Віталіївна,
*д.ю.н., професор, професор кафедри
адміністративного права
і процесу та митної безпеки*

КРИТЕРІЇ ВИДІЛЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ З МЕТОЮ ЗАДОВОЛЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Поняття «публічні послуги» має свої характерні ознаки, які можуть бути як спільними для декількох країн, так і мати певні відмінності з урахуванням особливостей внутрішнього життя тієї чи іншої країни. У Франції публічні послуги характеризуються чотирма основними критеріями: задоволення суспільного інтересу, безперервність, пристосованість, рівний доступ для всіх до послуг [1], які можуть бути використані й в процесі аналізу цієї категорії в інших країнах світу, враховуючи загальну тенденцію країн на задоволення людських потреб і спрямованість на підвищення якості надання публічних послуг. Вважаємо за доцільне розкрити зміст зазначених критеріїв.

Безперервність, як наступний критерій публічних послуг, є не менш суттєвим. Цей критерій у Франції виражається, в наступних формах: існування відповідальності у випадку перерви в наданні публічної послуги; застосування теорії непередбачуваності; право на страйк агентів публічної послуги у межах встановлених обмежень, якому повинно передувати відповідне повідомлення за п'ять днів; залучення персоналу до роботи у примусовому порядку. Пристосованість відображається у тому, що публічний орган влади, беручи на себе

зобов'язання безпосереднього управління наданням публічної послуги, покладає її надання на тих суб'єктів, які здатні адаптувати послуги до існуючих в межах країни на даний момент загальновизнаних потреб. Такий критерій також є досить важливим, оскільки здатність державної влади адекватно реагувати на нагальні потреби суспільства є однією з передумов нормального та економічно і політично стабільного життя країни.

Рівний доступ для всіх до публічної послуги має розумітись як неможливість встановлення будь-яких дискримінаційних обмежень по відношенню до громадян, які споживають публічні послуги. Будь-яке обмеження, якщо виникла необхідність його існування, повинне мати загальний характер і стосуватись усіх без винятку. Рівний доступ до публічних послуг є зворотним боком правила рівності всіх перед публічними обов'язками [1].

Основний закон ФРН від 23 травня 1949 року передбачає можливість передання функції органів державної влади з надання послуг до приватних організацій, залишаючи за собою контроль за цією діяльністю і можливість її законодавчого регулювання [2]. Конституція Франції також передбачає можливість делегування функцій з надання послуг приватним організаціям шляхом видання відповідних нормативно-правових актів (Конституція Франції, 1958). В адміністративній системі Франції існують адміністративні інститути, які в тій чи іншій мірі відповідають нашому поняттю відомства. Одним з різновидів таких інститутів, є так звані служби національної компетенції [2].

Створення таких служб, у свою чергу, було передбачено Декретом № 97-463 від 9 травня 1997 року, а власне служби були юридично виведені за рамки центральної адміністрації. Відмінність цих служб від центральної адміністрації полягає в тому, що вони не беруть участі у формуванні публічної політики, не контролюють її виконання і виступають виключно її технічним інструментом. Поряд зі службами національної компетенції у Франції існує ряд незалежних адміністративних органів [2], які хоча і є державними установами, однак, відповідно до законодавства отримали повну автономію від центральної адміністрації. Як правило, такі незалежні адміністративні органи можуть називатися бюро, комісії, ради, вищі ради, медіатори, посередники [3].

На рівні федерації у США систему органів виконавчої влади складають Президент, департаменти, урядові корпорації, незалежні відомства та інші установи. Законодавством передбачається, що з числа вищевказаних органів адміністративними установами є тільки ті з них, які не здійснюють військові або зовнішньополітичні функції і які мають повноваження виносити рішення щодо юридичного статусу приватних осіб, тобто вирішувати питання про їх права та обов'язки. Адміністративне управління передбачає «не просте виконання, а управління головним чином через регулювання, здійснюване за допомогою переданих адміністрації нормотворчих і судових повноважень» [3]. У ст. 82 Конституції Іспанії врегульована процедура делегування функцій держави, яка здійснюється шляхом прийняття спеціального закону, із зазначенням строків делегування, його меж та цілей, принципів і критеріїв. З цією метою Конституцією встановлюється, що «генеральні кортеси можуть делегувати уряду повноваження видавати нормативні акти, що мають силу закону з певних питань, за винятком передбачених цією Конституцією» [4].

Урахування положень деяких нормативних актів зарубіжних країн може слугувати для України поштовхом до створення подібної системи регулювання сфери надання публічних послуг, структури та організації органів публічної адміністрації. Разом з тим, слід зазначити, що у разі вирішення питання щодо доцільності впровадження такого досвіду в Україні, необхідно провести зважений аналіз можливостей впровадження цього досвіду в цілому чи частково, а також корисності урахування положень законодавства Іспанії з приводу строкового делегування функцій [5].

Аналіз наукових та нормативних джерел щодо надання публічних послуг у сфері економіки дозволяє вказати, що зважена імплементація принципів та критеріїв оцінювання надання публічних послуг в зарубіжних країнах (Великій Британії, Німеччині, США, Франції, Угорщині тощо), повинна передбачати урахування особливостей суспільних відносин, які склались в конкретній державі, зокрема, на прикладі України (слід враховувати ускладнення, пов'язані із сучасною кризою політичного та міжнародного становища). Разом із тим, наявність таких особливостей не повинна негативно впливати на забезпечення принципу поступовості та безперервності впровадження міжнародних стандартів у вказаній сфері.

Зарубіжний досвід підвищення ефективності надання публічних послуг у сфері економіки свідчить, що ці питання найбільш ефективно вирішуються у межах спеціальних програм розвитку публічного адміністрування відповідної сфери, за умови визнання та поступового впровадження одного з основних завдань – підвищення стандартів публічних послуг, покращення їх організації та розподілу, заохочення суб'єктів, які мають суттєві здобутки у сфері надання публічних послуг, зокрема в сфері економіки. До інвестування подібних проектів можливе залучення об'єднань суб'єктів підприємницької діяльності окремих регіонів за умови дотримання принципів прозорості та добровільності.

Виокремлено напрями вдосконалення вітчизняного законодавства щодо надання публічних послуг з урахуванням зарубіжних стандартів: а) розвиток теорії публічних послуг, що полягає в закріпленні у Концепції публічних послуг понятійно-категоріальних положень, принципів публічних послуг, критеріїв якості їх надання, тощо; б) уніфікація правового регулювання адміністративних процедур шляхом прийняття відповідного нормативно-правового акту; в) закріплення в нормативно-правових актах видів юридичних гарантій забезпечення законності надання публічних послуг: контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації щодо надання публічних послуг; притягнення до відповідальності публічних службовців за відмову в наданні певного виду публічної послуги тощо; г) приведення у відповідність до європейського досвіду вимог щодо прийняття, внесення змін, скасування та можливості оскарження індивідуальних адміністративних актів, що є результатами надання публічних послуг; д) подальше дослідження ролі дискреційного розсуду суб'єктів надання публічних послуг та обмеження можливостей зловживання повноваженнями у процесі їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Публичные услуги и право: науч.-практ. пособие / Под ред. Ю.А.Тихомирова. – М: Норма, 2007. – 416 с.
2. Основной Закон Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: proektua.org/uploads/zakon/Constitution_of_Germany.pdf.

3. Конституція Франції від 3 червня 1958 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.megabook.ru/Article.asp?AID=641796>

4. Административное право зарубежных стран / Под редакцией доктора юридических наук, профессора А.Н. Козырина / Учебное пособие. – М: Издательство «СПАРК», 1996. – 229 с.

5. Козырин А. Н. Публичная администрация в зарубежных странах / А.Н. Козырин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kozyrin.ru/userfiles/documents/articleak.pdf.

6. Конституція королівства Іспанія від 27 грудня 1978 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tehnorai.su/pr/konstituciya-ispanii-skachat-tekst.html>.

Шкарупа Ольга Михайлівна,
студентка групи ПММРЗ-18-1

Науковий керівник:

Біла Вікторія Русланівна,
*к.ю.н., доцент кафедри
адміністративного права
і процесу та митої безпеки*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДФС УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

В статті проаналізовано правовий статус реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом з боку органів ДФС України. З'ясовано основоположні принципи формування міжнародно-правової бази у сфері протидії легалізації злочинних доходів, досліджено державні механізми боротьби з відмиванням «брудних» грошей у європейських країнах.

Вказано, що саме нові фінансові ринки, утворювані в країнах пострадянського простору, зумовлюють найбільшу загрозу легалізації доходів. Світове співтовариство, визнаючи глобальні ризики від відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом для світової та

національних економік, напроцьовує ряд заходів, обов'язкових для впровадження як на національному, так і міжнародному рівні. Саме у подвійному регулюванні знаходять свої особливості елементи правового статусу органів ДФС України як суб'єктів протидії легалізації злочинних доходів.

Ключові слова: ДФС України, легалізація (відмивання), «Брудні гроші», фінансування тероризму, протидія злочинам, правовий статус контролюючого органу.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні є одним з основних напрямків діяльності організованих груп і злочинних організацій, які мають транснаціональний характер і спричиняють тяжкі наслідки для економіки будь-якої країни.

Проблема боротьби з відмиванням злочинних доходів стала актуальною для більшості країн світу ще на початку ХХ ст. Однак подальша глобалізація соціальних та економічних процесів наприкінці цього ж століття породила й трансцілізацію злочинності. Злочинні співтовариства в рази швидше за державні системи різних країн реагують на розвиток усіх видів комунікацій, пом'якшення прикордонного контролю й полегшення переміщення, що, у свою чергу, відбивається і на такому негативному явищі, як легалізація злочинних доходів.

Відповідно до Імплементацийного плану боротьби з відмиванням коштів в Україні, затвердженого на засіданні Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (далі – FATF) у жовтні 2003 р., та реалізації рекомендацій FATF, перед нашою державою було поставлено завдання забезпечити компетентні органи, які задіяні у протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, необхідними фінансовими, людськими та технічними ресурсами [2]. Тому стає актуальною проблематика розроблення адміністративно-правових засад діяльності органів, котрі забезпечують протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Аналіз наукової літератури дає підставу робити висновки, що теоретичні та інституціональні питання діяльності уповноважених суб'єктів з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, напрями їх вдосконалення та модернізації досліджувалися такими науковцями як, зокрема, С. А. Буткевич, О. Ф. Долженков, О. О. Дудоров, М. І. Камлик,

А. О. Клименко, А. Т. Ковальчук, О. Є. Користіним, В. М. Поповичем, О. П. Рябченко, О. В. Тильчик, С. С. Чернявський та іншими.

Робота органів ДФС України як складової національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення, контролюється Комітетом експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню грошей та фінансування тероризму MONEYVAL. Спеціалісти MONEYVAL порівнюють критерії оцінювання технічної відповідності кожній із Рекомендацій FATF та результати, індикатори, дані та інші фактори, що використовуються для оцінки ефективності застосування Рекомендацій FATF [2].

Наведені нормативні положення дублюються законодавством України, яке визначає правовий статус органів, які забезпечують реалізацію податкової та митної політики в Україні. Використання системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення в Україні регулюється нормативно-правовими документами відображеними в таблиці 1.

Таблиця 1

**Нормативна правова база, що визначає
правовий статус органів, які забезпечують реалізацію податкової
та митної політики в Україні**

№	Нормативно-правовий документ	Основні положення щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення
1	Рекомендації FATF від 16.02.2012 [2]	Стандарти імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з легалізацією коштів та іншими загрозами фінансовій безпеці держави.
1.	Пп. 19.1.35 п. 1.19.1 ст. 19.1 Податкового кодексу України [3]	Виначено ДФС України як орган, що уповноважений виявляти, аналізувати та перевіряти фінансові операції, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів щодо відповідності законодавству.

Продовження таблиці 1

2.	П. 60 Положення про ДФС України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236 [4]	На ДФС України покладено завдання зі здійснення державного фінансового моніторингу
3	Указ Президента України від 19.07.2001 № 532/2001 [5]	Створений Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом та його регіональні підрозділи для виконання функцій боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом у сфері господарської діяльності, забезпечення комплексної системи державного контролю та розвитку міжнародного співробітництва.
4	Ст. 61-62, 71-74 Податкового кодексу України [3]	Здійснюючи податковий контроль Департамент та регіональні підрозділи боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, проводять інформаційно-аналітичну роботу для встановлення ознак протиправних дій, включаючи ті, що не пов'язані з дотриманням законодавства.
	Наказ ДФС України від 12.11.2014 № 265 «Про функціональні повноваження структурних підрозділів ДФС України», Положення про Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, затвердженим наказом ДФС України від 10.05.2015 № 427 (із змінами та доповненнями), Положення про територіальні підрозділи [7]	Визначаються функції Департаменту та його територіальних підрозділів

Складено автором

ДФС України здійснює реалізацію щорічних планів та заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення визначених вимогами нормативно-правових документів Кабінету Міністрів України і Національного банку України. Крім того ДФС України реалізує свою діяльність згідно державної Стратегії запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 року за № 1407–р. та плану дій, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.08. 2017 р. за № 601–р «Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» [8].

Пріоритетними завданнями органів ДФС України є виявлення злочинних дій згідно Порядку організації роботи органів ДФС України щодо виявлення операцій що підлягають перевірці відповідно до наказу ДФС України від 01.04.2015 № 230 [9].

Відповідно до Порядку посадові особи територіальних підрозділів ДФС під час здійснення своїх функціональних обов'язків, безпосередньо проведення документальних перевірок платників податків, зобов'язуються: «... здійснювати виявлення фінансових операцій, що ймовірно пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття заходів щодо виявлення, аналізу, організації та проведення перевірок осіб, які здійснюють фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або з фінансуванням тероризму» [9].

Крім того актуальним питанням залишається питання забезпечення координації учасників системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Така координація, що ґрунтується на виконанні Стратегії розвитку системи фінансового моніторингу до 2020 року, відбувається як

на інформаційному рівні, завдяки Єдиній державній інформаційній системі, так і шляхом діяльності Урядової Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також співпраці з професійними об'єднаннями суб'єктів первинного фінансового моніторингу та громадськістю.

Стрімкий розвиток зовнішньоекономічних відносин України з країнами Європи, що затверджені та імplementовані в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським союзом вимагає рішучих заходів, які здійснюються ДФС України з метою виконання Директиви ЕУ 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей, або фінансування тероризму» щодо протидії відмивання коштів [9].

Використання міжнародного досвіду державних механізмів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, дозволяє сформулювати комплекс ефективних національних важелів державного регуляторного впливу з протидії даному виду злочинності.

Як вірно зазначає О.В. Тильчик: «Проблема легалізації злочинних доходів перетворилася за останні роки в міжнародну. При цьому світова спільнота визнає, що легалізація (відмивання) доходів, отриманих у результаті злочинної діяльності, стала глобальною загрозою економічній безпеці, у зв'язку з чим від держав вимагається прийняття узгоджених заходів боротьби з цією суспільно небезпечною діяльністю як на національному, так і на міжнародному рівні» [10].

Однак з метою вдосконалення правового статусу органів щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом в Україні активізується розвиток міжнародного співробітництва у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

Серед особливих ознак правового статусу органів ДФС як суб'єктів протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом варто вказати на його подвійне регулювання: норми міжнародного та вітчизняного законодавства. Норми міжнародного права, сформовані в результаті визнання світовою спільнотою транснаціонального характеру загрози легалізації злочинних доходів, є основою для реформування правового статусу суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Указ Президента України від 22.07.2003 № 740/2003.
2. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення Рекомендації FATF від 16.03.2012, із змінами.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-V // Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – №13-14.- ст.112.
4. Положення про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України : від 21.05.2014 236 // Офіційний вісник України. – 2014 – 55. – Ст. 1507. 5.
5. Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 19.07.2001 за № 532/2001. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/532/2001>
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Про функціональні повноваження структурних підрозділів Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]: наказ ДФС України від 12.11.2014 за № 265 (із змінами та доповненнями). – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/>
8. Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.08. 2017 р. за № 601–2017 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-p>
9. Про організацію роботи органів ДФС України при виявленні фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення : наказ ДФС України від 01.04.2015 № 230. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/l>

10. Тильчик О.В. Адміністративно-правове забезпечення протидії тінізації економіки: монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 365 с.

11. Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20.05.2015 року.

Наукове видання

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ,
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ**

У трьох частинах

Частина 2

Відповідальний за випуск

Чмелюк В. В.

Відповідальний редактор

*Падалка А. М.,
Рябченко О. П.*

*Форматування та
комп'ютерна верстка*

Лисенко О. В.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 29.11.2019. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 16,3.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 830.

*Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*